

**STATE UNIVERSITY “UZHHOROD NATIONAL UNIVERSITY”
Faculty of International Economic Relations
Institute of State Management and Regional Development
NATIONAL INSTITUTE FOR STRATEGIC STUDIES
INTERNATIONAL CENTER FOR LEGAL AND ECONOMIC-SOCIAL
STUDIES OF CENTRAL AND EASTERN EUROPE OF KUL
OF THE NAS OF UKRAINE IN UZHHOROD
UKRAINIAN ASSOCIATION OF INTERNATIONAL ECONOMISTS
ACADEMY OF POLITICAL AND LEGAL SCIENCES OF UKRAINE
NGO “BRITISH COMMUNITY OF UKRAINIAN SCHOLARS”
CENTER FOR UKRAINIAN AND EUROPEAN SCIENTIFIC
COOPERATION**

International scientific-practical conference

**TRANSFORMATION OF THE WORLD ORDER:
MODERN POLITICAL, LEGAL, ECONOMIC,
AND HUMANITARIAN CHALLENGES**

April 20–21, 2026

**IZDEVNIECĪBA
BALTIJA
PUBLISHING**

2026

CHAIR OF THE ORGANIZING COMMITTEE:

Smolanka V. I. – Rector of State University “Uzhhorod National University”, Doctor of Medical Sciences, Professor.

ORGANISING COMMITTEE:

Palinchak M. M. – Dean of the Faculty of International Economic Relations, State University “Uzhhorod National University”, Doctor of Political Sciences, Professor; **Lazur Ya. V.** – Acting Dean of the Faculty of Law of State University “Uzhhorod National University”, Doctor of Law, Professor; **Levkulych V. V.** – Dean of the Faculty of Social Sciences, State University “Uzhhorod National University”, Doctor of Philosophical Sciences, Professor; **Vikhliiaiev M. Yu.** – Director of the Center for Ukrainian and European Scientific Cooperation, Doctor of Law, Professor; **Zymomria I. M.** – Head of the Department of Theory and Practice of Translation, State University “Uzhhorod National University”, Doctor of Philological Sciences, Professor; **Koraus A.** – Academy of the Police Force in Bratislava (Slovakia), DSc, Professor; **Korol M. M.** – Deputy Dean of the Faculty of International Economic Relations of State University “Uzhhorod National University”, Doctor of Economics, Professor; **Lipkova L.** – Alexander Dubček University of Trenčín (Slovakia), Doctor of Economics, Professor; **Myronenko P. V.** – President of the Academy of Political and Legal Sciences of Ukraine, Doctor of Political Sciences, Professor; **Panov A. A.** – Head of the Department of International Politics, State University “Uzhhorod National University”, PhD in History, Professor; **Prykhdok V. P.** – Head of the Department of International Economic Relations, State University “Uzhhorod National University”, Director of the Institute of Public Administration and Regional Development, Doctor of Economics, Professor; **Tomenchuk M. V.** – Acting Head of the Department of Applied Linguistics, Associate Professor at the Department of Applied Linguistics, State University “Uzhhorod National University”, PhD in Philology, Associate Professor; **Tkach M.** – Dean of the Faculty of Business Economics, Bratislava University of Economics (Slovakia), Associate Professor; **Toka K.-V.** – Vice-President of the Institute for Euroregional Studies – Oradea-Debrecen, University of Oradea, Doctor of Geographical Sciences; **Filipenko A. S.** – **President of the Ukrainian Association of International Economists, Head of the Educational-Scientific Center “Synthesis”** of the Educational-Scientific Institute of International Relations of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Doctor of Economics, Professor, Academician of ASHSU; **Yanas K.** – Alexander Dubček University of Trenčín (Slovakia), Doctor of Political Sciences, Associate Professor.

REVIEWERS:

Miklovda V. P. – Doctor of Economics, Professor, Uzhhorod National University;

Ostapets Yu. O. – Doctor of Political Sciences, Professor, Uzhhorod National University.

Each author is responsible for content and formation of his/her materials.

The reference is mandatory in case of republishing or citation.

Transformation of the World Order: Modern Political, Legal, Economic, and Humanitarian Challenges: International scientific-practical conference (April 20–21, 2026). Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2026. 356 pages.

© Izdevniecība “Baltija Publishing”, 2026

© State University “Uzhhorod National University”, 2026

© Center for Ukrainian and European Scientific Cooperation, 2026

ISBN 978-9934-26-669-0

CONTENTS

SECTION 1. GEOECONOMIC IMPACT OF THE WAR AND THE TRANSFORMATION OF INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS

Geoeconomic Consequences of the War and the Resilience of Municipal Economy of Ukraine in the New System of International Economic Relations Andriiivska E. G.	11
The problem of labor shortage in Ukraine through the prism of demographic changes Atamanska S. S., Veklych V. A.	16
Transformation of human capital management strategies in the IT sector as a response to global economic challenges Vanin A. O.	21
Innovation Ecosystems as a Tool for Post-War Reconstruction of Ukraine Halynska Yu. V.	25
Geo-economic consequences of the war and problems of using the potential of foreign compatriots Garashchuk O. V., Anisimov V. M.	28
Post-war reconstruction experience of different countries and its significance for the transformation of international economic relations Domashenko M. D.	32
The impact of the Russian-Ukrainian war on the transformation of global economic relations Dubina Ye. E.	37
The impact of the war in Ukraine on national economic productivity Kovalov B. L.	40
Structural models of national banking systems in the context of global economic transformations Korol M. M., Lapa I. V.	44
Ukraine's European integration during the war as a factor of economic stabilization Kushnir N. O., Potaychuk Yu. Yu.	47

Public and private law in ensuring security and law order in conditions of martial state Nalyvaiko O. I.	51
Post-industrial society as a modern reality and Ukraine’s place in it Oliinyk V. S.	56
Slovakia’s internal strategies of Slovakia: contemporary challenges Radysh O.	61
State policy of reintegration of war veterans in Ukraine and development of human potential Torokhtii B. H.	64
Economic development and adaptability of national economies in the reality of protracted military conflicts: international experience Shcherbachenko V. O.	68
SECTION 2. POLITICAL INSTITUTIONS AND GLOBAL GOVERNANCE AMIDST MILITARY CRISIS	
The internationalization of universities. Opportunities and challenges Chirodea F., Marian M.	72
The Crisis of Democracy in the 21st Century and Its Empirical Manifestations Andriieva O. M.	76
Countries of the Global South as a tool for diplomatic support for the Russian Federation at the UN: the case of the Sahel states Andrusenko M. S.	80
Models of ensuring social and national stability in conditions of military crisis Arabadzhyiev D. Yu., Trofymenko Ye. Yu.	85
The role of regional security alliances in stabilizing the global order in the face of ineffective global governance systems Bohatko S. O.	89
Strategic narratives and conflict spillover effect? How Russian-Ukrainian war changes the Baltic Sea region Vilkova D. S.	93
Institutional adaptation to «permanent war» as a new security paradigm Vovk S. O.	96

Crisis of the UN and NATO in the context of turbulence in the world order Haiko O. S.	100
International institutions in a fragmented world order Hrytsiak I. A.	104
The Role of Small States in the Context of the Transformation of the Leadership Phenomenon in the International System Huta S. S.	108
The mayor as a community leader in the United States: the authority and influence of mayors in large cities Zavydnyak V. I.	111
Actual trends of military-political alliances as form of international interactions Kovtun O. Y.	114
Media Strategies for Covering the Russian-Ukrainian War in the Media of Authoritarian States in Central Asia Marukhovskiy O. O.	118
Paradiplomacy as a Governance Instrument in Conditions of War Crisis: The Role of Subnational Actors in Ukraine’s Foreign Policy Strategy Mezhenska O.	123
The role of anti-corruption institutions in overcoming corruption in the modern system of state and public administration of Ukraine in the context of a military crisis Myroslavskiy S. V., Leshchenko A. V.	127
Informal Political Institutions in Ukraine during the Russo-Ukrainian War: Functions and Political Significance Nahirnyi V. M.	130
Peculiarities of the development of state-church relations in Greece Palinchak M. M., Zabrodsky R. V.	134
Research on the relationship between religious organizations and the state Palinchak M. M., Manzyuk M. V.	137
Features of the development of nationalist ideology in the 1930s. Palinchak M. M., Osukhovskiy O. I.	140

The interaction between political institutions and the law in the context of crisis governance Palinchak M. M., Palinchak M. M.	143
Інституційний та міжнародно-правовий виміри архітектури безпеки Pusan M. Yu.	146
Modern international conflict as an indicator of the transformation of the world political order Sviderska O. I.	149
The contemporary religious landscape of the United States: changes in the 21st century Stebalak D. M., Yudin M. A.	154
Political institutions and public opinion in Georgia and Ukraine in the XXI century in the conditions of transformation of the system of international relations: diplomatic and strategic aspects Tsivatyi V.	158
The influence of the party systems of the Visegrad group countries on the formation of state positions regarding the war in Ukraine Chuchvara T. Ya., Leshanych M. M.	164
Transformations in the political system of the PRC following Xi Jinping's rise to power Sheviakov I. D.	167
The impact of global financial trends on the development of border territories and cross-border cooperation Shpachuk V. V.	171
SECTION 3. INTERNATIONAL AND NATIONAL LAW IN RESPONSE TO AGGRESSION AND WAR CRIMES	
Constitutional jurisdiction as a guarantee of human rights in the context of the transformation of the international legal order Badyda A. Yu.	174
The rule of law and notarial jurisdiction: the role of the notary as a subject of delegated public powers Vdovichena L. I.	178
The Role of National Courts in the Mechanism for Prosecution of War Crimes Volokhov O. S.	182

Characteristics of legal relationships during the restoration of a person's protected status Horbachova K. M.	186
International legal guidelines for the development of the information society in the context of modern challenges to the international order Zabara I. M.	189
Trade sanctions as an instrument of international public order: legal consequences for the private sector Zvierieva K. S., Shturmak O. O.	192
International Legal Status of Private Military Companies Krechko S. V.	197
Public Law Mediation in Ukraine: Legal and Economic Rational Markova O. O., Babenko K. Ye.	202
Legitimacy of emergency powers: the Ukrainian experience under martial law as a test case for general legal theory Novak D. Ye.	206
Financial and legal issues regarding compensation for damages to the state affected by the war Osnihovska Y. V.	210
Sanctions, international responsibility and the transformation of the world order: political, economic and legal dimensions Palinchak M. M., Kindyak A. O.	213
Ukrainian national legislation on combating conflict-related sexual violence Petruniuk K. R.	217
The moment of transfer of property rights from the creator of objects of related rights to other subjects of related rights in the forms of disposal of property rights to objects of related rights under the legislation of Ukraine Pecherova N. H.	222
The role of international human rights standards in ensuring inheritance rights during wartime Popovych K. G.	226
The Ratification of the Rome Statute of the International Criminal Court as a Mechanism for Holding Accountable for War Crimes and the Crime of Aggression against Ukraine Chalyi M. H.	230

**SECTION 4. HUMANITARIAN, CULTURAL,
AND COMMUNICATIVE DIMENSIONS OF INTERNATIONAL
SOLIDARITY**

Digitalization, Social Media, and Cultural Diversity. An Examination
of Communicative Challenges for International Solidarity
Burlău F. A., Laza L., Țoca C.-V...... 233

Global Solidarity Against Aggression: Who Supported Ukraine and How
During Russia's War (2022–2026)
Țoca C. V., Mitrofan A...... 237

Linguistic and cultural aspects of teaching Latin and medical terminology
to foreign students
Aponenko I. M., Shubkina K. A...... 241

The Religious Factor of Social Consolidation and State Resilience
in Conditions of Military Aggression
Bokoch V. M...... 244

Civil identity as a factor of national security
Bratasyuk M. H...... 248

The legitimacy crisis of the capitalist world-economy amidst the dismantling
of liberal geoculture
Bulatevych M. M. 251

The relevance of strengthening the European component of civic identity
in the educational process
Valevskiy O. L. 253

Language education in the context of the formation of a new world order:
the role of English language teaching
Valchuk K. V., Yershova I. S...... 257

The World Inside Out in the Anthropological Paradigm
(Based on Ray Bradbury's story *Fahrenheit 451*)
Vyshnytska Yu. V...... 259

Volunteering, humanitarian initiatives and solidarity networks:
local and global practices
Honcharova O. S., Brahina T. M., Brahina Yu. A...... 264

The religion in shaping public opinion in the context
of global political challenges
Dobrodum O. V. 268

The phenomenon of religious identity of Ukrainian society Zdioruk S. I., Tokman V. V.	272
Literature as a Space of Humanitarian Solidarity: Empathy, Memory, and Intercultural Dialogue Zymomrya I. M.	277
Formation of intercultural communicative competence of future engineers in the process of foreign language learning Kartel T. M., Stanchyk Ye. V., Lazarchuk S. F.	281
Archaeology of the contemporary world: material traces of war in Ukraine and their study Kutsenko S. Yu.	284
Differentiation of international solidarity paradigms in the context of global order transformation: politico-institutional and communicative aspects (the FRG case study) Lavrynenko H. A.	288
The Role of English-Language Socio-Political Texts in the Formation of a Translator’s Intercultural Foreign Language Communicative Competence Liakh T. O.	291
Fostering intercultural communicative competence in military English teaching Malezhyk D. I., Mykhaliyova O. S.	296
The pathway to an inclusive society in the novel «The flight from the enchanter» (1956) by Iris Murdoch Mironova N. M.	299
Emotional work in transforming social stratification criteria Osadcha L. V.	305
Scientific and educational projects as a driver of international support for Ukraine during the war Pavlyshyn L. V.	308
State-church relations as a factor in social cohesion in the context of global crises Palinchak M. M., Leshanich M. M.	312

Hungary's humanitarian policy toward Ukrainian refugees after the outbreak of the full-scale war Ronai L. M.	315
English as a tool of professional communication for musicians in a global cultural context Serhieieva H. A.	319
Transforming global health: emerging trends and enduring systemic constraints Skaletska Z. S.	322
The impact of AI on language learning: between real progress and the illusion of fluency in comparison with traditional methods Stoika O. Y., Dupyn Y. V.	326
Dynamics of language change and the reinterpretation of cultural identity in the digital age Stoika O. Y., Pitovka V. V.	330
American exceptionalism as a cultural concept: linguistic reflections of national identity Tomenchuk M. V.	334
UK media framing of information influence and national security Turchenko Yu. V.	337
Humanitarian aid of Slovak organizations to Ukraine during the Russian- Ukrainian war: practices of solidarity and challenges of information warfare Shafranosh O. I.	340
Communication aspects of green transformation in contemporary global political processes Shevchenko O. V.	344
Pragmasemantics of Religious Solidarity in Ukrainian Wartime Discourse Yasinovska O. V.	348

SECTION 1. GEOECONOMIC IMPACT OF THE WAR AND THE TRANSFORMATION OF INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-1>

GEOECONOMIC CONSEQUENCES OF THE WAR AND THE RESILIENCE OF MUNICIPAL ECONOMY OF UKRAINE IN THE NEW SYSTEM OF INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS

ГЕОЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ВІЙНИ ТА СТІЙКІСТЬ МУНІЦИПАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В НОВІЙ СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

Andriievska E. G.
*Postgraduate Student,
Borys Grinchenko Kyiv University
Kyiv, Ukraine*

Андрієвська Е. Г.
*аспірантка,
Київський університет
імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна*

Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується глибокими трансформаційними процесами, які значною мірою обумовлені повномасштабною війною в Україні. Війна стала не лише безпечним і гуманітарним викликом, а й потужним геоекономічним чинником, що вплинув на структуру міжнародних економічних відносин, торговельні зв'язки, логістику та розміщення виробництва. Як показує практика в Україні, економічні процеси дедалі більше залежать від факторів безпеки, стабільності інфраструктури та доступу до зовнішніх ринків.

На мою думку, сьогодні відбувається не просто адаптація економік до кризових умов, а формування нової геоекономічної реальності, у якій змінюються підходи до економічної взаємодії між державами. Зокрема, спостерігається посилення ролі регіональних економічних об'єднань, переорієнтація торговельних потоків та зростання значення транспортних коридорів. Для України ці процеси мають особливе значення, оскільки країна фактично інтегрується в нову систему міжнародних економічних відносин у надзвичайно складних умовах.

Я вважаю, що ключовою особливістю сучасного етапу є те, що гео-економічні зміни відображаються не лише на рівні держави, а й безпосередньо на рівні територіальних громад. Саме муніципальний рівень забезпечує функціонування економіки в умовах війни, підтримує локальний бізнес, формує зайнятість населення та створює передумови для відновлення. Таким чином, дослідження гео-економічних наслідків війни доцільно здійснювати з урахуванням ролі муніципальної економіки як базового елемента стійкості держави в новій системі міжнародних економічних відносин.

Гео-економічні наслідки війни проявляються насамперед у порушенні глобальних і регіональних ланцюгів постачання, зміні напрямів міжнародної торгівлі та посиленні ролі логістики як ключового елемента економічної стабільності. Як показує практика в Україні, блокування морських портів на початкових етапах війни суттєво обмежило експортні можливості держави, що змусило переорієнтувати товарні потоки на західний напрямок через сухопутні коридори та альтернативні маршрути. Це призвело до збільшення вартості логістики, зростання навантаження на прикордонну інфраструктуру та змін у структурі експорту.

Водночас відбулося суттєве переформатування зовнішньоекономічних зв'язків України. За даними Національного інституту стратегічних досліджень, у 2025 році загальний товарообіг України становив 125,2 млрд дол. США, з яких експорт товарів склав 41,6 млрд дол. США [1]. При цьому значно зросла частка країн Європейського Союзу в структурі зовнішньої торгівлі, що свідчить про поступову інтеграцію України до європейського економічного простору. Я вважаю, що така переорієнтація має стратегічний характер і визначатиме економічний розвиток України у середньостроковій перспективі.

Суттєвим гео-економічним наслідком війни стало також руйнування виробничої та транспортної інфраструктури. За оцінками міжнародних організацій, обсяг прямих збитків Україні вже перевищує 195 млрд дол. США [2]. Це не лише ускладнює економічну діяльність, а й змінює географію розміщення виробництва, стимулюючи переміщення підприємств у більш безпечні регіони. Як показує досвід, такі процеси супроводжуються формуванням нових економічних центрів та зміною регіональної спеціалізації.

Вплив війни на економічну модель України проявляється у глибокій трансформації механізмів функціонування економіки, зміні ролі держави та посиленні залежності від зовнішніх ресурсів. Як показує практика в Україні, у перші роки повномасштабної війни ключовим завданням стало збереження базового функціонування економіки, що обумовило активізацію державного втручання, підтримку критичних

галузей та забезпечення макрофінансової стабільності. У цих умовах держава фактично взяла на себе координуючу роль у перерозподілі ресурсів та підтримці економічної активності.

Одним із важливих елементів трансформації стала релокація підприємств із зон активних бойових дій у більш безпечні регіони. За даними Міністерства економіки України, програма релокації дозволила перемістити сотні підприємств, значна частина з яких відновила свою діяльність на нових територіях [2]. Це сприяло збереженню робочих місць, підтримці виробництва та формуванню нових економічних центрів. Я вважаю, що цей процес став одним із ключових механізмів адаптації економіки до умов війни та одночасно вплинув на регіональну структуру господарства.

Водночас економіка України значною мірою залежить від міжнародної фінансової підтримки, що стало характерною ознакою сучасного етапу. Як показує досвід, зовнішнє фінансування дозволяє забезпечувати стабільність державних фінансів, підтримувати соціальні видатки та реалізовувати програми відновлення. За оцінками Національного банку України, у 2025 році економіка продемонструвала зростання на рівні близько 2 відсотків, попри складні умови функціонування [3]. Це свідчить про наявність адаптаційного потенціалу, але також підкреслює важливість зовнішньої підтримки.

Суттєвих змін зазнала і структура зовнішньої торгівлі. Переорієнтація експорту на європейські ринки, розвиток альтернативних логістичних маршрутів та поступове відновлення економічних зв'язків стали ключовими напрямками трансформації. Як показує практика, ці процеси супроводжуються підвищенням вимог до якості продукції, адаптацією до європейських стандартів та інтеграцією у нові виробничі ланцюги. На мою думку, це створює не лише виклики, а й нові можливості для економічного розвитку України.

Таким чином, війна спричинила формування нової економічної моделі, яка поєднує елементи державного регулювання, міжнародної підтримки та ринкових механізмів. Я вважаю, що подальший розвиток цієї моделі залежатиме від здатності забезпечити ефективну взаємодію між державою, бізнесом та міжнародними партнерами, а також від рівня адаптивності економіки до нових геоекономічних умов.

Важливим напрямом діяльності муніципалітетів стала підтримка малого і середнього бізнесу, який є основою місцевої економіки. Як показує досвід в Україні, громади сприяють релокації підприємств, надають адміністративну підтримку, допомагають із розміщенням виробництва та інтеграцією бізнесу в нові економічні умови. Це дозволяє не лише зберегти економічну активність, а й формувати нові локальні ринки праці. Я вважаю, що саме на цьому рівні найбільш чітко

проявляється взаємозв'язок між економічною стійкістю та ефективністю управління.

Фінансова спроможність територіальних громад також є важливим показником їх стійкості. За даними порталу «Децентралізація», за 9 місяців 2025 року доходи загального фонду місцевих бюджетів України склали понад 374 млрд грн [4]. Це свідчить про збереження фінансової бази місцевого самоврядування навіть в умовах війни. На мою думку, така динаміка підтверджує, що муніципальна економіка здатна не лише адаптуватися до кризових умов, а й виконувати функцію стабілізатора економічної системи в цілому. У цьому контексті муніципальний рівень виступає не лише як виконавець державної політики, а як самостійний суб'єкт економічного розвитку. Я вважаю, що це є однією з ключових змін, які відбулися під впливом війни.

Важливим напрямом є співпраця з міжнародними фінансовими організаціями та донорами, яка стала одним із ключових джерел фінансування відновлення інфраструктури та підтримки економічної активності. За оновленими оцінками Світового банку, загальні потреби України у відновленні перевищують 400 млрд дол. США [5]. Значна частина цих ресурсів спрямовується саме на місцевий рівень, що підсилює роль громад у процесах економічного відновлення. Я вважаю, що це формує нову модель взаємодії, у якій муніципалітети виступають важливими провідниками міжнародної економічної допомоги.

Разом з тим ефективність залучення та використання міжнародних ресурсів значною мірою залежить від інституційної спроможності місцевого самоврядування. Як показує досвід, громади, які мають налагоджені управлінські процеси, прозорі механізми прийняття рішень та досвід реалізації проєктів, демонструють значно вищі результати у залученні інвестицій та донорських коштів. На мою думку, саме інституційний фактор стає визначальним у забезпеченні ефективної інтеграції муніципального рівня у міжнародні економічні відносини.

Крім того, варто відзначити, що війна сприяла формуванню нових підходів до міжнародного економічного співробітництва, які базуються на принципах солідарності, підтримки та спільної відповідальності за відновлення. Міжнародні партнери активно залучаються до реалізації проєктів на місцевому рівні, що дозволяє прискорити відновлення та модернізацію інфраструктури. Я вважаю, що такі підходи можуть стати основою для формування більш стійкої та взаємопов'язаної системи міжнародних економічних відносин у майбутньому.

Отже, геоекономічні наслідки війни визначають не лише нові виклики, а й створюють передумови для формування більш стійкої економічної моделі, в якій ключову роль відіграють територіальні громади як активні учасники економічних і міжнародних процесів.

Література:

1. Національний інститут стратегічних досліджень. Зовнішня торгівля України товарами. Підсумки 2025 року. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/zovnishnya-torhivlya-ukrayiny-tovaramy-pidsumky-2025-roku> (дата звернення: 27.03.2026).
2. Міністерство економіки України. Програма релокації підприємств в Україні. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=3e766cf9-f3ca-4121-8679-a99a> (дата звернення: 27.03.2026).
3. Національний банк України. Інфляційний звіт. 2025 рік. URL: <https://bank.gov.ua/ua/monetary/report> (дата звернення: 27.03.2026).
4. Портал «Децентралізація». Доходи місцевих бюджетів України у 2025 році. URL: <https://decentralization.ua/news/20059> (дата звернення: 27.03.2026).
5. Світовий банк. Швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення України (RDNA). URL: <https://www.worldbank.org/uk/programs/urtf> (дата звернення: 27.03.2026).
6. Кабінет Міністрів України. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки. Постанова від 05.08.2020 № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-p> (дата звернення: 27.03.2026).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-2>

THE PROBLEM OF LABOR SHORTAGE IN UKRAINE THROUGH THE PRISM OF DEMOGRAPHIC CHANGES

ПРОБЛЕМА НЕСТАЧІ РОБОЧОЇ СИЛИ В УКРАЇНІ КРИЗЬ ПРИЗМУ ДЕМОГРАФІЧНИХ ЗМІН

Atamanska S. S.

*Candidate of historical sciences,
Associate professor Department
of social
and humanitarian disciplines,
Private Higher Educational
Establishment "European University"
Kyiv, Ukraine*

Атаманська С. С.

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри соціально-
гуманітарних дисциплін,
Приватний вищий навчальний заклад
«Європейський університет»
м. Київ, Україна*

Veklych V. A.

*graduate student of the Department
of Economics, Finance and Accounting,
Private Higher Educational
Establishment "European University"
Kyiv, Ukraine*

Веклич В. А.

*аспірант кафедри економіки,
фінансів та обліку,
Приватний вищий навчальний заклад
«Європейський університет»
м. Київ, Україна*

Демографічний стан країни визначає її соціально-економічний розвиток, адже населення є основою трудових ресурсів і споживчого попиту. В Україні спостерігається скорочення працездатного населення, що спричиняє дисбаланс на ринку праці. У поєднанні з низьким рівнем оплати праці це призводить до зниження продуктивності та поступового виснаження трудового потенціалу держави.

Метою дослідження є комплексний аналіз проблеми дефіциту робочої сили в умовах демографічної кризи, виявлення пов'язаних із цим нових наукових викликів, визначення закономірностей їх формування та оцінювання впливу зазначених процесів на сучасний стан і тенденції розвитку ринку праці.

Дослідження проблем функціонування ринку праці, попиту та пропозиції робочої сили є предметом наукового інтересу таких вітчизняних вчених: Новик [1], Н. Любомудрова [2], О. Мантур-Чубата [3], О. Томчук [4], І. Штундер [5]. Дослідженню питань, пов'язаних з демографічною ситуацією, присвячені роботи інших дослідників: О. Біленко [6], І. Курило [7], З. Кобеля [8], Е. Лібанова [9], М. Ливар [10] та інших. Недостатньо дослідженими залишаються трансформаційні зміни у сфері пропозиції робочої сили, що впливають

на демографічну структуру ринку праці та формування дефіциту кадрів як чинника рівноваги світової економіки.

Демографічна ситуація може посилювати дисбаланс у попиті та пропозиції на ринку праці. Рівень народжуваності, чисельність працездатного населення, його гендерно-вікова структура визначає пропозицію робочої сили на ринку праці. Зниження чисельності населення та його доходів, яке є головним споживачем товарів та послуг, призводить в результаті до скорочення попиту на робочу силу в певних областях економіки.

Оцінюючи трудові ресурси, слід враховувати не лише їх чисельність, а й якісні демографічні характеристики: вікову та статеву структуру, кваліфікацію, мобільність. Лише з урахуванням професійно-кваліфікаційного рівня можна повноцінно оцінити наявний трудовий потенціал, адже саме якісний склад працівників значною мірою визначає стан ринку праці. Отже, демографічна динаміка трудових ресурсів має як кількісне, так і якісне значення.

Демографічна ситуація в Україні є катастрофічною – населення старіє і невпинно зменшується: наразі ми займаємо 33-тє місце у світі та 7-ме в Європі за кількістю населення. Статєво-віковий склад населення України вже давно не можна називати пірамідою. Згідно з актуальними даними, темп росту населення за статтю та віком всього населення України зменшувався в середньому на 2,92%, молоде покоління 18+ зменшувалося на 2,58%, а 60–65 років і старше навпаки збільшувалося на 17,63% і 3,78% [11].

За статистичними даними можна стверджувати: в Україні дуже високий рівень демографічної старості – частка осіб у віці від 60 років і старше станом на 2022 р. становить 67,43%. Демографічне старіння населення спричиняє розрив між потребою в молодих працівниках і їхньою фактичною кількістю, особливо на сільських територіях.

Звісно, війна негативно впливає на народжуваність, і основними ризиками для батьківства. Так, відповідно до результатів досліджень Центру соціальних змін і поведінкової економіки, є економічна нестабільність – 66.7%, невизначеність майбутнього – 61.5%, небезпека для здоров'я та життя – 61.2%, втрата житла через обстріли – 59.9%, вимушене переміщення – 53.1%, проблеми з психічним здоров'ям – 49.3%, розрив сімейних зв'язків – 49.3% та мобілізація молоді – 47.0% [12].

На початку повномасштабної війни ООН оцінювала чисельність населення у 36,7 млн осіб. Прогнозувалося, що до 2050 року Україна буде серед країн, де населення скоротиться на 20% – до 29,4 млн.

Наразі 74% компаній в Україні відчувають дефіцит кадрів, йдеться у дослідженні ринку праці, проведеному Європейською Бізнес

Асоціацією (ЕВА). Цей показник підвищився на 55% порівняно з періодом осені 2023 року. Більше ніж 60% учасників дослідження – це міжнародний бізнес. Половина з них є представниками великого, 43% – середнього і 7% – малого бізнесу. Брак працівників як перешкоду для ведення бізнесу відзначають 63% опитаних. Це другий за значимістю показник після перебоїв з електроенергією. У серпні 52,6% підприємств мали проблеми з пошуком кваліфікованих кадрів і 39,7% відчували нестачу некваліфікованих працівників.

Дефіцит кадрів змушує роботодавців усе частіше пропонувати вакансії шукачам без досвіду. За даними Work.ua, серед усіх вакансій у вересні 43% призначалися для кандидатів, які не мають досвіду роботи. Для порівняння, у вересні 2023 року їх було 36%. За словами заступниці міністра економіки Тетяни Бережної, якщо у 2021 році офіційний ринок праці нараховував 11,5 мільйона працівників, то у 2023 році ця цифра зменшилася до 9 мільйонів. Щоб забезпечити щорічне зростання ВВП до 2030 року на 7%, Україні потрібно додатково 4,5 мільйона працівників [13].

У ході численних демографічних досліджень, встановлено наявність впливу рівня освіти населення на дефіцит робочої сили в Україні в контексті демографічного розвитку. Освіта відіграє вирішальну роль у формуванні людського капіталу, особливо в умовах несприятливого демографічного розвитку.

У Стратегії розвитку вищої освіти України на 2022–2032 роки визначено ключову проблему – розрив між освітою та ринком праці, дисбаланс попиту і пропозиції та слабкий зв'язок із роботодавцями. Система підготовки фахівців має структурні недоліки й не забезпечує випускників затребуваними компетенціями. Наслідки війни послабили ринок праці через втрати виробництва, інфраструктури та вимушену міграцію. Водночас цифровізація й автоматизація підвищують потребу у фахівцях із сучасними навичками та здатністю до навчання впродовж життя.

Під час війни в Україні було зруйновано або пошкоджено понад 1500 закладів освіти – шкіл, профтехучилищ, коледжів і університетів. Багато студентів були змушені виїхати з домівок і продовжити навчання за кордоном. Це призвело до скорочення випуску фахівців і посилення дефіциту робочої сили, що, своєю чергою, негативно впливатиме на обсяги виробництва та рівень національного ВВП.

Одним із потенційних джерел трудових мігрантів є залучення іноземних студентів, сьогодні іноземці обирають українські ВНЗ через доступну вартість навчання та проживання (38%), якість освіти (25%) і бажання навчатися в Європі (18%). За даними Українського державного центру міжнародної освіти, на початок 2023 року в Україні

навчалоя понад 51 тис. іноземних студентів, переважно з Індії, Китаю та Марокко. Хоча зараз лише 15% із них залишаються в Україні, студенти – це недооцінене джерело потенційних працівників [14].

Твердження, що до України ніхто не поїде, є перебільшеним. Існує чимало прикладів міграції навіть з країн, які переживають або нещодавно пережили збройні конфлікти, зокрема Сирія, Афганістан, Ємен, Центральноафриканська Республіка, Демократична Республіка Конго та країни Балканського регіону. Активними є й міграційні потоки з держав зі складною економічною та безпековою ситуацією – таких як Венесуела, Пакистан, Куба, Зімбабве, Молдова. Україна, хоч і на 107-му місці за рівнем середньої зарплати, все ж може бути привабливою для людей із бідніших країн (наприклад, Філіппіни).

Отже, проблема нестачі робочої сили в Україні є критичним викликом, що формується під впливом глибоких демографічних змін – старіння населення, депопуляції, масової трудової міграції та катастрофічних наслідків російсько-української війни. Вирішення цієї проблеми вимагає комплексного підходу, що включає нову демографічну політику, створення умов для повернення мігрантів, реформування системи освіти та професійної підготовки, підвищення продуктивності праці через автоматизацію та цифровізацію.

Література:

1. Новик І. В. Демографічна безпека як стан захищеності держави, суспільства від демографічних загроз. *Ефективна економіка*. 2023. № 6. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/1725/1738>
2. Любомудрова Н. П., Гойчук В. І. Зміни на ринку праці в умовах воєнного стану та перспективи післявоєнного відновлення. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-31>
3. Мантур-Чубата О. С., Ваганова Л. В. Ринок праці України в умовах воєнного стану. *Економіка і регіон*. 2022. № 2 (85). С. 81–87. DOI: [https://doi.org/10.26906/EiR.2022.2\(85\).26364](https://doi.org/10.26906/EiR.2022.2(85).26364).
4. Томчук О. В. Аналіз трендів розвитку ринку праці в Україні: ключові зміни та виклики воєнного часу. *Innovation and Sustainability*. 2023. № 2. С. 110–119. DOI: <https://doi.org/10.31649/ins.2023.2.110.119>
5. Штундер І. О. Ринок праці України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-22.6>.
6. Біленко О. В., Горбань С. Ф. Демографічна ситуація в Україні: сучасний стан та основні проблеми. *Ефективна економіка*. 2022. № 1. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=9887> (дата звернення: 12.01.2026). DOI:10.32702/2307-2105-2022.1.78

7. Курило І. О. Демографічне старіння у столиці України, його особливості та сучасні виклики. *Демографія та соціальна економіка*. 2020. № 3. С. 17–36.

8. Кобеля З. І., Лаврук І. Г. Демографічна криза в Україні: причини та шляхи її подолання. *Науковий огляд*. 2019. № 4(57). С. 6–17. URL: <http://oaji.net/articles/2019/797-1562510667.pdf>

9. Лібанова Е. М., Позняк О. В., Цимбал О. І. Масштаби та наслідки вимушеної міграції населення України внаслідок збройної агресії Російської Федерації. *Демографія та соціальна економіка*. 2022. № 2 (48). С. 37–57.

10. Ливдар М. В., Ярошевич Н. Б., Степанова А. В. Демографічна ситуація в Україні: проблеми та шляхи її вирішення. *Приазовський економічний вісник*. 2019. № 6 (17). С. 304–309.

11. Статистичний збірник «Розподіл постійного населення України за статтю та віком» за 2022 р. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/06/roz_nas22.pdf

12. Длігач А. Нас 25 мільйонів: або що чекає на Україну [Електронний ресурс] / Блог Андрія Длігача. – 10 вересня 2024 р. URL: https://lb.ua/blog/andrii_dlihach/633992_25_milyoniv_abo_shcho_chekaie.html

13. Романчук С. Шалені зарплати та дефіцит кадрів: що відбувається на ринку праці України. ЗагіТтя. 22 жовтня 2024 р. URL: <https://zagittya.com.ua/shaleni-zarplati-ta-deficit-kadriv-sho-vidbyvayetsia-na-rinky-praci-ukrayini/>

14. Міністерство освіти і науки України, Український державний центр міжнародної освіти. Іноземні студенти в Україні під час війни (2022–2023). URL: <https://studyinukraine.gov.ua/uk/international-students-in-ukraine-during-wartime-2022-2023/>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-3>

TRANSFORMATION OF HUMAN CAPITAL MANAGEMENT STRATEGIES IN THE IT SECTOR AS A RESPONSE TO GLOBAL ECONOMIC CHALLENGES

ТРАНСФОРМАЦІЯ СТРАТЕГІЙ УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМ КАПІТАЛОМ В ІТ-СЕКТОРІ ЯК ВІДПОВІДЬ НА ГЛОБАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ ВИКЛИКИ

Vanin A. O.

Postgraduate Student at the Department of Economics, Finance and Accounting Private Higher Educational Establishment "European University" Kyiv, Ukraine

Ванін А. О.

аспірант кафедри економіки, фінансів та обліку Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет» м. Київ, Україна

Початок 2020-х років став переломним для глобального ІТ-сектору: пандемія, геополітична нестабільність, інфляція, проблеми з постачанням і подорожчання капіталу змінили інвестиційні пріоритети. Якщо раніше головним завданням було масштабування «будь-якою ціною», нині акцент змістився на продуктивність, стійкість і адаптивність бізнес-моделей. В цих умовах управління людським капіталом стає стратегічним ядром конкурентоспроможності, адже вартість ІТ-компаній визначається компетенціями людей, здатністю команд генерувати інновації, швидко навчатися й перетворювати невизначеність на нові продукти та ринки. Глобальні виклики змусили бізнес переосмислити найм, утримання, мотивацію та розвиток персоналу. Метою дослідження є комплексний аналіз трансформації HR-стратегій в ІТ-секторі, визначення чинників змін, ефективних практик і ризиків. Особливий акцент зроблено на переході від «полювання за талантами» до моделі цілісного розвитку компетенцій, де ключовими стають гнучкість, культура безперервного навчання, HR-рішення на основі даних та інтеграція бізнес- і людських метрик.

Класичний кадровий менеджмент розглядав персонал як ресурс для операційних задач. У сучасному ІТ-бізнесі цей підхід є обмеженим, адже фахівці формують не лише продукт, а й інтелектуальну архітектуру конкурентних переваг. Тому управління людським капіталом інтегрується у стратегію компанії на рівні ради директорів і C-level, де поряд із фінансами та стратегією важливим стає формування зовнішнього іміджу [3].

Стратегічний характер людського капіталу проявляється у швидкості створення цінності, здатності до інновацій та стійкості. Крос-функціональні команди скорочують time-to-market і приймають рішення швидше [2, с. 15]. Культура експериментів і психологічної безпеки стимулює появу нових продуктів, а зрілі кадрові системи допомагають долати кризи без втрати знань і мотивації.

За умов глобальної невизначеності HR перестає бути адміністративним центром витрат. Інвестиції в людей оцінюються за впливом на бізнес-результати: продуктивність команд, утримання ключових спеціалістів, швидкість навчання новим технологіям та ефективність змін. Це потребує нової якості управлінських рішень і переорієнтації HR-функції на аналітичну, консультативну та трансформаційну роль.

Першим катализатором трансформації кадрових стратегій стала макроекономічна волатильність: зростання ставок, подорожчання капіталу та обережніші інвестори посилили запит на ефективність, змусивши компанії контролювати витрати, оптимізувати структури й переглядати компенсаційні пакети. Додатковим викликом є геополітична фрагментація, що загострює технологічні розриви та кіберзагрози, тоді як енергетична й фінансова турбулентність уповільнює економічне зростання [5, с. 164–181]. Це стимулює IT-організації диверсифікувати географію талантів, створювати розподілені центри компетенцій і розвивати системи безперервної діяльності.

Важливим фактором стала технологічна акселерація: розвиток генеративного штучного інтелекту, автоматизації та low-code/no-code платформ відкриває нові можливості, але водночас змінює профілі посад. Від працівників очікують не лише спеціалізації, а й здатності швидко опанувати інструменти, працювати на стику дисциплін і приймати рішення в умовах автоматизації рутинних задач.

Ще одним викликом є трансформація очікувань персоналу. Після переходу на дистанційні та гібридні формати працівники по-новому оцінюють баланс між роботою й особистим життям, прозорість лідерства та можливості розвитку. Ігнорування цих очікувань призводить до прихованої плинності, вигорання й зниження залученості. Тому компанії змушені переглядати традиційні HR-підходи та формувати нову стратегічну рамку управління людським капіталом, що відповідає сучасним викликам і потребам персоналу. У цьому контексті окреслюються ключові напрями трансформації стратегій управління людським капіталом: перехід від масового найму до точного формування компетенцій; формування skills-based організацій – нова модель, де важливі не посади, а ролі і компетенції [4]; розвиток культури безперервного навчання; переосмислення

системи винагороди та мотивації; інституціоналізація гібридної роботи; Data-driven HR та прогнозна аналітика.

Трансформація кадрових стратегій потребує зміни лідерської парадигми. У стабільних умовах ефективним є керівник-адміністратор, що оптимізує процеси та контролює виконання, тоді як у турбулентному середовищі потрібен лідер-архітектор контексту, який задає напрям, підтримує автономію команд і створює простір для навчання та прийняття рішень. Ключовою компетенцією стає комунікація в умовах невизначеності – працівники очікують чесності, регулярних пояснень і прозорої логіки рішень [1]. Брак відкритості породжує чутки, тривожність і зниження довіри, що негативно впливає на продуктивність. Організаційна культура змінюється від героїзму й перевантаження до сталого результату, де нормалізується відновлення, профілактика вигорання та визнається психологічна безпека як бізнес-фактор. У цьому контексті дедалі більшого значення набувають технологічні інструменти, зокрема штучний інтелект, який стає каталізатором нових практик управління й розвитку персоналу.

AI у IT-секторі не витісняє людей, а змінює розподіл завдань: автоматизує рутину й підсилює роль критичного мислення, системного дизайну та етичної експертизи. Для HR-стратегій це означає швидку підготовку працівників до роботи з AI та відповідальне впровадження технологій із мінімізацією ризиків. Успішні компанії дотримуються принципів «людина в центрі», «прозорі правила» та «навчання перед масштабуванням».

Для українського IT-сектору трансформація людського капіталу має особливе значення через війну, безпекові ризики, міграцію фахівців і психологічне навантаження. Компанії демонструють адаптивність: релокацію команд, перебудову операційних моделей і підтримку клієнтів. Управління персоналом набуває безпекового й соціально-психологічного виміру: підтримка ментального здоров'я, фінансової стабільності, гнучких графіків та кризової комунікації стають базовими елементами стійкості. Висока частка інженерних талантів потребує доповнення продуктовими й управлінськими компетенціями для переходу від сервісної моделі до створення глобально конкурентних продуктів.

Однією з головних помилок трансформації є декларативність без зміни системи вимірювання. Ефективність слід оцінювати через метрики людського капіталу, організаційного середовища, які мають бути інструментом управління, а не формального контролю. Бар'єрами залишаються інерція мислення, фрагментарність програм, «метрична пастка», перевагою змін і дефіцит довіри. Саме соціальний контракт –

прозорі правила, взаємна відповідальність і чесна комунікація – стає основою успішних трансформацій.

Стратегічні рекомендації для ІТ-компаній включають синхронізацію HR- та бізнес-стратегії, перехід до проактивного розвитку талантів, посилення ролі менеджерів середньої ланки, інвестиції в аналітику та інституціоналізацію практик стійкості. Трансформація управління людським капіталом є довгостроковою зміною парадигми: конкурентоспроможність визначається здатністю швидко формувати й застосовувати критичні компетенції. Для України це також вимір економічної та соціальної стійкості, де HR-стратегія стає елементом національної конкурентоспроможності. Виграють ті компанії, які сприймають людей не як витрати, а як головне джерело адаптивності у світі постійних змін.

Література:

1. Михайлова О. Г. Сучасні стратегії комунікацій у публічному управлінні та адмініструванні в умовах невизначеності. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія : Право, публічне управління та адміністрування*. 2022. Вип. 5. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2022-5-02-03> (дата звернення: 05.03.2026).
2. Ющишина Л. О. Етика крос-функціональної взаємодії та комунікації: курс лекцій. Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2024. С. 94.
3. C-level management in IT [Електронний ресурс]. URL: <https://careers.computools.ua/c-level-management-in-it/> (дата звернення: 28.02.2026).
4. L&D як стратегія зростання: головні висновки з бізнес-каві від Премії HR-бренд [Електронний ресурс]. URL: <https://hurma.work/blog/ld-yak-strategiya-zrostannya-golovni-visnovki-z-biznes-kavi-vid-premiyi-hr-brend/> (дата звернення: 07.03.2026).
5. Zayats, O. Global Economic Security Challenges and Strategic Directions for Enhancing Ukraine's Competitiveness in a Turbulent World Economy. У книзі : *Економіка та управління в умовах воєнних викликів*. Січень 2025. С. 164–181. DOI: 10.30525/978-9934-26-628-7-8.

**INNOVATION ECOSYSTEMS AS A TOOL FOR POST-WAR
RECONSTRUCTION OF UKRAINE**

**ІННОВАЦІЙНІ ЕКОСИСТЕМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ
ПІСЛЯВОЄННОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ УКРАЇНИ**

Halynska Yu. V.

*Dr. Sc, Professor,
Professor of the Department of
International Economic Relations,
Uzhhorod National University
Uzhhorod, Ukraine*

Галинська Ю. В.

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри міжнародних
економічних відносин,
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»
м. Ужгород, Україна*

Інноваційні екосистеми у сучасних умовах глобальної економіки все частіше розглядаються не як допоміжний інструмент розвитку, а як ключовий фактор структурної перебудови національних господарств, особливо у періоди глибоких криз та післявоєнних трансформацій. Практика розвинених країн свідчить, що інвестиції в інноваційне середовище забезпечують не лише технологічний прогрес, а й довгострокове зростання: за оцінками міжнародних організацій, такі економіки демонструють на 20–30% вищі темпи розвитку та формують більш стійкі моделі, орієнтовані на знання, цифровізацію та людський капітал [2].

Для України, яка перебуває у стані глибокої соціально-економічної трансформації внаслідок повномасштабної війни, питання відновлення набуває системного характеру. Йдеться не лише про відбудову зруйнованих об'єктів, а про необхідність комплексного оновлення економічної структури, інституційного середовища та механізмів розвитку. За оцінками Світового банку, станом на 2024 рік потреби у відновленні перевищують 486 млрд доларів США, що більш ніж удвічі перевищує довоєнний обсяг валового внутрішнього продукту країни. Водночас пошкоджено або зруйновано понад 150 тисяч об'єктів, включаючи житлову, транспортну та енергетичну інфраструктуру.

Наведені дані свідчать про те, що відновлення не може обмежуватися відтворенням попередньої економічної моделі, яка значною мірою базувалася на сировинному секторі та характеризувалася обмеженим рівнем інноваційної активності. Навпаки, поточна ситуація створює можливість для переходу до якісно нової моделі розвитку –

орієнтованої на технології, цифрову економіку та інтеграцію до європейського простору. У цьому контексті інноваційні екосистеми виступають як інституційна платформа, що забезпечує ефективну взаємодію науки, бізнесу, держави та суспільства.

До початку війни економіка України вже демонструвала певні дисбаланси: частка високотехнологічної продукції в експорті залишалася нижчою за 6%, тоді як у країнах Європейського Союзу цей показник коливається в межах 15–20% (OECD, 2023). Аналогічно, рівень фінансування наукових досліджень в Україні становив близько 0,4% ВВП, що суттєво поступається середньоєвропейському рівню понад 2% (ДССУ, 2023). Це підкреслює потребу у зміні пріоритетів економічної політики та посиленні ролі інновацій.

Інноваційна екосистема являє собою складну мережу взаємозв'язків між різними суб'єктами – університетами, підприємствами, державними інституціями та громадянським суспільством – яка забезпечує трансформацію знань у комерційні рішення. Дослідження показують, що країни з розвиненими екосистемами не лише швидше впроваджують інновації, але й створюють більше робочих місць у секторах із високою доданою вартістю, що позитивно впливає на загальний рівень добробуту населення.

У післявоєнних умовах особливої ваги набуває концепція «build back better», яка передбачає модернізацію економіки замість простого відновлення. Зокрема, впровадження енергоефективних технологій дозволяє скоротити споживання енергії в будівлях на 30-40% (IEA, 2022), а розвиток цифрових рішень відкриває нові можливості для управління інфраструктурою та сервісами. Україна вже має певні передумови для цього: ІТ-сектор до війни забезпечував понад 7 млрд доларів експортних надходжень і демонстрував стабільне двозначне зростання [12].

Важливим фактором є також європейська інтеграція. Участь у програмах на кшталт Horizon Europe із бюджетом понад 95 млрд євро створює можливості для фінансування досліджень і розвитку інновацій. Паралельно впровадження підходів smart specialization дозволяє регіонам визначати власні конкурентні переваги та концентрувати ресурси на пріоритетних напрямках розвитку.

Разом із тим ефективність інноваційних екосистем значною мірою залежить від якості інституційного середовища. Незважаючи на позитивні зрушення, Україна все ще стикається з проблемами, зокрема у сфері прозорості: за індексом сприйняття корупції країна отримала 36 балів зі 100 [7]. Водночас досвід інших держав свідчить, що покращення інституційної якості може стимулювати зростання інвестицій і прискорювати економічний розвиток.

Не менш важливим є людський капітал. Масштабна міграція населення, за якої понад 6 мільйонів громадян були змушені залишити країну (ЮМ, 2024), створює серйозні виклики для ринку праці. Водночас формування інноваційних екосистем може сприяти створенню нових можливостей для самореалізації, розвитку підприємництва та повернення кваліфікованих кадрів. Дослідження показують, що одне робоче місце у високотехнологічному секторі генерує до п'яти додаткових робочих місць у суміжних сферах [11].

Попри значний потенціал інноваційних систем, існують і суттєві обмеження, серед яких недостатній доступ до фінансування, інституційна нестабільність та безпекові ризики. Зокрема, понад 60% малих і середніх підприємств в Україні стикаються з фінансовими бар'єрами (EIB, 2023), що стримує їхній розвиток і інноваційну активність.

З огляду на це, інноваційні екосистеми доцільно розглядати як основу нової економічної моделі України. Вони створюють умови для переходу від відновлення до розвитку, сприяють підвищенню продуктивності, формуванню нових ринків і зміцненню позицій країни у глобальній економіці. У довгостроковій перспективі саме інноваційний розвиток визначатиме здатність України не лише подолати наслідки війни, але й забезпечити стійке економічне зростання.

Публікація містить результати дослідження проекту Жана Моне 101126918 – RPBA_s – ERASMUS-JMO-2023-HEI-TCH-RSCH «Architectonics of Research, Production and Business Associations: Markers of Post-war Reconstruction of Ukraine with European Values», що фінансується за рахунок бюджету Європейського Союзу

Література:

1. World Bank. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA3). 2024. URL: <https://www.worldbank.org> (access date: 01.03.2026).
2. OECD. Innovation Systems and Economic Growth. Paris : OECD Publishing, 2022. 250 p.
3. OECD. Main Science and Technology Indicators. 2023. URL: <https://www.oecd.org> (access date: 11.03.2026).
4. State Statistics Service of Ukraine. Scientific and Innovation Activity of Ukraine. Kyiv, 2023. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (access date: 13.03.2026).
5. International Energy Agency. Energy Efficiency Report 2022. Paris: IEA, 2022. 180 p.
6. European Commission. Horizon Europe Programme 2021–2027. 2021. URL: <https://ec.europa.eu> (access date: 22.02.2026).

7. Transparency International. Corruption Perceptions Index 2023. 2023. URL: <https://www.transparency.org> (access date: 11.03.2026).
8. European Bank for Reconstruction and Development. Transition Report 2020–21: The State Strikes Back. London: EBRD, 2020. 200 p.
9. International Organization for Migration. Ukraine Displacement Report 2024. 2024. URL: <https://www.iom.int> (access date: 05.03.2026).
10. European Investment Bank. EIB Investment Survey: Ukraine. 2023. URL: <https://www.eib.org> (access date: 12.03.2026).
11. Moretti E. The New Geography of Jobs. Boston: Houghton Mifflin Harcourt, 2012. 320 p.
12. IT Ukraine Association. IT Industry in Ukraine Report 2021. 2021. URL: <https://itukraine.org.ua> (access date: 25.02.2026).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-5>

**GEO-ECONOMIC CONSEQUENCES OF THE WAR
AND PROBLEMS OF USING THE POTENTIAL
OF FOREIGN COMPATRIOTS**

**ГЕОЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ВІЙНИ ТА ПРОБЛЕМИ
ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ЗАРУБІЖНИХ
СПІВВІТЧИЗНИКІВ**

Garashchuk O. V.

*Doctor of Economics, Professor,
Professor of the Department
of Management and Logistics,
Private Higher Educational
Establishment "European University"
Kyiv, Ukraine*

Гаращук О. В.

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту
та логістики,
Приватний вищий навчальний заклад
«Європейський університет»
м. Київ, Україна*

Anisimov V. M.

*Junior Researcher of Department
of Natural Resources
and Environmental Safety,
Institute of Demography and Quality
of Life Problems of the National
Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Анісімов В. М.

*молодший науковий співробітник
відділу природних ресурсів та
екологічної безпеки,
Інститут демографії та проблем
якості життя
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Сьогоднішня ситуація у світі вирізняється надзвичайним загостренням міжнародної напруженості, що вже зумовила цілий ряд воєн, в деяких з них – а саме: російсько-українській та коаліційній війні з Іраном – можливо навіть вбачати переддень нової світової війни. Вказані війни серйозно підірвали, якщо вже остаточно не знищили, усталений світовий лад ґрунтований на міжнароднім праві, а відтак відбулися істотні несприятливі зміни в міжнародних економічних відносинах та геоекономічній ситуації. Як саме довго триватиме ця нинішня ситуація – прогнози можуть бути, як песимістичні, так і оптимістичні; однак слід констатувати, що повномасштабні війни, які йдуть сьогодні у світі матимуть довготривалі геоекономічні наслідки зумовлюючі трансформацію міжнародних економічних відносин.

Одним з таких наслідків є суттєве згортання у світовій економіці процесів глобалізації, які й раніше перебували в пригніченому стані спричиненому кризовими явищами пов'язаними з пандемією коронавірусної хвороби [1, с. 17–32]. В результаті цього мають місце наступні тенденції: посилення регіональних угруповань країн з метою разом протистояти сучасним несприятливим умовам, а також орієнтація на власні сили, що характерно насамперед для країн зі значним потенціалом – соціально-економічним, природо-ресурсним, демографічним. Причому останній в сучасному світі з новітніми засобами комунікації та транспортування, що значно прискорюють контакти на глобальному рівні, як між особистостями, так і між організаціями, включає не тільки наявне в країні населення, але й зарубіжних співвітчизників.

Відповідно, в державах, маючих значну кількість співвітчизників за кордоном, відбулося формування нової моделі стосунків між діаспорами і країнами їх походження. Так, багато країн світу використовують свої діаспори задля реалізації власної зовнішньої та внутрішньої стратегії розвитку. При цьому, деякі діаспорні асоціації впливають, в інтересах країни свого походження, на формування політики урядів держав в яких вони перебувають шляхом підтримки чи опозиції. Зазначене у найбільших масштабах має місце з боку такої країни як Китай, що наразі позиціонує себе в якості одного з найвпливовіших геополітичних гравців [2, с. 142–163].

Водночас уряди країн, що розвиваються зацікавлені насамперед отримати від представників своєї діаспори в найрозвиненіших країнах світу надходження інвестицій до національних економік й концентрують свої зусилля на забезпеченні надходжень від зарубіжних співвітчизників валютних ресурсів. Також, оскільки ці співвітчизники в більшості є висококваліфікованими працівниками, вони на системній

основі, в рамках діяльності відповідних урядових інституцій, залучаються до розробки різноманітних проектів спрямованих на розвиток їх батьківщини. Останнє є найбільш притаманним для країн Субсахарської Африки та Карибського басейну [3, с. 6]. Тобто завдання повернення своїх співвітчизників ставлять далеко не всі країни маючі діаспори.

Натомість в країнах маючих незадовільну демографічну ситуацію, але порівняно високий рівень життя в рамках державної політики здійснюються зусилля спрямовані на повернення співвітчизників з закордону. Це притаманно багатьом країнам Європейського Союзу, а також Ізраїлю.

Державними механізмами здійснення політики різнобічного співробітництва із зарубіжними співвітчизниками є профільні урядові установи такі як: міністерства, відомства, парламентські комітети та інші установи, а також в деяких країнах і відповідні громадські неурядові організації, в тому числі й працюючі під егідою міжнародних організаційних формувань об'єднуючих представників певного народу у всьому світі. І практично в усіх країнах, де існують урядові органи по роботі із закордонними співвітчизниками, серед найважливіших напрямів їх діяльності є захист та надання допомоги своїм співвітчизникам в інших країнах. Передусім це стосується тих, хто виїхали як біженці чи трудові мігранти. Однак деякі країни, як наприклад Угорщина, надає матеріальну допомогу й тим своїм співвітчизникам, які проживають в інших країнах на постійній основі та є їх громадянами.

В Україні, як відомо, було створено та протягом нетривалого часу працювало міністерство, що мало своїм функціональним призначенням саме роботу з зарубіжними співвітчизниками, але його діяльність виявилась вельми невдалою і відтак його було по суті приєднано до міністерства, що реалізує державну соціальну політику. Причини такого розвитку подій варто вбачати у тому, що головним завданням названого новоствореного міністерства фактично визначалось не допомога тим співвітчизникам, які перебувають за кордоном, а їх повернення. І це видавалось цілком обгрунтованим, адже з України внаслідок збройної російської агресії виїхали мільйони громадян, що зумовлювало потребу забезпечення їх якомога повнішого повернення.

Однак за очевидного в післявоєнній Україні невисокого рівня життя та збереження загрози нападу російського агресора, без вагомих гарантій безпеки, масового повернення тих, хто виїхав під час війни за кордон не слід очікувати. Таким чином міністерство, діяльність якого спрямовувалась на закордонних співвітчизників, виходячи з досвіду подібних урядових органів інших країн, мало б передусім дбати

про допомогу у вирішенні соціально-економічних та інших проблем співгромадян, які перебувають за кордоном, а вже потім опікуватись питаннями їх репатріації.

Також в з функціонального поля зазначеного міністерства зовсім випала українська діаспора, тобто громадяни інших держав маючих українське походження. Тобто потенціал закордонних українців фактично визнається таким, що його неможливо використати на благо України та усієї української нації. Це є докорінно помилкова позиція, оскільки треба виходити з того, що неможливо буде повернутись всім тим, хто зараз виїхав за кордон, а отже внаслідок триваючої війни з російськими окупантами українська діаспора істотно збільшиться. Разом із тим, завдяки стійкості продемонстрованій в боротьбі з ворогом, здатності до використання найновітніших технологій на полі бою, Україна набула значного авторитету в світі та навіть може розглядатись як така, що має належну геополітичну суб'єктність.

А як зазначалось вище, нині в країнах, що відіграють певну геополітичну роль та мають значну діаспору, розробляється відповідна державна політика спрямована на співробітництво з нею. І в рамках цієї політики діаспора розглядається як міцна опора для країни її походження щодо існування на міжнародній арені. Але в сучасних умовах досягнення єдності діаспори зі своєю історичною батьківщиною для її підтримки можливе тоді, коли єдність нації ґрунтується на її усвідомленні себе як глобальної. Однак на сьогоднішній день українці допоки повною мірою не усвідомлюють себе глобальною нацією.

Тому в державній політиці стосовно роботи із українцями за кордоном одним із важливих напрямів має бути визначена культурно-просвітницька діяльність спрямована на збереження та зміцнення духовного єднання українців в усьому світі. При цьому необхідною є відповідна трансформація національної системи освіти з метою її інтеграції до європейського освітнього простору в контексті загального процесу європейської інтеграції України [4, с. 181–202]. Очевидно державна політика щодо роботи із зарубіжними українцями має здійснюватися у тісній співпраці зі Світовим Конгресом Українців як міжнародної неурядової організації, що координує діяльність українських громад за кордоном. Також напевно слід законодавчо посилити статус закордонного українця, як це є наприклад в Польщі з її картою поляка.

Все це має сприяти інтеграції потенціалу закордонних співвітчизників до загальнонаціонального потенціалу України.

Література:

1. Томпсон Г. Безлад. Тяжкі часи у ХХІ столітті / пер. з англ. Харків : Віват, 2025. 512 с.
2. Гамільтон К., Ольберг М. Прихована рука Китаю. Як КНР непомітно захоплює світ / пер. з англ. Київ : Наш Формат, 2023. 416 с.
3. Ключковська І. Що може діаспора? Досвід інших країн та реалії України. *День*. 2010. № 231 (3390). 16 грудня. URL: <https://day.kyiv.ua/article/cuspilstvo/shcho-mozhe-diaspora> (дата звернення 19.03.2026).
4. Гаращук О. В., Куценко В. І. Якісна освіта – об'єднуюча сила української держави : монографія / за наук. ред. В. І. Куценко. Київ : Видавництво Європейського університету, 2020. 304 с.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-6>

POST-WAR RECONSTRUCTION EXPERIENCE OF DIFFERENT COUNTRIES AND ITS SIGNIFICANCE FOR THE TRANSFORMATION OF INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS

ДОСВІД ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ КРАЇН СВІТУ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН¹

Domashenko M. D.

*PhD in Economics,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of International Economic Relations,
Sumy State University
Sumy, Ukraine*

Домашенко М. Д.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних
економічних відносин,
Сумський державний університет
м. Суми, Україна*

¹Публікація містить результати дослідження "Фундаментальні засади сталого та інклюзивного розвитку регіонального простору для повоєнного відновлення в умовах цифрової трансформації" (№ д/р 0125U001620, 2025-2027), що фінансується за рахунок державного бюджету України.

This research was funded by a grant from the state budget of Ukraine "Fundamentals of Sustainable and Inclusive Regional Spatial Development for Post-War Reconstruction in the Context of Digital Transformation" (# 0125U001620, 2025-2027)

Збройні конфлікти суттєво впливають на трансформацію міжнародних економічних відносин, змінюючи структуру світового господарства, міжнародні фінансові потоки та механізми економічної взаємодії між державами. Війни спричиняють значні руйнування виробничих потужностей, транспортної та енергетичної інфраструктури, порушення логістичних ланцюгів та зниження економічної активності. У таких умовах держави, що постраждали від воєнних конфліктів, стикаються з необхідністю формування ефективної системи економічного відновлення.

У цьому контексті особливого значення набуває аналіз досвіду повоєнної відбудови різних країн світу. Історичний досвід демонструє, що повоєнна реконструкція може стати не лише процесом відновлення зруйнованої інфраструктури, але й важливим етапом структурної модернізації економіки та її інтеграції у глобальні економічні процеси [1].

Повоєнна відбудова економіки є комплексним процесом, який включає відновлення інфраструктури, стабілізацію фінансової системи, проведення інституційних реформ, розвиток промисловості та формування нової економічної моделі розвитку. Важливу роль у цьому процесі відіграють міжнародні фінансові інституції, іноземні інвестиції та міжнародна економічна співпраця [2, с. 45].

Одним із найбільш відомих прикладів успішної повоєнної реконструкції є економічне відновлення Західної Німеччини після Другої світової війни. Після завершення війни економіка країни перебувала у стані глибокої кризи: промислове виробництво було значно скорочене, інфраструктура зруйнована, а фінансова система дестабілізована. Важливу роль у відновленні економіки відіграла міжнародна допомога в межах Плану Маршалла, що передбачала фінансову підтримку європейських держав для відбудови економіки.

Поєднання зовнішньої фінансової підтримки та внутрішніх економічних реформ, зокрема валютної реформи, лібералізації ринків та стимулювання підприємництва, сприяло формуванню так званого «німецького економічного дива». Уже у 1950–1960-х роках Німеччина продемонструвала високі темпи економічного зростання та стала однією з провідних економік Європи [2, с. 47].

Не менш показовим є досвід повоєнного відновлення Японії. Після Другої світової війни країна зазнала масштабних руйнувань виробничих потужностей та інфраструктури. Проте проведення комплексних економічних реформ, активна роль держави у розвитку промисловості та підтримка інноваційної діяльності сприяли швидкому економічному зростанню.

Японська модель економічного розвитку була орієнтована на розвиток високотехнологічних галузей, стимулювання експорту та активне

залучення науково-технічного потенціалу. У результаті вже у другій половині ХХ століття Японія перетворилася на одну з найбільш розвинених економік світу [2, с. 49].

Після капітуляції у 1945 році Японія опинилася перед серйозними викликами: значними руйнуваннями, необхідністю демілітаризації та демократизації, а також відновленням економіки. До кінця 1945 року країна втратила близько 25% національного багатства, а промислове виробництво було на 43% нижче пікового рівня 1941 року. У фінансовому 1946 році реальний ВВП становив лише 53% довоєнного показника, тоді як номінальний зріс у 14,3 рази через неконтрольовану інфляцію [4].

Важливу роль у відновленні відіграла підтримка США. Хоча вона була менш масштабною, ніж План Маршала в Європі, американська економічна допомога в рамках Плану Доджа сприяла стабілізації японської валюти та фінансової системи.

Японський уряд зосередився на створенні умов для промислового зростання. Було проведено низку реформ для модернізації інфраструктури, розвитку високотехнологічних галузей і підвищення продуктивності праці. Значні інвестиції в науку та освіту заклали основу майбутнього технологічного лідерства.

Особлива увага приділялася розвитку експорту. Державна політика підтримки національних виробників та формування конкурентоспроможних промислових компаній сприяла експортно-орієнтованому розвитку та зміцненню зовнішньоекономічних зв'язків.

Поєднання державної підтримки, ефективної фінансової політики, стимулювання внутрішнього споживання та активної зовнішньоекономічної діяльності призвело до «японського економічного дива» у 1950–1960-х роках. Досвід Японії демонструє, що цілеспрямована державна політика та ефективне фінансове забезпечення здатні перетворити країну, зруйновану війною, на одну з провідних економік світу.

Ще одним прикладом успішної повоєнної реконструкції є досвід Південної Кореї. Після Корейської війни країна перебувала у складному економічному становищі та значною мірою залежала від міжнародної допомоги. Проте завдяки реалізації політики індустріалізації, розвитку експортно-орієнтованих галузей та активній ролі держави у стратегічному плануванні економіки країна змогла досягти значних темпів економічного зростання.

Особливістю корейської моделі стало тісне співробітництво держави з великими промисловими корпораціями, що дозволило сформувати потужні конкурентоспроможні галузі економіки. У результаті

Південна Корея змогла інтегруватися у глобальні виробничі ланцюги та посісти важливе місце у світовій економіці [2, с. 50].

Аналіз досвіду повоєнної відбудови різних країн дозволяє виокремити низку ключових чинників успішного економічного відновлення. До них належать:

- міжнародна фінансова підтримка;
- проведення структурних та інституційних реформ;
- модернізація промисловості;
- розвиток інноваційних секторів економіки;
- інтеграція у міжнародні економічні відносини.

Важливим аспектом повоєнної реконструкції є також гео економічний фактор. Відновлення економіки держави нерідко супроводжується її активнішою інтеграцією до міжнародних економічних структур, участю у глобальних ланцюгах доданої вартості та посиленням економічної співпраці з іншими країнами.

Сучасні гео економічні виклики, зокрема пов'язані з війною в Україні, підкреслюють необхідність формування ефективної стратегії економічного відновлення. Масштабні руйнування інфраструктури, промислових підприємств та енергетичних об'єктів створюють умови для реалізації не лише відновлювальних заходів, а й структурної модернізації економіки, розвитку високотехнологічних галузей та інтеграції України у європейський та глобальний економічний простір.

Застосування міжнародного досвіду повоєнної реконструкції може стати важливою основою для сучасної моделі економічного розвитку. Необхідно заохочувати стратегічні галузі приватного сектору до спільного фінансування та реалізації великих інфраструктурних проєктів, які можуть впроваджуватися паралельно з приватизацією великих, але неефективних державних підприємств.

Успішна реалізація таких ініціатив вимагає посилення співпраці України з Міжнародним валютним фондом, Світовим банком, ЄБРР та іншими міжнародними фінансовими установами, що дозволить залучати додаткове фінансування, координувати цільову допомогу та її розподіл, а також отримувати необхідну технічну підтримку. Одночасно слід розробляти стратегії залучення іноземних інвестицій, створюючи сприятливий інвестиційний клімат, захищаючи права інвесторів та впроваджуючи вигідний податковий режим для українських та міжнародних компаній.

Запропоновані рекомендації, засновані на аналізі зарубіжного досвіду, можуть допомогти Україні не лише відновити економіку після війни, а й закласти фундамент для сталого та динамічного розвитку. Дослідження економічного відновлення Німеччини, Японії та Кореї свідчать, що ефективне фінансове забезпечення, індустріалізація,

модернізація, тісна співпраця між урядом і приватним сектором та інтеграція у міжнародні фінансові системи є ключовими факторами успіху. Використання цих підходів на сучасному етапі дозволяє Україні зміцнити економіку, створити стійкі основи для майбутнього розвитку та інтегруватися у глобальні економічні ланцюги доданої вартості. Таким чином, комплексний підхід, який поєднує міжнародну фінансову підтримку, структурні реформи та стратегічне планування, є вирішальним для формування стійкої економічної системи та забезпечення ефективної інтеграції України у сучасні міжнародні економічні відносини.

Література:

1. Бушок О. О. Концепція повоєнного відновлення в історичній ретроспективі. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 2. С. 1148–1152.
2. Дука А., Старченко Г. Застосування досвіду повоєнного економічного відновлення країн світу. Київ, 2022.
3. Rodrik D. *Industrial policy for the twenty-first century*. Cambridge : Harvard University Press, 2004.
4. Suzuki Y. *Difficulties and Challenges: Japan's Post-War History of Economic Trends and Monetary Policy (Working Paper No. 360)*. Center on Japanese Economy and Business, Columbia Business School. 2017. URL: <https://academiccommons.columbia.edu/doi/10.7916/D8MS456T/download>

**THE IMPACT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR
ON THE TRANSFORMATION OF GLOBAL
ECONOMIC RELATIONS**

**ВПЛИВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ
НА ТРАНСФОРМАЦІЮ СВІТОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ
ВІДНОСИН**

Dubina Ye. E.

*Student of General Secondary
Education, Grade 10,
Zaporizhzhia Academic Lyceum № 31
of Zaporizhzhia City Council
Zaporizhzhia, Ukraine*

Дубіна Є. Е.

*здобувачка загальної середньої
освіти, 10 клас,
Запорізький академічний ліцей № 31
Запорізької міської ради
м. Запоріжжя, Україна*

Повномасштабна агресія Російської Федерації проти України, що розпочалася у 2022 році, стала одним із ключових факторів трансформації сучасного світового економічного порядку. Війна спричинила значні геоекономічні зміни, які проявляються у перебудові глобальних ланцюгів постачання, зміні торговельних потоків, трансформації енергетичних ринків та посиленні ролі економічної безпеки у міжнародних економічних відносинах. У цих умовах актуальним є дослідження впливу війни на функціонування світової економічної системи та формування нових моделей міжнародної економічної взаємодії.

Одним із найбільш помітних наслідків війни стала дестабілізація глобальних ринків енергоносіїв та продовольства. Україна до початку повномасштабної війни входила до числа провідних світових експортерів зернових культур, зокрема пшениці, кукурудзи та соняшникової олії. Порушення роботи морських портів та логістичної інфраструктури суттєво вплинуло на світові продовольчі ринки та призвело до зростання цін на аграрну продукцію [1, с. 7]. За оцінками міжнародних економічних організацій, скорочення експорту зерна з регіону Чорного моря створило ризики продовольчої безпеки для багатьох країн Африки та Близького Сходу [3, с. 12].

Війна також суттєво вплинула на енергетичну систему Європи. Протягом тривалого часу країни Європейського Союзу значною мірою залежали від імпорту російських енергоресурсів. Після початку повномасштабної агресії відбулося різке скорочення постачання

російського газу, що змусило європейські країни активізувати політику диверсифікації енергетичних джерел та розвитку альтернативної енергетики [2, с. 55]. У результаті цього значно зросла роль зрідженого природного газу (LNG) та відновлюваних джерел енергії у структурі енергетичного балансу Європейського Союзу.

Ще одним важливим аспектом трансформації світових економічних відносин стало переосмислення глобальних виробничих ланцюгів. Упродовж останніх десятиліть міжнародна економіка характеризувалася високим рівнем глобалізації та взаємозалежності. Проте геополітичні конфлікти та пандемія COVID-19 продемонстрували вразливість надмірно централізованих ланцюгів постачання. Дослідники відзначають, що компанії дедалі частіше переходять до моделей «friend-shoring» або «near-shoring», тобто розміщення виробництва у країнах-партнерах або географічно близьких державах [4, с. 10].

Крім того, війна в Україні стала важливим фактором перегляду міжнародної торговельної політики. У відповідь на агресію Російської Федерації багато держав запровадили масштабні економічні санкції, які охоплюють фінансовий сектор, енергетику, транспорт та високотехнологічну продукцію. Санкційна політика фактично призвела до часткової ізоляції російської економіки від глобальних фінансових ринків і сприяла формуванню нових торговельних конфігурацій у світовій економіці [1, с. 15].

Водночас війна стимулювала активізацію міжнародної економічної підтримки України. Європейський Союз, міжнародні фінансові організації та окремі держави надали значну фінансову, гуманітарну та економічну допомогу для стабілізації української економіки. За оцінками Міжнародного валютного фонду, міжнародна підтримка стала ключовим фактором збереження макроекономічної стабільності України в умовах війни [2, с. 72].

Важливим напрямом трансформації міжнародних економічних відносин є також формування нової архітектури післявоєнного відновлення України. Очікується, що масштабна реконструкція української інфраструктури, промисловості та енергетичного сектору стане одним із найбільших економічних проєктів у Європі після Другої світової війни. За оцінками Світового банку, загальні потреби у відбудові України можуть перевищувати сотні мільярдів доларів, що відкриває нові можливості для міжнародної економічної співпраці та інвестицій [1, с. 21].

Таким чином, російсько-українська війна стала каталізатором глибоких змін у системі світових економічних відносин. Основними проявами цих трансформацій є перебудова глобальних ланцюгів постачання, диверсифікація енергетичних ринків, зміна структури

міжнародної торгівлі та посилення ролі економічної безпеки у міжнародній політиці. У довгостроковій перспективі ці процеси можуть сприяти формуванню більш диверсифікованої та стійкої глобальної економічної системи.

Література:

1. Ruta M. The Impact of the War in Ukraine on Global Trade and Investment. Washington, DC: World Bank, 2022. 32 p.
2. International Monetary Fund. World Economic Outlook: Navigating Global Divergences. Washington, DC: IMF, 2023. 180 p.
3. UNCTAD. Global Trade Update. Geneva: United Nations Conference on Trade and Development, 2023. 20 p.
4. Baldwin R., Freeman R. Risks and Global Supply Chains: What We Know and What We Need to Know. NBER Working Paper No. 29444. Cambridge: National Bureau of Economic Research, 2022. 24 p.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-8>

**THE IMPACT OF THE WAR IN UKRAINE
ON NATIONAL ECONOMIC PRODUCTIVITY**

**ВПЛИВ ВІЙНИ В УКРАЇНІ НА ПРОДУКТИВНІСТЬ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**

Kovalov B. L.

*PhD in Economics, Research Fellow,
University of Bristol Business School
Bristol, United Kingdom,
Associate Professor,
Department of Economics,
Entrepreneurship and Business
Administration
Sumy State University
Sumy, Ukraine*

Ковальов Б. Л.

*кандидат економічних наук,
дослідник,
Бізнес-школа Університету
Бристоля
м. Бристоль, Велика Британія,
доцент,
кафедра економіки, підприємництва
та бізнес-адміністрування,
Сумський державний університет
м. Суми, Україна*

Продуктивність економіки широко розглядається в економічній теорії як ключовий чинник довгострокового економічного зростання та структурної трансформації національних економік. Зокрема, динаміка продуктивності відображає ефективність використання основних факторів виробництва – праці, капіталу та технологій – і часто вимірюється через показники продуктивності праці або сукупної факторної продуктивності (total factor productivity, TFP) [1]. У цьому контексті значні макроекономічні шоки, такі як військові конфлікти, можуть суттєво впливати на продуктивність через руйнування фізичного капіталу, втрати людського капіталу та порушення функціонування економічних інститутів [2].

Метою цього дослідження є аналіз ключових каналів впливу повномасштабної війни на продуктивність української економіки та формування концептуальної рамки для подальших емпіричних досліджень економічних наслідків воєнних шоків.

Війни та військові конфлікти традиційно розглядаються в економічній теорії як потужні негативні шоки, які впливають на економічну динаміку через руйнування фізичного капіталу, втрати людського капіталу, порушення функціонування ринків та підвищення економічної невизначеності [2]. Повномасштабна війна росії проти України, що розпочалася у 2022 році, створила безпрецедентний

макроекономічний шок, який суттєво вплинув на виробничий потенціал країни та ефективність використання економічних ресурсів.

За даними Міжнародного валютного фонду, у 2022 році реальний валовий внутрішній продукт України скоротився приблизно на 29 %, що відображає масштабний економічний шок, спричинений повномасштабним вторгненням та руйнуванням виробничої інфраструктури. У подальші роки спостерігається поступове відновлення економічної активності, однак обсяги виробництва залишаються нижчими за довоєнний рівень [3]. Таке падіння економічної активності було спричинене комплексною дією кількох факторів, зокрема руйнуванням виробничої інфраструктури, порушенням логістичних ланцюгів, скороченням трудових ресурсів та різким зниженням інвестиційної активності.

Одним із ключових каналів впливу війни на продуктивність є руйнування фізичного капіталу. Значна частина промислових підприємств, енергетичних об'єктів та транспортної інфраструктури України зазнала пошкоджень або повного знищення. Згідно з останньою оцінкою Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA4), підготовленою Урядом України, Світовим банком, Європейською комісією та ООН, прямі збитки інфраструктури станом на кінець 2024 року досягли приблизно 176 млрд доларів США. Найбільш постраждалими секторами є житловий фонд, транспортна інфраструктура, енергетика, промисловість та освіта [4].

Загальні потреби у відновленні та реконструкції України оцінюються приблизно у 524 млрд доларів США протягом наступного десятиліття, що становить близько 2,8 номінального ВВП країни у 2024 році. Масштаб цих втрат свідчить про значне скорочення виробничого капіталу економіки та створює довгострокові ризики для динаміки продуктивності та економічного зростання [4].

Другим важливим фактором є трансформація ринку праці. Масштабна міграція населення, внутрішні переміщення громадян та мобілізаційні процеси призвели до суттєвого скорочення трудових ресурсів та зміни їх галузевої структури [5]. За оцінками міжнародних досліджень економічних наслідків війни, різке падіння ВВП України у 2022 році, зростання безробіття та масштабна міграція населення призвели до значного скорочення ефективності використання трудових ресурсів і продуктивності економіки [6].

Третім каналом впливу війни є порушення виробничих та логістичних ланцюгів. Блокування морських портів, руйнування транспортної інфраструктури та енергетичні атаки призвели до значного зростання транзакційних витрат підприємств. Попри часткове відновлення морської логістики, у 2024 році українські морські порти експортували близько 88 млн тон вантажів, що суттєво нижче

довоєнного рівня (157 млн тон у 2021 році) [7]. У результаті знижується ефективність розподілу ресурсів у економіці, що негативно впливає на сукупну факторну продуктивність.

У ширшому макроекономічному контексті такі процеси можуть призводити до зниження сукупної факторної продуктивності (TFP), яка відображає ефективність комбінування праці та капіталу у виробничому процесі [1]. Воєнні конфлікти часто супроводжуються дезорганізацією економічних інститутів, зростанням невизначеності та погіршенням ефективності розподілу ресурсів між секторами економіки [2]. У випадку України ці процеси посилюються руйнуванням інфраструктури, змінами у галузевій структурі виробництва та порушенням інтеграції у глобальні виробничі ланцюги.

Водночас війна стимулювала певні структурні зміни, які можуть мати позитивний вплив на продуктивність у довгостроковій перспективі. Зокрема, відбулося прискорення цифрової трансформації підприємств та адаптація бізнес-моделей до умов воєнної економіки. Використання цифрових технологій сприяє підвищенню стійкості підприємств, покращує координацію з постачальниками та партнерами і може зменшувати транзакційні витрати, що в підсумку позитивно впливає на продуктивність [8].

Таким чином, війна суттєво вплинула на продуктивність української економіки через одночасну дію кількох негативних економічних шоків, включаючи скорочення фізичного та людського капіталу, порушення виробничих ланцюгів та зростання транзакційних витрат.

Отримані результати мають важливе значення для формування політики післявоєнного економічного відновлення України, зокрема у сферах інвестицій у інфраструктуру, розвитку людського капіталу та стимулювання інновацій.

Література:

1. Syverson C. What Determines Productivity? *Journal of Economic Literature*. 2011. Vol. 49, No 2. P. 326–365. DOI: <https://doi.org/10.1257/jel.49.2.326>

2. Collier P., Hoeffler A. Conflict and Economic Performance. *Oxford Economic Papers*. 2004. Vol. 56, Issue 4. P. 563–595. DOI: <https://doi.org/10.1093/oep/gpf064>

3. International Monetary Fund. Ukraine: Real GDP growth (annual percent change). IMF DataMapper. 2026. URL: https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/UKR

4. World Bank, European Commission, United Nations, Government of Ukraine. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA4). 2025.

URL: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2025/02/25/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released>

5. UNHCR. Ukraine Situation Report. 2025. URL: <https://www.unhcr.org/ukraine-emergency>

6. Becker S., Égert B., Kappner K. The impact of the war on human capital and productivity in Ukraine. CEPR / VoxEU, 2023. URL: <https://cepr.org/voxeu/columns/impact-war-human-capital-and-productivity-ukraine>

7. Ukrainian Sea Ports Authority. Cargo transshipment in Ukrainian ports in 2024. 2025. URL: <https://gmk.center/en/infographic/cargo-transshipment-in-ukrainian-ports-in-2024-increased-by-57-at-once/>

8. OECD. Enhancing Resilience by Boosting Digital Business Transformation in Ukraine. OECD Publishing, 2024. URL: https://www.oecd.org/en/publications/enhancing-resilience-by-boosting-digital-business-transformation-in-ukraine_4b13b0bb-en.html

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-9>

**STRUCTURAL MODELS OF NATIONAL BANKING SYSTEMS
IN THE CONTEXT OF GLOBAL ECONOMIC
TRANSFORMATIONS**

**СТРУКТУРНІ МОДЕЛІ НАЦІОНАЛЬНИХ БАНКІВСЬКИХ
СИСТЕМ У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ
ПЕРЕТВОРЕНЬ**

Korol M. M.

*Doctor of Economic Sciences,
Professor,
Professor of International Economic
Relations Department,
Uzhhorod National University
Uzhhorod, Ukraine*

Король М. М.

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри міжнародних
економічних відносин,
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»
м. Ужгород, Україна*

Lapa I. V.

*Postgraduate Student of International
Economic Relations Department,
Uzhhorod National University
Uzhhorod, Ukraine*

Лапа І. В.

*аспірант кафедри міжнародних
економічних відносин,
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»*

Сучасна система міжнародних економічних відносин характеризується глибокими структурними змінами, спричиненими фінансовою глобалізацією, технологічними інноваціями, геополітичною нестабільністю та інтеграцією фінансових ринків. У цьому контексті національні банківські системи відіграють вирішальну роль у забезпеченні макроекономічної стабільності, розподілі капіталу та підтримці економічного зростання. Трансформація глобальної фінансової архітектури вимагає переосмислення традиційних моделей банківських систем та їхньої здатності адаптуватися до нових реалій.

Національна банківська система являє собою складну інституційну структуру, що включає центральні банки, комерційні банки, спеціалізовані фінансові установи, регуляторні органи та елементи фінансової інфраструктури. Її функціонування пов'язане із загальною фінансовою системою та макроекономічним середовищем країни. Згідно з економічною теорією, банківські системи виступають посередниками, які мобілізують ресурси, перерозподіляють капітал, управляють ризиками та підтримують інвестиційні процеси. Їхня стабільність та ефективність

впливають на економічний розвиток і інтеграцію у світові фінансові ринки [1].

Історично розвиток національних банківських систем визначався інституційними чинниками та нормативно-правовими рамками. Порівняльні дослідження виокремлюють кілька структурних моделей. Одна з ключових дискусій стосується розмежування між банківськими та ринковими фінансовими системами. Банківська модель характеризується домінуючою роллю банків у фінансовому посередництві, довгостроковими кредитними відносинами та міцними інституційними зв'язками. Ринкова модель більше покладається на ринки капіталу, фондові біржі та небанківських посередників [2].

У банківських системах банки виконують широкий спектр функцій, пов'язаних із фінансуванням інвестицій, моніторингом позичальників та підтриманням стабільності. Такі системи асоціюються з Німеччиною та Японією. Прихильники цієї моделі вважають, що банки ефективніше збирають інформацію та забезпечують довгострокове фінансування [3].

Водночас ринкові фінансові системи, характерні для США та Великої Британії, підкреслюють роль фінансових ринків у розподілі капіталу. Підприємства більше покладаються на випуск акцій та облігацій, тоді як банки виконують допоміжні функції. Прихильники цієї моделі наголошують на її перевагах у стимулюванні інновацій і диверсифікації ризиків [4].

Однак сучасні дослідження свідчать, що розмежування між банківськими та ринковими системами поступово стирається. Глобальна фінансова інтеграція та технологічний прогрес сприяли появі гібридних структур. Емпіричні дані показують, що фінансовий розвиток та якість інституцій є важливішими за домінування конкретної моделі.

Глобальні економічні трансформації суттєво вплинули на еволюцію національних банківських систем. Сучасні структурні зміни формують кілька ключових чинників:

1. Фінансова глобалізація, яка посилює транскордонні потоки капіталу та збільшує взаємозалежність національних фінансових систем;

2. Цифрова трансформація, зокрема розвиток технологій у сфері фінансових технологій (фінтех), цифрового банкінгу та децентралізованих фінансових платформ;

3. Реформи регулювання, особливо ті, що були запроваджені після світової фінансової кризи 2008 року, спрямовані на зміцнення фінансової стабільності та зменшення системного ризику;

4. Розширення небанківських фінансових установ, таких як інвестиційні фонди, страхові компанії та фінтех-фірми;

5. Геополітичні та економічні потрясіння, що збільшують потребу у стійких фінансових інфраструктурах.

Ці фактори трансформують традиційну структуру банківських систем та переосмислюють їхні функції в рамках глобальної фінансової архітектури.

Важливим напрямом трансформації національних банківських систем є посилення пруденційного регулювання та макропруденційного нагляду. У цьому контексті міжнародні інституції відіграють суттєву роль у формуванні регуляторних рамок, спрямованих на підвищення достатності капіталу, вдосконалення управління ризиками та забезпечення прозорості банківської діяльності.

Не менш значущою тенденцією є цифровізація фінансових послуг, яка істотно змінює традиційні підходи до банківської діяльності. Розвиток фінтех-компаній, цифрових платформ і нових технологічних рішень не лише трансформує банківські бізнес-моделі, а й сприяє розширенню доступу до фінансових послуг [5].

Особливий інтерес становить досвід країн з перехідною економікою, де структурні реформи банківського сектору стали важливим чинником інтеграції у світові фінансові ринки. В Україні банківська система функціонує на основі діяльності Національного банку, державних і комерційних банків, а проведені реформи були спрямовані на посилення нагляду, підвищення прозорості та зміцнення фінансової стійкості. Водночас повномасштабна війна стала додатковим викликом для банківської системи, актуалізувавши потребу в її високій адаптивності та стійкості до кризових впливів.

Разом із цим зростання взаємопов'язаності глобальних фінансових мереж супроводжується появою нових ризиків, серед яких особливе місце посідають системний ризик, ефекти поширення кризових явищ та фінансова нестабільність. За таких умов ефективне функціонування банківських систем потребує не лише внутрішньої інституційної міцності, а й здатності оперативного реагувати на зовнішні виклики.

Отже, у сучасній економіці національні банківські системи мають розвиватися як гнучкі та адаптивні структури, здатні поєднувати переваги різних фінансових моделей. Загалом еволюція структурних моделей банківських систем відбувається під впливом глобалізації, технологічних змін і регуляторних реформ, тоді як їхня ефективність дедалі більше визначається здатністю забезпечувати баланс між фінансовою стійкістю, інноваційністю та якістю регулювання.

Література:

1. Levine R. Bank-Based or Market-Based Financial Systems: Which Is Better? NBER Working Paper No. 9138. National Bureau

of Economic Research, 2002. URL: <https://www.nber.org/papers/w9138> (дата звернення: 10.03.2026).

2. Vitols S. The Origins of Bank-Based and Market-Based Financial Systems. Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung, 2001. URL: <https://d-nb.info/1364965585/34> (дата звернення: 10.03.2026).

3. Market Phoenixes and Banking Ducks: Are Recoveries Faster in Market-Based Financial Systems? IMF Working Paper WP/11/213. 2011. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2011/wp11213.pdf> (дата звернення: 10.03.2026).

4. Basel III: A Global Regulatory Framework for More Resilient Banks and Banking Systems / Basel Committee on Banking Supervision. Bank for International Settlements. URL: <https://www.bis.org> (дата звернення: 10.03.2026).

5. Савелко Т. В. Особливості банківської системи України. Інвестиції: практика та досвід. 2011. URL: https://www.investplan.com.ua/pdf/22_2011/11.pdf (дата звернення: 10.03.2026).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-10>

UKRAINE'S EUROPEAN INTEGRATION DURING THE WAR AS A FACTOR OF ECONOMIC STABILIZATION

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВІЙНИ ЯК ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ

Kushnir N. O.

*PhD in Economics, Associate
Professor,
Senior Lecturer at the Department of
International Economic Relations,
Uzhhorod National University
Uzhhorod, Ukraine*

Кушнір Н. О.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних
економічних відносин,
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»
м. Ужгород, Україна*

Potaychuk Yu. Yu.

*Postgraduate student of the
International Economic Relations
Department,
Uzhhorod National University
Uzhhorod, Ukraine*

Потайчук Ю. Ю.

*аспірант кафедри міжнародних
економічних відносин,
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»
м. Ужгород, Україна*

Повномасштабна війна, що триває на території України з 2022 року, спричинила суттєві трансформації у функціонуванні національної економіки, системи державного управління та зовнішньоекономічних зв'язків. Значні втрати виробничого потенціалу, руйнування критичної інфраструктури, порушення логістичних ланцюгів і зростання соціально-економічних ризиків обумовили необхідність пошуку ефективних механізмів підтримки економічної стабільності держави. У цих умовах європейська інтеграція України виступає не лише стратегічним напрямом зовнішньої політики, але й важливим інституційним фактором економічної стабілізації. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю аналізу ролі євроінтеграційних процесів у забезпеченні макроекономічної стабільності України в умовах воєнних викликів.

Упродовж останніх років європейська інтеграція України набула нового змісту. Якщо до початку повномасштабної війни цей процес розглядався переважно як довгостроковий механізм модернізації економічної системи та гармонізації законодавства з правом Європейського Союзу, то в умовах воєнного часу він фактично трансформувався у важливий інструмент економічної стабілізації. Відкриття переговорів щодо вступу України до ЄС у 2024 році стало важливим етапом у розвитку євроінтеграційного процесу та підтвердило стратегічну підтримку України з боку європейських партнерів [1]. У сучасних умовах європейська інтеграція виконує функцію своєрідного інституційного «якоря», що сприяє формуванню стабілізаційних очікувань, підтримує функціонування державних інституцій та стимулює проведення структурних реформ.

Одним із ключових факторів економічної стабілізації стала масштабна фінансова підтримка, яку Україна отримує від міжнародних партнерів. Провідну роль у цьому процесі відіграє ЄС, який упродовж останніх років став основним донором фінансової допомоги для України [2].

Еволюція фінансової підтримки з боку ЄС віддзеркалює поступовий перехід від екстреного реагування до стратегічного планування інтеграційних процесів. Протягом 2022 року допомога ЄС мала характер швидкого реагування на дефіцит ліквідності державного бюджету України, реалізуючись через інструменти екстреної та виняткової макрофінансової допомоги (MFA) [3]. Однак, нагальна потреба у прогнозованості фінансування зумовила запровадження у 2023 році системного інструменту «Макрофінансова допомога плюс» (MFA+), який передбачав виділення 18 млрд євро за умови виконання Україною низки макроекономічних та структурних маяків [4].

Концептуальна зміна парадигми, від підтримки економічного виживання до інвестування у відновлення та системну європейську інте-

грацію, відбулася із затвердженням інструменту Ukraine Facility на 2024–2027 роки із загальним бюджетом 50 млрд євро [5]. Цей механізм жорстко прив'язує фінансування до виконання урядового «Плану України», стимулюючи імплементацію норм європейського права (*acquis communautaire*).

Більше того, усвідомлюючи довготривалий характер конфлікту, ЄС перейшов до середньострокового планування. Для задоволення потреб України у фінансуванні на 2026 та 2027 роки ЄС підтримає її грандіозним кредитом у розмірі 90 мільярдів євро [6]. Залучення цих коштів здійснюватиметься шляхом консолідованих запозичень ЄС на глобальних ринках капіталу. Це рішення посиляє потужний стабілізуючий сигнал макроекономічним агентам, що ліквідність української економіки гарантована Європейським Союзом на найближчі роки.

Важливим чинником забезпечення економічної стабілізації України стала поглиблена інтеграція держави до економічного простору ЄС. Ключову роль у цьому процесі відіграє реалізація положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, яка передбачає поступову гармонізацію національного законодавства з правом ЄС, розширення економічного співробітництва та інтеграцію української економіки до єдиного європейського ринку. У контексті повномасштабної війни ці механізми стали важливим інструментом пом'якшення негативних наслідків для зовнішньої торгівлі України, зокрема шоків, пов'язаних із порушенням традиційних логістичних маршрутів, зміною географії експорту та обмеженням доступу до окремих зовнішніх ринків. На початковому етапі Європейський Союз запровадив для України безпрецедентні Автономні торговельні заходи (АТЗ), які передбачали тимчасове скасування митних тарифів і тарифних квот для більшості українських товарів, що дозволило суттєво розширити доступ української продукції до європейського ринку. Подальшим кроком поглиблення торговельно-економічної інтеграції стало набуття чинності оновленої угоди про Поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі (ПВЗВТ) у жовтні 2025 року, що передбачає суттєве поступове розширення тарифних квот та подальшу лібералізацію торгівлі між Україною та ЄС. Як підсумок, в 2025 році загальний товарообіг між Україною та Європейським Союзом склав 68,4 млрд Євро, а частка ЄС в структурі зовнішньої торгівлі склала 50,3% [7].

Вимушені обмеження та складна логістика стимулювали якісну еволюцію українського експорту. Відповідно до статистичних даних за 2025 рік можемо відзначити стрімке зростання експорту товарів з вищою доданою вартістю. Так експорт готових харчових продуктів досяг 3,92 мільярда доларів США (збільшившись на 185,8 млн дол. порівняно з 2024 роком), а його частка у загальному експорті зросла до

9,7% [8]. Наприклад, найбільшу динаміку продемонстрували продукти переробки такі як макуха соєва: зростання до \$521,19 млн (на \$217,2 млн більше, ніж у 2024 р.); хлібобулочні вироби: експорт зріс до \$372,72 млн (+ \$104 млн); шоколад та продукти з какао: обсяги досягли \$338,42 млн (+ \$74,8 млн) [8].

Ці показники є індикатором життєздатності економіки – замість того, щоб експортувати виключно сировину, український бізнес поступово переорієнтовується на виробництво продуктів глибокої переробки, маржинальність та транспортування яких в умовах війни є значно вигіднішими.

Отже, європейська інтеграція України в умовах повномасштабної війни перетворилася з довгострокової стратегії розвитку на один із ключових інструментів забезпечення економічної стабільності держави. Фінансова підтримка з боку ЄС, запровадження автономних торговельних заходів, поглиблення режиму ПВЗВТ сприяли адаптації української економіки до умов воєнного часу. У результаті відбулася переорієнтація зовнішньої торгівлі на європейський ринок, поступове зростання експорту продукції з вищою доданою вартістю та формування нових логістичних маршрутів. У сукупності ці процеси створюють передумови не лише для підтримки макроекономічної стабільності в короткостроковій перспективі, але й для подальшої структурної трансформації економіки України та її інтеграції до єдиного європейського економічного простору.

Література:

1. Ukraine – Enlargement and Eastern Neighbourhood. European Commission. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/countries/ukraine_en (дата звернення: 16.03.2026).
2. Ukraine support after 4 years of war: Europe steps up. Kiel Institute for the World Economy. 2026. URL: <https://www.kielinstitut.de/publications/news/ukraine-support-after-4-years-of-war-europe-steps-up/> (дата звернення: 16.03.2026).
3. Macro-Financial Assistance to Ukraine. European Commission. 2022. URL: https://economy-finance.ec.europa.eu/eu-financial-assistance/macro-financial-assistance-mfa_en (дата звернення: 16.03.2026).
4. Regulation (EU) 2022/2463 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 establishing an instrument for providing support to Ukraine for 2023 (macro-financial assistance +). Official Journal of the European Union. 2022. L 322. P. 1–17.
5. Regulation (EU) 2024/792 of the European Parliament and of the Council of 29 February 2024 establishing the Ukraine Facility. Official Journal of the European Union. 2024. L 792.

6. Parliament approves €90 billion Ukraine support loan package. European Parliament. 2026. URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20260206IPR33903/parliament-approves-EU90-billion-ukraine-support-loan-package> (дата звернення: 16.03.2026).

7. EU trade with Ukraine – latest developments. Eurostat. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=EU_trade_with_Ukraine_-_latest_developments#Latest_developments (дата звернення: 16.03.2026).

8. Як змінився український експорт товарів за 12 місяців 2025 року. Дія.Бізнес. URL: <https://business.diia.gov.ua/news/yak-zminyvsia-ukrainskyi-eksport-tovariv-za-12-misiatsiv-2025-roku> (дата звернення: 16.03.2026).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-11>

**PUBLIC AND PRIVATE LAW IN ENSURING SECURITY
AND LAW ORDER IN CONDITIONS OF MARTIAL STATE**

**ПУБЛІЧНЕ І ПРИВАТНЕ ПРАВО У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕКИ
ТА ПРАВОПОРЯДКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Nalyvaiko O. I.

*Candidate of Law Sciences,
Associate Professor,
leading researcher,
Research Laboratory of Public
Community Safety,
Educational and Scientific Institute
of Law and Social Management,
Donetsk State University
of Internal Affairs
Kropyvnytskyi, Ukraine*

Наливайко О. І.

*кандидат юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
публічної безпеки громад,
Навчально-науковий інститут права
та соціального менеджменту
Донецького державного
університету внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна*

Сталий розвиток суспільства можливий за умови досягнення балансу між публічними та приватними інтересами у законодавстві та практиці його застосування. Поділ права на публічне і приватне використовується для розмежування суспільних відносин: з одного боку – відносин, у яких держава або інші органи публічної влади здійснюють владні повноваження, з іншого – відносин між юридично рівними суб'єктами, які самостійно визначають свої права та обов'язки.

Від такого розмежування залежить вибір правових норм, порядок прийняття рішень і способи захисту прав.

У публічно-правових відносинах рішення приймаються в межах повноважень публічної влади та є обов'язковими для відповідних суб'єктів. У приватно-правових відносинах права й обов'язки виникають переважно з договорів, заподіяння шкоди, набуття майна та інших юридичних фактів, визначених цивільним законодавством. Від правильного визначення меж публічного і приватного інтересів залежить, які норми закону застосовуються, які повноваження має публічна влада та які способи захисту прав можуть бути використані.

В Україні також застосовується поділ права на публічне і приватне, що зумовлено орієнтацією законодавства і судової практики на риси романо-германської правової сім'ї. Водночас, як зазначає Р. Майданник, національна правова система виробила власні підходи до визначення співвідношення приватного і публічного права [1].

Формування законодавства в Україні відбувалося в умовах змінного співвідношення публічного і приватного права. В одних випадках норми законів розширювали повноваження публічної влади та встановлювали додаткові обмеження прав, в інших – були спрямовані на посилення захисту приватних прав, зокрема права власності та свободи договору. Унаслідок цього в окремих сферах одночасно застосовуються норми публічного і приватного права, що іноді ускладнює правозастосування та вирішення правових спорів у судах.

Воєнний стан вплинув на баланс між публічними та приватними інтересами. У цей період ширше застосовуються норми законів, які допускають тимчасові обмеження прав і свобод громадян, а також прав та законних інтересів юридичних осіб з огляду на потреби безпеки і правопорядку

Запровадження в Україні правового режиму воєнного стану Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 [2] стало підставою для тимчасового обмеження окремих конституційних прав і свобод, передбачених статтями 30-34, 38-39, 41-44, 53 Конституції України [3]. Відповідно до ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» встановлено обмеження окремих прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб [4]. У цей період було оголошено загальну мобілізацію та внесено зміни до законодавства про військовий обов'язок і військову службу.

Згідно зі ст. 64 Конституції України в умовах воєнного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку їх дії, водночас визначено перелік прав, які не підлягають обмеженню [3]. Це означає, що навіть під час воєнного стану

втручання у сферу приватних прав має здійснюватися виключно на підставі закону.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає низку спеціальних заходів, зокрема запровадження комендантської години, особливого режиму в'їзду та виїзду, перевірку документів, використання потужностей підприємств для потреб оборони, а також примусове відчуження або вилучення майна [4]. Застосування цих заходів безпосередньо впливає на реалізацію приватних прав, зокрема у сфері власності, господарської діяльності та трудових відносин.

Публічне право може встановлювати обмеження для власника щодо користування або розпорядження окремими видами майна. Такі обмеження застосовуються, зокрема, тоді, коли потрібно не допустити зловживання правом або запобігти порушенню прав інших осіб і публічної безпеки.

Зв'язок публічного і приватного права помітний і в ситуаціях, коли приватне майно може бути примусово відчужене для публічних потреб за умови відшкодування його вартості та дотримання встановленої законом процедури. Так само під час заходів безпеки можуть тимчасово обмежуватися окремі права і свободи людини, але лише у випадках, передбачених законом, і лише настільки, наскільки це потрібно для забезпечення безпеки.

Реалізація публічних інтересів у приватно-правових відносинах здійснюється через механізм державного регулювання та встановлення певних обмежень у сфері цивільного права. Такі обмеження закріплюються у нормативно-правових актах і визначають межі свободи учасників цивільного обороту у випадках, коли реалізація їхніх прав може суперечити суспільним інтересам. Вони можуть проявлятися в обмеженні свободи договору, забороні здійснення окремих юридично значущих дій або використання об'єктів цивільних правовідносин певним способом, а також у позбавленні окремих матеріальних чи нематеріальних благ у випадках, передбачених законом [5].

Наприклад, право власності є цивільним правом особи, однак в умовах воєнного стану воно може бути звужене. Конституція України (ст. 41) допускає примусове відчуження приватного майна з мотивів суспільної необхідності на підставі закону та за умови попереднього і повного відшкодування його вартості [3]. Під час воєнного стану така процедура здійснюється за спеціальним законом: оформлюється відповідний акт, проводиться оцінка майна та виплачується компенсація, розмір якої може бути оскаржений у суді [4; 6]. Отже, право власності зберігається, але порядок користування і розпорядження майном може тимчасово змінюватися з огляду на потреби оборони.

У договірних відносинах воєнні дії можуть спричинити неможливість виконання зобов'язань з причин, що не залежать від сторін. У такому разі застосовуються положення ст. 617 Цивільного кодексу України щодо звільнення від відповідальності у разі дії обставин непереборної сили [7]. Договір при цьому не припиняється автоматично, а питання відповідальності та подальшого виконання зобов'язань вирішується з урахуванням конкретних обставин.

У сфері трудових відносин під час воєнного стану допускається зміна умов праці. Роботодавець може тимчасово змінювати окремі умови роботи або переводити працівника на іншу роботу без його згоди, якщо це зумовлено воєнними обставинами. Для працівників підприємств, зокрема об'єктів критичної інфраструктури, може встановлюватися інший режим робочого часу. Водночас зберігається право працівника на оплату праці та судовий захист [3].

Під час воєнного стану найбільші обмеження стосуються особистих немайнових прав, передусім свободи пересування та реалізації окремих громадянських свобод. Зокрема, для осіб, які перебувають на військовому або спеціальному обліку, може встановлюватися обов'язок не змінювати місце проживання без дозволу уповноваженої посадової особи. Закон також допускає обмеження альтернативної (невійськової) служби та заборону масових заходів (мирних зібрань, мітингів, демонстрацій). Крім того, може порушуватися питання про заборону діяльності політичних партій або об'єднань, якщо їхня діяльність створює загрозу незалежності, суверенітету чи територіальній цілісності України. До заходів режимного характеру належать комендантська година, перебування у громадських місцях у визначений час лише за перепустками та правила світломаскування.

У період воєнного стану особливо важливим є забезпечення балансу між приватними та публічними інтересами. Воєнний стан впливає на порядок реалізації як публічних, так і приватних прав, оскільки закон допускає їх тимчасові обмеження з огляду на потреби безпеки, захист державного суверенітету та суспільних інтересів.

Отже, за умов збройної агресії питання співвідношення приватного і публічного права потребує переосмислення. Обмеження прав і свобод допускаються лише на підставі закону, у визначених випадках і на період дії воєнного стану. Це відповідає принципу верховенства права, забезпечує правову визначеність і можливість судового захисту, що сприяє збереженню довіри громадян до державних інституцій.

Література:

1. Майданик Р. Право України: дуалізм і система. *Приватне право*. 2013. № 1. С. 26–40. URL : <http://jnas.nbuiv.gov.ua/article/UJRN-0001172405>
2. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (зі змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII (зі змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>
5. Сиймовський Р. М. Баланс публічних та приватних інтересів у судовій практиці щодо призначення військовослужбовців опікунами у період дії воєнного стану в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 2. URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/327660/317460>
6. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану : Закон України від 17.05.2012 № 4765-VI (зі змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4765-17>
7. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV (зі змін.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-12>

**POST-INDUSTRIAL SOCIETY AS A MODERN REALITY
AND UKRAINE'S PLACE IN IT**

**ПОСТІНДУСТРІАЛЬНЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК СУЧАСНА
РЕАЛЬНІСТЬ ТА МІСЦЕ УКРАЇНИ В НЬОМУ**

Oliinyk V. S.

*Ph. D. (Law),
Associate Professor of Department
of Law Enforcement
and General Legal Disciplines,
Educational and Scientific Institute
of Law and Social Technologies
Chernihiv Polytechnic National
University
Chernihiv, Ukraine*

Олійник В. С.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правоохоронної
діяльності та загальноправових
дисциплін,
Навчально-науковий інститут права
і соціальних технологій
Національного університету
«Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна*

Сучасна епоха – епоха тектонічних зрушень в історії всього людства, яку можна порівняти мабуть лише з переходом від первісного ладу до цивілізації або з переходом від епохи Стародавнього світу до епохи Середньовіччя. При чому, якщо вказані епохи змінювалися протягом тисячоліть-століть – сучасні зміни відбуваються протягом, фактично, десятиліть.

Більшість авторів міркують про процес переходу до постіндустріального суспільства, що почався, тобто до такого суспільства, яке у своїх основних системах сутнісно відрізнятиметься від основних характеристик індустріального суспільства. При концентрації уваги на окремих елементах соціальної системи щодо його опису можуть використовуватися й інші назви (наприклад, інформаційне суспільство, суспільство знань та ін.).

При цьому мова йдеться вже про зміну людини, як такої, аж до зміни її фізичної та психічної сутності. В даній роботі ми намагаємося дослідити які зміни відбулися, відбуваються та можуть відбутися в суспільній, економічній та соціальній сферах розвитку сучасного світу і чи можемо ми, на підставі цих змін, говорити про цивілізаційну та формаційну зміну в історії людства.

Індустріальне суспільство постає як потужний етап у розвитку цивілізації, де промисловість витісняє аграрні традиції, перетворюючи економіку на машину масового виробництва. У глибшому сенсі, індустріальне суспільство – це метафора переходу від органічного світу

природи до штучного ландшафту фабрик, де час вимірюється не сезонами, а змінами з виробництва. Воно вже не тільки економічна модель, а й ціла система цінностей.

У 1959 році, на міжнародному соціологічному семінарі у Зальцбурзі професор Гарвардського університету американський соціолог і футуролог Деніел Белл вперше ввів у науковий обіг термін «Постіндустріалізм». Він популяризував цей термін у своїй роботі «Наступне постіндустріальне суспільство: Досвід соціального прогнозування», що була їй було опубліковано у 1973 році [1].

Постіндустріальне суспільство – це стадія розвитку суспільства, яка слідує за індустріальною епохою і характеризується переважанням нематеріального виробництва, технологій та інформації. Воно символізує перехід людства до нової стадії, де знання, інформація та технології відіграють центральну роль у розвитку економіки та культури.

З питань змін в економіці, техніці, соціальній структурі суспільства у численних роботах футурологів виявлено загальні тенденції. Серед таких у сфері економіки зазвичай виділяється деіндустріалізація (зниження чисельності населення, зайнятого в промисловості; зростання сфери послуг; зростання вартості матеріальних благ інформаційної частки економіки та частки сфери послуг), зростання значення іновачій, нематеріальних активів, людського капіталу, збільшення ролі дрібносерійного виробництва, зростання значення «високих технологій», «економіки знань» та ін. Однак, погляди на характер впливу останніх на розвиток політичних інститутів на даний час нечисленні та суперечливі, як суперечливі й ті тенденції, що складаються у політичному житті [2].

Отже які зміни відбулися в суспільній, економічній та соціальній сферах в світі, враховуючи, які ми можемо говорити про зародження кардинально нової соціально-економічної формації.

Зменшенням ролі держав і поступова передача їх функцій наддержавним глобальним структурам. Футурологи говорять про постіндустріальне суспільство як про світ, у якому монополія на владу національної держави розвиватиметься. Конкуренцію їй з одного боку становлять транснаціональні, зокрема ті, що спираються на цифрову економіку, корпорації. Прийняті у тому середовищі норми, стандарти, рішення, вже мають величезний вплив на життя людей, порівнянний з впливом національних держав. З іншого боку, на зміну національній державі приходять регіональні та глобальні блоки держав, пов'язані подібністю культури та спільністю інтересів[3].

Цифрова трансформація.

Висока динаміка технічного прогресу у сфері цифрових технологій призвела до появи принципово інших технологічних компаній, що надають послуги у сфері соціальних комунікацій, новин, торгівлі, хмарних обчислень, інтернет-пошуку, реклами та ін. Функціонування цих компаній базується на застосуванні наскрізних цифрових технологій, таких як штучний інтелект, BigData, Blockchain, 5G, VR та ін. Транснаціональний характер діяльності зазначених компаній (наприклад Google, Apple, Microsoft, Twitter та інші), непорівнянна за своїм охопленням аудиторія надає їм величезні можливості з управління споживчими уподобаннями, громадською думкою, сприйняттям інформації, соціальними процесами, тим самим формуючи їх ринкову (і не тільки) владу. Характерною рисою сучасного етапу глобальної трансформації виступає визначальна роль цих компаній у соціальному житті суспільства. Управління інформаційними потоками та соціальними процесами у світовому масштабі дає менеджменту зазначених компаній та державним інститутам країн-резиденцій безпрецедентні за ефективністю та охопленням інструменти геополітичного впливу. Таким чином, можна ідентифікувати зазначених вище технологічних гігантів як один з інструментів глобальної трансформації.

Поява та стрімкий розвиток штучного інтелекту. ШІ може стати каталізатором змін в людському генофонді, котрі в довгостроковій перспективі призведуть до трансформації таких людських якостей, як емпатія, соціальні навички та інтелект. Ці зміни можуть радикально змінити те, що розуміємо під поняттям «людина».

Мова йде перш за все про всякого роду проекти радикальної перебудови людини, зокрема її генетики, про таке втручання у функціонування її мозку та психіки, котре привело б, по суті, до виникнення «нового виду», що істотно відрізняється від виду *Homo sapiens*

Подальше зростання ролі фінансового капіталу, його пріоритет над промисловим.

Максимальне зниження матеріального виробництва та зростання сфери послуг та торгівлі.

Глобальний вплив та масштаб діяльності технологічних гігантів визначає їхнє лідерство у рейтингах капіталізації та їх внесок у сукупне економічне зростання. Динаміка останніх десятиліть свідчить про зростання ролі цих підприємств та скорочення такої у тих, хто зосереджений на матеріальному виробництві.

Зміна соціальної структури суспільства. В соціальній сфері до них відносять формування «когнітаріату», зниження значення некваліфікованої праці, появу «прекаріату» та ін.

Висока швидкість та глибина проникнення культур. Цифрова трансформація визначає нові можливості для міжкультурних комунікацій та в разі прискорює культурну дифузію.

Впровадження цифрової валюти (CBDC). Цифрова валюта може спричинити зменшення анонімності транзакцій. CBDC потенційно дозволяє урядам та центральним банкам відстежувати всі операції користувача, порушуючи питання конфіденційності даних. Посилення контролю держави над фінансовими операціями може призвести до централізації влади та загрози демократичним свободам. Можливе збільшення інформаційного розриву, де більш забезпечені групи населення отримують найкращий доступ до освіти та інформації про CBDC.

Яке ж місце може зайняти Україна в постіндустріальному суспільстві.

На думку О.В. Чук, перш ніж розпочати розгляд перспектив України, необхідно встановити основні фактори, які впливають на трансформаційні процеси економіки та є невід'ємною частиною постіндустріального руху а це:

- людський капітал;
- інновації;
- інвестиції;
- інтеграційні процеси та глобальний капітал[4].

На сьогоднішній день це буде залежити, від того коли закінчатся бойові дії і в якому стані буде знаходитися економіка України на цей момент. Також треба враховувати, те що за даними ООН станом на 2026 рік, за кордоном знаходиться близько 6 мільонів українців[5], які складають, той самий людський капітал.

При цьому слід відмітити, що у 2018 році Україна посідала 102 місце у рейтингу цифрових послуг ООН, а до 2025 року піднялася на 5-те. Згідно з оцінками Світового банку (GovTech Maturity Index 2025) та ООН, Україна увійшла до групи лідерів (Group A) та до топ-5 країн світу за розвитком онлайн-послуг[6].

Таким чином можемо вести мову про глобальні зміни в соціальній, культурній та економічній сферах розвитку людства, що свідчить про перехід до нового, поки що невідомого, етапу розвитку людської цивілізації.

Не дивлячись на військовий стан Україна швидко лідирує в галузі цифрової трансформації, яка є одним з основних показників рівня постіндустріалізації країни. Але важко спрогнозувати ситуацію, яка буде складатися в економічній та соціальній сферах в Україні по закінченню бойових дій.

Література:

1. Деніел Белл. Прихід постіндустріального суспільства. URL: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/bell.html> (дата звернення 10.03.2026).
2. Малишенко Л. О. Особливості функціонування політичних інститутів в умовах формування інформаційного суспільства. *Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. МОНмолодьспорт України, НУ ОЮА. Одеса : Фенікс, 2011. Вип. 12–18. С. 165–174.*
3. Стеценко Б. С. Становлення постіндустріальної економіки в Україні: міфи та реальність. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент. 2017. Вип. 27(2). С. 115–118. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2017_27\(2\)_24](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2017_27(2)_24) (дата звернення 11.03.2026).*
4. Чук О. В. Становлення України як постіндустріального суспільства. *Історико-політичні студії. 2015. № 2. С. 120–127. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipc_2015_2_14 (дата звернення 13.03.2026).*
5. UKRAINE SITUATION UNHCR's 2026 plans and financial requirements. URL: <https://share.google/KPSXmjmlIriQSFbym> (дата звернення 19.03.2026).
6. GovTech Intelligence Hub. URL: <https://www.govtechintelhub.org/case-study-details/ukraine-s-digital-transformation-as-europe-s-digital-opportunity/aJYTG000000ZXF4A2> (дата звернення 19.03.2026).

**SLOVAKIA'S INTERNAL STRATEGIAS OF SLOVAKIA:
CONTEMPORARY CHALLENGES**

**ВНУТРІШНІ ЕКОНОМІЧНІ СТРАТЕГІЇ СЛОВАЧЧИНИ:
ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ**

Radysh O.

*Postgraduate Student of the Department
of Political Science and Public
Administration,
Uzhhorod National University
Uzhhorod, Ukraine*

Радиш О.

*аспірант кафедри політології
та державного управління,
Ужгородський національний
університет
м. Ужгород, Україна*

У сучасних умовах глобалізації та швидких економічних змін держави змушені адаптувати свої економічні стратегії до нових викликів. Економічна стабільність і розвиток країни залежать від ефективності внутрішньої економічної політики, здатності уряду реагувати на кризові явища та впроваджувати інноваційні підходи до управління економікою.

Словаччина є однією з держав Центральної Європи, яка за останні десятиліття пройшла значний шлях економічних трансформацій. Після переходу до ринкової економіки країна інтегрувалася у європейський економічний простір і стала членом European Union та Eurozone. Це сприяло економічному зростанню, розвитку промисловості та залученню іноземних інвестицій [1, с. 60].

Метою цієї роботи є аналіз внутрішніх економічних стратегій Словаччини та визначення основних викликів, з якими стикається країна в сучасних умовах.

Економічний розвиток Словаччини значною мірою визначався процесами трансформації після розпаду Чехословаччини у 1993 році. Перехід до ринкової економіки супроводжувався приватизацією державних підприємств, реформуванням фінансової системи та створенням умов для розвитку підприємництва [5, с. 112]. Важливим етапом стало приєднання Словаччини до European Union у 2004 році. Це відкрило нові можливості для економічного розвитку, зокрема доступ до європейських ринків, фінансових фондів та програм підтримки регіонального розвитку. У 2009 році Словаччина приєдналася до Eurozone, запровадивши євро як національну валюту. Це сприяло стабільності фінансової системи та зміцненню міжнародної довіри до економіки країни.

Внутрішня економічна стратегія Словаччини спрямована на забезпечення сталого економічного розвитку, підвищення конкурентоспроможності економіки та покращення рівня життя населення [2, с. 55]. Одним із ключових напрямів є розвиток промислового сектору. Словаччина стала одним із найбільших центрів автомобільної промисловості в Європі. У країні працюють підприємства таких компаній, як Volkswagen, Kia, Stellantis та Jaguar Land Rover. Крім того, уряд приділяє значну увагу розвитку інновацій, цифровізації та підтримці малого і середнього бізнесу. Важливим елементом економічної політики є також використання фінансових ресурсів і програм розвитку Європейського Союзу.

Попри значні економічні досягнення, Словаччина стикається з рядом викликів, які впливають на її економічний розвиток [4, с. 240]. Першим важливим викликом є залежність економіки від автомобільної промисловості. Хоча цей сектор забезпечує значну частину експорту та зайнятості, надмірна концентрація економіки в одній галузі створює ризики у разі глобальних економічних змін. Другим викликом є регіональна нерівність. Рівень економічного розвитку різних регіонів країни суттєво відрізняється. Західна частина країни, зокрема район Братислави, має значно вищий рівень розвитку порівняно з іншими регіонами. Третім викликом є демографічні зміни, зокрема старіння населення та зменшення кількості працездатного населення. Це може вплинути на ринок праці та економічне зростання у майбутньому. Також важливими викликами є енергетична безпека, інфляція та необхідність переходу до більш екологічної економіки.

Для подолання сучасних викликів Словаччина повинна продовжувати модернізацію своєї економіки та впроваджувати нові стратегії розвитку. Одним із ключових напрямів є диверсифікація економіки. Розвиток нових секторів, таких як інформаційні технології, біотехнології та зелена енергетика, може зменшити залежність від окремих галузей. Важливу роль відіграє також інвестиція в освіту, науку та інновації. Підготовка висококваліфікованих фахівців сприятиме підвищенню конкурентоспроможності економіки. Крім того, значну увагу слід приділяти розвитку інфраструктури, підтримці підприємництва та зменшенню регіональних економічних диспропорцій [3, с. 500].

Отже, внутрішні економічні стратегії Словаччини спрямовані на забезпечення сталого економічного розвитку, підвищення конкурентоспроможності та інтеграцію в європейський економічний простір. Попри значні досягнення, країна стикається з рядом сучасних викликів, серед яких залежність від окремих галузей економіки, демографічні зміни та регіональна нерівність. Для успішного розвитку

у майбутньому Словаччина повинна продовжувати економічні реформи, підтримувати інновації та розширювати економічну диверсифікацію. Ефективна реалізація економічних стратегій дозволить забезпечити стабільний розвиток країни та підвищити добробут її населення.

Література:

1. Андрейко В. І. Проблеми економічної інтеграції Словацької Республіки до ЄС. *Збірник наукових праць «Наукові записки»*. НУКМА, 2009. С. 58–63.

2. Бодров В. Г. Трансформація економічних систем: концепції, моделі, механізми регулювання та управління. К. : Видавництво УАДУ, 2002. 102 с.

3. Галаган М. О. Досвід Словацької Республіки щодо реалізації європейської інтеграції. *Теорія та практика державного управління*. 2012. Вип. 4. С. 497–504.

4. Дулеба О., Білчік В. Наслідки членства в ЄС: досвід Словаччини. Трансформаційні процеси у країнах Вишеградської групи та України: порівняльний аналі. / за ред. Г. М. Перепелиці. К. : Стилос, 2013. С. 234–248.

5. Жаліло Я. А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави : монографія. К. : НІСД, 2009. 336 с.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-14>

**STATE POLICY OF REINTEGRATION OF WAR VETERANS
IN UKRAINE AND DEVELOPMENT OF HUMAN POTENTIAL**

**ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ
В УКРАЇНІ ТА РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ**

Torokhtii B. H.

*Candidate of Economic Sciences
Kyiv, Ukraine*

Торохтій Б. Г.

*кандидат економічних наук
м. Київ, Україна*

Для України формування сучасної, новаційної ветеранської політики набула особливої актуальності в умовах російсько-української війни. Постійно зростає кількість осіб зі статусом ветерана. Виникають нові виклики щодо забезпечення військовослужбовців і ветеранів, створення оптимальної моделі їх реінтеграції в цивільне життя.

У більшості країн світу питанням соціально-економічного і правового захисту військовослужбовців приділяється надзвичайно велика увага. Якщо розглядати кількість професій і категорій громадян, яким надаються пільги за кошт держави, військовослужбовці належать до найбільш захищеної професійної групи населення [1, с. 42]. У сфері ветеранської політики зарубіжних країн спостерігаються різні підходи: деякі держави значною мірою спираються на розвинуту систему загального соціального добробуту (welfare state), тоді як інші формують ветеранську підтримку як окрему, автономну систему, відокремлену від загальної соціальної політики. Моделі соціальної підтримки ветеранів війни суттєво різняться між собою й залежать від структури національного законодавства, внутрішньої та зовнішньої політики держави, зокрема, рівня її участі у воєнних конфліктах, як на території країни, так і за її межами, а також від загальної системи формування державної політики. Визначення поняття «ветеран» у різних країнах також варіюється [2, с. 470]. Найявна різниця і у віднесенні конкретних груп демобілізованих військовослужбовців до ветеранів – одні держави зараховують до цієї категорії тільки учасників бойових дій, інші – всіх військових, які несли будь-яку службу [3, с. 182].

Однак незмінною залишається особлива увага до соціального забезпечення ветеранів війни, особливо тих, які втратили здоров'я.

Ветеранська політика в Україні має всі передумови до постійного розвитку, ускладнення, посилення та концептуалізації.

Зросла кількість осіб, які отримали статус ветерана, і більшість тих, хто вже мав цей статус, повернулися до військової служби. Двозначний характер правового статусу Захисників є сучасною особливістю, яку слід враховувати в соціальній політиці, оскільки нерозв'язані питання військовослужбовців негативно впливають на ветеранів й навпаки. Це передбачає необхідність тісної співпраці між відповідними міністерствами для забезпечення успішної реінтеграції військовослужбовців у цивільне життя та розробки актуальної та ефективної системи державної підтримки [4, с. 115; 5, с. 98]. Ветерани російсько-української війни та ветерани попередніх воєнних конфліктів як адресати державної політики відрізняються за своїми запитами та потребами, тому є необхідною розробка інтегрованої зваженої реінтеграційної політики, що охоплює різні форми реінтеграції [6]. Реінтеграція різних категорій ветеранів війни має свої особливі характеристики, зумовлені тривалістю та інтенсивністю участі у бойових діях, віком, станом здоров'я тощо. Тому, реінтеграційна політика не може бути уніфікованою. Вона має ґрунтуватися на принципах диференціації.

У науковій літературі складовими реінтеграції військових, ветеранів війни до повноцінного життя у своїх громадах пропонується вважати реабілітацію та реадaptaцію, соціальні гарантії, соціальну підтримку сім'ї, житло, пільги, професійну підготовку та зайнятість і ін. [7, с. 68]. Однак вважаємо, що складові реінтеграції слід розглядати як більш широкі, комплексні і змістовно наповнені сфери приватного і громадського життя особистості.

Процес соціальної реінтеграції ветеранів включає такі елементи: медичну, психологічну, політичну, соціально-економічну, правову, професійно-трудова, моральну, соціально-культурну інтеграцію. Ефективність процесу реінтеграції ветеранів забезпечується шляхом інтеграції всіх видів діяльності на соціальному рівні, оскільки «соціетальність» відображає глобальність процесу реінтеграції [8, с. 598; 9, с. 269]. Вважаємо, що складовими комплексної системи реінтеграції ветеранів та ветераном війни в Україні (за критерієм виокремлення сфер життєдіяльності особистості) є: медико-психологічна, соціально-економічна, правова, професійна, культурно-освітня, житлово-побутова, сімейна, громадська та ін.

Ідеальною ситуацією є збалансований підхід, за якого ветеран має доступ як до пільг, що забезпечують стабільність, так і до послуг, що допомагають вирішувати конкретні проблеми та розвиватися [7, с. 67]. Підтримувальні послуги мають враховувати широкий спектр проблем, з якими стикається ветеранська спільнота, включаючи: (1) фізичну та психологічну травматизацію і посттравматичні наслідки для здоров'я

і добробуту; (2) соціальну та економічну адаптацію (ветерани війни постають перед труднощами працевлаштування, отримання освіти та соціальних послуг, спрямованих на формування умінь та навичок; вони також можуть відчувати відчуженість від суспільства і потребу у нових соціальних зв'язках), що підносить якість життя ветерана/ветеранки; (3) зміну цінностей, пошук сенсу та життєвих цілей, пов'язаних із втратою власної ідентичності через участь у ролі жертви чи свідка жорстокості, насильства, екстремізму, що детермінують необхідність пошуку джерела надії та опори у середовищі чи поза його межами [10, с. 517]. Тому, формування ефективної системи державної підтримки ветеранів війни в Україні має ґрунтуватися на поєднанні соціальних гарантій та індивідуалізованих послуг підтримки [11, с. 45].

Оптимальною стратегією є перехід до активної, інклюзивної політики щодо ветеранів, яка поєднує гарантовані права і пільги із заходами, що сприяють самореалізації та включенню ветеранів у соціально-економічне життя. Держава має не лише виплачувати компенсації, а й інвестувати в людський потенціал ветеранів, залучати їх до співтворення політики, стимулювати партнерство усіх секторів. Це відповідає європейським принципам соціальної справедливості та інклюзії, а також враховує потребу в ефективності за умов обмежених ресурсів [12]. Важливою є підтримка процесу розкриття життєвих орієнтирів і цінностей, оскільки участь у бойових діях може спричиняти дисонанс між військовим і цивільним досвідом. У цьому аспекті реінтеграція виходить за межі соціальної політики та перетворюється на комплексний гуманітарний процес відновлення людського потенціалу.

Реінтеграція ветеранів війни є багатовимірним процесом, що охоплює медико-психологічну, соціально-економічну, професійну, правову, культурну, сімейну та громадянську сфери. Оптимальною є модель, яка поєднує гарантовані державою пільги з індивідуалізованими послугами, спрямованими на розвиток, самореалізацію та активне включення ветеранів у суспільне життя. Перспективним напрямом розвитку ветеранської політики України є перехід до активної, інклюзивної та партнерської моделі, що розглядає ветеранів не лише як отримувачів допомоги, а як суб'єктів соціально-економічного розвитку держави.

Література:

1. Мальований М. І., Улянич Ю. В. Зарубіжний досвід професійної та соціальної адаптації військових. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2023. № 3–4(86–87). С. 38–47.

2. Наньєва М. І. Організація соціальної підтримки ветеранів війни: міжнародний досвід. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2025. № 44. С. 464–473.

3. Наливайко І. О. Теоретико-правова характеристика соціального захисту учасників бойових дій в Україні. *Аналітичне-порівняльне правознавство*. 2023. № 2. С. 179–186.

4. Голубенко Т., Івженко І., Кузнецова О. Особливості соціальної роботи з біженцями в часі воєнного конфлікту. *Social Work and Education*. 2024. № 11. С. 111–125.

5. Побережний О. В. Основні моделі соціальної політики держави. *Сучасний науковий журнал*. 2023. № 2(2). С. 95–100.

6. Івчук В. М. Реінтеграція ветеранів російсько-української війни як об'єкт державного регулювання крізь призму забезпечення сталого розвитку. URL: <https://repo.btu.kharkiv.ua/server/api/core/bitstreams/704162df-82d3-43bd-8bdc-5e9a870b5c32/content>

7. Загоруй І. С., Загоруй Л. М. Соціальна політика України щодо ветеранів війни: перспективи реінтеграції в цивільне життя. *Правове забезпечення професійної адаптації та права на підприємницьку діяльність ветеранів війни*: матер. І круг. столу (м. Харків, 31 травня 2024 р.). Харків : НДІ ПЗІР НАПрН України, 2024. С. 65–71.

8. Shepherd, S., Sherman, D., MacLean, A., & Kay, A. (2021). The challenges of military veterans in their transition to the workplace: a call for integrating basic and applied psychological science. *Association for psychological science*, 590–613.

9. Захаріна Т. Реінтеграційний потенціал ветеранів як чинник успішної їх реінтеграції в соціум. *Social Work and Education*. 2023. № 10(3). С. 263–275.

10. Столярик О., Семігіна Т. «Про вас забудуть, як про афганців...»: оцінки системи соціальної підтримки ветеранів російсько-української війни. *Social Work and Education*. 2023. № 4. С. 503–520.

11. Наливайко І. О. Еволюція соціальних стандартів та гарантій у правовій системі України: сучасні виклики та перспективи розвитку. *Аналітичне-порівняльне правознавство*. 2024. № 5. С. 42–47.

12. Яковин М. М., Фіщенко М. В. Теоретичні основи державної соціальної підтримки ветеранів у системі соціальної політики. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*. 2025. № 19. С. 1–16.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-15>

**ECONOMIC DEVELOPMENT AND ADAPTABILITY
OF NATIONAL ECONOMIES IN THE REALITY
OF PROTRACTED MILITARY CONFLICTS:
INTERNATIONAL EXPERIENCE**

**ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТА АДАПТИВНІСТЬ
НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІК В УМОВАХ ЗАТЯЖНИХ
ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД**

Shcherbachenko V. O.

*Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor,
Senior Lecturer, Department
of International Economic Relations,
Sumy State University
Sumy, Ukraine*

Щербаченко В. О.

*кандидат економічних наук, доцент,
старший викладач кафедри
міжнародних економічних відносин,
Сумський державний університет,
м. Суми, Україна*

Затяжні воєнні конфлікти суттєво впливають на економічний розвиток держав, спричиняючи структурні трансформації національних економік. Війна призводить до руйнування виробничої інфраструктури, скорочення інвестиційної активності, зростання державних витрат та погіршення соціально-економічних показників. Водночас досвід різних країн демонструє, що навіть за умов тривалих конфліктів економічні системи можуть адаптуватися та формувати нові моделі розвитку. Проблематика взаємозв'язку між конфліктами та економічним розвитком активно досліджується у сучасній економічній науці. Зокрема, питання впливу політичних та інституційних факторів на економічний розвиток розглядають у своїй роботі дослідники Дарон Аджемоглу та Джеймс А. Робінсон, які наголошують на важливості ефективних інститутів для забезпечення стійкого економічного зростання [1]. Водночас проблеми економічної нестабільності та конфліктів у країнах, що розвиваються, аналізує Пол Кольер [2]. Актуальність дослідження економічної адаптивності держав у воєнний період зумовлена необхідністю пошуку ефективних механізмів підтримки економічної стабільності та формування передумов для післявоєнного відновлення.

Функціонування економіки під час війни характеризується посиленням ролі держави у регулюванні економічних процесів, перерозподілом ресурсів та переорієнтацією виробництва на оборонні потреби.

Такий тип економічної системи часто визначають як воєнну економіку. Серед основних економічних викликів, що виникають у період тривалих конфліктів, можна виділити: скорочення обсягів виробництва; руйнування інфраструктури; зростання інфляції; погіршення стану ринку праці; зниження інвестиційної активності.

За даними Світового банку, країни, що перебувають у стані конфлікту, демонструють значно нижчі темпи економічного розвитку порівняно з іншими державами [3]. Водночас дослідження Організації економічного співробітництва та розвитку свідчать, що ефективні інститути та міжнародна підтримка можуть значною мірою пом'якшувати негативні наслідки конфліктів [4].

Важливим поняттям у цьому контексті є економічна адаптивність – здатність економічної системи реагувати на кризові виклики, зберігати функціональність основних економічних інститутів та забезпечувати поступове відновлення економічного розвитку. Аналіз міжнародного досвіду свідчить про різноманітність підходів до забезпечення економічної стійкості під час тривалих конфліктів.

Важливим прикладом є також економічний розвиток Південної Кореї після Корейської війни 1950–1953 років [5]. Активна державна політика індустріалізації та підтримки експортоорієнтованих галузей дозволила країні досягти значних економічних результатів.

Досвід В'єтнаму після двох Індокитайських воєн (1946–1954 років та 1959–1975 років) також демонструє ефективність економічних реформ. Запровадження ринкових механізмів управління та інтеграція у світову економіку сприяли стабільному економічному зростанню [6]. Крім того, значну роль у стабілізації економічної ситуації відіграє міжнародна допомога.

Аналіз міжнародного досвіду дозволяє виділити кілька ключових механізмів економічної адаптації:

1. Диверсифікація економіки, що зменшує залежність країни від окремих секторів.
2. Розвиток оборонно-промислового комплексу, який стимулює технологічний прогрес.
3. Підтримка малого та середнього бізнесу, що сприяє гнучкості економіки.
4. Залучення міжнародної фінансової допомоги.
5. Проведення інституційних реформ.

Диверсифікація структури національної економіки передбачає розвиток різних секторів господарства та зменшення залежності країни від окремих галузей або видів економічної діяльності. В умовах воєнного конфлікту окремі галузі економіки можуть зазнавати значних втрат через руйнування виробничих потужностей, порушення логістичних

ланцюгів або втрату зовнішніх ринків. Саме тому диверсифікація економіки дозволяє знизити рівень економічних ризиків та забезпечити більш стабільний розвиток держави. Міжнародний досвід демонструє, що країни з більш диверсифікованою економічною структурою мають вищу здатність адаптуватися до кризових умов. Крім того, диверсифікація сприяє розвитку нових секторів економіки, створенню робочих місць та розширенню експортного потенціалу країни.

В умовах затяжних воєнних конфліктів значного значення набуває розвиток оборонно-промислового комплексу, який відіграє важливу роль не лише у забезпеченні обороноздатності держави, але й у стимулюванні технологічного розвитку та інноваційної діяльності.

Історичний досвід багатьох держав свідчить про те, що інвестиції у військово-технологічні розробки часто сприяють створенню нових технологій, які згодом використовуються у цивільному секторі економіки. Зокрема, розвиток оборонних технологій сприяв формуванню високотехнологічного сектору економіки у США та Ізраїлю. Оборонна промисловість стимулює розвиток таких галузей, як машинобудування, електроніка, авіаційна промисловість, інформаційні технології та наукові дослідження, що в свою чергу сприяє створенню нових робочих місць та підвищенню рівня технологічної конкурентоспроможності країни.

Важливим фактором економічної адаптації є розвиток та підтримка малого і середнього бізнесу. Саме цей сектор економіки характеризується високим рівнем гнучкості, швидкою адаптацією до змін ринкового середовища та здатністю оперативного реагувати на економічні виклики. Малі та середні підприємства відіграють важливу роль у створенні робочих місць, розвитку регіональної економіки та забезпеченні економічної активності навіть у складних умовах воєнного часу. У багатьох країнах держава реалізує спеціальні програми підтримки підприємництва, що включають податкові пільги, кредитні програми, грантову підтримку.

У період тривалих воєнних конфліктів фінансова підтримка з боку міжнародних організацій та партнерських держав дозволяє забезпечити макроекономічну стабільність, підтримати державний бюджет та профінансувати відновлення критичної інфраструктури. Фінансова допомога може надаватися у вигляді кредитів, грантів, технічної допомоги або інвестиційних програм.

На думку Дулласа С. Нортон, ефективні економічні інститути відіграють ключову роль у забезпеченні стабільного розвитку держав навіть за умов політичної нестабільності [7]. Реалізація інституційних реформ дозволяє підвищити довіру інвесторів, покращити ефективність

економічної політики та забезпечити стійкий розвиток національної економіки навіть у складних кризових умовах.

В умовах сучасних викликів для України особливо важливим є використання міжнародного досвіду економічної адаптації. Серед пріоритетних напрямів економічної політики можна виділити: модернізацію промисловості; розвиток інноваційних секторів економіки; підтримку підприємництва; відновлення інфраструктури; залучення міжнародних інвестицій.

Публікація містить результати дослідження "Фундаментальні засади сталого та інклюзивного розвитку регіонального простору для повоєнного відновлення в умовах цифрової трансформації" (№ д/р 0125U001620, 2025-2027), що фінансується за рахунок державного бюджету України.

Література:

1. Daron Acemoglu, James A. Robinson. Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity and Poverty. New York : Crown Business, 2012. 544 p.
2. Paul Collier. The Bottom Billion: Why the Poorest Countries Are Failing and What Can Be Done About It. Oxford : Oxford University Press, 2007. 224 p.
3. World Bank. World Development Report 2011: Conflict, Security and Development. Washington, DC: World Bank, 2011. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/806531468161369474> (access date: 15.03.2026).
4. Organisation for Economic Co-operation and Development. States of Fragility 2022. Paris: OECD Publishing, 2022. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2022/09/states-of-fragility-2022_9ee73e08/c7fedf5e-en.pdf (access date: 15.03.2026).
5. Michael J. Seth, An Unpromising Recovery: South Korea's Post-Korean War Economic Development: 1953-1961. *Education About Asia*. 2013. Vol. 18, No. 3. P. 42–45. URL: <https://www.asianstudies.org/publications/eaa/archives/an-unpromising-recovery-south-koreas-post-korean-war-economic-development-1953-1961/> (access date: 15.03.2026).
6. Мигаль М. В. Дослідження практик відновлення країн після руйнації: В'єтнам. Інститут аналітики та адвокації. 2023. URL: <https://iaa.org.ua/articles/doslidzhennya-praktyk-vidnovlennya-krayin-pislya-ruynaciyi-vyetnam/> (дата звернення: 15.03.2026).
7. Douglass C. North, John Joseph Wallis, Barry R. Weingast. Violence and Social Orders: A Conceptual Framework for Interpreting Recorded Human History. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. 328 p.

SECTION 2. POLITICAL INSTITUTIONS AND GLOBAL GOVERNANCE AMIDST MILITARY CRISIS

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-16>

THE INTERNATIONALIZATION OF UNIVERSITIES. OPORTUNITIES AND CHALLENGES

Chirodea F.

*Associate Professor, Ph.D.,
Doctor of History,
University of Oradea
Oradea, Romania*

Marian M.

*Associate Professor, Ph.D.,
Doctor of Psychology,
University of Oradea
Oradea, Romania*

Internationalization in higher education has become a central theme for universities, due to economic, social, and political global transformations. This process is ununiform process and is characterized by various dimensions, including student mobility, collaboration in research, and the integration of international and intercultural perspectives into educational frameworks. In the last years, we are witnessing a paradigm shift in universities' strategies, moving from minimal engagement [1] to seeing internationalisation activities as a core component of their identity and mission, driven by both academic aspirations and economic incentives [2]. Also, the COVID-19 pandemic significantly impacted the internationalization of universities by disrupting traditional models of student mobility and allow academic exchanges through digital means. As universities embraced virtual platforms, they gained opportunities to reach broader audiences and diversify their educational offerings, thus highlighting the necessity of resilience and flexibility in internationalization efforts [3].

The mechanisms driving higher education internationalization also deserve attention. Economic globalization, technological advancements, and changing demographics have together reshaped the landscape, necessitating a shift in how institutions approach international collaborations

[4]. Also, policymakers and educational leaders take into account the implications of international partnerships and exchanges on national educational policies, student experiences, and faculty development [5]. Furthermore, university management prioritizes internationalization as a strategic objective, aligning it with broader institutional goals such as improving research output, enhancing teaching quality, and fostering inclusive education environments [2].

Most of universities internationalization strategies aims student mobility, joint programs, collaborative research, and faculty exchanges [6]. Many studies indicate that successful internationalization requires comprehensive strategic efforts, integrating clear goals, plans, effective communication and systematic implementation processes. Further, strategic benefits such as branding, prestige, and revenue generation highlight the market-oriented motives driving institutions' internationalization agendas. The increasing competition among universities globally to attract international students has led to: innovative marketing strategies aimed at promoting international programs and partnerships; articulate institutions unique value in a saturated global educational landscape; develop initiatives that providing English-medium skills for the university's professionals; enhancing the quality of education delivered to students [7].

As universities adopt internationalization as a strategic priority, it is essential to understand the implications of these changes not only for the institutions themselves but also for the broader society in which they operate. Firstly, the context of internationalization leading to significant emphasis on developing world-class universities which not only foster an inclusive educational environment but also support the development of students who are more attuned to global challenges [8]. Moreover, understanding how internationalization fits within the business model of higher education institutions can yield insights into the efficiency and effectiveness of these practices [9]. The role of international students is particularly noteworthy, these students contribute to local factor productivity growth, international students are commitment to their host destinations, fostering economic and social relationships that benefit local communities [10]. Cultural integration is another critical aspect of the internationalization of higher education, which can yield both positive and negative outcomes. While the arrival of international students can reveal underlying biases and challenges, fostering meaningful interactions between international students and local communities can enhance social networks and promote sustainable tourism [11].

The challenges associated with internationalization are also notable, particularly regarding equity and accessibility, which underscores the importance of structural changes within higher education institutions

to support a more equitable and inclusive environment for all students, irrespective of their backgrounds [12]. The mechanisms of internationalization must also include strategies for enhancing local capacities while simultaneously promoting global outlooks. That means we need to balance indigenous knowledge with international perspectives, particularly within professional training contexts like social work, thereby integrating local and global practices to foster more adaptable and culturally competent professionals. This notion of contextualized education is echoed throughout the literature, emphasizing the necessity of implementing localized internationalization practices that resonate with the unique cultural and social fabric of the host country [13].

In conclusion, the internationalization of higher education is a dynamic and multifaceted endeavor that reflects broader societal and economic trends. Tackling challenges such as resource limitations, cultural dynamics, and the ramifications of socioeconomic conditions is important for institutions striving toward comprehensive and effective internationalization. Future strategies may emphasize the integration of technology and distance learning methodologies and the alignment of institutional missions with broader societal expectations. It is essential for institutions to cultivate collaborative frameworks that support both faculty and student engagement, ultimately enhancing the quality of education through diversified international perspectives and practices. However, while internationalization presents numerous opportunities for development, it simultaneously necessitates critical reflection on best practices, equity measures, and holistic integration into higher education frameworks. By addressing the challenges and leveraging the strengths of international collaboration, universities can contribute significantly not only to the advancement of their own missions but also to the enduring development of regional/local societies.

References:

1. de Wit H., Altbach P., Internationalization in higher education: global trends and recommendations for its future. *Policy Reviews in Higher Education*, vol. 5, no. 1, 2021, p. 28–46.
2. Askerc Zadavec K., Managing internationalization at higher education institutions: assigned drivers and perceived importance. *Agora International Journal of Economical Sciences*, vol. 17, no. 2, 2023, p. 17–26.
3. Bruhn-Zass E., Virtual internationalization to support comprehensive internationalization in higher education. *Journal of Studies in International Education*, vol. 26, no. 2, 2021, p. 240–258.

4. Garwe E.C., Thondhlana, J., Making internationalization of higher education a national strategic focus. *Journal of Applied Research in Higher Education*, vol. 14, no. 1, 2022, p. 521–538.

5. Zayachuk Y., The internationalization as a component of the national strategy for improvement of higher education space in Ukraine. *Education Modern Discourses*, no. 4, 2021, p. 153–162.

6. Avolio B., Benzaquen J., Internationalization strategies for non-Western higher educational institutions: a systematic literature review and conceptual framework. *International Journal of Educational Management*, vol. 38, Issue 4, 2024, p. 1079–1099.

7. Dafouz, E., Repositioning English-medium instruction in a broader international agenda: insights from a survey on teacher professional development. *Alicante Journal of English Studies*, No. 34, 2021, p. 15–38;

8. Guo Y., Guo S., Yochim L., Liu X., Internationalization of Chinese Higher Education: Is It Westernization? *Journal of Studies in International Education*, Vol. 26, Issue 4, 2022, p. 436–453.

9. Otto J.M., Zarrin M., Wilhelm D., Brunner J., Analysing the relative efficiency of internationalization in the university business model: the case of Germany. *Studies in Higher Education*, Vol. 46, Issue 5, 2021, p. 938–950.

10. Yang F., Song Y., Yang Y., Wang R., Xia Z., The influence of study abroad experience on the destination loyalty of international students: Mediating effects of emotional solidarity and destination image. *Journal of Vacation Marketing*, Vol. 30, Issue 2, 2024, p. 245–260.

11. Mittelmeier J., Healey K., Huang D., Ozturk M., Xu L., International students and everyday multiculturalism: understanding students' encounters within their local communities: German Academic Exchange Service, Research Brief, January 2024.

12. Trifuljesko S., Choi O., Peripheries within the higher education centres: *Learning and Teaching*, Vol. 15, Issue 3, 2022, p. 32–55.

13. Levy S., Okoye U., Ingram R., Making the 'local' visible in social work education: insights from Nigeria and Scotland on (re)balancing and contextualising indigenous and international knowledge. *The British Journal of Social Work*, Vol. 52, Issue 7, 2022, p. 4299–4317.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-17>

**THE CRISIS OF DEMOCRACY IN THE 21ST CENTURY
AND ITS EMPIRICAL MANIFESTATIONS**

**КРИЗА ДЕМОКРАТІЇ ХХІ СТОЛІТТЯ
ТА ЇЇ ЕМПІРИЧНІ ПРОЯВИ**

Andriieva O. M.

*Doctor Of Political Sciences, Professor,
Professor of International Information
Department,
Educational and Scientific Institute
of International Relations,
Taras Shevchenko National
University of Kyiv
Kyiv, Ukraine*

Андрєєва О. М.

*доктор політичних наук, професор,
професор кафедри міжнародної
інформації,
Навчально-науковий інститут
міжнародних відносин
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Демократія – найгірша форма держави. Але решта, які знає людство, ще гірші, напевне найвідоміший вислів про демократію, що сказав Вінстон Черчилль ще у далекому травні 1945 року після гучної поразки на виборах у Великій Британії. Демократія стала найвеличнішою мрією багатьох мільйонів людей по всьому світу на наступні десятиліття, за неї йшли на барикади та віддавали власне життя заради вільного та рівноправного майбутнього. Проте, все частіше постає питання, чи не переоцінена така форма політичної організації суспільства в сучасному глобалізованому світі?!

Упродовж останніх десятиліть демократія, що сприймалася як універсальна та безальтернативна форма політичного устрою, дедалі частіше стикається з комплексною та багатовимірною кризою, що проявляється не у відкритому демонтажі демократичних режимів, а в їх поступовій трансформації зсередини.

Сучасна політична реальність демонструє, що демократія не лише не є остаточно закріпленою формою правління, але й перебуває у стані глибокої системної кризи, що проявляється не через раптові занепади або відкриті авторитарні перевороти, а через поступову ерозію демократичних інститутів і норм, що відбувається в межах формально збережених демократичних процедур.

Ми дедалі частіше маємо справу з явищем «демократичного відступу», яке відображає процес поступового зниження якості демократії, йдеться, насамперед, про ситуацію, коли вибори продовжують проводитися, але втрачають свою реальну конкурентність, судова влада

формально існує, але втрачає незалежність, а засоби масової інформації функціонують у середовищі зростаючого політичного тиску. Такі процеси свідчать про зміну сутнісного наповнення демократії, що ставить під сумнів її ефективність як механізму представництва інтересів громадян у владних колах.

Теоретичні підходи до осмислення цієї кризи акцентують увагу на різних її вимірах. У межах інституційного підходу наголошується на поступовому підриві механізмів стримувань і противаг, які традиційно забезпечували баланс влади. Водночас концепція постдемократії підкреслює, що формальні демократичні інститути можуть зберігатися, але реальна політична влада дедалі більше концентрується у вузьких колах політичних та економічних еліт. У цьому контексті громадяни формально залишаються учасниками політичного процесу, проте їхній вплив на прийняття рішень істотно обмежується. Ідея «порожньої демократії» доповнює цей підхід, вказуючи на втрату політичними партіями їхньої репрезентативної функції та їхню трансформацію у відокремлені від суспільства інституції.

Одним із ключових чинників сучасної кризи демократії є зростання соціально-економічної нерівності. Концентрація економічних ресурсів у руках обмежених груп населення неминує призводити до дисбалансу політичного впливу, що суперечить фундаментальному принципу рівності громадян. У результаті цього політичні рішення дедалі частіше відображають інтереси економічних еліт, тоді як значна частина населення відчуває свою маргіналізацію та виключення із політичного процесу, що, в свою чергу, породжує недовіру до демократичних інститутів і стимулює підтримку альтернативних політичних сил, зокрема популістських.

Глобалізаційні процеси також відіграють важливу роль у трансформації демократії. З одного боку, вони сприяють економічному розвитку та інтеграції, а з іншого, обмежують можливості національних урядів здійснювати ефективну політику. Значна частина рішень переноситься на наднаціональний рівень, або на рівень міжнародних організацій-донорів для менш розвинених держав, що створює феномен «демократичного дефіциту», або навіть створюють стійке уявлення у населення, що їм нав'язують певну зовнішню модель або алгоритм розвитку держави, коли громадяни не мають прямого впливу на процеси, які безпосередньо впливають на їхнє життя.

Важливим аспектом сучасної кризи є цифровізація політичного простору, соціальні мережі та цифрові платформи докорінно змінили характер політичної комунікації, відкривши нові можливості для мобілізації громадян, але водночас створивши нові ризики. Поширення дезінформації, формування інформаційних «бульбашок» та маніпуляція

громадською думкою значно ускладнюють функціонування раціонального публічного дискурсу, який є основою демократичного процесу, що в свою чергу сприяє емоційному забарвленню політики та зростанню поляризації та зниженню якості політичних рішень.

Наразі емпіричні прояви кризи демократії можна спостерігати у різних країнах світу, що свідчить про її глобальний характер. У Сполучених Штатах Америки криза проявляється через глибоку політичну поляризацію та зниження довіри до інституцій. Виборчі процеси останніх років продемонстрували вразливість демократичних процедур до маніпуляцій та зовнішнього впливу. Водночас у країнах Центрально-Східної Європи, зокрема в Угорщині та Польщі, спостерігається поступова ерозія інституцій, яка супроводжується обмеженням незалежності судової влади та посиленням контролю над медіа.

У Латинській Америці прикладом трансформації демократії є Бразилія, де політична система зазнала значного впливу популістських тенденцій, що супроводжувалися посиленням конфронтації та падінням довіри до інститутів. У Західній Європі процеси, пов'язані з Brexit, продемонстрували глибокі розбіжності у суспільстві та кризу політичного представництва. У Франції масові протести, зокрема рух «жовтих жилетів», стали проявом соціального невдоволення та недовіри до політичних еліт.

Особливий інтерес становить ситуація в Україні, де демократичні процеси відбуваються в умовах зовнішньої агресії та внутрішніх трансформацій. З одного боку, Україна стикається з проблемами, характерними для багатьох пострадянських держав, такими як вплив олігархічних структур і нестабільність інститутів. З іншого боку, високий рівень громадянської мобілізації та активна участь суспільства у політичних процесах свідчать про наявність значного демократичного потенціалу.

У контексті аналізу кризи демократії особливу роль відіграє популізм, який виступає як реакція на недоліки демократичної системи та водночас як фактор її подальшої маргіналізації. Популістські рухи апелюють до «волі народу», протиставляючи її «корумпованим елітам», що дозволяє їм мобілізувати широкі верстви населення, проводячи риторичку у спрощених координатах, де недооцінені «МИ» протиставляються демонізованим «ВОНИ». Однак, прийшовши до влади, популістські рухи часто вдаються до практик, які підривають демократичні інститути, зокрема обмежують незалежність судів і свободу медіа. В таблиці представлено основні ознаки кризи демократії XXI століття та її емпіричні прояви.

**Основні ознаки кризи демократії XXI століття
та її емпіричні прояви**

Ознака кризи демократії	Сутність явища	Емпіричні приклади (країни/процеси)	Наслідки для демократії
Зниження довіри до інституцій	Падіння довіри до уряду, парламенту, партій	США (низький рівень довіри до Конгресу); Франція («жовті жилети»)	Делегітимація демократії, політична нестабільність
Криза представництва	Розрив між громадянами та політичними елітами	Італія (успіх «Руху 5 зірок»); Іспанія (Podemos)	Зростання антисистемних рухів
Зростання популізму	Антиелітна риторика, апеляція до «народу»	США; Бразилія; Угорщина; Словаччина	Поляризація, ослаблення ліберальних норм
Політична поляризація	Поглиблення ідеологічних конфліктів	США (демократи vs республіканці); Велика Британія (Brexit)	Зниження ефективності управління
Інформаційна криза	Дезінформація, маніпуляції	Вибори у США 2016 року; кампанії дезінформації в ЄС	Підрив довіри до медіа і виборів
Зниження політичної участі	Апатія, падіння явки, політичний цинізм	Багато країн ЄС; низька явка молоді на виборах	Ослаблення демократичної легітимності
Соціально-економічна нерівність	Концентрація багатства і впливу	США (зростання розриву доходів)	Радикалізація, протестні рухи
Деліберативна криза	Зниження якості публічного дискурсу	Глобальні соцмережі; політика «постправди»	Спрощення політики, емоціоналізація
Глобалізаційний тиск	Обмеження національного суверенітету	ЄС (критика «демократичного дефіциту»); МВФ-програми в країнах, що розвиваються	Відчуження громадян від рішень
Військові конфлікти та війни	Обмеження прав і свобод громадян, посилення виконавчої влади	Україна (війна з Росією); Сирія (громадянська війна); Ізраїль–Газа; інші регіональні конфлікти	Трансформація демократичних процедур, централізація та концентрація влади

Незважаючи на очевидні ознаки кризи, демократія не зникає, а трансформується, адаптуючись до нових умов. Сучасні виклики стимулюють пошук нових форм політичної участі, зокрема через розвиток електронної демократії та посилення ролі громадянського суспільства. Водночас важливим завданням залишається подолання соціально-економічної нерівності та відновлення довіри до інституцій, що є необхідною умовою стабільності демократичних систем.

Таким чином, криза демократії XXI століття має комплексний і багатовимірний характер, охоплюючи інституційні, соціально-економічні та культурні аспекти. Її емпіричні прояви у різних країнах свідчать про глобальність цього явища, хоча конкретні форми його реалізації залежать від національного контексту. Водночас демократія зберігає потенціал для саморефлексії та трансформації, що дозволяє розглядати сучасну кризу не лише як загрозу, але і як можливість для її оновлення.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-18>

**COUNTRIES OF THE GLOBAL SOUTH AS A TOOL
FOR DIPLOMATIC SUPPORT FOR THE RUSSIAN FEDERATION
AT THE UN: THE CASE OF THE SAHEL STATES**

**КРАЇНИ ГЛОБАЛЬНОГО ПІВДНЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ
ДИПЛОМАТИЧНОЇ ПІДТРИМКИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ
В ООН: КЕЙС САХЕЛЬСЬКИХ ДЕРЖАВ**

Andrusenko M. S.

*Postgraduate Student (PhD student),
Private Higher Educational Institution
“European University”
Kyiv, Ukraine*

Андрусенко М. С.

*аспірант кафедри соціально-
гуманітарних дисциплін,
Приватний вищий навчальний заклад
«Європейський університет»
м. Київ, Україна*

Експансіоністська зовнішня політика російської федерації спочатку у 2014, а пізніше у 2022 р. призвела до суттєвого обмеження її впливу на ключовому геополітичному просторі – європейському регіоні. Так, для досягнення своєї стратегічної мети – “повернення статусу наддержави”, попри зростання обмежень й ізоляції на західному напрямку, кремль вдався до прагматичного підходу, орієнтованого на

співпрацю з країнами Глобального Півдня. Ці дії в аналітичному дискурсі пізніше отримали неофіційну назву “Поворот на Південь”. В умовах підвищеної глобальної конкуренції за ресурси і вплив росія як основний партнер змогла постати передусім у державах із підвищеним рівнем політичної та безпекової нестабільності, т.зв. *fragile states*. Серед них особливу увагу привертають країни “Сахельської трійки” (Малі, Буркіна-Фасо та Нігер), які, з огляду на їх політичну організованість, можуть розглядатись як потенційна лобістська група, що діє в інтересах російської федерації в міжнародних інстанціях. Пропонується перевірити це припущення, дослідивши глибше політичну організацію, а також власне закономірності щодо голосування цієї групи країн в Організації Об’єднаних Націй.

У період з 2020 по 2023 рр. у 3-х країнах-членах ЕКОВАС, а саме Малі (2020-2021 рр.), Буркіна-Фасо (2022 р.) та Нігері (2023 р.), відбулися *coup d'états* (з франц. – державні перевороти), у результаті яких до влади прийшла хунта [1]. Причини цих заколотів були комплексними, починаючи від невдалого урядування та військового управління, неуспішності операцій з підтримання миру і безпеки, що проводились ООН, Францією та G5S (Група 5-ти країн Сахелю), а також, що мало не менший вплив, – втручання у внутрішні справи зазначених країн, передусім з боку росії [2, 3].

Унаслідок цих політичних зрушень відбулася інституціоналізація Сахельського регіону як окремого політико-безпекового простору. Першим етапом стало створення Альянсу держав Сахелю (*Alliance des États du Sahel, AES*) як міждержавного об’єднання (2023 р.) [4]. Наступного року цей формат було поглиблено шляхом перетворення його на Конфедерацію держав Сахелю (*Confédération des États du Sahel*) з поглибленою інтеграцією у сферах оборони, безпеки, дипломатії та економічного розвитку держав-членів (2024 р.) [5].

Усі члени Альянсу держав Сахелю є також членами ООН з 1960 р. Відповідно до останніх видань “*Blue Book: Permanent Missions to the United Nations*” (Нью-Йорк, 2023 р.; Женева, 2025 р.), усі 3 країни мають акредитовані постійні представництва при ООН як у Нью-Йорку, так і в Женеві [6, 7].

Головування у Раді Безпеки ООН протягом періоду російсько-української війни країнами Сахелю не здійснювалось. Більше того, на 2026 р. такого теж не передбачається [8]. Восстаннє Буркіна-Фасо займала це місце у грудні 2009 р., Малі – у грудні 2001 р., а Нігер – найпізніше у грудні 2021 р. [9].

За цим пропонується проаналізувати позиції російської федерації та країн Альянсу держав Сахелю у Генеральній Асамблеї ООН та визначити закономірності щодо їх голосувань за резолюції

у 2022–2025 рр. Так, звернувшись до Цифрової бібліотеки ООН, було отримано набір даних щодо голосування за резолюції Генеральної Асамблеї з 1946 по (5 вересня) 2025 р. [10]. Через відсутність відповідних змінних у цьому *dataset* неможливо встановити державу-ініціатора конкретного проекту резолюції, винесеного на голосування. Більше того, на ресурсах ООН не передбачено жодного автоматизованого рішення для проведення такого роду дослідження. З іншого боку, наявного матеріалу цілком достатньо, щоб відслідкувати координацію росії з групою сахельських держав у голосуваннях щодо визначеного кола питань та виокремити відповідні патерни.

У результаті вивчення набору даних ООН було визначено, що протягом 2022–2025 рр. (по 5 вересня) в Генеральній Асамблеї ООН було організовано голосування і ухвалено 304 резолюції. З них повне співпадіння у голосуванні між російською федерацією і групою сахельських держав складає 184 резолюції (60,5%), повне розходження – 68 документів (22.37%), а часткові/неоднозначні випадки – 52 (17.1%).

Узагальнений аналіз об'єктів голосування демонструє, що повна узгодженість позицій найчастіше спостерігалася під час вирішення саме політизованих (ідеологізованих) питань: російсько-українська війна, ізраїльсько-палестинський конфлікт (переважно), деколонізація та права людини. Натомість найбільше розходжень припало на сферу міжнародної безпеки та контролю озброєнь (48 із 68 резолюцій де голоси рф та “Сахельської трійки” не зійшлися). 7 випадків розходжень становлять голосування за інституційні/процедурні питання ООН (бюджет, видатки). Примітно, що розходження у голосуванні не мають стійкого тренду на спадання (за виключенням 2025 р.). Наприклад, кількість розходжень за 2022 р. становить 23 резолюції, за 2023 р. – 14, за 2024 р. – 28. Як було вказано вище – 2025 р. (станом на 5 вересня) суттєво відрізняється від попередніх, охоплюючи лише 3 резолюції, де позиції сахельських держав та росії розійшлися. Таким чином, хоча аналіз не дає підстав стверджувати про повний вплив або контроль (однак про тренд на його посилення у 2025 р.) російської федерації над голосуваннями зазначених країн, він виразно демонструє наявність помітного рівня узгодженості їх позицій, як не дивно, стосовно найбільш вагомих для кремля рішень в рамках його поточної зовнішньополітичної стратегії.

Якщо говорити більш предметно, з питання голосування сахельських країн за найбільш значимі резолюції Генеральної Асамблеї ООН щодо війни в Україні протягом 2022-2025 рр., то безумовно фіксується негативний тренд – спад підтримки Києва. З іншого боку, що ще більш загрозливо, ця тенденція спостерігається в межах усього африканського континенту. Так, у 2022 р. резолюцію по Україні підтримав лише Нігер;

Малі утрималось від голосування, а Буркіна-Фасо була відсутня. Пізніше, у 2023 р., Нігер продовжив демонструвати свою послідовну позицію на підтримку України, а Буркіна-Фасо – пропускати голосування; в той же час Малі вперше голосує проти. У 2025 р. Альянс держав Сахелю демонструє єдність у голосуванні, надаючи перевагу росії [11].

Підсумовуючи передусім слід відзначити, що лише, станом на кінець 2025 р., Альянс держав Сахелю почав проявляти помітні ознаки послідовної координації голосувань з російською федерацією в Генеральній асамблеї ООН. До цього, а саме у 2022–2024 рр. держави-члени названої конфедерації переживали державні перевороти і етап інституційного становлення об'єднання, тому не могли виступати в якості дієвої частини мережі дипломатичної підтримки рф серед країн Глобального Півдня. Не дивлячись на це навіть попередні уряди “Сахельської трійки”, традиційно лояльні до Заходу, голосували за велику кількість резолюцій дотично до рф, що може говорити про певний успіх російських ідеологем про “багатополярний світ” та “деколонізацію” серед країн регіону. Таким чином, наразі, в контексті Сахельських держав, спостерігається процес становлення та формування нормативно-правової та інституційної бази для у т.ч. лобіювання питань високої політичної значущості для російської зовнішньої політики.

Література:

1. The Wagner Group in the Central Sahel. Counter Extremism Project. 2024. URL: <https://www.counterextremism.com/wagner-group-sahel> (date of access: 04.12.2025).
2. Populist civil society, the Wagner Group, and post-coup politics in Mali. OECD. 2022. URL: https://www.oecd.org/en/publications/populist-civil-society-the-wagner-group-and-post-coup-politics-in-mali_b6249de6-en.html (date of access: 04.12.2025).
3. Atlantic Council. The disinformation landscape in West Africa and beyond. 2023. URL: https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2023/06/Report_Disinformation-in-West-Africa.pdf (дата звернення: 04.12.2025).
4. CHARTER OF LIPTAKO-GOURMA. Embassy of The Republic of Mali in The Untited States of America. URL: https://maliembassy.us/wp-content/uploads/2023/09/LIPTAKO-GOURMA-Engl__-2.pdf (date of access: 04.12.2025).
5. Traité du 6 juillet 2024 portant création de la Confédération des États du Sahel (AES). Droit et Politique en Afrique – LA REVUE AFRICAINE DE RECHERCHE JURIDIQUE ET POLITIQUE ISSN :

2959-7358. URL: <https://droit-et-politique-en-afrique.info/traite-du-6-juillet-2024-portant-creation-de-la-confederation-des-etats-du-sahel-aes> (date of access: 04.12.2025).

6. The Blue Book. United Nations. URL: <https://www.un.org/dgacm/en/content/protocol/blue-book> (date of access: 04.12.2025).

7. The Blue Book. United Nations Office at Geneva. URL: <https://www.ungeneva.org/en/blue-book> (date of access: 04.12.2025).

8. "Presidency." United Nations Security Council. URL: <https://main.un.org/securitycouncil/en/content/presidency> (дата звернення: 04.12.2025).

9. UN Past Presidencies. The Green Papers. URL: <https://www.thegreenpapers.com/ww/UNPastPresidencies.phtml> (date of access: 04.12.2025).

10. United Nations General Assembly voting data. United Nations Digital Library. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/4060887?ln=en> (дата звернення: 04.12.2025).

11. The other counter-offensive: Ukraine's diplomatic push in Africa. ECFR. URL: <https://ecfr.eu/article/the-other-counter-offensive-ukraines-diplomatic-push-in-africa/> (дата звернення: 04.12.2025).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-19>

**MODELS OF ENSURING SOCIAL AND NATIONAL STABILITY
IN CONDITIONS OF MILITARY CRISIS**

**МОДЕЛІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУСПІЛЬНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ
СТІЙКОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОЇ КРИЗИ**

Arabadzhyiev D. Yu.

*Doctor of Political Sciences, Professor,
Head of the Research Department,
Professor of the Department of World
History and International Relations,
Zaporizhzhia National University
Zaporizhzhia, Ukraine*

Арабаджиев Д. Ю.

*доктор політичних наук, професор,
начальник науково-дослідної
частини,
професор кафедри всесвітньої
історії та міжнародних відносин,
Запорізький національний
університет
м. Запоріжжя, Україна*

Trofymenko Ye. Yu.

*Postgraduate Student of the Department
of Political Science,
Zaporizhzhia National University
Zaporizhzhia, Ukraine*

Трофименко Є. Ю.

*аспірантка кафедри політології,
Запорізький національний
університет
м. Запоріжжя, Україна*

Актуальність дослідження зумовлена сучасними безпековими викликами, які постали перед Україною в умовах повномасштабної збройної агресії. Воєнна криза спричинила значні трансформації політичної, економічної та соціальної систем держави, що актуалізує необхідність формування ефективних механізмів забезпечення суспільної та національної стійкості [4]. У цьому контексті стійкість розглядається як здатність держави та суспільства протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам, адаптуватися до змін середовища безпеки та відновлюватися після кризових ситуацій [3, с. 194].

У сучасних безпекових дослідженнях поняття стійкості дедалі частіше використовується для характеристики спроможності соціально-політичних систем зберігати функціональність у складних кризових умовах [2, с. 3]. Національна стійкість охоплює комплекс взаємопов'язаних складових, серед яких політична стабільність, ефективність державного управління, економічна спроможність, соціальна згуртованість, інформаційна безпека та здатність суспільства до самоорганізації [5, с. 67].

У сучасних безпекових дослідженнях значна увага приділяється формуванню моделей забезпечення суспільної та національної

стійкості, які дозволяють державам ефективно реагувати на кризові ситуації, включно з воєнними конфліктами, гібридними загрозами та масштабними соціально-економічними потрясіннями [1, с. 37]. Стійкість у цьому контексті розглядається як здатність держави, суспільства та інституцій підготуватися до криз, протистояти їх наслідкам, адаптуватися до нових умов та швидко відновлювати функціонування [6, с. 58].

Проблематика забезпечення суспільної та національної стійкості активно досліджується у сучасній науковій літературі. Так, Р. Власенко та Л. Яценко розглядають соціальну стійкість як важливу складову системи національної безпеки, підкреслюючи роль соціальної підтримки населення та розвитку громадянського суспільства у забезпеченні стабільності суспільних процесів [2]. Л. Горбата та Т. Синельник аналізують особливості функціонування національної системи стійкості на рівні територіальних громад в умовах війни, акцентуючи увагу на значенні місцевого самоврядування та інституційної спроможності громад [3]. У колективній монографії за редакцією Г. Ситника обґрунтовано необхідність комплексного підходу до формування національної стійкості, що передбачає інтеграцію політичних, економічних і безпекових механізмів державного управління [4]. М. Назаров досліджує концептуальні засади формування національної стійкості України та підкреслює важливість стратегічного планування у сфері державної політики безпеки [5]. Ґрунтовний аналіз національної стійкості як здатності держави та суспільства протидіяти загрозам у мінливому безпековому середовищі представлено у монографії О. Резнікової [6]. Отже, наукові дослідження підтверджують, що забезпечення суспільної та національної стійкості є комплексним процесом, який охоплює інституційні, соціальні та управлінські механізми протидії сучасним безпековим викликам. У цьому контексті в науковій літературі виокремлюють різні моделі забезпечення суспільної та національної стійкості, які розглядаються як взаємодоповнювальні підходи до реагування на безпекові загрози. Однією з найбільш поширених у сучасних безпекових дослідженнях є багаторівнева модель стійкості НАТО (Layered Resilience Model) [8]. У межах цієї моделі стійкість розглядається як інтегрована система взаємодії трьох ключових рівнів: військового, цивільного та суспільного. Ефективне функціонування системи безпеки залежить не лише від військової спроможності держави, а й від стабільності цивільної інфраструктури, системи державного управління та соціальної згуртованості суспільства. У документах НАТО підкреслюється, що стійкість означає здатність держав і суспільств підготуватися, протистояти, реагувати та швидко відновлюватися після різних типів криз і потрясінь, включаючи

військові загрози, кібератаки або руйнування критичної інфраструктури. У межах цієї концепції важливу роль відіграє цивільна підготовленість (civil preparedness), яка забезпечує безперервність функціонування державних інституцій, надання життєво необхідних послуг населенню та підтримку військових операцій. Саме поєднання цивільних і військових можливостей формує основу стійкості держави та підсилює її здатність протидіяти зовнішнім загрозам [9].

Інституційний вимір забезпечення стійкості також відображає модель «Whole-of-Government», яка передбачає комплексну участь усіх державних інституцій у формуванні системи національної безпеки. Вона базується на координації діяльності органів влади різних рівнів, інтеграції безпекової, економічної та соціальної політики, а також на активній взаємодії держави з бізнесом і громадянським суспільством. У рамках такого підходу підвищення стійкості держави до криз досягається завдяки узгодженим управлінським рішенням, стратегічному плануванню та ефективному управлінню ризиками [10]. Водночас важливу роль у забезпеченні стійкості відіграють суспільно орієнтовані моделі, які акцентують увагу на здатності громад і соціальних систем адаптуватися до кризових ситуацій. Значного поширення у сучасних дослідженнях набули індикаторні моделі оцінювання суспільної стійкості, зокрема підхід Peoples framework, який використовується для аналізу здатності громад адаптуватися до кризових ситуацій. Ця модель передбачає оцінювання стійкості через низку взаємопов'язаних компонентів, серед яких демографічні характеристики населення, стан економіки, інфраструктури, системи управління, соціальні зв'язки та екологічні умови. Завдяки використанню системи індикаторів вона дозволяє комплексно оцінювати рівень готовності суспільства до різних видів загроз і визначати напрями підвищення стійкості.

Окремим напрямом сучасних досліджень є моделі відновлення після криз, зокрема концепція «Build Back Better» [7]. Основна ідея цієї моделі полягає не лише у відновленні зруйнованої інфраструктури чи соціально-економічних систем, а й у створенні більш стійких і адаптивних структур, здатних ефективніше протистояти майбутнім загрозам. Цей підхід передбачає модернізацію інфраструктури, підвищення ефективності державного управління та посилення соціальної згуртованості суспільства. Таким чином, сучасні моделі забезпечення суспільної та національної стійкості можна систематизувати у три взаємопов'язані групи: інституційні моделі (Layered Resilience Model, Whole-of-Government), суспільно орієнтовані моделі (Peoples framework) та моделі післякризового відновлення («Build Back Better»).

Досвід України під час повномасштабної війни показує, що найефективнішим є комплексний підхід до забезпечення стійкості,

розроблений за підтримки міжнародних партнерів. У цьому процесі ключову роль відіграють державні органи, місцеве самоврядування, громадянське суспільство та міжнародні партнери. Забезпечення суспільної та національної стійкості залишається одним із головних завдань державної політики безпеки в умовах повномасштабного вторгнення. Ефективна робота таких моделей допомагає зберігати інституційну спроможність держави, підтримувати соціальну згуртованість та створювати передумови для післявоєнного відновлення та розвитку країни.

Література:

1. Арабаджиев Д. Ю., Сергієнко Т. І. Теоретико-методологічні засади моніторингу соціальної згуртованості та стійкості у сучасних реаліях України (на прикладі Запорізької області). *Регіональні студії*, 2022. № 30. С. 35–39.

2. Власенко Р. В., Яценко Л. Д. Ключові аспекти забезпечення соціальної стійкості. *Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Інтеграція науки та бізнесу у відновленні національної економіки: вибір моделей та механізму реалізації»*, 2022. С. 1–6. URL: https://reicst.com.ua/asp/article/view/389/conf_hum_12_2022_02_01/

3. Горбата Л. П., Синельник Т. Б. Особливості національної системи стійкості на рівні територіальних громад в умовах війни. *Інвестиції: практика та досвід*, 2023. № 22. С. 191–196. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.22.191/>

4. Концептуальні засади національної стійкості та державна політика врегулювання воєнно-політичних конфліктів: колективна монографія /за заг. ред. Г. П. Ситника. ТОВ «Академпрес». Київ, 2024. 358 с.

5. Назаров М. С. Національна стійкість України: від концептуальних засад до практичної реалізації. *Політикус*, 2020. № 2. С. 64–69.

6. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. Київ : НІСД, 2022. 456 с.

7. Що таке «Build Back Better», або яким принципам має відповідати належне відновлення постраждалих громад. URL: <https://www.prostir.ua/?news=scho-take-build-back-better-abo-yakym-pryntsypan-maje-vidpovidaty-nalezhne-vidnovlennya-postrazhdalyyh-hromad>

8. Resilience, civil preparedness and Article 3. URL: <https://www.nato.int/en/what-we-do/deterrence-and-defence/resilience-civil-preparedness-and-article-3>

9. What Resilience Means for NATO and Why It Matters Now. URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/dop/391/files/221d1a94-527f-475a-9005-2c66fc64f84e.pdf>

10. Whole-of-government approach – Knowledge for policy. URL: https://knowledge4policy.ec.europa.eu/glossary-item/whole-government-approach_en

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-20>

**THE ROLE OF REGIONAL SECURITY ALLIANCES
IN STABILIZING THE GLOBAL ORDER IN THE FACE
OF INEFFECTIVE GLOBAL GOVERNANCE SYSTEMS**

**РОЛЬ РЕГІОНАЛЬНИХ БЕЗПЕКОВИХ СОЮЗІВ
У СТАБІЛІЗАЦІЇ ГЛОБАЛЬНОГО ПОРЯДКУ
В УМОВАХ НЕЕФЕКТИВНОСТІ ГЛОБАЛЬНИХ СИСТЕМ**

Bohatko S. O.

*Student,
State University of Trade
and Economics
Kyiv, Ukraine*

Богатько С. О.

*студентка IV курсу факультету
міжнародної торгівлі та права,
Державний торговельно-економічний
університет
м. Київ, Україна*

В умовах глобалізації та погіршення безпекової ситуації, країни приймають виважене рішення щодо створення нових безпекових союзів на місцях для вирішення внутрішніх та міжрегіональних проблем *без залучення більших організацій*, що вже давно втратили свій вплив та не готові до вирішення екстрених проблем. Кризові ситуації та затяжні конфлікти безпосередньо впливають на безпекову ситуацію в кожному регіоні, що розкитує міжнародну спільноту та створює підґрунтя для масштабніших міжусобиць. Можна припустити, що це заважатиме країнам, які не мають впливу на прийняття глобальних рішень, вибудовувати свою економіку та прагнути до розвитку, що змушує створювати надійніші альянси.

Ця проблема стосується не тільки воєнного конфлікту між Україною та російською федерацією, а й також нескінченних воєн та внутрішніх заворушень на Близькому Сході, напруженої ситуації між Північною та Південною Кореєю, Китаєм та Тайванем, Китаєм та

Індією та інші. Кожен з цих конфліктів так чи інакше впливає на міжнародну стабільність та безпекову ситуацію. Будь-яка країна, того чи іншого регіону не хотіла б мати під боком озброєний конфлікт і залучати свою військову міць для оборони, витрачаючи на це великі кошти, які можна було б використати в цілях сталого розвитку.

І все це відбувається через те, що Рада Безпеки ООН стала вкрай неефективною та не може приймати швидкі і беззаперечні рішення для розв'язання глобальних проблем. Вона перестала вживати заходів у кризах та конфліктах, через те, що найвпливовіші держави світу (такі як США, Китай, Велика Британія, Франція, росія) мають право вето. Особливо це можна спостерігати після *«агресії та вторгнення росії в Україну в лютому 2022 року, атаки ХАМАС 7 жовтня 2023 року та подальшої, триваючої відповіді Ізраїлю – ситуація лише погіршилася, що призвело до провокування кризи легітимності та довіри до Організації Об'єднаних Націй»* [2].

Незважаючи на Статтю 2(4) Статуту ООН, яка є фундаментальною нормою міжнародного права про заборону на використання сили проти територіальної цілісності іншої країни, можна спостерігати, що ця стаття, з плином часу, втратила свою дієвість. На жаль, можна констатувати, що вона більше не виконує свою функцію. Організація, створена задля підтримання миру, виявилася не готовою до викликів нової реальності та здатності діяти беззаперечно на користь миру.

Держави почали створювати свої альянси для більш чіткішого і швидкого вирішення проблем. Наприклад, у *«Європі менші альянси, такі як Вишеградська група (Чеська Республіка, Угорщина, Польща та Словаччина) та Північно-Балтійський альянс, демонструють, як країни реагують на регіональні виклики з більшою гнучкістю»* [4]. Вишеградська група займає позицію у вирішенні питань щодо імміграції та економічної інтеграції, а Північно-Балтійський альянс зосереджує увагу на співпраці у сфері безпеки, задля підготовки до будь-яких дій, які можна очікувати від російської федерації [4]. Таким чином, ці об'єднання показують, наскільки вони можуть бути ефективними у вирішенні національних пріоритетів.

Тим часом *«на Близькому Сході також виникли менші альянси, для вирішення давніх суперечок і конфліктів, які також сприяють співпраці у сфері безпеки та економічного партнерства»* [4]. Таким чином країни ставатимуть порівняно менш залежні від впливу США або Ірану, ніж раніше.

«В Африці такі альянси, як Економічне співтовариство західноафриканських держав (ЕКОВАС) та Східноафриканське співтовариство (САС), відіграють вирішальну роль у вирішенні регіональних проблем» [4]. Ці співтовариства довели, що можуть долати проблему

тероризму чи врегульовувати інші конфлікти. Також вони стабілізують економічну ситуацію та управління ресурсами. Таким чином показуючи, наскільки ефективно можливо реагувати на нестабільність чи потреби, на відміну від глобальних міжнародних організацій.

«У Латинській Америці є такі альянси, як Тихоокеанський альянс (Чилі, Колумбія, Мексика та Перу), в Азійсько-Тихоокеанському регіоні такі коаліції, як «Квадрат» (США, Японія, Індія та Австралія) та Форум південно-тихоокеанських островів» [4]. Кожен з них відіграє свою роль, зосереджуючи увагу на конкретних питаннях регіону, даючи право голосу меншим країнам.

Кеннет Вальц сформулював постулат, в якому йдеться про те, що в багатополлярному середовищі держави більш схильні формувати невеликі альянси для вирішення своїх безпекових та економічних інтересів.

У зв'язку з цим міжнародні актори починають роздроблюватись і діяти на місцях згідно зі своїми статутами. Ці менші політичні групи дозволяють вирішувати нагальні проблеми країн; це може включати як і торговельні зв'язки, так і забезпечення безпекового клімату, тим самим не вплутуючись у проблеми наддержав. Можливості цих малих союзів, роблять їх особливо ефективними у вирішенні проблем чи конфліктів, в залежності від регіонального спрямування.

Отже, багатополлярна система та створення дедалі більшої кількості регіональних союзів допомагає побудувати рівноправну та справедливую систему, де не матимуть привілейованої сили США, Китай чи росія, які аж надто часто користуються правом вето і тим самим погіршують безпековий стан у світі, граючи тільки за своїми правилами і відтісняючи малі держави. Таким чином багатополлярний світ зможе сприяти курсу сталого розвитку, кращої взаємодії та запровадженню збалансованого механізму прийняття рішень, що критично зменшить вплив високорозвинених держав, які вже звикли домінувати на міжнародній арені.

Якщо йти запланованим шляхом, то такі дії можуть призвести до покращення глобальної ситуації на переговорах у міжнародних інституціях, запобігаючи ситуаціям, яка наразі є для нас проблематичними, коли одна конкретна держава може диктувати свої правила вирішення конфлікту чи питання.

Література:

1. Бакун Ю., Рудь Н. Цифровізація як інструмент сталого розвитку економіки в умовах глобалізації. *Економіка: реалії часу*. Науковий журнал. 2023. № 3 (67). С. 65–71. URL:

<https://economics.net.ua/files/archive/2023/No3/65.pdf> (дата звернення: 13.03.2026).

2. The myth of collective security and the reform of the Security Council / CIDOB. 2024. URL: <https://www.cidob.org/en/publications/myth-collective-security-and-reform-security-council> (дата звернення: 13.03.2026).

3. Saudi FM says multipolarity key to addressing global challenges / Arab News Japan. 2024. URL: https://www.arabnews.jp/en/middle-east/article_156711/ (дата звернення: 15.03.2026).

4. Regional Alliances in a Multipolar World / Modern Nation. 2024. URL: <https://mnation.uk/regional-alliances-in-a-multipolar-world/> (дата звернення: 13.03.2026).

5. Gülseven H. Security Challenges in a Multipolar World. *Global Power Transition and the Future of the European Union* / ed. by B. Güneş, S.N.A. Aydın. Cham : Springer, 2022. P. 55–74. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-032-13646-6_4 (дата звернення: 13.03.2026).

6. Analytical Review of the MSR 2025: A Multipolar World Between Optimism and Challenges / TRENDS Research & Advisory. 2025. URL: <https://trendsresearch.org/insight/analytical-review-of-the-msr-2025-a-multipolar-world-between-optimism-and-challenges/> (дата звернення: 13.03.2026).

**STRATEGIC NARRATIVES AND CONFLICT SPILLOVER
EFFECT? HOW RUSSIAN-UKRAINIAN WAR CHANGES
THE BALTIC SEA REGION**

**СТРАТЕГІЧНІ НАРАТИВИ І ЕФЕКТ ПЕРЕЛИВАННЯ
КОНФЛІКТУ? ЯК ЗМІНЮЄТЬСЯ БАЛТІЙСЬКИЙ РЕГІОН
ПІД ВПЛИВОМ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ**

Vilkova D. S.

*PhD in International Relations, Social
Communications and Regional Studies
Assistant Professor, Department
of International Relations
and Foreign Policy,
Institute of International Relations,
Taras Shevchenko National University
of Kyiv
Kyiv, Ukraine*

Вілкова Д. С.

*доктор філософії,
асистент кафедри міжнародних
відносин і зовнішньої політики,
НН ІМВ КНУ імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Безпековий ландшафт у регіоні Балтійського моря після чергового етапу російсько-української війни, а саме з 2022 року, став одним із наочних прикладів «ефекту переливання» конфлікту (conflict spillover) в сучасній Європі.

Усвідомлення російської загрози, почасти відсутнє після анексії Криму та початку агресії в 2014, унаочнилося з 2022 року внаслідок повномасштабного вторгнення РФ на територію України. Регіон Балтійського моря, десятиліттями відомий як «море кооперації» («Sea of Cooperation») [7], фактично перетворився на зону безпосереднього військово-політичного протистояння.

Зміна сприйняття загроз більшістю європейських держав у світлі неспровокованої російської агресії заслуговує окремого дослідження. Зосереджуючись лише на наслідках для балтійського регіону, засвідчуємо певне безпекове «пробудження», спровоковане подіями 2022–2026 років. Як зазначає дослідниця М. Олландер, вступ Фінляндії та Швеції до НАТО не лише закрити географічні прогалини, а й перетворив Балтійське море на стратегічний хаб, де оборона критичної інфраструктури тепер є невід'ємною частиною колективної безпеки Альянсу [1]. Так море кооперації стало «озером НАТО».

Внаслідок серйозних змін у самій структурі системи європейської безпеки спостерігаємо й певну теоретичну ревізію. Доречно згадати тут

бачення балтійськими державами самих себе як головних переможців у Холодній війні. Як зазначає дослідниця М. Мальксоо, країни Балтії не лише знову виникли на мапі як суверенні актори, але й успішно досягали національних інтересів шляхом долучення до євроатлантичних інституцій у 2000-них роках [5].

Однак ейфорійне бачення забезпечення безпеки країнами-членами Європейського Союзу як вирішеної на десятиліття вперед задачі, що можна прослідкувати в офіційних документах 2000-них років, не тривало довше двох десятиліть [3]. Про переростання теорій реальністю свідчать і погляди на регіон, притаманні представникам копенгагенської школи. У праці 2003 року Б. Бузан та О. Вевер відносили як країни Балтії, так і Україну та Молдову до так званих «прикордонних кейсів» на межі двох регіональних комплексів безпеки. Ішлося про європейський та пострадянський РКБ [2]. Сучасні ж події демонструють, що «прикордонні кейси» поволі перетворюються в консолідований безпековий фронтир.

Починаючи з 2022 року, офіційні стратегічні документи Європейського союзу засвідчують кардинальні зміни в баченні загроз безпеці. Варто згадати лише Стратегічний компас ЄС, у передмові до якого автор Ж. Боррель називав російсько-українську війну «найбільш серйозною безпековою кризою в Європі за останні десятиліття» [4]. Назагал, російсько-українська війна спонукала держави балтійського регіону до переоцінки безпеки, стратегій стримування та готовності країн до оборони. [6] У цьому контексті важливими є прояви ефекту переливання конфлікту, які проявляються щонайменше в трьох наступних аспектах:

1. Напади на інфраструктуру. Атаки на підводні кабелі та енергомережі в регіоні Балтійського моря – пряма реакція з боку агресивних держав на спроби втілення санкційного режиму. Меседж за подібними діями доволі очевидний – у будь-який момент можуть постраждати економіки балтійських країн та критична інфраструктура.

2. Електронна війна. Глушіння GPS, що спостерігається в ширшому нордично-балтійському регіоні – лише один з аспектів переливання конфлікту з прямим впливом на цивільну авіацію, роботу логістики, зв'язку тощо.

3. Тіньові операції. Одним із важливих проявів розширення конфлікту за межі безпосереднього поля бою – діяльність російського «тіньового флоту» для розвідки та диверсій у регіоні Балтійського моря.

У контексті стратегічних наративів спостерігаємо протистояння в низці напрямів, які можна звузити до наступної дихотомії. З одного боку, існує російський наратив «облоги.» Кремль послідовно – хоч

і безпідставно – просуває ідею, що розширення НАТО є першопричиною війни. Україну таврують як «недодержаву», а балтійські країни часто розглядають як екстремістів з русофобськими настроями. Мета поширення таких нарративів – розмити західну солідарність, особливо в контексті того, що в планах подальших агресивних дій Росії можуть фігурувати і самі держави регіону Балтійського моря.

Протилежний балтійсько-український нарратив для лаконічності можна звести до солідарної стійкості. Спільна позиція країн Балтії, Скандинавії, Польщі та України базується на визнанні Росії агресором з імперіалістичними ідеями та їх агресивними проявами в зовнішній політиці. Україна згідно такого бачення виступає як держава, що безпосередньо зміцнює балтійську безпеку. Це здійснюється шляхом військового стримування (до прикладу, знищення сил РФ та Чорноморського флоту зменшує тиск на північний фланг НАТО) та технологічного співробітництва. Зокрема, розвиток безпілотних морських систем стає фундаментом для нових оборонних стандартів у регіоні.

Регіон Балтійського моря сьогодні – це лабораторія гібридного конфлікту. Водночас, стала співпраця у форматі «Балто-Скандинавія-Польща-Україна» поступово трансформує його із зони вразливості у безпекову спільноту із спільними стратегічними нарративами та баченням загроз.

Література:

1. Ålander M. Death by a thousand paper cuts: Lessons from the Nordic-Baltic region on countering Russian gray zone aggression. *Carnegie Endowment for International Peace*. 2024. URL: <https://carnegieendowment.org/research/2024/11/russia-gray-zone-aggression-baltic-nordic> (Last accessed: 19.03.2026).

2. Buzan B., Wæver O. *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. 564 p.

3. Council of the European Union. *A secure Europe in a better world: European security strategy*. Brussels: EU Publications Office, 2009. 43 p. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/30823/qc7809568enc.pdf> (Last accessed: 19.03.2026).

4. European External Action Service. *A strategic compass for security and defence: For a European Union that protects its citizens, values and interests and contributes to international peace and security*. Brussels: EU Publications Office, 2022. 64 p. URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/strategic_compass_en3_web.pdf (Last accessed: 19.03.2026).

5. Mälksoo M. The Postcolonial Moment in Russia's War Against Ukraine. *Journal of Genocide Research*. 2023. Vol. 25, № 3–4. P. 471–481. DOI: 10.1080/14623528.2022.2074947.

6. Slakaitytė V., Surwillo I. Strengthening civil preparedness in the Baltic Sea Region. Danish Institute for International Studies (DIIS). *DIIS Policy Brief* Vol. 8. 2025. 5 p. URL: <https://www.diis.dk/en/research/strengthening-civil-preparedness-in-the-baltic-sea-region> (Last accessed: 19.03.2026).

7. Wise, E., Terpiger, P. Transnational cooperation for prosperity in the Baltic Sea Region. Nordic Council of Ministers. Copenhagen : Scanprint, 2009. 72 p. URL: <https://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:702607/FULLTEXT01.pdf> (Last accessed: 19.03.2026).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-22>

INSTITUTIONAL ADAPTATION TO «PERMANENT WAR» AS A NEW SECURITY PARADIGM

ІНСТИТУЦІЙНА АДАПТАЦІЯ ДО «ПЕРМАНЕНТНОЇ ВІЙНИ» ЯК НОВОЇ БЕЗПЕКОВОЇ ПАРАДИГМИ

Vovk S. O.

*doctor of political sciences, professor,
professor of the department of political
science and international relations,
State Institution "Luhansk Taras
Shevchenko National University"
Lubny, Ukraine*

Вовк С. О.

*доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політології і
міжнародних відносин,
ДЗ «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Лубни, Україна*

Інституційна адаптація до «перманентної війни» як нової безпекової парадигми постає однією з проблем сучасної політичної науки, оскільки трансформація безпекового середовища у XXI ст. свідчить про зникнення чітких меж між станом війни та миру. У контексті гібридизації конфліктів, розширення спектру загроз і зростання ролі недержавних акторів, війна дедалі більше набуває рис тривалого, латентного та багатовимірного процесу. За таких умов класичні інституційні моделі, сформовані у парадигмі стабільного мирного розвитку, виявляються недостатньо ефективними, що зумовлює необхідність їх глибокої адаптації до реалій «перманентної війни».

Перманентна війна у сучасному політичному дискурсі трактується як війна, що характеризується розмиванням меж між війною, організованою злочинністю та масштабними порушеннями прав людини [1] і втрачає свою класичну форму, включаючи низку різних способів ведення війни, охоплюючи звичайні засоби, нестандартну тактику й інформаційні операції [2], перетворюючись на дифузний і тривалий стан [3], який відображає зміщення акценту з традиційних форм збройного протистояння до комплексних, багатовимірних інструментів впливу, які функціонують у «сірих зонах» між війною і миром [4]. Тобто перманентна війна розглядається не лише як безперервність бойових дій, але і як структурний стан політичної системи, у якому воєнні, інформаційні, економічні та кібернетичні впливи інтегруються у повсякденне функціонування держави та суспільства. Відповідно, зазначений стан передбачає постійну мобілізаційну готовність, гнучкість управлінських рішень і здатність інститутів діяти в умовах високої невизначеності, а інституційна адаптація набуває характеру не реактивного, а проактивного процесу, спрямованого на формування нових моделей управління, покликаних забезпечити стійкість і відтворюваність політичної системи.

Концептуальна логіка перманентної війни детермінує зміну внутрішньої архітекtonіки політичних інститутів, передусім на рівні їх функціонального призначення і однією з характеристик інституційної адаптації стає трансформація функціональної структури держави, бо умови перманентної війни спричиняють зміщення пріоритетів від класичних адміністративних функцій до безпекових, що проявляється у посиленні ролі сектору оборони, спеціальних служб та кризового менеджменту. Водночас відбувається інституціоналізація надзвичайних механізмів управління, які поступово інтегруються у звичайну практику функціонування державних органів, що призводить до розмивання меж між «звичайним» і «надзвичайним» правовими режимами, формуючи нову практику, де кризове управління стає постійною складовою політичного процесу.

Зазначені трансформації функціонального призначення держави обумовлюють необхідність перегляду моделей взаємодії з громадянським суспільством. У ситуації перманентної війни громадянське суспільство виступає не лише як об'єкт політики, але як активний суб'єкт безпекового забезпечення, мобілізації ресурсів та формування суспільної стійкості. Виникають нові інституційні форми взаємодії, зокрема волонтерські мережі, громадські ініціативи, цифрові платформи координації допомоги, які доповнюють і частково заміщують традиційні державні механізми. Така взаємодія сприяє формуванню

мережевої моделі врядування, у якій розподіл функцій між державними та недержавними акторами стає більш гнучким і динамічним.

Зазначені зміни у взаємодії держави та громадянського суспільства закономірно актуалізують проблему інституційної легітимності. Остання в умовах перманентної війни визначається не лише формальними процедурами, але й ефективністю реагування на загрози, здатністю забезпечувати безпеку та підтримувати соціальну стабільність. Легітимність стає результатом постійної взаємодії між інституціями та громадянами, у межах якої довіра формується через практичні результати діяльності, а не лише через нормативно-правові механізми. Останнє зумовлює перегляд традиційних підходів до легітимації влади і впровадження нових комунікаційних стратегій, орієнтованих на прозорість, підзвітність і включення громадян у процес прийняття рішень.

Реалізація зазначених підходів до легітимації влади відбувається, зокрема, через цифровізацію управління, яка постає як інструмент підвищення ефективності й оперативного реагування на виклики. Крім того, як зазначає М. Кастель, влада в мережевому суспільстві здійснюється через мережеві комунікації [5]. Але варто враховувати, що з одного боку, стан перманентної війни стимулює розвиток цифрових платформ, систем моніторингу, аналітичних інструментів і кібербезпечкових механізмів, які дозволяють інтегрувати різномірні дані та забезпечувати координацію дій у реальному часі, а з іншого – цифровізація створює нові ризики, пов'язані з кіберзагрозами, інформаційними атаками та маніпуляціями, що вимагає формування відповідних інституційних механізмів захисту.

Слід також взяти до уваги те, що інституційна адаптація до перманентної війни має не лише внутрішньодержавний, але й глобальний вимір. Сучасні воєнні конфлікти характеризуються високим рівнем інтернаціоналізації, що обумовлює залучення міжнародних організацій, транснаціональних акторів та мережевих структур до процесів врядування. Відтак відбувається трансформація глобального врядування, у межах якого традиційні інститути виявляються обмеженими у своїй здатності ефективно реагувати на нові типи загроз, що стимулює пошук нових форматів співпраці, зокрема багаторівневих мережевих структур, які поєднують державні й недержавні елементи.

З позицій системного підходу інституційна адаптація до перманентної війни може бути розглянута як процес підвищення стійкості політичної системи, що включає здатність до самовідновлення, гнучкість у прийнятті рішень та здатність до інновацій, оскільки на думку Б. Вокера, К. Холлінга, С. Карпентеа та А. Кінзіг, А. стійкість, в першу чергу, відображає здатність системи поглинати збої та

реорганізуватися під час змін, зберігаючи при цьому по суті ту саму функцію [6]. У цьому сенсі суттєвим стає не лише збереження функціональності інститутів, але й їх здатність до трансформації, переосмислення власних функцій і ролей у зміненому середовищі, бо не можна не погодитися з тим, що бо не можна не погодитися з тим, що сучасні політичні системи функціонують у режимі динамічної нестабільності, де збереження ідентичності можливе лише через зміну [7].

Отже, інституційна адаптація до «перманентної війни» як нової безпекової парадигми полягає у трансформації політичних інститутів у напрямі підвищення їхньої стійкості й гнучкості в умовах постійних загроз і зумовлює інтеграцію безпекового компоненту у всі сфери державного управління та інституціоналізацію кризових механізмів. Водночас посилюється роль мережевої взаємодії з громадянським суспільством. Відповідно, інституційна адаптація набуває характеру довгострокової стратегії функціонування держави в умовах перманентної війни.

Література:

1. Kaldor M. *New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era*. 3rd ed. Cambridge : Polity Press, 2012. 256 p.
2. Hoffman F. G. *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*. Arlington : Potomac Institute for Policy Studies, 2007. 72 p. URL: https://www.potomac institute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf
3. Münkler H. *The New Wars*. Cambridge: Polity Press, 2005. 144 p.
4. Rid T. *Active Measures: The Secret History of Disinformation and Political Warfare*. New York : Farrar, Straus and Giroux, 2020. 512 p.
5. Castells M. *Communication Power*. Oxford : Oxford University Press, 2009. 608 p.
6. Walker B., Holling C. S., Carpenter S. R., Kinzig A. Resilience, adaptability and transformability in social-ecological systems. *Ecology and Society*. 2004. Vol. 9, No. 2. URL: <https://www.ecologyandsociety.org/vol9/iss2/art5/>
7. Folke C. Resilience: The emergence of a perspective for social-ecological systems analyses. *Ecology and Society*. 2006. Vol. 11, No. 1. URL: <https://www.ecologyandsociety.org/vol11/iss1/art1/>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-23>

**CRISIS OF THE UN AND NATO IN THE CONTEXT
OF TURBULENCE IN THE WORLD ORDER**

**КРИЗА ООН ТА НАТО В КОНТЕКСТІ ТУРБУЛЕНТНОСТІ
СВІТОВОГО ПОРЯДКУ**

Haiko O. S.

*PhD in Political Science,
Assistant professor of the Department
of Political Science,
V. N. Karazin Kharkiv National
University
Kharkiv, Ukraine*

Гайко О. С.

*кандидат політичних наук,
старший викладач кафедри
політології,
Харківський національний
університет імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна*

Протягом останніх п'яти років очевидно стає ситуація в системі міжнародних відносин, яка може бути охарактеризована як криза ключових міжнародних організацій. Про кризу і неефективність міжнародних політичних інститутів багато фахівців із міжнародних відносин, міжнародної безпеки та геостратегії говорять вже відносно тривалий час, але саме протягом останніх п'яти років ця теза стає все більш очевидною. Аналізуючи кризу міжнародних політичних інститутів необхідно більш детально розглянути ситуацію із деякими найвпливовішими з них, які відігравали ключову роль в міжнародній архітектурі безпеки після завершення Другої світової війни – ООН та НАТО.

Повномасштабне вторгнення РФ на територію України і бойові дії США та Ізраїлю проти Ірану актуалізують питання про спроможність ООН здійснювати покладені на цю організацію функції, оскільки в обох військових конфліктах рішення про початок бойових дій ухвалювалось оминаючи інституції ООН, а сама організація демонструє брак спроможностей для урегулювання цих військових конфліктів. Досить показовим є декілька моментів: по-перше, Україна та РФ ведуть перемовини щодо можливого завершення бойових, фактично, під модерациєю США, ООН же залишається в тіні цих переговорів і здається, що ніхто навіть не розглядає цю організацію в якості потенційного арбітра; по-друге, принципова відмінність між початком війни США проти Іраку (2003 рік) та бойовими діями США та Ізраїлю проти Ірану, що відбуваються в наші дні, якщо при вторгненні до Іраку США активно співпрацювали із інституціями ООН, зокрема Радою безпеки ООН, для формалізації та легітимізацію

рішення про вторгнення, то сьогоднішні бойові дії проти Ірану відбуваються на тлі цілковитого ігнорування структур та процедур ООН. Як у випадку повномасштабного вторгнення РФ на територію України, так і в ситуації із початком бойових дій США та Ізраїлю проти Ірану стає очевидним, що ООН як ключова міжнародна організація, яка має забезпечувати дотримання країнами принципів міжнародного права, не має жодного реального впливу на зазначені вище військові конфлікти.

Друга президентська каденція Дональда Трампа (з 20 січня 2025 р.) відзначається напруженістю у відносинах із союзниками по НАТО, оскільки зовнішня політика США реалізує гасло *America First*, що деструктивно впливає на трансатлантичні відносини між США та їх союзниками. Постійна критика ЄС та НАТО, тиск на європейських партнерів та запровадження проти них торговельного мита, територіальні претензії до Данії (щодо о. Гренландія) зі сторони США, підривають основи НАТО. Мова йде не про специфічні комунікаційні особливості Дональда Трампа та його адміністрації, а про цілеспрямовану політику США, яка концентрується на американських інтересах і проблемах ціною союзників. Окрім цього, помітною стає тенденція до «монетизації» військово-політичного лідерства США, особливо у відносинах із союзниками. Наведена вище зовнішньополітична стратегія США не лише артикулюється Дональдом Трампом та його адміністрацією, але і формалізується в документі «Національна стратегія безпеки США – 2025» (*NSS 2025*) [3]. Проблема полягає в тому, що субстратом НАТО, як військово-політичної організації, є військовий потенціал США та американські гарантії безпеки для країн-членів НАТО, фактично це союз навколо США щодо американських гарантій безпеки, сьогоднішня зовнішня політика США посилює недовіру в європейських партнерів до США. Окрім цього, повномасштабне вторгнення РФ на територію України обумовило певну фрагментацію щодо російської загрози серед європейських країн-членів НАТО. Якщо країни східного флангу НАТО (зокрема, Скандинавські країни, Фінляндія, країни Балтії та Польща) безпосередньо відчують загрозу зі сторони РФ та мотивовані підтримувати Україну і збільшувати видатки на оборону, то країни НАТО та ЄС, які віддалені географічно від РФ, не відчують безпосередньої військової загрози і не сильно мотивовані збільшувати видатки на оборону, оскільки при обмежених матеріальних ресурсах значні витрати на оборону є непопулярною політикою серед виборців, деякі країни НАТО, такі як Угорщина і Словаччина, досить послідовно виступають за співпрацю із РФ, зняття санкцій та заперечують реальну військову загрозу зі сторони РФ європейським країнам.

Таким чином, станом на сьогоднішній день можна констатувати про наявність подвійного розколу в середині НАТО, з одного боку спостерігається розкол у відносинах між США та союзниками (зокрема із європейськими), з іншого – спостерігається певна поляризація між європейськими державами-членами НАТО щодо російської загрози. Для країн східної фланги НАТО все більш актуальним стає питання про військову підтримку і участь в потенційних бойових діях при вторгненні РФ не лише США, але і таких європейських держав як Іспанія, Португалія чи навіть Франція та Німеччина. На наших очах НАТО переживає найсистемнішу за час свого існування кризу, оскільки вперше з'являється відчуття невпевненості відносно союзницьких зобов'язань для тих держав НАТО, які мають безпосередню військову загрозу.

Наведені вище проблемні аспекти в функціонуванні ООН та НАТО варто розглядати в більш широкій перспективі, оскільки ці проблемні аспекти детерміновані турбулентністю системи світового порядку. ООН та НАТО є організаціями, які було створено в рамках Ялтинсько-Потсдамської системи світового порядку (за результатами Другої світової війни) для забезпечення геостратегічного балансу сил та інтересів в умовах біполярної системи міжнародних відносин з двома наддержавами – США та СРСР. Оскільки біполярна система являла собою гру з нульовою сумою, де посилення зовнішньополітичних позицій однієї наддержави було можливим за рахунок іншої наддержави, то ООН в умовах Холодної війни виконувало функцію арбітражу. Окрім цього, як США, так і СРСР були фактичними бенефіціарами Ялтинсько-Потсдамської системи, що мотивувало ці країни дотримуватись базових норм міжнародного права і змушувати інші країни до цього. Військова загроза зі сторони супротивника мотивувала наддержави формувати і підтримувати власні системи колективної безпеки для захисту союзників, що відповідало стратегічним зовнішньополітичним інтересам обох наддержав. В умовах Холодної війни як НАТО, так і ООН виконували свої вазові функції.

Із розпадом СРСР та Організації Варшавського договору (1991 р.) зникає біполярність в системі міжнародних відносин, залишається одна наддержава – США, а ООН і НАТО залишаються функціонувати в принципово новій міжнародній ситуації. Допоки США утримували військовий, політичний, технологічний та економічний примат світовий порядок зберігався. Однак, світова економічна криза 2008 року актуалізувала структурну проблему американського примату – технологічне, військове та економічне посилення Китаю та країн Глобального Півдня [1, с.117]. Подальший розвиток Китаю створює

стратегічні загрози для США, які хоча і залишаються потужною військово, політично і економічно державою, однак не мають такої цілковитої переваги в світі, як це було в 1990-х роках. Окрім цього, деіндустріалізація США, що зумовлена перенесенням виробництва до Китаю з метою оптимізації витрат американськими корпораціями, детермінувала проблему безробіття та економічної стагнації в деяких штатах США [2], що стає американською внутрішньополітичною проблемою, яка, зокрема, стала одним із чинників електоральної підтримки Дональда Трампа. Послаблення зовнішньополітичних та зовнішньоекономічних позицій США, в поєднанні із зростаючими внутрішньополітичними викликами обумовлюють ситуацію, коли підтримувати існуючий світовий порядок все складніше для США, в таких умовах цілком ймовірним виглядає сценарій самоізоляції США в Західній півкулі з оновленою Доктриною Монро, якщо стратегічно такий сценарій буде більш вигідний для США, ніж конфронтація із Китаєм.

Таким чином, ослаблення зовнішньополітичних позицій США, в порівнянні із реаліями 1990-х років, створюють ситуацію дедалі складнішого підтримування світового порядку, який, на базовому рівні, сформувався за результатами Другої світової війни, що, в свою чергу, детермінувало значимість таких організацій як ООН та НАТО, які були центральним елементом післявоєнної міжнародної безпекової архітектури. Ослаблення американського примату створює досить небезпечну ситуацію для подальшого функціонування світової системи міжнародних відносин, оскільки ймовірне зростання чинників, що сприятимуть реалізації політики сили, можливе збільшення кількості військових конфліктів в світі протягом наступних декількох десятиліть років.

Література:

1. Гайко О. С. Трансформація сучасної капіталістичної системи. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер. : Питання політології*. 2014. Вип. 27. С. 114–119.
2. Duggan M. C. Deindustrialization in the Granite State: What Keene, New Hampshire Can Tell Us About the Roles of Monetary Policy and Financialization in the Loss of U.S. Manufacturing Jobs. *Dollars and Sense*: website. URL: <https://surl.li/bvmdow> (Last accessed: 19.03.2026).
3. National Security Strategy of the United States of America. *The White House*: website. URL: <https://surl.li/ebupcy> (Last accessed: 19.03.2026).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-24>

**INTERNATIONAL INSTITUTIONS
IN A FRAGMENTED WORLD ORDER**

**МІЖНАРОДНІ ІНСТИТУЦІЇ У ФРАГМЕНТОВАНОМУ
СВІТОВОМУ ПОРЯДКОВІ**

Hrytsiak I. A.

*Candidate of Law, Doctor of Public
Administration,
Professor, Honored Worker of Science
and Technology of Ukraine,
Professor of the Department
of International Law, European
and Euro-Atlantic Integration, Faculty
of Law and International Relations,
Kyiv Metropolitan University named
after Borys Grinchenko
Kyiv, Ukraine*

Грицяк І. А.

*кандидат юридичних наук, доктор
наук з державного управління,
професор, заслужений діяч науки
і техніки України,
професор кафедри міжнародного
права, європейської та
євроатлантичної інтеграції
факультету права та міжнародних
відносин,
Київський столичний університет
імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна*

Триваючі фундаментальні зміни світового порядку роблять сучасні геополітичні відносини між окремими країнами складнішими і непередбачуванішими. Світовий порядок, на думку нідерландських дослідників, продовжує змінюватися в контексті трьох векторів фрагментації (поділу), а саме центрів влади, владних арен та поглядів на світ, які, взаємодіючи, впливають на те, як організовано міжнародне ігрове поле [1, с. 11–13]. Чи змінюються міжнародні інституції в контексті цих трьох векторів і як саме – варто дослідити.

Про те, що зазначені вектори не лише неминуче впливають на діяльність міжнародних інституцій на міжнародному ігровому полі, а й відіграють важливу роль, свідчить той факт, що протягом тривалого часу європейські країни, як і багато інших західних країн і регіонів, вважали, що дедалі більше країн приєднуються або продовжуватимуть приєднуватися до міжнародного правового порядку, встановленого після Другої світової війни. Однак це припущення сьогодні не лише піддається сумніву, а й спростовується. Причина криється в тому, що поряд з існуючими міжнародними інституціями, створеними у повоєнний період, по всьому світу виникають нові економічні та дипломатичні альянси, засновані на принципах, відмінних від західних. Нові домінуючі актори, геополітизація нових арен та посилення

політичної сили інших світоглядів у глобальному та регіональному вимірах знижують ефективність існуючих повоєнних інституцій.

З іншого боку, в останні роки спостерігається знесилення окремих міжнародних інституцій, яке відбувається в умовах атрофування відповідальності та розмивання зобов'язань в рамках міжнародного права держав, що зародилися на концепції їх суверенної рівності, започаткованої ще в XVII столітті Вестфальською системою. Явища і процеси, які активно впливають на однополярну систему міжнародних відносин, що виникла після краху соціалістичної системи (1989 р.) та розпаду Союзу радянських соціалістичних республік (СРСР, 1991 р.), кардинально змінюють як світовий порядок загалом, так і міжнародні інституції зокрема. З огляду на еволюційність трансформаційних процесів, зміни в нинішньому світовому порядку є цілком законними і такими, що спричиняють появу нової системи міжнародних відносин на кшталт загальновідомих Вестфальської (1648 р.), епохи «Європейського концерту» (Віденський конгрес 1814–1815 рр.), Версальсько – Вашингтонської (1919–1922 рр.), Потсдамської (1945 р., біполярної) та одно-полярної (1989–1991 рр.). Трансформація світового порядку, на думку Н. Наталіної, є складною та багаторівневою мозаїкою асинхронних змін як на різних рівнях (локальні території, держави, регіони, світ), так і в різних сферах, як-от глобальні технологічні зрушення, економічні фактори, екологічні виклики чи соціокультурні трансформації. Рішення чи дії окремих акторів можуть тимчасово впливати на динаміку змін, затримуючи або навпаки пришвидшуючи їх в окремих сферах або на окремих рівнях. Однак, такі суб'єктні впливи не здатні повністю змінити безсуб'єктні тренди, що визначають загальну динаміку і напрямок трансформації [2, с. 118].

Паралельно зниженню ефективності існуючих міжнародних інституцій також виявляється неефективність, а то й відмирання міжнародного права, нормами якого в різні періоди закріплювалися згадані системи міжнародних відносин. З величезного масиву міжнародно-правових актів, що розроблялися й запроваджувалися в міжнародну політико-правову практику на основі рішень Вестфальського мирного договору (1648 р.), Віденського конгресу (1814–1815 рр.), Версальського мирного договору (1919 р.), Вашингтонської конференції (1921–1922 рр.), Потсдамської системи договорів (1945 р.) та рішень сучасних суб'єктів міжнародного права в умовах одно-полярної системи міжнародних відносин, на сьогодні достатньо багато з них просто не виконуються.

Дослідження впливу вищезазначених векторів на діяльність міжнародних інституцій в повоєнному міжнародному правовому порядку дає змогу виявити важливу відмінність між міжнародними

організаціями, зокрема між тими, які назавжди зникають з арени, та тими, які успішно «перезапускаються». Прикладом є інституційна криза, в якій опинилася Світова Організація Торгівлі (СОТ). Найгострішою проблемою став параліч механізму врегулювання спорів з-за того, що з 2019 року США блокують призначення нових членів СОТ до Апеляційного органу. Саме цей збій у роботі СОТ сприяв започаткуванню нової форми співпраці. З 2020 року кілька десятків країн, включаючи держави-члени Європейського Союзу, Австралію, Канаду та Китай, працюють над створенням альтернативного органу врегулювання спорів поза СОТ. Саме існування СОТ є ще одним прикладом: організація була створена після того, як стало очевидно, що Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ) більше не здатна забезпечити бажані угоди про вільну торгівлю в певних сферах політики [3].

Міжнародною інституцією, що потребує «перезапуску», є також Організація Об'єднаних Націй (ООН), яка дає все більше підстав сумніватися в її спроможності відстоювати універсальні цінності, визнані на Заході фундаментальними. За 12 років війни росії проти України, а особливо за останні чотири роки, народи світу, яких ООН об'єднує з 1945 року в світову спільноту на засадах миру і безпеки, переконалися в безсилості та безпорадності цієї міжнародної інституції. Члени Ради Безпеки ООН не лише не спроможні зупинити людиноненависницьку політику росії в глобальних масштабах, а навіть не здатні розрізнити жертву й агресора. Вважаючи, що реформування ООН є нагальною вимогою сьогодення, в 2023 році Україна в особі її президента запропонувала оновити існуючі вже майже 80 років правила застосування вето в Раді безпеки ООН [4]. Цілком очевидно, що неоновлюваність за такий тривалий час цих правил призвів до їх моральної, технологічної (організаційної) застарілості та навіть юридичної нікчемності. Суть української пропозиції полягає в тому, що Генеральна Асамблея ООН має бути наділена реальною можливістю долати вето. Спроможність Генасамблеї ООН своєю колективною міжнародно-правовою силою нейтралізувати вето стане потужним чинником відродження дієздатності Радбезу ООН. Також це може зумовити реанімацію всієї ООН, яка перебуває останнім часом у стані стагнації. Щоб уникнути долі своєї попередниці Ліги Націй, яка безславно перестала діяти з початком Другої світової війни, ООН ще має шанс здійснити власне реформування.

Про необхідність реформування ООН дискусії на всіх рівнях ведуться вже не один десяток років. Загалом схожі між собою попередні пропозиції, в останні роки знайшли своє відображення в нових баченнях реформування цієї інституції. Президент США Джо

Байден, наприклад, пропонував включити в Радбез нових постійних членів – Індію, Бразилію, Німеччину, Японію та ПАР. З аналогічною пропозицією також виступали міністр закордонних справ ФРН Анналена Бербок, високий представник ЄС Жозеп Боррель. Однак, на думку українських експертів, такі пропозиції не здатні змінити по суті абсолютно нічого. Бо питання не в чисельності делегацій, а в тому, в який спосіб та які рішення вони спроможні приймати. Просте, тобто арифметичне збільшення кількості постійних країн-членів Радбезу без зміни нинішнього порядку подолання вето призведе хіба що до більш довготривалих засідань, але таких же безрезультатних.

До реформування ООН долучився й нинішній президент США Дональд Трамп, який, з властивою йому особистою надмірною претензією на оригінальність і винятковість, вважає, що очолена з січня 2026 року ним же за власним самопризначенням Рада миру має «наглядати» за Організацією Об'єднаних Націй, аби вона «працювала належним чином» [5].

Як висновок, можна зазначити, що нинішній процес фрагментації світового порядку не означає вичерпання ролі багатьох міжнародних інституцій, сенс існування яких неодноразово в останні десятиліття ставився під сумнів. Швидше за все, в умовах фундаментальних глобальних змін ці інституції демонструють здатність до виживання та «перезапуску», що зумовлено насамперед об'єктивною необхідністю їх активної участі в багатосторонній міжнародній співпраці, яка продовжує відігравати вирішальну роль у вирішенні глобальних проблем. Поява нових технологій, зокрема таких як штучний інтелект, квантові технології, біотехнології тощо, спричиняє виникнення нових функціональних потреб в їх легітимізації, що й відбуватиметься шляхом розроблення та запровадження відповідних міжнародно-правових актів за участі міжнародних інституцій.

Література:

1. Navigating a Fragmenting World Order. Mampuy R. et al. The Hague, The Netherlands. 2024. 147 p. <https://doi.org/10.1007/978-3-032-00648-6>
2. Наталіна Н. О. Асинхронність демократизації як глобальний тренд формування нового світопорядку. *Політичне життя*. 2023. № 3. С. 118–125. URL: <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/14302> (дата звернення: 14.03.2026).
3. Howse R., Langille J. Continuity and change in the World Trade Organization: Pluralism past, present and future. *American Journal of International Law*. 2023. Vol. 117, Is. 1. P. 1–47. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/american-journal-of-international->

law/article/continuity-and-change-in-the-world-trade-organization-pluralism-past-present-and-future/

C4D2467D46520D4E7C5D1B715D052627 (date of access 14.03.2026).

4. Виступ Володимира Зеленського на Радбезі ООН. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3763923-vistup-volodimira-zelenskogo-na-radbezi-on-povnij-tekst.html> (дата звернення: 14.03.2026).

5. Трамп заявив, що Рада миру «наглядатиме» за ООН. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/4093300-tramp-zaaviv-so-rada-miru-nagladatime-za-onn.html> (дата звернення: 14.03.2026).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-25>

**THE ROLE OF SMALL STATES IN THE CONTEXT
OF THE TRANSFORMATION OF THE LEADERSHIP
PHENOMENON IN THE INTERNATIONAL SYSTEM**

**РОЛЬ МАЛИХ ДЕРЖАВ У КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ
ФЕНОМЕНУ ЛІДЕРСТВА В МІЖНАРОДНІЙ СИСТЕМІ**

Huta S. S.

adjunct,

*Yevgeny Bereznyak Military Academy
Kyiv, Ukraine*

Гута С. С.

ад'юнкт,

*Воєнна академії імені Євгенія
Березняка
м. Київ, Україна*

У сучасній теорії міжнародних відносин спостерігається поступовий відхід від редукціоністського розуміння малої держави як виключно об'єкта впливу великих акторів, а сама трансформація структури міжнародної системи, що проявляється у відході від жорстких біполярних моделей до асиметричної багатополярності, зумовлює необхідність переосмислення як самої категорії “малої держави”, так і її функціональної ролі у регіональних та глобальних процесах.

У класичній реалістичній традиції мала держава інтерпретується передусім крізь призму обмеженості матеріальних ресурсів та залежності від розподілу сил у міжнародній системі [9, с. 25].

Науковці доводять що, відповідно, її зовнішньополітична поведінка зводиться до адаптивних стратегій, зокрема балансування або приєднання до сильнішого актора, за рахунок цього така інтерпретація дедалі

більше виявляється недостатньою для пояснення емпіричних практик сучасних міжнародних відносин.

Ліберальна парадигма суттєво розширює так звані “аналітичні рамки”, акцентуючи увагу на ролі міжнародних інституцій, режимів та взаємозалежності. У цьому контексті малі держави здатні не лише інтегруватися у глобальні структури, але й використовувати їх як інструмент мультиплікації власного впливу [18, с. 45].

Водночас дослідниками доведено, що конструктивістський підхід зміщує фокус аналізу у площину ідентичності, норм та міжсуб’єктивних уявлень, підкреслюючи, що статус держави формується не лише матеріальними показниками, але й соціальним визнанням [30, с. 78].

В ході чого результатом є сучасне розуміння малої держави, яке набуває комплексного характеру та включає три взаємопов’язані виміри: кількісний, системний та перцептивний. Така багатовимірність дозволяє відійти від механічного ототожнення так званої “малості” з розмірами території чи населення та зосередитися на здатності держави реалізувати вплив у конкретному політичному контексті.

Важливою характеристикою сучасних малих держав є їхня спроможність до функціональної спеціалізації та концентрації ресурсів на вузьких, але стратегічно значущих напрямках, яка дозволяє компенсувати структурні обмеження та формувати “нішеві” переваги. У цьому зв’язку особливого значення набуває концепція “розумної сили”, яка передбачає інтеграцію політично-дипломатичних, економічних, інформаційних та безпекових інструментів впливу [23, с. 50].

Окремого аналізу потребує зростаюча роль розвідки як самостійного інструменту державної сили. У сучасних умовах вона виконує не лише функцію інформаційного забезпечення політичних рішень, але й стає засобом непрямого впливу на поведінку інших акторів [2, с. 47].

Зокрема синергія між дипломатичними та розвідувальними структурами формує додаткові можливості для малих держав у контексті асиметричних стратегій.

Зміни у структурі міжнародної системи безпосередньо впливають і на трансформацію феномену лідерства, звісно, якщо у межах класичних концепцій воно асоціювалося з гегемонією та концентрацією ресурсів, то сучасні підходи фіксують перехід до більш гнучких і контекстуальних форм, це йдеться, зокрема, про функціональне, ситуативне та мережеве лідерство, що реалізується у межах конкретних сфер або політичних ситуацій [20, с. 46].

Не можливо погодитись, що показовим у цьому відношенні є досвід Катару, який демонструє можливість трансформації малої держави у впливового регіонального актора, попри обмежені демографічні та територіальні параметри, ця держава змогла сформувати ефективну

модель зовнішньополітичної поведінки, що поєднує політичний, енергетичний потенціал, інвестиційну активність, дипломатичне посередництво та інформаційні ресурси.

До цього, концепція “тонкої сили” дозволяє пояснити специфіку такого підходу, підкреслюючи здатність держави впливати на міжнародний порядок денний через непрямі механізми, мережеві взаємозв’язки та контроль інформаційних потоків [6, с. 10].

Крім того, використання стратегії “нішевої дипломатії” та “захисного активізму” забезпечує Катару можливість одночасно мінімізувати ризики та посилювати власні позиції у регіоні [3, с. 5].

Отже, сучасна міжнародна система створює умови, за яких малі держави можуть виходити за межі традиційно відведеної їм ролі, де їхній вплив визначається не стільки обсягом ресурсів, скільки здатністю до стратегічної адаптації, інституційної інтеграції та ефективного використання нематеріальних інструментів.

У цьому контексті досвід Катару є показовим прикладом того, як мала держава може трансформувати структурні обмеження у джерело політичної гнучкості та регіонального лідерства.

Література:

1. Chernysh V. Intelligence as an instrument of state power in international politics. *Kyiv-Mohyla Law and Politics Journal*. 2022. Vol. 8. P. 45–58.
2. Haziza M., Lutmar C. Qatar as an authoritarian middle power: defensive activism in the Gulf. *International Politics Review*. 2025. Vol. 3, № 1. P. 1–15.
3. Kamrava M. *Qatar: small state, big politics*. Ithaca : Cornell University Press, 2013. 248 p.
4. Markovski D. Diplomacy and intelligence services in small states. *European Perspectives*. 2020. Vol. 12, № 2. P. 67–82.
5. Waltz K. N. *Theory of international politics*. New York : McGraw-Hill, 1979. 251 p.
6. Keohane R. O. *After hegemony: cooperation and discord in the world political economy*. Princeton : Princeton University Press, 1984. 290 p.
7. Nye J. *Soft power: the means to success in world politics*. New York : Public Affairs, 2004. 191 p.
8. Kindleberger C. *The world in depression 1929–1939*. Berkeley : University of California Press, 1973. 305 p.
9. Wendt A. *Social theory of international politics*. Cambridge : Cambridge University Press, 1999. 429 p.
10. Vital D. *The inequality of states: a study of the small power in international relations*. Oxford : Clarendon Press, 1967. 198 p.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-26>

THE MAYOR AS A COMMUNITY LEADER IN THE UNITED STATES: THE AUTHORITY AND INFLUENCE OF MAYORS IN LARGE CITIES

МЕР ЯК ЛІДЕР ГРОМАДИ В США: ПОВНОВАЖЕННЯ І ВПЛИВ МЕРІВ У ВЕЛИКИХ МІСТАХ

Zavydnyak V. I.

Postgraduate student, Department of International Politics, Faculty of International Economic Relations, Uzhhorod National University Uzhhorod, Ukraine

Завидняк В. І.

аспірант кафедри міжнародної політики факультету міжнародних економічних відносин, ДВНЗ «Ужгородський національний університет» м. Ужгород, Україна

В США мер є однією з ключових фігур органів місцевого самоврядування а його повноваження та вплив відрізняється залежно від моделі управління міста. Мер у Сполучених Штатах Америки має політичну роль, яка значно еволюціонувала з моменту свого виникнення в Англії XIII століття, саме ця посада була запроваджена в Північній Америці з англійською колонізацією, але спочатку мала обмежені повноваження, оскільки ранні громадяни віддавали перевагу моделі управління на основі рад, а не єдиній владі [1].

Варто зазначити, що в США кожен тип уряду має різний розподіл влади та різні обов'язки між мером та міською радою[2]. Існують декілька типів:

- рада-керуючий,
- мер-рада,
- комісія,
- міські збори,
- представницькі міські збори.

1. Council-manager government – в уряді, що базується на раді та менеджері, обрана міська рада є основним законодавчим органом міста та призначає головного виконавчого директора, якого називають міським менеджером, для контролю за щоденною муніципальною діяльністю, складання бюджету, а також впровадження та забезпечення виконання політики та законодавчих ініціатив ради [5]. Міський менеджер, міська рада та мер працюють разом над прийняттям

бюджетів, розробкою та забезпеченням виконання законодавства, наданням міських послуг, та ін. [5]

2. Mayor-council government – уряд мера та ради можна загалом поділити на два типи: сильний та слабкий (рис. 1).

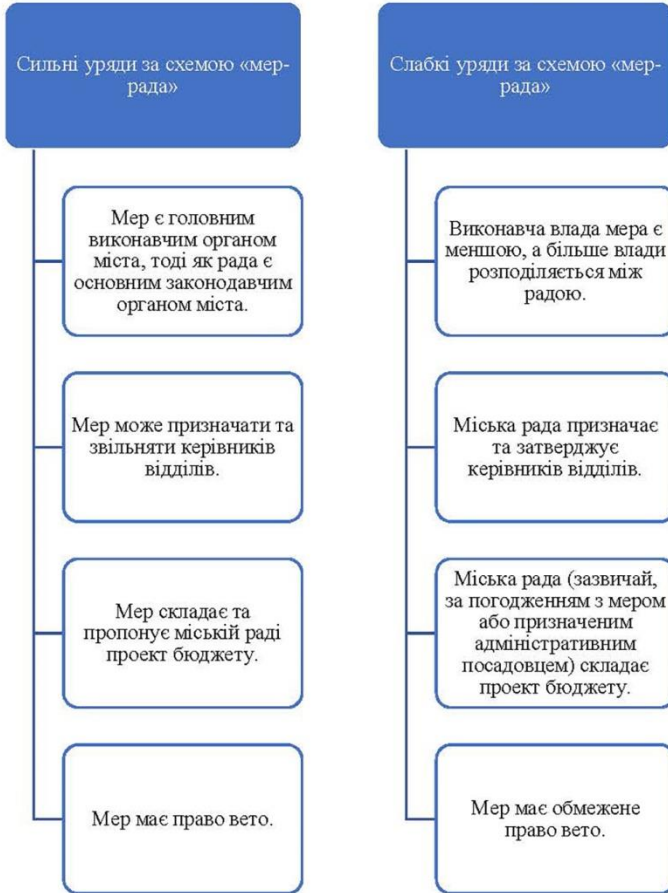

Рис. 1. Уряд мера та ради

Джерело: розроблено автором на основі: [4].

3. City commission – перша комісійна форма правління була запроваджена в Галвестоні, штат Техас, у 1901 році. Міська комісія це форма муніципального управління, в якій окремо обрані посадовці входять до складу невеликої керівної ради, яка називається комісією та

здійснює як законодавчу, так і виконавчу владу для управління муніципалітетом [6].

4. Open town meeting – зазвичай міські збори проводяться щорічно, за такого види управління, всі виборці муніципалітету, що мають право голосу, мають можливість зібратися у певний день для обговорення та голосування щодо політичних рішень [7].

5. Representative town meeting – це форма муніципального управління, подібна до структури відкритих міських зборів, але різниця полягає в тому, що мешканці міста обирають велику кількість громадян, яких називають членами міських зборів, щоб вони представляли їх на міських зборах [8].

Література:

1. Mayoralty in the United States. URL: <https://www.ebsco.com/research-starters/political-science/mayoralty-united-states>

2. List of current mayors of the top. *Ballotpedia*. URL: https://ballotpedia.org/List_of_current_mayors_of_the_top_100_cities_in_the_United_States

3. Cities 101 – Forms of Local Government. National League of Cities. URL: <https://www.nlc.org/resource/cities-101-forms-of-local-government/>

4. Mayor-council government. *Ballotpedia*. URL: https://ballotpedia.org/Mayor-council_government

5. Council-manager government. *Ballotpedia*. URL: https://ballotpedia.org/Council-manager_government

6. City commission. *Ballotpedia*. URL: https://ballotpedia.org/City_commission

7. Open town meeting. *Ballotpedia*. URL: https://ballotpedia.org/Open_town_meeting

8. Representative town meeting. *Ballotpedia*. URL: https://ballotpedia.org/Representative_town_meeting

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-27>

ACTUAL TRENDS OF MILITARY-POLITICAL ALLIANCES AS FORM OF INTERNATIONAL INTERACTIONS

АКТУАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНИХ АЛЬЯНСІВ ЯК ФОРМИ МІЖНАРОДНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Kovtun O. Y.

*PhD in Political Science,
Associate Professor,
Associate Professor of the International
Organizations and Diplomatic Service,
Educational and Scientific Institute
of International Relations,
Taras Shevchenko National
University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine*

Ковтун О. Ю.

*кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних
організацій та дипломатичної
служби, Навчально-науковий
інститут міжнародних відносин
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Станом на середину третьої декади ХХІ ст. вже очевидним є факт трансформації системи міжнародних відносин. З одного боку, це закономірний процес зміни міжнародної системи, однак специфіка нинішнього етапу полягає у тому, що попередня система мала різні оцінки з боку фахівців. Так і не було сформовано єдиної думки щодо того чи була постбіполярна система одно- чи багатополлярною, чи була стабільною, які її критеріальні ознаки. У 2020-тих роках можна було відзначити такі риси: перехід від однополлярної до багатоцентричної системи, функціонування на основі розбудови міжнародно-правових норм та інституційних засад попередньої (Ялтинсько-Потсдамської) системи, розширення типів акторів міжнародних відносин, збільшення кількості рівнів взаємодії, превалювання кооперативного підходу при виборі інструментів зовнішньополітичного забезпечення інтересів на міжнародній арені. При всьому цьому постбіполярній системі була властива динаміка, вона постійно змінювалась, що давало деяким фахівцям характеризувати її як таку, що знаходиться у процесі формування.

Сучасна трансформація є логічним перебігом розвитку міжнародних відносин, однак дещо проблемним є визначення «точки відліку» цих змін через попередньо зазначену характеристику. Зважаючи на тему цієї доповіді, можна вважати таким моментом середину 2010-тих років, а конкретніше 2014 рік. Саме початок російської агресії та незаконна

анексія Криму стала тим моментом, коли держава – постійний член Ради безпеки ООН (законність цього статусу не є предметом цього виступу) ввела свої війська на територію іншої суверенної держави, окупувала частину території і включила її до свого складу, юридично закріпивши це в своєму законодавстві. Останнє має суттєве значення, оскільки впродовж 1990-2000-их років було чимало військових операцій, не бездоганих з правової, морально-етичної та тактико-технічної точок зору, однак за їх результатами не було фіксації факту захоплення та приєднання іноземної території з подальшою спробою легалізації цих захоплень.

Станом на середину 2010-тих років відбулась перша поляризація в оцінках цього акту, значна більшість держав засудили порушення основоположних принципів міжнародного права. Однак зміни у стратегіях поведінки все ж набули оформлення ближче до 2020 року. Яскравим є приклад НАТО, в рамках якого хоч і після доволі провокативних заяв Д.Трампа першої каденції, однак відбувся зсув в напрямку виконання раніше досягнутих рішень щодо фінансування діяльності організації з боку європейських партнерів, поступово розпочалось формування структур швидкого реагування і розгортання. Власне, альянс на цьому етапі діяв за вже усталеною практикою: перегляд стратегічної концепції в середньому раз на десятиріччя. Тому новий стратегічний документ був підготовлений на початку 2020-тих років. «Каркас» документу був презентований ще у 2021 році і в ньому були суттєві зміни в першу чергу з огляду на Цілі сталого розвитку ООН, важливість технологічної переваги та таких сфер забезпечення оборони як космос і віртуальний простір [1]. Разом з тим розгортання подій довкола підготовки та початку повномасштабного російського вторгнення в Україну змусило НАТО доопрацювати і відкласти ухвалення Нової стратегічної концепції альянсу до червня 2022 року. Документ мав принципово новітній характер.

Нова стратегічна концепція НАТО артикулювала принцип колективної оборони на 360 градусів, новітнім стало розширення колективної оборони на космічний та віртуальний простір, повернення до підходів із забезпечення ядерної безпеки альянсу часів Холодної війни, і, що є кардинальною зміною, визначено найбільш вірогідного супротивника (росію) та глобального конкурента – Китай [2]. Це знаменувало своєрідне повернення до часів блокового протистояння.

У цей же час активно розбудовується Організація договору про колективну безпеку, яка попри назву, тривалий час мала характер оборонного союзу, однак впродовж 2000-их років набула рис саме організації колективної безпеки, оскільки суттєво розвинуто механізм боротьби з незаконним обігом наркотичних речовин, боротьби

з організованою злочинністю, тероризмом, інформаційними загрозами та сепаратизмом. Останній напрям отримав поштовх після внутрішньополітичних акцій та протестів у низці центральноазійських держав впродовж першого десятиліття нового століття. Певним демонстративним кроком було використання військ ОДКБ для придушення протестів у Казахстані у грудні 2021 року. Разом з тим, активних дій щодо російської агресії з боку ОДКБ не було (Білорусь – окремий випадок, бо тут є ще проєкт Єдиної держави і інтеграція вища). Так само як і не було підтримки вірменської позиції під час чергової ескалації конфлікту у Нагорному Карабасі, результатом чого стало повернення контролю Азербайджаном над низкою територій.

У цей же хронологічний період посилюється і розростаються Шанхайська організація співробітництва, яка не є військово-політичним альянсом, однак цей напрям все ж присутній в роботі організації. Важливим етапом стало приєднання до ШОС Індії та Пакистану, активізація Туреччини в останні кілька років. Туреччина намагається посилити свою вагу в регіоні [3]. Це з одного боку є практичним виміром пантюркізму Р.Ердогана, з іншого боку посилене успіхом військової операції Азербайджану у Нагорному Карабасі, який так само як і Україна на першому етапі повномасштабного вторгнення, активно використовував зброю турецького виробництва, а також відновлення започаткованих ще у 1990-тих роках «тюркські» ініціативи для держав Центральної Азії (на зразок «тюркського спільного ринку»). Така активність співпала з об'єктивним російським послабленням в регіоні на тлі масштабних воєнних дій проти України, а також бажанням держав Центральної Азії та Південного Кавказу диверсифікувати шляхи забезпечення своєї безпеки і оборони, а також дистанціюватися від надмірного російського впливу. Цим активно користуються Китай та Туреччина.

Варто також згадати що на початку 2020-тих років сформувались такі ініціативи як QUAD та AUKUS [4?5]. Вони не були чимось принципово новим, однак позначили актуалізацію Індо-Тихоокеанського регіону як найбільш вірогідного ТВД у випадку розгортання глобальної геополітичної конкуренції з ескалацією у форматі збройного конфлікту. Перший проєкт – Австралія, Індія, США та Японія, які почали активні консультації та координацію дій у різних сферах: від медицини (боротьба з пандемією Ковід-19) до спільної протидії китайській діяльності в інформаційному (цифровому, віртуальному та часткового космічному) просторі. Інституціоналізації цього формату взаємодії наразі немає, однак за часів адміністрації Дж. Байдена такі зустрічі відбувались щорічно. Водночас дещо шокував партнерів проєкт за участі Австралії, Великої Британії та США, одним

з елементів якого була побудова підводних човнів на атомній тязі для Австралії сполученими штатами Америки. Ця ініціатива є своєрідним поверненням до практики координації безпеки і оборони часів Холодної війни (штибу АНЗІУС, АНЗІОК), однак на Нова Зеландія (найближчий партнер Австралії), ні Канада (п'ятий учасник системи «Five eyes system» наряду з Новою Зеландією) запрошені до проекту не були.

Повертаючись до європейського регіонального виміру наразі спостерігається значна криза низки безпекових інституцій. ОБСЄ перебуває на етапі стагнації, зокрема через відсутність затвердженого бюджету ще від 2021 року, і є неспроможною зупинити інтенсивну і масштабну війну між двома її членами, НАТО торпедується з боку другої адміністрації під керівництвом Д. Трампа, який завдав величезної шкоди союзницьким зобов'язанням США по всьому світу, ЄС апріорі не був об'єднанням колективної безпеки і оборони, однак зараз механізми активно розбудовуються, що відкладалось в силу природи угруповання десятки років.

Якщо узагальнити і підсумувати, то на сьогодні маємо тенденцію до зростання конфронтації і формування військово-політичних ініціатив різного складу і форматів участі, і ця тенденція, вочевидь, матиме подальше зростання. Разом з тим «ставка» робиться на нові союз, а союзи старого типу змушені адаптуватись до існуючих реалій.

Література:

1. Сучасний стан і перспективи розвитку й трансформації Північноатлантичного альянсу [Аналітична доповідь]. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2021.20>
2. Стратегічна концепція НАТО-2022 [ухвалена главами держав і урядів на Мадридському саміті НАТО 29 червня 2022 року]. URL: www.nato.int/strategic-concept/
3. Shanghai Cooperation Organisation / official website. URL: <https://eng.secsco.org/20170109/192193.html>
4. Орлик В., Гриценко А. Підсумки саміту Чотиристороннього діалогу з питань безпеки (QUAD)/ Центр зовнішньополітичних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/pidsumky-samitu-chotyristoronnoho-dialohu-z-pytan-bezpeky-quad>
5. Орлик В. В. Щодо створення регіонального оборонного альянсу AUKUS/ Центр зовнішньополітичних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-09/aukus.pdf>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-28>

**MEDIA STRATEGIES FOR COVERING
THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR IN THE MEDIA
OF AUTHORITARIAN STATES IN CENTRAL ASIA**

**МЕДІАСТРАТЕГІЇ ВИСВІТЛЕННЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ
ВІЙНИ В ЗМІ АВТОРИТАРНИХ ДЕРЖАВ ЦЕНТРАЛЬНОЇ АЗІЇ**

Marukhovskiy O. O.

*Candidate of Political Sciences,
Research Scientist of the Department
of Global Political Development
Problems,
Kuras Institute of Political and Ethnic
Studies of the National Academy
of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Маруховський О. О.

*кандидат політичних наук,
науковий співробітник відділу
проблем світового політичного
розвитку, Інститут політичних
і етнопонаціональних досліджень
ім. І. Ф. Кураса Національної
академії наук України
м. Київ, Україна*

У контексті глобальної інформаційної війни та боротьби України за увагу міжнародної спільноти після початку російського вторгнення, критичного значення набуває дослідження медіастратегій, що застосовуються в пострадянських державах. Особливий інтерес з усіх регіонів пострадянського простору викликає Центральна Азія як регіон, який через домінування авторитарних режимів та специфіку культурно-релігійного та національного менталітету цих країн залишається найбільш закритим і цензурованим регіоном в плані свободи слова ЗМІ. Через політичну та економічну залежність авторитарних режимів від РФ державні медіа цих країн часто ігнорують перебіг російсько-української війни, а майже повна відсутність опозиційних чи приватних ЗМІ унеможливує представлення іншої точки зору на ці події.

Окремого вивчення у цьому контексті заслуговує медійний простір *Казахстану*, який будучи економічним лідером регіону, демонструє найбільш «м'яку» модель авторитаризму, що дозволяє певний рівень плюралізму в дискусіях в медіа щодо російсько-української війни. Така відносна свобода слова пояснюється внутрішніми безпековими викликами та побоюваннями, бо після 2022 р. в інформаційному просторі РФ активізувалися територіальні та мовні претензії до Казахстану, тому влада змушена балансувати, оскільки залишається стратегічним партнером РФ у межах СНД, ЄАЕС, ОДКБ та ШОС, намагаючись при цьому дистанціюватися від агресора задля уникнення вторинних західних санкцій. Варто зазначити, що в лютому 2022 р.

після повномасштабного вторгнення Росії в Україну Казахстан «відхилив прохання РФ про приєднання своїх військ до наступу на Україну», відкинувши «відправлення військ ОДКБ, яку називають «російським НАТО» [1].

Неоднозначність редакційної політики казахстанських медіа чітко простежується через їхній лексичний вибір, зокрема у вживанні терміну «війна». Провладні ЗМІ та лояльні до уряду видання Казахстану, такі як «Sputnik Казахстан», переважно уникають прямого визначення подій, замінюючи його евфемізмами: «ситуація», «криза» або «збройний конфлікт»/ Спостерігається чіткий поділ у виборі першоджерел: провладні ресурси медіапростору Казахстану тяжіють до ретрансляції російських ЗМІ, таких як «РІА Новини» чи «РБК», тоді як опозиційні платформи частіше звертаються до українських джерел, зокрема «Влада» та «Радіо Азаттик», відкрито використовуючи у публікаціях терміни «вторгнення», «агресія» та «війна».

Отже, медіастратегії висвітлення повномасштабного російського вторгнення в Україну (в державному та лояльному до влади секторах) є прямим відображенням зовнішньополітичного курсу Казахстану, про що слушно пише вітчизняний науковець Ярмоленко В.В., підкреслюючи, що Казахстан та більшість його засобів масової інформації «дотримуються поміркованої позиції щодо повномасштабного воєнного вторгнення Росії в Україну через політичну та економічну залежність від РФ та одночасне прагнення до збереження й розвитку прагматичних відносин із державами Заходу» [2]. Пояснюється така обережна поміркованість у відносинах з РФ, на нашу думку, саме тим, що Казахстан має «величезний незахищений кордон із РФ (найбільший у світі безперервний сухопутний кордон) довжиною 7,5 тис. км, з якого частина і досі не демаркована» та велику російську меншину переважно у містах та на півночі країни, що може бути «спокосою з боку РФ для захисту «руського миру» [3]. та російськомовного населення. Саме тому Казахстан та навіть державні ЗМІ під час російсько-української війни постійно намагаються балансувати між дружбою і політичною та економічною залежністю від Росії й загрозою російської агресії проти Казахстану та офіційним визнанням територіальної цілісності та суверенітету України. Про цей ключовий принцип непорушності цілісності держав президент Казахстану Токаєв заявив у своєму виступі з найвищої трибуни ООН, а Євросоюз похвалив «чітку позицію Казахстану щодо агресивної війни Росії проти України та його дотримання міжнародного права, включаючи Статут ООН та принципи Гельсінського Заключного акту» [4].

Стратегії ЗМІ *Киргизстану* у висвітленні подій широкомасштабної російської агресії проти України напружуються із ставленням

правлячої авторитарної влади. Відомо, що під час телефонної розмови 26.02.2022 р. між президентом РФ та президентом Киргизстану С. Жапаровим, киргизький лідер офіційно підтримав російську військову «операцію» щодо вторгнення в Україну, при цьому переключивши на офіційний Київ «відповідальність за провал Мінських домовленостей, а також підтримав дії Росії щодо т.зв. «захисту мирного населення Донбасу». У відповідь В. Путін, який ініціював агресивну війну проти України, подякував президенту Киргизстану за «принципову солідарну позицію» [5]. Однак, пізніше після різкої реакції Києва Жапаров розпочав показовий публічний нейтралітет щодо подій в Україні та привітав початок мирних переговорів між представниками РФ та України.

Окрім Киргизстану, авторитарна влада *Таджикистану*, подібно до інших країн Центральної Азії та самої Росії, у своїй стратегії застосовує низку методів для обмеження висвітлення ЗМІ російсько-української війни, щоб тримати інформаційний простір під контролем та уникати можливих політичних наслідків у зв'язку із залежністю Таджикистану від РФ. Однією з головних рис медіастратегій висвітлення війни в Україні в ЗМІ Таджикистану (як державних, так і незалежних) є інформація про ці події найчастіше з посиланням на російські ЗМІ, такі як «ТАРС», «PIA Новини», «РБК» та інші. У формулюваннях, якими журналісти в Таджикистані описують ситуацію в Україні, зазвичай використовуються проросійські наративи, тому що російсько-українську війну вони здебільшого називають «конфліктом Росії та України», «військовою операцією» або ж «спеціальною військовою операцією».

Такі медіастратегії висвітлення таджицькими ЗМІ російсько-української війни, зумовлені фактично залежним від Росії геополітичним і економічним положенням Таджикистану. Відтак політичне керівництво в Душанбе розуміє всі ризики, з якими може зіткнутися країна, що призведе до неконтрольованого розширення загарбницьких територіальних апетитів Росії в Центральній Азії. При цьому Таджикистан знаходиться в прямій залежності від російської «парасольки» безпеки, адже РФ має військові бази в країні та контролює кордон з Афганістаном. Отже, що впродовж усього терміну тривалості повномасштабної російської агресії проти України, президент Таджикистану триматиме «нейтралітет» з ухилом у бік негласної підтримки РФ.

Важливо зазначити, що найбільш закритим і тому найжорсткішим авторитарним режимом Центральної Азії можна вважати *Туркменістан*, тому в його інформаційному просторі будь-які проукраїнські наративи повністю відсутні. Туркменська держава позиціонує себе як дипломатично нейтральна, а офіційні ЗМІ, як правило, нічого не

говорять про російсько-українську війну, бо досі ця тема фактично табуована в країні. На міжнародному рівні Туркменістан не взяв участь у голосуванні ООН, що засуджує широкомасштабне вторгнення Росії в Україну, а державні ЗМІ практично не висвітлюють війну, що триває в Україні вже п'ятий рік.

Серед авторитарних пострадянських держав Центральної Азії останньою країною, яка аналізується в даному дослідженні щодо медіастратегії висвітлення в ЗМІ російсько-української війни, є **Узбекистан**. Відомо, що у лютому-березні 2022 р. Кремль заявляв, що узбецький президент Ш. Мірзієєв висловив розуміння дій Росії в Україні. Однак це було спростовано прес-секретарем президента Ш. Асадовим, який стверджував, що Узбекистан зайняв «нейтральну позицію у війні Росії з Україною. Узбекистан традиційно має тісні, дружні стосунки як з Росією, так і з Україною. Ми зацікавлені в забезпеченні миру, стабільності та сталого розвитку в нашому великому регіоні. Усі суперечки і розбіжності, що виникають, повинні вирішуватися виключно на підставі норм міжнародного права» [6]. Так, тональність офіційних медіа Узбекистану була відкоригована у бік «нейтралітету» та обмеження оціночних суджень щодо російської повномасштабної агресії проти України.

Підсумовуючи, можна зробити **висновки**, про те, що загалом медіастратегії ЗМІ авторитарних держав Центральної Азії характеризуються значним домінуванням держави та її контролем над ЗМІ, а також проросійськими наративами, які часто включають тези про «захист російськомовних» та про «братні народи». В усіх країнах Центральної Азії спостерігається значний, а подекуди майже повний дисбаланс на користь державного контролю над ЗМІ. Таким чином, можна впевнено констатувати, що аналіз висвітлення російсько-української війни у медіастратегіях ЗМІ авторитарних держав Центральної Азії підтверджує загальну тенденцію до обережного та збалансованого підходу, що відображає офіційну проросійську та нейтральну позицію країн цього регіону, водночас уникаючи прямого засудження російської повномасштабної агресії проти України.

Література:

1. Калатур А. ЗМІ: Росія просила Казахстан приєднатися до наступу на Україну, він відмовив. *Українська правда*. 2022. 26 лютого. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/02/26/7325985/>
2. Ярмоленко В. Позиція Казахстану щодо повномасштабної воєнної агресії Росії проти України. *Національний Інститут стратегічних досліджень*. 2022. 15 квітня. URL: <https://niss.gov.ua/>

doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/pozytsiya-kazakhstanu-shchodopovnomasshtabnoyi-voennoyi

3. Сиротюк Ю. Попереду ще одна війна. Кому слід готуватися? Коли Росія нападе на Казахстан? *Главком*. 2024. 13 лютого. URL: <https://glavcom.ua/columns/syrotuk/poperedu-shche-odna-vijna-komu-slid-hotuvatisja-985728.html>

4. В ЄС похвалили позицію Казахстану щодо російської війни проти України. 2024. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3839947-v-es-pohvalili-poziciu-kazakhstanu-sodo-rosijskoi-vijni-proti-ukraini.html>

5. Свірневська В. Цинічний вибір: президент Киргизстану підтримав Путіна. 2022. 26 лютого. *24Канал. Новини України*. URL: https://24tv.ua/tsinichniy-vibir-prezident-kirgizstanu-pidtrimav-putina_n1880302

6. Княжик О. Узбекистан зайняв нейтралітетну позицію щодо нападу Росії на Україну. *24Канал. Новини України*. 2022. 28 лютого. https://24tv.ua/uzbekistan-zaunyav-neytralitetnu-pozitsiyu-shhodo-napadu-rosiyi_n1883202

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-29>

**PARADIPLOMACY AS A GOVERNANCE INSTRUMENT
IN CONDITIONS OF WAR CRISIS: THE ROLE OF SUBNATIONAL
ACTORS IN UKRAINE'S FOREIGN POLICY STRATEGY**

**ПАРАДИПЛОМАТІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВРЯДУВАННЯ
В УМОВАХ ВОЄННОЇ КРИЗИ: РОЛЬ СУБНАЦІОНАЛЬНИХ
АКТОРІВ У ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІЙ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ**

Mezhenska O.

*PhD in Political Science,
Associate Professor, Department
of Political Science and International
Relations,
Luhansk Taras Shevchenko National
University
Poltava, Ukraine*

Меженська О. В.

*кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології та
міжнародних відносин,
ДЗ «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава, Україна*

Сучасна система міжнародних відносин зазнає глибоких трансформацій під впливом глобалізації, розвитку мережових форм управління, появи нових акторів зовнішньої політики та ескалації збройних конфліктів, що зумовлює доповнення традиційної дипломатії альтернативними інструментами міжнародної взаємодії.

Парадипломатія – це діяльність субнаціональних акторів (регіонів, міст, місцевих органів влади) у сфері міжнародних відносин [7; 8], яку І. Духачек визначає як «міжнародні (зовнішні, транснаціональні, транскордонні) зв'язки субнаціональних (нецентральних, регіональних, місцевих) органів влади» [12, с. 5]. Загалом, у сучасній політичній науці сформовано значний теоретико-прикладний доробок із цієї проблематики, що відображає зростання наукового інтересу до ролі субнаціональних акторів у міжнародних процесах (зокрема як глобальних гравців і в контексті ретериторіалізації), що узгоджується з напрацюваннями вітчизняних дослідників таких як: А. Аміров [1], І. Головка [7], Т. Грачевська [8], і підтверджує обґрунтованість розгляду місцевого самоврядування як активного суб'єкта міжнародної взаємодії.

Формування парадипломатії пов'язане із трансформацією системи міжнародних відносин, у якій держава перестає бути єдиним актором глобальної політики. Розвиток урбанізації, економічної інтеграції та інформаційних технологій сприяв появі нових каналів міжнародної комунікації. У цьому контексті активно розвиваються такі форми

дипломатичної діяльності, як публічна дипломатія, електронна дипломатія та так звана «дипломатія без дипломатів»

Реформа децентралізації в Україні [11] стала визначальним чинником розвитку парадипломатії, оскільки посилення ролі органів місцевого самоврядування створило інституційні передумови для активізації їхньої міжнародної діяльності. У наслідок цього міста і регіони розгорнули системну практику встановлення партнерських відносин із закордонними суб'єктами [4; 5] через участь у міжнародних організаціях, міжрегіональних проєктах і мережах муніципального співробітництва [9], зокрема в межах United Cities and Local Governments (UCLG), до якої входять українські асоціації органів місцевого самоврядування [2], що забезпечує їхню інтеграцію до глобальних політико-економічних процесів і водночас підсилює парадипломатію як інструмент реалізації національних інтересів через залучення міжнародних ресурсів, інвестицій та гуманітарної допомоги на локальному рівні.

Зокрема Б. Андрійв вказує на міжмуніципальне співробітництво, так звані побратимські зв'язки, що забезпечують культурний, економічний та освітній обмін. Показовим є приклад тривалої співпраці між Ужгородом і американським містом Корвалліс, яка сприяє розвитку локальних ініціатив, а також обмін інноваційними практиками, зокрема впровадження європейськими містами рішень у сфері сталого розвитку (від розвитку велосипедної інфраструктури до енергоефективних технологій), що в сукупності засвідчує позитивний вплив міжнародної співпраці на підвищення якості життя на місцевому рівні [3].

В умовах збройної агресії Росії проти України, що набула форми повномасштабної війни, відбулося суттєве переосмислення ролі субнаціональних акторів у системі міжнародних відносин, що актуалізувало концепцію багаторівневого врядування (multi-level governance). У рамках цієї концепції поряд із центральними органами державної влади зростає значення органів місцевого самоврядування та регіональних інститутів як альтернативних каналів зовнішньої взаємодії, що реалізується через парадипломатичні практики, міжрегіональні й міжмуніципальні партнерства, участь у міжнародних мережах, а також пряму взаємодію з іноземними урядами, донорами та міжнародними організаціями.

Інтенсифікація міжнародної активності місцевих і регіональних суб'єктів зумовила формування стійких горизонтальних мереж співпраці, які виконують функції мобілізації ресурсів, гуманітарної підтримки та інституційного розвитку. Відтак, парадипломатія поступово інтегрується в архітектуру публічного врядування як комплементарний механізм державної дипломатії, посилюючи

зовнішньополітичну суб'єктність України та її адаптивність в умовах воєнно-політичної нестабільності.

Функціонально парадипломатія охоплює мобілізацію міжнародної підтримки через партнерські відносини із закордонними громадами, що забезпечує залучення гуманітарних, фінансових і технологічних ресурсів. Водночас вона сприяє розвитку транснаціональних мереж солідарності між містами, поширенню інформації про ситуацію в Україні та формуванню її міжнародного іміджу засобами муніципальної та публічної дипломатії. Окремим напрямом є розвиток економічної та інвестиційної співпраці, спрямованої на відновлення інфраструктури та підтримку регіонального розвитку.

Парадипломатія відіграє важливу роль і у процесі європейської інтеграції України. Через міжнародні контакти на рівні міст і регіонів відбувається поширення європейських стандартів управління, демократичних практик та принципів місцевого самоврядування[6]. Місцеві громади стають активними учасниками міжнародних процесів, що сприяє формуванню європейської ідентичності та зміцненню зв'язків України з європейським політичним простором [10].

Зазначене дає підстави стверджувати, що у воєнних умовах парадипломатія стає важливим елементом системи врядування, що забезпечує взаємодію між різними рівнями влади та міжнародними партнерами.

Разом з тим, парадипломатія може набувати і дезінтеграційного виміру. Зокрема, в умовах російської агресії окремі українські міста розірвали партнерські відносини з містами Російської Федерації, що відображає політичну позицію органів місцевого самоврядування та їх узгодженість із загальнодержавною зовнішньополітичною лінією.

Отже, парадипломатія постає як структурно значущий інструмент багаторівневого врядування в умовах трансформації сучасної міжнародної системи та в контексті воєнної кризи набуває особливої функціональної ваги, забезпечуючи розширення міжнародної взаємодії і мобілізацію зовнішньої підтримки. При цьому вона не підміняє державну дипломатію, а виступає її комплементарним елементом, підвищуючи ефективність зовнішньополітичної діяльності шляхом диверсифікації каналів міжнародної взаємодії. У перспективі розвиток муніципальної дипломатії може стати одним із ключових чинників європейської інтеграції України, її післявоєнного відновлення та зміцнення позицій у глобальному політичному й економічному просторі.

Література:

1. Аміров А. О. Парадипломатія в зовнішньополітичному виборі України: «П'яте колесо» чи акселератор європейської інтеграції?

Політикус. 2021. Вип. 4. С. 14–19. DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2021-4.2>

2. АМУ на засіданні всесвітньої організації «Об'єднані міста та місцеві влади» повідомила про злочини військових рф проти мирного населення України. *Вебсайт Асоціація міст України*. URL: <https://auc.org.ua/novyna/amu-na-zasidanni-vsvesvitnoyi-organizaciyi-obyednani-mista-ta-miscevi-vlady-povidomyla-pro>

3. Андріїв Б. Є. Новий муніципалізм: глобальна «політика на основі місця». *Політикус*. 2022. № 5. С. 93–104. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-5.1>

4. Білоцерківська О. Реформа децентралізації в Україні та ініціатива «Східного партнерства»: співпраця у розвитку локальних демократій. *Вісник Львівського університету*. 2024. Вип. 54. С. 173–182. DOI: <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.54.20>

5. Висновок щодо «Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» Centre of expertise for multilevel governance. м. Страсбург, 3 грудня 2024 року SEMG/PAD(2024)6. 14 с. URL: <https://rm.coe.int/cemg-pad-2024-6-ua-reform-concept-ukr-final/1680b2b51a>

6. Возненко Л. В. Основи функціонування місцевого самоврядування за європейськими стандартами. *Політикус*. 2024. Вип. 1. С. 33–38. DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2024-1.5>

7. Головка Іван. Парадипломатія субнаціональних акторів: потенціал та форми реалізації. *Грані*. 2016. Вип № 11 (139). URL: <https://www.readcube.com/articles/10.15421%2F1716117>

8. Грачевська Т.О. Парадипломатія як складова процесів регіоналізації на сучасному етапі. *Грані*. 2014. Вип. № 12 (116). С. 77–82.

9. «Мости довіри»: відбудова України шляхом партнерства з муніципалітетами країн ЄС (2022–2024). Децентралізація. URL: <https://decentralization.ua/news/19267?page=15>

10. Політика згуртованості. ЄС та Україна. Аналітична записка. Децентралізація. Інститут громадянського суспільства. 16.07.2024. URL: <https://decentralization.ua/news/18332?page=8>

11. Реформа децентралізації. Урядовий портал. <https://www.kmu.gov.ua/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi>

12. Duchacek I. The territorial dimension of politics: within, among, and across nations. New York : Routledge, 2019. 328 p.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-30>

**THE ROLE OF ANTI-CORRUPTION INSTITUTIONS
IN OVERCOMING CORRUPTION IN THE MODERN SYSTEM
OF STATE AND PUBLIC ADMINISTRATION OF UKRAINE
IN THE CONTEXT OF A MILITARY CRISIS**

**РОЛЬ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ОРГАНІВ У ПОДОЛАННІ
КОРУПЦІЇ В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО
ТА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ВОЄННОЇ КРИЗИ**

Myroslavskyi S. V.

*PhD in Law,
Associate Professor of the Department
of Law and Public Administration,
Educational and Scientific Institute
of History, Law and International
Relations of the Sumy State
Pedagogical University named after
A.S. Makarenko
Sumy, Ukraine*

Мирославський С. В.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права та публічного
управління,
Навчально-науковий інститут
історії, права та міжнародних
відносин Сумського державного
педагогічного університету
імені А. С. Макаренка
м. Суми, Україна*

Leshchenko A. V.

*Postgraduate student of the Department
of Law and Public Administration,
Educational and Scientific Institute
of History, Law and International
Relations of the Sumy State
Pedagogical University named
after A. S. Makarenko
Sumy, Ukraine*

Лещенко А. В.

*аспірант кафедри права та
публічного управління,
Навчально-науковий інститут
історії, права та міжнародних
відносин Сумського державного
педагогічного університету
імені А. С. Макаренка
м. Суми, Україна*

Корупція традиційно виступає однією з ключових системних проблем державного управління в Україні, що негативно впливає на ефективність функціонування інститутів влади, економічний розвиток та рівень довіри громадян до держави. В умовах повномасштабної війни, що триває з 2022 року, проблема корупції набула особливої актуальності, оскільки значні фінансові ресурси спрямовуються на оборону, гуманітарну допомогу та відновлення країни. У цьому контексті особливого значення набуває діяльність антикорупційних органів, які покликані забезпечити прозорість, підзвітність та законність у використанні державних ресурсів.

Корупція в умовах війни трансформується та набуває нових форм, зокрема проявляється у нецільовому використанні бюджетних коштів, зловживаннях при оборонних закупівлях та порушеннях у сфері гуманітарної допомоги.

Воєнний стан створює додаткові ризики через спрощення процедур закупівель та обмеження доступу до публічної інформації. Це ускладнює здійснення ефективного контролю та сприяє виникненню нових корупційних практик.

Таким чином, корупція в умовах війни становить загрозу не лише економічній, а й національній безпеці держави.

В Україні сформовано інституційну систему протидії корупції, яка включає НАБУ, САП, НАЗК, ВАКС та інші органи [2; 3; 4; 5].

Правові засади діяльності антикорупційних органів визначаються Законом України «Про запобігання корупції» [1], який встановлює основні принципи антикорупційної політики, а також іншими спеціальними нормативно-правовими актами [2; 3].

Кожен із вищезазначених органів виконує окрему функцію:

- НАБУ здійснює досудове розслідування корупційних злочинів вищих посадових осіб;
- САП забезпечує процесуальне керівництво;
- НАЗК відповідає за превенцію корупції та контроль декларацій;
- ВАКС здійснює правосуддя у справах топкорупції.

В умовах війни роль антикорупційних органів значно зростає, що підтверджується як національними, так і міжнародними дослідженнями [7; 8].

1. Забезпечення прозорості використання оборонних коштів.

Антикорупційні органи здійснюють контроль за державними закупівлями, зокрема в оборонній сфері, запобігаючи завищенню цін та змовам між постачальниками [6].

2. Контроль за міжнародною допомогою. Україна отримує значні обсяги міжнародної допомоги, і ефективність її використання безпосередньо впливає на рівень довіри партнерів. Антикорупційні органи відіграють ключову роль у забезпеченні прозорості цих процесів.

3. Виявлення та розслідування корупційних правопорушень. Навіть у складних умовах воєнного стану антикорупційні органи продовжують виявляти та розслідувати корупційні злочини, забезпечуючи невідворотність покарання [5].

4. Формування антикорупційної культури. Важливим напрямом діяльності антикорупційних органів є формування антикорупційної

культури через освітні та превентивні заходи, що здійснюються НАЗК [4].

Незважаючи на значний прогрес, антикорупційні органи стикаються з низкою проблем, а саме :

- **Обмежений доступ до інформації.** Закриття державних реєстрів у період воєнного стану обмежує можливості громадського контролю та аналітики.

- **Політичний тиск.** Існує ризик впливу політичних факторів на діяльність антикорупційних органів, що може знижувати їх ефективність .

- **Ресурсні обмеження.** Війна спричинила дефіцит ресурсів та кадрові проблеми, що ускладнює виконання функцій.

- **Зміна державних пріоритетів.** Фокус держави на обороні іноді знижує увагу до антикорупційної політики.

Для підвищення ефективності антикорупційної діяльності необхідно, на наш погляд, відновити прозорість державних процесів, посилити інституційну незалежність антикорупційних органів, розширити міжнародне співробітництво, впроваджувати цифрові інструменти контролю та активізувати роль громадянського суспільства.

Таким чином, антикорупційні органи відіграють ключову роль у забезпеченні прозорості та ефективності державного управління в Україні в умовах воєнної кризи. Їх діяльність сприяє зміцненню інституційної спроможності держави, підвищенню довіри міжнародних партнерів та забезпеченню ефективного використання ресурсів. Водночас існує необхідність подальшого вдосконалення антикорупційної політики з урахуванням викликів воєнного часу.

Література:

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 18.03.2026).

2. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18> (дата звернення: 18.03.2026).

3. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19> (дата звернення: 18.03.2026).

4. Національне агентство з питань запобігання корупції : офіційний вебсайт. URL: <https://nazk.gov.ua> (дата звернення: 18.03.2026).

5. Національне антикорупційне бюро України : офіційний вебсайт. URL: <https://nabu.gov.ua> (дата звернення: 18.03.2026).

6. Transparency International Ukraine : офіційний сайт. URL: <https://ti-ukraine.org> (дата звернення: 18.03.2026).

7. OECD. Anti-Corruption Reforms in Ukraine. Paris : OECD Publishing, 2023. URL: <https://www.oecd.org> (дата звернення: 18.03.2026).

8. World Bank. Governance and Anti-Corruption in Ukraine. Washington, DC : World Bank, 2023. URL: <https://www.worldbank.org> (дата звернення: 18.03.2026).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-31>

INFORMAL POLITICAL INSTITUTIONS IN UKRAINE DURING THE RUSSO-UKRAINIAN WAR: FUNCTIONS AND POLITICAL SIGNIFICANCE

НЕФОРМАЛЬНІ ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ФУНКЦІЇ ТА ПОЛІТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ

Nahirnyi V. M.

*Candidate of Political Sciences,
Leading Researcher of the Political
System Department of the Center for
Domestic Policy Studies,
National Institute for Strategic Studies
Kyiv, Ukraine*

Нагірний В. М.

*кандидат політичних наук,
провідний науковий співробітник
відділу політичної системи центру
внутрішньополітичних досліджень,
Національний інститут
стратегічних досліджень
м. Київ, Україна*

На момент початку повномасштабного російського вторгнення Україна здійснювала модернізацію за західним зразком. На п'ятому році війни суспільний консенсус довкола продовження цього курсу не тільки зберігся, а й зміцнився. Цьому сприяли, серед іншого, суттєві трансформації у соціальній структурі України, політичних настроях громадян, горизонтальній та вертикальній взаємодії. Зросла роль неформальних практик, які актуалізувались потребами посилення обороноздатності та суспільної стійкості. Значна частина цих практик вже інституціолізована. Відтак, неформальні інститути стають фактором формування конкретних політик та стратегій.

Така ситуація в українському суспільно-політичному житті не є унікальною. Згідно з сучасним науковим баченням, неформальні

інститути – це соціально поширені правила поведінки, які існують поза офіційними процедурами, але водночас впливають на політичні рішення та взаємодію акторів. До них належать не закріплені у конституції та законах практики, механізми політичної взаємодії, мережі. При цьому вони чинять реальний вплив на політику і можуть як доповнювати формальні механізми, так і вступати з ними у конкуренцію. Роль неформальних інститутів зростає у кризові періоди [1].

До неформальних політичних інститутів прийнято відносити найрізноманітніші системи. Частина з них чинить виразно негативний вплив на суспільство та державу (клієнтелізм, корупційні моделі, відмінні від легальних правила взаємодії у політикумі). Частина може мати як негативну, так і позитивну дію. Зокрема, політичні групи впливу на центральному та регіональному рівні є неформальним інститутом, чий вплив та його спрямованість може різнитись залежно від конкретних обставин, цілей та форм роботи. Ряд неформальних інститутів може бути розцінений як такий, що впливає переважно позитивно. До таких ми відносимо горизонтальну взаємодію, активізм, неформальні суспільні угоди.

Неформальні інституції мають глибоке коріння в українській політичній історії. У бездержавний період саме вони забезпечували сталість національного розвитку та сприяли формуванню ідеї створення держави. У сучасній Україні неформальні практики виступали і виступають гарантом збереження стратегічного курсу, довкола якого сформувався суспільний консенсус. Український Майдан (ширше – пряма участь громадян у політиці) осмислюється саме як неформальний інститут [2].

Широке побутування неформальних горизонтальних взаємодій в українському суспільстві стало чинником ефективного опору ворожому вторгненню – як на початковому етапі, коли Москва розраховувала на швидку ліквідацію української державності, так і після того, як війна перейшла у затяжну форму.

У новітній українській історії неформальні інститути виступали як опонентом держави, так і партнером, який підвищує спроможність влади у реалізації її функцій. Це – свідчення суб'єктності неформальних інститутів, наявності у них власних інтересів, можливостей, стратегій.

Під час повномасштабної війни ряд суспільних практик набули інституційних рис.

Горизонтальна взаємодія між владою та суспільством. Найбільш виразний прояв ця практика знаходить у допомозі ЗСУ. Найчастіше застосовується на регіональному рівні і полягає у формуванні системних політик допомоги війську: збір коштів, спрямування на безпекові

проекти значних часток локальних бюджетів, реалізація ветеранської політики, формування партнерства між муніципалітетами та державними органами з одного боку і конкретними військовими частинами – з іншого.

Волонтерський рух у сучасній Україні став помітним явищем ще до початку збройної боротьби проти російської агресії. Суттєвого імпульсу його розвитку надала реакція суспільства на анексію Криму та початок війни на Донбасі у 2014 році. Волонтерство набувало все більш організованих форм, вдосконалювалось, залучало новітні методи та технології. З 2022 року волонтерські мережі відіграють як безпосередню роль у допомозі ЗСУ, так і допомагають державі оптимізувати безпекові та цивільні сектори. Крім того, волонтерство стало важливою складовою українського громадянського суспільства [3].

Громадська участь в управлінні. Частково, ця практика інституціонізована. Так, при органах державної влади діють громадські, експертні, консультативні ради. Вони виступають не тільки комунікаційною ланкою між владою та суспільством, а й надають владі експертну, методологічну підтримку, реалізують функцію суспільного контролю над роботою того чи іншого управлінського або політичного органу. І, тим самим, сприяють зростанню ефективності управління.

Перелік практик, як тимчасових, так і інституціонізованих, що застосовуються в Україні під час російсько-української війни, не обмежується наведеними прикладами. Вони дозволили суттєво збільшити швидкість та ефективність реакції влади та суспільства на виклики війни, дозволили компенсувати об'єктивні та суб'єктивні слабкості держави та формальних інститутів, мобілізувати ресурси. Врешті, стали одним з головних чинників підтримки легітимності влади, навіть в умовах притаманного українській внутрішній політиці дефіциту вертикальної довіри.

Поширення форм горизонтальної та вертикальної взаємодії дало підстави для висновків про те, що новий рівень та сучасні форми суспільно-політичної солідарності в Україні стали системним явищем, яке визначатиме інституційний розвиток країни у майбутньому: «Солідарність є не просто моральною нормою, а стратегічною моделлю майбутнього урядування». Такий підхід дозволить, серед іншого, подолати соціальну поляризацію. А це вимагає «трансформації воєнної солідарності у мирний соціальний контракт» [4, с. 24].

Розуміння того, що в умовах війни за збереження української держави та ідентичності сформувались нові соціальні групи, зв'язки та політичні програми, ставить питання про необхідність пошуку оновленого образу майбутнього України. Суспільно-політичні процеси в Україні у період повномасштабного російського вторгнення призвели

до формування ще одного явища, яке має ознаки політичного інституту. Мова – про *неформальну суспільну угоду*, на основі якої має трансформуватись політико-правове поле країни у період відбудови. Якісне врахування нових явищ та процесів має стати визначальним у післявоєнному реформуванні. Такий підхід дозволить «не програти відбудову» [5] та врахувати ключові положення неформальної суспільної угоди, яка, в загальних рисах, вже сформована і базується на:

- збереженні курсу на модернізацію країни;
- балансі між вимогами безпеки та потребою зберегти демократію;
- широкому використанні горизонтальних практик в урядуванні;
- зростанні відповідальності, прозорості, підконтрольності влади;
- підтримці низових ініціатив та врахуванні позицій громадськості, нових соціальних груп, регіональних спільнот.

Неформальні політичні інститути відіграють важливу роль у забезпеченні стійкості України в умовах тривалої війни. Разом з тим, у їх середовищі формуються політичне та стратегічне бачення України майбутнього, базовий контур нової суспільної угоди, яка стане визначальною після відновлення публічного політичного процесу.

Література:

1. Helmke G., Levitski S. Informal Institutions and Comparative Politics: A Research Agenda. Kellogg Institute. Working Paper #307. September 2003. URL: https://curate.nd.edu/articles/online_resource/Informal_Institutions_and_Comparative_Politics_A_Research_Agenda/26126200?file=47306023
2. Бистрицький Є. Інститут Майдану і майбутня доля влади. Українська правда. 2022. 22 листопада. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/bystrytsky/637c84ba1b009/>
3. Pankov O., Kasperovich O. Ukrainian Volunteer Movement under Conditions of Armed Russian Aggression: Opportunities, National and Global Challenges for Ukraine's Post-War Recovery. *Journal of European Economy*. 2022. Vol. 21. № 3 (82). P. 270–287. URL: <https://jeej.wunu.edu.ua/index.php/enjee/article/view/1597/1597>
4. Суспільно-політична солідарність в Україні у повоєнний період: прогностичні оцінки. Аналітична доповідь / за ред. академіка НАН України О. О. Рафальського, чл.-кор. НАН України О. М. Майбороди. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2025. 56 с.
5. Новий суспільний договір: виграти війну і не програти відбудову. Український інститут майбутнього. 2023. 6 лютого. URL: https://uifuture.org/publications/novyj-suspilnyj-dogovir-vygraty-vijnu-i-ne-prograty-vidbudovu/?utm_source=chatgpt.com

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-32>

**PECULIARITIES OF THE DEVELOPMENT
OF STATE-CHURCH RELATIONS IN GREECE**

**ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ
ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН В ГРЕЦІЇ**

Palinchak M. M.

*Doctor of Political Sciences, Professor,
Professor of the Department
of International Politics,
Faculty of International Economic
Relations,
Uzhgorod National University
Uzhgorod, Ukraine*

Палінчак М. М.

*доктор політичних наук, професор,
професор кафедри міжнародної
політики
факультету міжнародних
економічних відносин,
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»
м. Ужгород, Україна*

Zabrodsky R. V.

*Postgraduate Student of the Department
of International Politics,
Faculty of International Economic
Relations,
Uzhgorod National University
Uzhgorod, Ukraine*

Забродський Р. В.

*аспірант кафедри міжнародної
політики
факультету міжнародних
економічних відносин,
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»
м. Ужгород, Україна*

Правомірність погляду на православ'я як на офіційну релігію в Греції підтверджує, Преамбула чинної Конституції: «В ім'я Святої, Єдиносущної та Неподільної Трійці П'ята Конституційна асамблея Греції проголошує» (далі слідує текст Конституції) [1, Quasi-Preamble]. Це класична *Invocatio Dei*, яка виражає один із догматів домінуючої релігії, підкреслює її особливий зв'язок з державою, чітко вказує на важливе, особливе місце православної релігії в суспільному житті Греції. Показово, що аналогічну роль відіграють і два інших положення Конституції, які містяться у статтях 33 (частина 2) і 59 (частина 1). Мова йде про тексти присяги, яку складають перед парламентом президент і члени Палати депутатів. Президент, зокрема, перед вступом на посаду складає перед Палатою депутатів присягу такого змісту: «Присягаюся іменем Святої, Єдиносущної та Неподільної Трійці слідувати Конституції і законам, дбати про їх сумлінне дотримання, захищати національну незалежність і територіальну цілісність країни, права і свободи греків, служити загальним інтересам і розвитку

грецького народу» [1, art. 33, р. 2]. Зміст зазначених вище статей однозначно узгоджується з Преамбулою, а також з положеннями статті 3 Конституції. Тексти присяг наводять також на думку про те, що офіційний характер православ'я в Греції проявляється на державних церемоніях, які проводяться виключно за православним обрядом.

Оскільки переважна більшість грецького населення сповідує православну віру, повсякденна культура перебуває в Греції під потужним впливом цієї релігії.

Привілеї, які має Елладська православна церква, проявляються, крім інших, у сфері надання релігійної (душпастирської) допомоги в державних установах. Хоча грецьким законодавством не передбачене капеланство в прямому сенсі цього слова, держава надає релігійним конфесіям свободу надавати такого роду послуги і забезпечувати капеланське служіння. Відповідні послуги пропонують не тільки грецькі православні конфесії, але й католицькі, ісламські, іудейські, вірменські [5, р. 149–151].

У сфері охорони здоров'я в Греції переважають державні лікарні. Здебільшого вони оплачують послуги власних священиків, але діяльність останніх регулюється Елладською православною церквою. Більшість лікарень дозволяють надавати капеланські послуги також і іншим конфесіям на спеціальній договірній основі [5, р. 153].

Подібно до Конституції багатьох країн Європейського Союзу, чинний Основний Закон Греції розрізняє свободу совісті та свободу віросповідання. Свобода совісті не підлягає ніяким обмеженням, що обумовлено її природою, і це чітко прописано в ч. 1 статті 13. У фаховій літературі загальноприйнятим є погляд, згідно з яким свобода совісті не є особливим даром держави чи влади; це природне, невідчужуване право кожної людини – право на вільний, завізований власною совістю вибір певних релігійно-світоглядних цінностей, орієнтирів, на їх вільну самореалізацію на основі вільного самовиначення. Актуальними в цьому контексті є слова відомого англійського філософа другої половини XVII ст. Дж. Локка: «свобода совісті становить природне право кожної людини, і нікого не можна примушувати у справах релігії законом чи силою» [2, с. 52–54].

Розглядаючи питання грецького православ'я та його відносин з державою, не можна оминати увагою особливий режим святої гори Афон, яка є місцем паломництва православних вірників з усіх куточків світу. Гора Афон адміністративно стала частиною Греції в 1912 р. Сьогодні вона перебуває під духовною юрисдикцією Вселенського патріархату і зберігає свій давній традиційний режим самоврядування.

Раніше, ще на початку XX ст., у рамках самоврядування монастирями Афона було узгоджено Статут, яким регулюється їх управління.

Він був ратифікований Законодавчим декретом від 16 жовтня 1926 р. й набув чинності в наступному 1927 р. [4, р. 181].

Варто звернути увагу на твердження, згідно з яким уся грецька історія останніх століть характеризується потужним впливом релігії на грецький народ і ключовою роллю Елладської православної церкви в його політичному, суспільному і культурному житті. Якщо звернутися до відомої типології іспанського та американського соціолога релігії Х. Казанови, можна визначити дану релігійну інституцію як «усталену церкву» [3, р. 22, 55–56]. Варто пригадати також, що грецьке законодавство визнає її як юридичну особу публічного права, а Конституція Греції трактує православ'я як домінуючу (панівну) релігію.

Література:

1. The Constitution of Greece. Adopted on: 11 June 1975. ICL Document Status: 1986. URL: [https://www.rightofassembly.info/assets/downloads/1975_Constitution_of_Greece_\(as_amended\).pdf](https://www.rightofassembly.info/assets/downloads/1975_Constitution_of_Greece_(as_amended).pdf)
2. Сорокун В. М. Міжнародно-правовий захист права на свободу совісті та віросповідання: монографія. Харків : Константа, 2010. 251 с.
3. Casanova J. Public Religion in the Modern World. Chicago-London : The University of Chicago Press, 1994. 330 p.
4. Papadopoulou L. State and Church in Greece. In: State and Church in the European Union. Ed. G. Robbers. 3rd edition. Baden-Baden, Deutschland: Nomos Verlag, 2019. 688 p. P. 171–194.
5. Papageorgiou C., Papadopoulou L. Spiritual Assistance in Public Institutions. Proceedings of the XXVIIIth Annual Conference of the European Consortium for Church and State Research (13-16 October 2016, Jurmala). Eds. R. Balodis, M. R. Blanco. Albolote, Granada, 2018. P. 149–158.

**RESEARCH ON THE RELATIONSHIP BETWEEN RELIGIOUS
ORGANIZATIONS AND THE STATE**

**ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМВІДНОСИН РЕЛІГІЙНИХ
ОРГАНІЗАЦІЙ І ДЕРЖАВИ**

Palinchak M. M.

*Doctor of Political Sciences, Professor,
Professor of the Department of
International Politics,
Faculty of International Economic
Relations,
Uzhgorod National University
Uzhgorod, Ukraine*

Палінчак М. М.

*доктор політичних наук, професор,
професор кафедри міжнародної
політики
факультету міжнародних
економічних відносин,
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»
м. Ужгород, Україна*

Manzyuk M. V.

*Postgraduate Student, Department of
International Politics,
Faculty of International Economic
Relations,
Uzhgorod National University
Uzhgorod, Ukraine*

Манзюк М. В.

*аспірант кафедри міжнародної
політики
факультету міжнародних
економічних відносин,
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»
м. Ужгород, Україна*

Одним із найважливіших, практично значущих аспектів співвідношення права і релігії є взаємовідносини та взаємовплив суспільних інституцій держави і церкви. Проблематика типологізації державно-релігійних відносин постійно перебуває в полі зору науковців європейських країн – України, Румунії, Німеччини, Іспанії тощо.

Багато вчених зазначали свої погляди на класифікацію моделей відносин держави і церкви. Одну з класифікацій моделей (типових видів) відносин держави та релігійних об'єднань подає дослідник-правознавець Д. Вовк. За критерієм правового статусу церкви в державі він виділяє примат церкви над державою, підпорядкування церкви державі, державно-церковне протистояння та автономію держави і церкви [1, с. 176].

Модель примату церкви над державою передбачає домінуюче становище церкви в усіх чи в більшості аспектів суспільного життя.

Модель підпорядкування церкви державі виникла в європейських країнах, де перемогла Реформація, а також у деяких католицьких

країнах унаслідок зміцнення державної влади й на тлі бажання дати відповідь на державницькі прагнення католицької церкви у вигляді втілення принципу територіалізму. Цей принцип проголошує визнання повного державного суверенітету на всій території держави, зокрема й над усіма релігійними громадами та об'єднаннями. Гаслом при розбудові даної системи взаємовідносин стали слова «*cuius est regio, illius est religio*» («чия влада, того й віра»). Подібна модель обумовлює наявність державної чи офіційної церкви, якій надаються всілякі преференції і загальна підтримка. Права ж інших релігійних громад обмежені, свобода вільно обирати релігію значно звужена. Слід мати на увазі, що в радикальних варіантах принцип територіалізму може виявлятися в примушенні до переходу громадян у лоно провідної церкви, у вигнанні з країни або навіть знищенні послідовників іншого – не пануючого в державі – віровчення [1, с. 177].

Модель державно-церковного протистояння не завжди виділяється у фаховій літературі як окрема форма відносин держави і церкви. Водночас існування такої форми політичного режиму як тоталітаризм, численні історичні приклади існування тоталітарних режимів переконливо свідчать про можливість виокремлення такої моделі.

Зрештою, четвертою моделлю відносин держави з релігійними об'єднаннями є модель автономного існування держави і церкви, яка властива більшості сучасних країн світу. Вслід за іспанським фахівцем Г. Мораном деякі вітчизняні правознавці виділяють у межах цієї моделі сепараційну і коопераційну форми [2, с. 79; 3, с. 65].

У межах сепараційної форми даної моделі виокремлюють два напрями: антагоністичний (або французька модель відокремлення церкви від держави) та неантагоністичний (відповідно американська модель) [3, с. 65].

Коопераційна форма моделі автономного існування держави і церкви, зі свого боку, ґрунтується на ідеї «рівності» держави і церкви як суб'єктів взаємовідносин, на їх співробітництві та підтримуванні паритетно-рівноправних партнерських взаємозв'язків.

Коопераційна форма державно-церковних відносин фактично обґрунтовується і сучасними православними авторами (С. Фотіу та іншими) [6, р. 42].

Зрозуміло, що виділення означених вище моделей церковно-державних відносин, їх визначальних особливостей є значною мірою умовним, адже жодна з них ніколи не існувала в «чистому» чи довершеному вигляді протягом тривалого історичного часу.

Українські та західні правознавці єдині в переконанні, що одним із найдавніших міжнародно-визнаних прав людини є право на релігійну свободу.

Міжнародно-правову основу захисту права на свободу думки, совісті та релігії становлять акти ООН, регіональні угоди в галузі загальної концепції прав людини, а також міжнародні документи, що регламентують умови реалізації даного права як такого. Основними універсальними міжнародно-правовими актами у цій сфері є Загальна декларація прав людини від 1948 р.

Провідне місце серед регіональних міжнародно-правових актів, що передбачають забезпечення реалізації і захисту права на свободу думки, совісті та релігії, посідають:

– Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод від 1950 р.,

– Американська конвенція права людини від 1969 р.,

– Європейська рамкова конвенція про захист національних меншин від 1995 р. та деякі інші [4, с. 107].

Правознавці та релігієзнавці одностайні в думці про те, що будь-яке підпорядкування сфери діяльності релігійних об'єднань потребує правового регулювання.

Трактовка церковного права як сукупності норм, які регулюють різні аспекти церковних відносин, засвідчує, що поняття церковного права не збігається з поняттям канонічного права, адже під канонічним правом за традицією доцільно розуміти, правові норми, джерелом яких є канони вселенських соборів та *Corpus Juris Canonici* – збірник католицьких правових норм. Розширене тлумачення канонічного права подає український науковець Г. Трофанчук: в його тлумаченні це сукупність правових та релігійних норм, створених церквою для регулювання відносин усередині церковних організацій, а також між церквою та світськими особами [5, с. 426].

Література:

1. Вовк Д. О. Право і релігія: загальнотеоретичні проблеми співвідношення : монографія. Харків : Право, 2009. 224 с.

2. Котляревська Г. М. Моделі нормативного регулювання взаємин між державою та церквою. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2003. № 1. С. 78–85.

3. Міма І. В. Моделі державно-церковних відносин: порівняльний аспект. У кн.: *Держава і право* : зб. наук. праць: *Юридичні і політичні науки*. Вип. 29. Київ : Інститут держави і права Національної академії наук України, 2005. 728 с. С. 63–70.

4. Сорокун В. М. Міжнародно-правовий захист права на свободу совісті та віросповідання: монографія. Харків: Константа, 2010. 251 с.

5. Трофанчук Г. І. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посібник. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 448 с.

6. Fotiou S. S. The Church in the Modern World. Berkley : InterOrthodox Press, 2000. 84 p.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-34>

**FEATURES OF THE DEVELOPMENT
OF NATIONALIST IDEOLOGY IN THE 1930S.**

**ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛІСТИЧНОЇ ІДЕОЛОГІЇ
В 1930-ТІ РР.**

Palinchak M. M.

*Doctor of Political Sciences, Professor,
Professor of the Department of
International Politics,
Faculty of International Economic
Relations,
Uzhgorod National University
Uzhgorod, Ukraine*

Палінчак М. М.

*доктор політичних наук, професор,
професор кафедри міжнародної
політики
факультету міжнародних
економічних відносин,
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»
м. Ужгород, Україна*

Osukhovskiy O. I.

*Postgraduate student, Department of
International Politics,
Faculty of International Economic
Relations,
Uzhgorod National University
Uzhgorod, Ukraine*

Осуховський О. І.

*аспірант кафедри міжнародної
політики
факультету міжнародних
економічних відносин,
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»
м. Ужгород, Україна*

У 1920 рр. були сформульовані чіткі засади ідеології нового українського націоналізму (насамперед Д. Донцовим). У 1930-х рр. було сформульовано політичну доктрину нового націоналізму, тісно пов'язану з організаційною розбудовою ОУН, виробленням та прийняттям її програми.

Одним із авторів концепції національної революції став член Проводу українських націоналістів (ПУН) Микола Сціборський (1897–1941), колишній офіцер армії УНР, який пізніше закінчив Українську господарську академію в Подєбрадах, провідник Легії Українських Націоналістів (1925–1929). Сціборський – автор декількох теоретичних праць, що стали підставовими в політичній доктрині ОУН.

Ще на початку 1930-х рр., виступаючи у часописі «Розбудова нації», він спробував обґрунтувати тезу про конечність української національної революції у складних умовах передвоєнної доби, коли Україну було роздерто між загарбницькими державами.

За вихідний пункт неминучості революції Сціборський узяв підневільний стан української нації та формування суб'єктивного фактору революції – політичної організації українських націоналістів. Дослідник зазначає: «...Йде боротьба за душу Української нації, її віру та ідеали» [1, с. 164]. У цій боротьбі надзвичайно важливе значення має суб'єктивний чинник – ОУН, оскільки це «є той організований і організуючий, спаяний дисципліною і спільною ідеєю чинник, що має процеси революції поглиблювати...». Разом з тим «ОУН не лише організована сила революції... Вона її штаб, мозок і душа цілого визвольного руху...» [1, с. 166].

На протигагу гаслам комуністів про соціалістичну революцію, диктатуру пролетаріату, Сціборський одним із перших сформулював підставове гасло ОУН: «Нація понад кляси!» [1, с. 166].

На нашу думку, деталізовану й розширену політичну доктрину українського націоналізму в найбільш концентрованому теоретичному вигляді викладено у праці Сціборського «Націократія». Чи не вперше в українській політичній думці було зроблено холодний раціоналістичний аналіз політичних режимів тогочасної Європи, були скрупульозно, з виділенням позитивних і негативних аспектів, розглянуті демократичний, соціалістичний, комуністичний і фашистський режими. Варто зазначити, що Сціборський докладно проаналізував сильні та слабкі сторони, наприклад, фашистського режиму влади. Сильні сторони – це тотальне панування потужної, синтетичної національної ідеї, яка є всеосяжною, винятковою; гасло «нація і держава понад кляси й партії». Так, фашизм – «...це заперечення політичної демократії», – справедливо пише Сціборський, – але це ж «абсолютна цінність, що їй підпорядковується все інше...» [2, с. 64, 65], що є й джерелом сили такого типу держави і влади. Слабкість фашизму дослідник вбачав у «надмірному урядовому централізмі його системи... що утруднює процес творчої індивідуалізації громадянина...» [2, с. 77]. Досить уважно аналізував Сціборський поняття диктатури; він висловлював припущення про те, що фашистська диктатура будується на принципах «суспільної ієрархії, авторитарності й монархізму, де право на керування мають лише найліпші... духовні аристократи – еліта нації» [2, с. 79]. Зазираючи в майбутнє, теоретик писав: «...Будуча Українська Держава не буде ні фашистською, ні націонал-соціалістичною, ні «прімо-де-ріверівською», а на власних оригінальних націократичних основах...» [2, с. 93].

Теорію націоналізму розвинув у своїх науково-публіцистичних працях Юрій Липа (1900–1944) – поет і прозаїк, філософ і публіцист, громадський діяч і прекрасний лікар; він у кожній із ділянок залишив слід свого таланту й горіння. Липа з 1920 р. проживав у Польщі й Галичині, закінчив Познанський університет (1929), загинув як лікар УПА [3].

Найкращим ключем до творчої лабораторії письменника і мислителя є його «найвідчутніша», на наш погляд, праця – «Бій за українську літературу» (1936).

Проведене дослідження дало підстави зробити такі загальні висновки. М. Міхновський, Д. Донцов, М. Сціборський, Ю. Липа є творцями нової національної ідеології, яку було протиставлено старим, збанкрутілим доктринам XIX – початку XX століть

М. Сціборський, спираючись на ідеологічні засади Донцова, розробив доктрину нового націоналізму – націократії, сутність якої зводиться до необхідності забезпечити панування нації у власній державі за допомогою влади соціально-корисних верств України.

Теорію націоналізму оригінально розвинув у своїх науково-публіцистичних працях «Бій за українську літературу», «Призначення України», «Чорноморська доктрина», «Розподіл Росії» та інших знаний філософ і публіцист Ю. Липа. Він був першим із політичних мислителів, хто спромігся розгледіти велич української «раси» і монументальні, циклопічні розміри Батьківщини – України, а також передбачити їхнє високе історичне призначення у світовій історії.

Дослідження проблеми дозволяє виділити головну аксіому, основну засаду українського націоналізму: найвищою, безцінною та вічною суспільною вартістю є й залишається українська нація, а єдиним гарантом не тільки її розбудови і процвітання, а навіть самого існування, є сильна Українська Самостійна Соборна Держава.

Література:

1. Сціборський М. Предпосилка національної революції. Розбудова нації. 1932. Ч. 7–8. С. 164, 166.
2. Сціборський М. Націократія. 2-ге вид. Прага, 1942. С. 64, 65, 77, 79, 93.
3. Політологія. Кінець XIX – перша половина XX століть : хрестоматія / за ред. О. І. Семківа. Львів : Світ, 1996. С. 649.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-35>

**THE INTERACTION BETWEEN POLITICAL INSTITUTIONS
AND THE LAW IN THE CONTEXT OF CRISIS GOVERNANCE**

**ВЗАЄМОДІЯ ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ ТА ПРАВА
В УМОВАХ КРИЗОВОГО ВРЯДУВАННЯ**

Palinchak M. M.

*Doctor of Political Science, Professor,
Dean of the Faculty of International
Economic Relations,
Uzhhorod National University
Uzhhorod, Ukraine*

Палінчак М. М.

*доктор політичних наук, професор,
декан факультету міжнародних
економічних відносин,
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»
м. Ужгород, Україна*

Palinchak M. M.

*Student of the Faculty of International
Economic Relations,
Uzhhorod National University
Uzhhorod, Ukraine*

Палінчак М. М.

*студент факультету міжнародних
економічних відносин,
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»
м. Ужгород, Україна*

Взаємозв'язок між політичними інститутами та правом стає найбільш очевидним саме в умовах кризи, коли звичний ритм конституційного урядування порушується війною, пандемією, фінансовим колапсом або серйозною внутрішньою дестабілізацією. За таких умов від права очікують виконання подвійної функції, яка за своєю суттю є суперечливою: воно має забезпечувати можливість швидких та ефективних державних дій, одночасно запобігаючи концентрації свавільної влади. Натомість управління в умовах кризи розуміється як правово-структурована сфера, в якій конституції, закони, суди, парламенти та виконавчі органи постійно переосмислюють допустимі межі державних дій. Це означає, що взаємодія між інститутами та правом у кризових ситуаціях не є винятком для конституціоналізму; навпаки, це є стрес-тестом самого конституціоналізму [1].

Основна інституційна проблема управління кризовими ситуаціями полягає в асиметрії. Кризи вимагають оперативності, секретності, координації та централізованого керівництва, що, природно, посилює позиції виконавчої влади. Водночас конституційна демократія ґрунтується на розподілі повноважень, обговоренні та правовій відповідальності. Як стверджує Марк Тушнет, надзвичайні повноваження регулюються не лише правовими нормами, а й політичними механізмами,

насамперед парламентським контролем та принципом поділу влади. Це спостереження є фундаментальним, сама лише законність не забезпечує конституційного балансу, якщо представницькі інститути маргіналізуються, а сам лише політичний контроль є недостатнім, якщо надзвичайні заходи не мають чіткої нормативної основи. Отже, вирішальним питанням є не те, чи відбудеться домінування виконавчої влади під час кризи, а те, чи таке домінування залишатиметься нормативно обмеженим, тимчасовим та підлягатиме інституційному контролю [2].

З цієї точки зору, право виконує щонайменше чотири взаємопов'язані функції в управлінні кризовими ситуаціями: конститутивну – воно визначає, хто та за яких умов може оголосити надзвичайний стан; розподільну – воно перерозподіляє повноваження між виконавчою, законодавчою, військовою та місцевою владою; обмежувальну – воно встановлює матеріально-правові та процесуальні обмеження, зокрема щодо пропорційності, тимчасовості та судового контролю; відновлювальну – воно створює механізми для повернення до звичайного конституційного ладу. Ці функції мають важливе значення, оскільки кризи не просто призупиняють нормальне управління, вони перебувають інституційну архітектуру держави. У «Переліку критеріїв верховенства права» Венеціанської комісії наголошується, що демократія, права людини та верховенство права взаємопов'язані, а державна влада має залишатися обмеженою та підлягати незалежному контролю навіть за виняткових умов. Законний режим кризового управління – це не той, що за будь-яку ціну максимізує можливості уряду, а той, що зберігає правову визначеність, підзвітність та контроль, водночас адаптуючись до надзвичайних ризиків [3].

Порівняльний досвід Європи показує, що найсерйозніша небезпека виходить не від надзвичайних повноважень як таких, а від їхньої нормалізації. Коли криза стає постійним методом управління, право може перетворитися з механізму стримування на інструмент панування.

Управління кризовими ситуаціями не слід зводити до песимістичного сценарію неминучого авторитарного зсуву. Політичні інститути також можуть використовувати закон для збереження демократичної легітимності в умовах надзвичайного тиску. Випадок України під час війни є особливо повчальним. Після повномасштабного вторгнення РФ 24 лютого 2022 р. воєнний стан значно розширив повноваження виконавчих органів, військового командування та структур місцевого самоврядування, але це відбулося через конституційно визнані акти, підтримані парламентом, а не через суто виконавчу узурпацію. Правовий режим війни в Україні ілюструє, що управління

кризою може поєднувати концентрацію оперативних повноважень із постійною законодавчою участю, відтермінуванням виборів на підставі закону та конституційним дискурсом про права, необхідність та інституційну компетенцію. За цих умов особливого значення набуває судова влада як гарант того, що необхідність не перетвориться на необмежений розсуд, хоча її роль не слід абсолютизувати. Під час гострих криз суди діють в умовах інформаційних, часових та політичних обмежень, а тому їхній найреалістичніший внесок полягає у збереженні можливості перегляду рішень, уточненні меж повноважень та підтримці юридичної підзвітності надзвичайних заходів [4].

Відповідно, взаємодію між політичними інститутами та правом у сфері управління кризовими ситуаціями можна оцінювати за трьома критеріями. По-перше, нормативна щільність: надзвичайні повноваження мають ґрунтуватися на чітких правових нормах, а не на розпливчастих посиленнях на необхідність. По-друге, інституційна взаємність: навіть за умов прискороеного прийняття рішень дії виконавчої влади мають залишатися пов'язаними із законодавчим уповноваженням та судовим контролем. По-третє, конституційна оборотність: надзвичайні заходи повинні передбачати правові шляхи повернення до звичайного урядування. За відсутності цих умов кризове управління має тенденцію перетворюватися на постійний винятковий стан, за їх наявності право не перешкоджає ефективним діям, а навпаки, робить їх цивілізованишими.

Отже, управління кризовими ситуаціями слід розглядати як конституційну сферу, в якій політичні інститути та право взаємно впливають одне на одне в умовах підвищеної небезпеки. Політичні інститути надають праву оперативної сили, а право – політичним інститутам легітимності, обмежень та стабільності. Їхня взаємодія не є ані антагоністичною, ані ієрархічною. Вона має діалектичний характер, виконавча влада потребує правового уповноваження, законодавча влада мусить адаптувати свої контрольні функції до надзвичайних обставин, а судова влада – захищати можливість судового перегляду рішень, не заперечуючи при цьому реалій надзвичайного управління. Якість управління в умовах кризи залежить не від усунення інституційної напруги, а від її структурування за допомогою права, щоб необхідність не знищила конституційний порядок. У цьому сенсі справжньою мірою конституційної демократії є не те, як вона управляє в нормальних умовах, а те, чи може вона в умовах кризи залишатися одночасно ефективною та юридично зобов'язаною.

Література:

1. Sente Z. Conceptualising State of Emergency, Constitutional Crisis Management and Their Rule-of-Law Requirements. *European Journal of Risk Regulation*. 2025. Vol. 16, No. 2. P. 374–387.
2. Tushnet M. The Political Constitution of Emergency Powers: Parliamentary and Separation-of-Powers Regulation. *International Journal of Law in Context*. 2007. Vol. 3, No. 4. P. 275–299.
3. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). *Rule of Law Checklist*. CDL-AD(2016)007. Council of Europe, 2016.
4. Кучук А. М., Кучук Д. Г. Конституційна демократія за екстраординарних умов: доктринальний вимір і роль суду. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2025. Т. 1, № 91. С. 196–201.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-36>

**ІНСТИТУЦІЙНИЙ ТА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ВИМІРИ
АРХІТЕКТУРИ БЕЗПЕКИ**

**INSTITUTIONAL AND INTERNATIONAL-LEGAL DIMENSIONS
OF THE SECURITY ARCHITECTURE**

Pusan M. Yu.

*PhD student, Scientific
and Organizational Department,
Military Institute of Taras Shevchenko
National University of Kyiv
Kyiv, Ukraine*

Пусан М. Ю.

*ад'юнкт (штатний) науково-
організаційного відділу,
Військовий інститут Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Дослідження інституційних та міжнародно-правових елементів наявної договірної архітектури загальноєвропейської системи колективної безпеки (далі – архітектура безпеки) має важливе значення для оцінювання її ефективності та спроможності виконувати свої базові функції, а також для визначення науково обґрунтованих підходів до її оновлення [1]. Актуальність цього питання зумовлена трансформацією глобального та регіонального безпекового середовища, а також ескалацією конфліктів у загальноєвропейському регіоні, зокрема широкомасштабним вторгненням російської федерації в Україну,

військовими інтервенціями російської федерації у грузинські регіони Південної Осетії й Абхазії, у Придністровський регіон Молдови, а також вірмено-азербайджанським протистоянням навколо Нагірного Карабаху. Зазначені процеси відбуваються на тлі нестабільного балансу сил і відсутності стійкого загальноєвропейського безпекового порядку.

У цьому контексті архітектуру безпеки доцільно аналізувати у двох ключових вимірах: інституційному та міжнародно-правовому. Такий підхід може бути співвіднесений із сучасними науковими концепціями європейської архітектури безпеки, у межах якої архітектура безпеки розглядається як складова ширшої моделі забезпечення стабільності та мирного порядку у загальноєвропейському безпековому просторі [2]. Відповідно, архітектура безпеки розглядається як багатоскладова система, що інтегрує політичні, інституційні та міжнародно-правові елементи, а також охоплює пов'язаний із нею комплекс механізмів, інструментів і заходів забезпечення безпекової стабільності.

Інституційний вимір охоплює міжнародні безпекові організації та коаліційні об'єднання, які діють на глобальному й регіональному рівнях та формують організаційно-процедурну основу архітектури безпеки. До регіональних інституцій належать НАТО та ОДКБ, діяльність яких зосереджена в межах визначених зон відповідальності, тоді як глобальний рівень представлений ОБСЄ та ООН, що охоплюють ширший міжнародний простір і регулюють питання миру та безпеки світового масштабу. Окрім цього, інституційний вимір посилюється коаліційними ініціативами – Об'єднаними експедиційними силами, Люблінським трикутником, Вишеградською групою та Північним оборонним співробітництвом NORDEFSCO, які створюють додаткові формати оборонної взаємодії, сприяють поглибленню військово-політичної координації та підвищують адаптивність системи до сучасних викликів.

Міжнародно-правовий вимір охоплює систему міжнародних договорів, а також документів і домовленостей міжнародного характеру, які формують міжнародно-правову основу архітектури безпеки та регламентують взаємодію суб'єктів у сфері військово-безпекової діяльності, зокрема контролю над озброєннями та заходів зі зміцнення довіри. У його структурі доцільно виокремити два рівні регулювання – регіональний і глобальний.

На регіональному рівні центральне місце займають безпекові договори та домовленості, зона дії яких обмежена загальноєвропейським регіоном. До основних елементів цього рівня належать Договір про звичайні збройні сили в Європі 1990 р. та його допоміжні угоди (зокрема Будапештська та Ташкентська угоди, Угода про флангові обмеження та інші пов'язані документи), Віденський

документ про заходи зміцнення довіри і безпеки 2011 р., Договір з відкритого неба 1992 р. та двосторонні угоди України з сусідніми державами [4–5].

На глобальному рівні центральне місце займають міжнародні договори універсального характеру, дія яких виходить за межі окремого регіону. До них належать основоположні документи – Гельсінський заключний акт 1975 р. та Хартія Парижа 1990 р., оскільки мають універсальний характер і визначають засадничі принципи функціонування загальноєвропейського безпекового простору, а також міжнародні договори у сфері ядерного, хімічного, біологічного та невибіркового озброєння, договори щодо космічної діяльності й міжнародної торгівлі озброєнням. На відміну від регіональних режимів контролю, ці документи не мають чітко визначених географічних меж та охоплюють ширше коло учасників, включно з позарегіональними суб'єктами, участь яких істотно впливає на стан безпеки в Європі.

Таким чином, архітектура безпеки формується у взаємодії інституційного та міжнародно-правового вимірів, які визначають відповідно організаційні та нормативні засади її функціонування. Інституційний вимір забезпечує координацію діяльності міжнародних безпекових суб'єктів, тоді як міжнародно-правовий вимір встановлює правові рамки, механізми та інструменти безпекової взаємодії. Їх поєднання формує цілісну договірно-інституційну архітектуру, що є визначальною для забезпечення стабільності та функціональної цілісності загальноєвропейського безпекового простору.

Література:

1. Горovenko S. A. Формування системи «договірної безпеки» України як складова сучасної архітектури міжнародного миру й безпеки євроатлантичного регіону. *Аналітичне-порівняльне правознавство*. 2024. № 2. С. 756–760. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/303797/295816> (дата звернення 01.04. 2026).
2. Arnold E., Dolzikhova D. The Future of the Euro-Atlantic Security Architecture. Royal United Services Institute. 2025. URL: <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/insights-papers/future-euro-atlantic-security-architecture> (Last accessed: 01.04.2026).
3. Chronology: Conventional Forces in Europe Treaty. Federation of American Scientists : website. URL: <https://nuke.fas.org/control/cfe/chron.htm> (Last accessed: 01.04.2026).
4. Introduction: CFE – Conventional Forces in Europe Treaty. Federation of American Scientists : website. URL: <https://nuke.fas.org/control/cfe/intro.htm> (Last accessed: 01.04.2026).

5. Гудзь А. М. Ефективність застосування в кризових ситуаціях Віденського документа 2011 року про заходи зміцнення довіри та безпеки (на прикладі України) *Наука і оборона*. 2022. № 1. С. 16–20. DOI: <https://doi.org/10.33099/2618-1614-2022-18-1-16-20>.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-37>

**MODERN INTERNATIONAL CONFLICT AS AN INDICATOR
OF THE TRANSFORMATION
OF THE WORLD POLITICAL ORDER**

**СУЧАСНІ МІЖНАРОДНІ КОНФЛІКТИ
ЯК ІНДИКАТОР ТРАНСФОРМАЦІЇ СВІТОВОГО
ПОЛІТИЧНОГО ПОРЯДКУ**

Sviderska O. I.

*Candidate of Political Sciences,
Professor,
Military Institute of Taras Shevchenko
National University of Kyiv
Kyiv, Ukraine*

Свідерська О. І.

*кандидат політичних наук,
професор,
Військовий інститут Київського
національного університету імені
Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Сучасна система міжнародних відносин переживає період глибоких трансформацій, які проявляються у зростанні геополітичної конкуренції, посиленні конфліктності міжнародного середовища та зміні структури глобального політичного порядку. Події XXI століття показують, що сформована після завершення холодної війни модель міжнародних відносин поступово втрачає свою стабільність, а міжнародна система перебуває у стані переходу до нової конфігурації глобального управління. Важливим індикатором цих змін є сучасні міжнародні конфлікти, які відображають структурні суперечності між державами, міжнародними інституціями та різними центрами сили.

Світовий політичний порядок, який базувався на принципах поширення ліберально-демократичної моделі розвитку політичної системи, зміцнення ролі міжнародних інституцій, посилення глобальної економічної інтеграції та міжнародного права, перетворюється на багатополярну систему, яка супроводжується зростанням стратегічної невизначеності та посиленням геополітичної конкуренції між державами. Цьому також сприяє зростання економічного та політичного

потенціалу нових акторів міжнародної політики, зокрема Китаю та Індії. С. Гантінгтон, описуючи зіткнення цивілізацій наголошував, що у багатополярному та мультицивілізаційному світі конфлікти дедалі частіше виникають не лише через економічні чи територіальні суперечності, а й через культурні, цивілізаційні та ідеологічні відмінності між різними регіонами світу [5].

До слова, трансформація світового політичного порядку є доволі складним процесом, який охоплює зміну розподілу сил у міжнародній системі, перегляд ролі міжнародних організацій та появу нових форм геополітичної взаємодії. Зростання економічного та військового потенціалу нових держав, зокрема Китаю, Індії та країн Глобального Півдня, суттєво змінює баланс сил і сприяє формуванню нових центрів політичного впливу у міжнародній системі [7]. Сучасні міжнародні конфлікти, зокрема російсько-українська війна, конфлікти на Близькому Сході та регіону Південно-Китайського моря, відіграють у цьому процесі надважливу роль, оскільки вони прямо впливають на формування нових моделей міжнародної взаємодії. Перехід до багатополярності ускладнює функціонування міжнародних інституцій, оскільки вони були сформовані в умовах домінування одного центру сили і не повністю відповідають сучасному розподілу глобальної влади [7]. Поступово втрачається довіра до спроможностей міжнародних інституцій, особливо коли світ зіштовхується із ситуацією коли держави – члени ООН, основна місія якої полягає у підтримці миру та безпеки, дедалі частіше використовують силові або гібридні методи для реалізації власних інтересів.

До слова, важливою особливістю сучасних міжнародних конфліктів є їхній комплексний характер. У порівнянні із традиційними війнами, сучасні конфлікти часто включають широкий спектр політичних, економічних, інформаційних та цифрових інструментів впливу. Це значно ускладнює процес їх врегулювання та сприяє поширенню нестабільності у міжнародній системі. Показовим прикладом цього є російсько-українська війна, яка стала одним із факторів трансформації сучасної системи міжнародних відносин та перезавантаження світового порядку. Російсько-українська війна, на думку дослідників, є яскравим прикладом критичного розриву в уявленнях про європейську безпеку та міжнародні норми після Холодної війни. Конфлікт посилив центральну роль військової сили, територіального контролю та політики союзів, поставивши під сумнів очікування, що економічна взаємозалежність та інституційна інтеграція обмежуватимуть конфлікт великих держав. Війна у багатьох моментах відродила НАТО, поглибила стратегічну поляризацію між РФ та Заходом, а також посилила занепокоєння щодо енергетичної та продовольчої безпеки в усьому світі [4]. Конфлікт,

по-суті, продемонстрував, як багатополярність в умовах кризи може посилювати геополітичну конфронтацію, а не пом'якшувати її, оскільки великі держави переслідують різні стратегічні цілі з обмеженими інституційними обмеженнями [6]. Видимими стали і глибокі суперечності між різними моделями міжнародного розвитку безпекових стратегій. ЄС як і НАТО під впливом російсько-української війни почали переглядати політику інформаційної та кібербезпеки, сформувалися нові напрямки досліджень війни, які виходять за межі збройного протистояння, однак вимагають досліджень у сфері штучного інтелекту, інформаційних впливів, когнітивної складової інформаційної війни, і що, на нашу думку, найважливіше – посилення міжнародного досвіду. Українська боротьба змушує світ по-новому переглядати не лише досвід ведення активних бойових дій, але й вивчати інші, на перший погляд не настільки важливі фактори, як стан суспільства, механізми його консолідації, особливості ведення протистояння через історію та культуру, психологію війни та реабілітацію усіх її учасників.

Суб'єктність України та її внесок у формування нового світового порядку стає ще більш очевидним, коли на початку 2026 року формується ще кілька загострень на міжнародній політичній арені. Проведена військова операція США у Каракасі, у ході якої було затримано президента Венесуели Ніколаса Марудо розглядається як один із найрадикальніших втручань США у політику держав Латинської Америки за останні десятиліття. Серед дослідників і досі точаться дискусії щодо юридичного боку цієї операції, тобто – чергового нехтування міжнародного права. Однак уже наприкінці лютого США почали завдавати ударів по Ірану з метою знищення його ядерного потенціалу. Внаслідок цих ударів було ліквідовано значну частину військово-політичного керівництва. Як пояснив віцепрезидент США Джей Ді Венс, президент США Дональд Трамп хоче переконатися, що Іран ніколи не зможе володіти ядерною зброєю, «а це вимагає докорінної зміни мислення іранського режиму» [2].

Ескалація військового протистояння між США та Іраном має значні геополітичні наслідки для глобальної безпеки та впливає на ситуацію навколо України. По-перше, загострення конфлікту на Близькому Сході може призвести до перерозподілу військових ресурсів та політичної уваги США і їхніх союзників, що потенційно зменшує рівень стратегічної підтримки України у війні проти РФ. По-друге, конфлікт спричиняє зростання нестабільності на глобальних енергетичних ринках, зокрема через загрозу блокування стратегічних транспортних маршрутів нафти у районі Ормузької протоки, що може впливати на світову економіку та фінансові можливості держав-партнерів України.

Крім того, існує військово-технологічний аспект конфлікту. Українська сторона повідомляє, що РФ використовує іранські безпілотники типу «Шахед» і водночас бере участь у їхньому виробництві та поширенні, що створює ризик поглиблення військово-технічної співпраці між РФ та Іраном і, відповідно, потенційного посилення російських можливостей у війні проти України. Станом на початок березня 2026 року внаслідок ракетних та безпілотних атак Ірану по військових об'єктах і авіабазах союзників США до конфлікту прямо або опосередковано були втягнуті щонайменше одинадцять держав, серед яких Ізраїль, Об'єднані Арабські Емірати, Катар, Бахрейн, Кувейт, Саудівська Аравія, Йорданія, Ірак, Сирія, Азербайджан і Туреччина.

За словами В. Зеленського, Україна отримала запити на допомогу та експертизу в протидії іранським безпілотникам типу «Шахед» щонайменше від одинадцяти держав, включаючи сусідні з Іраном, а також від Сполучених Штатів та європейських країн, і вже вирішила надати допомогу трьом з них – Катару, ОАЕ та Саудівській Аравії [8]. У відповідь на українську допомогу у боротьбі з іранськими безпілотниками, очільник парламентського комітету з нацбезпеки Ірану Ібрагім Азізі погрожує Україні ударами, оскільки «тепер вся українська територія є "законною цілью" для Тегерана [1]. Відповідний допис викладено у його акаунті X. на тлі цієї суспільно-політичної турбулентності доволі влучно, на наш погляд, згадати слова прем'єр-міністерки Італії Джорджи Мелоні про те, що вибухова ситуація на Близькому Сході та безпілотники над Кіпром – це не окремі конфлікти, а прямий наслідок руйнації міжнародного права. У своєму інтерв'ю телеканалу TG5 вона зазначила, що все почалося саме з України, коли РФ, яка є постійним членом Ради Безпеки ООН, цинічно порушила кордони сусідньої держави. Таким чином, на її переконання, Кремль дав сигнал усьому світу, що правила більше не працюють [3].

Отже, сучасні міжнародні конфлікти виступають важливим індикатором трансформації світового політичного порядку та свідчать про перехід міжнародної системи до більш складної багатополлярної конфігурації. Зростання геополітичної конкуренції, послаблення ефективності міжнародних інституцій та поява нових форм військово-політичного протистояння формують нові виклики для глобальної безпеки та міжнародного права. У цих умовах особливого значення набуває роль України як активного суб'єкта міжнародної політики, досвід якої впливає на переосмислення сучасних безпекових стратегій та підходів до врегулювання міжнародних конфліктів.

Література:

1. Очільник парламентського комітету Ірану з нацбезпеки Азізі заявив, що Україна стала «законною ціллю» для Тегерана. URL: <https://surl.li/tmwalt> (дата звернення: 10.03.2026).
2. США не будуть вплутуватися у війну: Венс назвав головну мету Трампа в Ірані. URL: <https://surl.li/mtjyhj> (дата звернення: 10.03.2026).
3. Хаос у світі – це прямий наслідок нападу Росії на Україну, – Мелоні. URL: <https://surl.li/kdubpz> (дата звернення: 10.03.2026).
4. Allison G. The Russia–Ukraine war and the future of the international order. *Survival*. 2022. Vol. 64, № 3. P. 7–20.
5. Huntington S. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. New York : Simon & Schuster, 1996. 367 p.
6. Pandey H., Chaudhary S. Global Order in Transition: Major International Crises and the Strains of Multipolarity. *International Journal for Multidisciplinary Research*. 2026. URL: <https://www.ijfmr.com/papers/2026/1/67735.pdf> (дата звернення: 10.03.2026).
7. Qader A., Ashfaq K., Shahid M. The Rise of Multi-polarity: Implications for Global Governance and International Security. *Global Foreign Policies Review*. 2025. Vol. VIII, № II. P. 22–30.
8. The Iran War Deals Ukraine New Diplomatic Cards. URL: <https://surl.li/hrgiki> (дата звернення: 10.03.2026).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-38>

**THE CONTEMPORARY RELIGIOUS LANDSCAPE
OF THE UNITED STATES: CHANGES IN THE 21ST CENTURY**

**СУЧАСНИЙ РЕЛІГІЙНИЙ ЛАНДШАФТ США:
ЗМІНИ У XXI СТОЛІТТІ**

Steblok D. M.

*Doctor of Philosophy,
Associate Professor,
Associate Professor of the Department
of International Politics,
Faculty of International Economic
Relations,
Uzhgorod National University
Uzhhorod, Ukraine*

Стеблак Д. М.

*доктор філософії, доцент,
доцент кафедри міжнародної
політики
факультету міжнародних
економічних відносин,
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»
м. Ужгород, Україна*

Yudin M. A.

*graduate student of the Department
of International Politics,
Faculty of International
Economic Relations,
Uzhgorod National University
Uzhhorod, Ukraine*

Юдін М. А.

*аспірант кафедри міжнародної
політики
факультету міжнародних
економічних відносин,
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»
м. Ужгород, Україна*

В XXI столітті переважна більшість американців відносять себе до певного релігійного напрямку, більшість з них сповідує християнські погляди, хоча цей відсоток зменшується. Водночас набагато менша частина американців зазначають, що релігія для них «дуже важлива», що вони належать до певної церкви або регулярно відвідують релігійні служби [1]. В таблиці 1 представлено вибірку за період з 2002 по 2025 рр., щодо важливості релігії в житті американців, і частка громадян, які зазначали, що релігія «дуже важлива для них» у 2025 р. становить 47%, у 2024 р. – 47%, 2023 – 45%, 2022 – 46% , 2021 – 49%, 2020 – 48%, 2019 – 49%, 2018 – 50%, 2017- 51%, 2016 – 53%, 2015 – 52%, 2014 – 53% , 2013 – 56%, 2012 – 58%, 2011 – 55%, 2010 – 54%, 2009 – 56%, 2008 – 54%, 2007 – 56%, 2006 – 57%, 2005 – 59%, 2004 – 59%, 2003 – 61%, 2002 – 60% (табл. 1) [2].

Таблиця 1

Опитування Gallup: «Наскільки важливою, на Вашу думку, є релігія у Вашому житті – дуже важливою, досить важливою чи не дуже важливою?»

	Very important	Fairly important	Not very important	No opinion
	%	%	%	%
2025	47	25	28	1
2024	47	23	28	1
2023	45	26	28	1
2022	46	26	28	*
2021	49	27	25	*
2020	48	25	27	*
2019	49	26	25	*
2018	50	23	26	1
2017	51	23	25	1
2016	53	22	25	1
2015	52	26	22	1
2014	53	27	19	*
2013	56	22	22	1
2012	58	23	19	1
2011	55	26	19	1
2010	54	26	20	1
2009	56	25	19	1
2008	54	26	19	1
2007	56	26	17	1
2006	57	27	16	1
2005	59	25	16	*
2004	59	24	16	1
2003	61	24	15	*
2002	60	27	13	*

* менше ніж 0,5%

Джерело: [2].

Також в США зменшується кількість відвідування релігійних організацій та церков (рис.1). В період з 1950 – х до 2020 – х цей показник зменшився більше як на 10 пунктів.

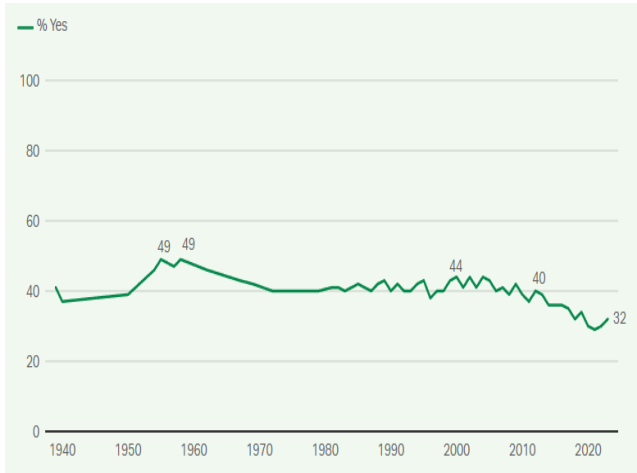

Рис. 1. Опитування Gallup: «Чи траплялося вам особисто відвідувати церкву, синагогу, мечеть чи храм протягом останніх семи днів, чи ні?»

Джерело: [1].

Падіння релігійності в США є одним з найбільших за всю історію вимірювань в ОЕСР. На рисунку 2 можна проаналізувати, що не тільки в США спостерігається зниження релігійності, але і в інших країнах світу.

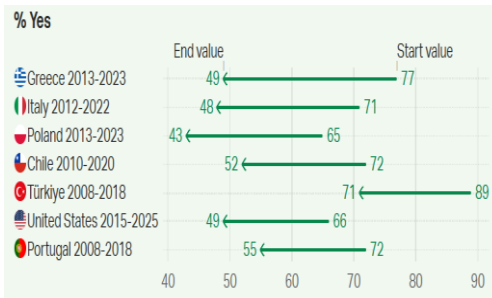

Рисунок 2. Чи є релігія важливою частиною вашого повсякденного життя?*

% – Так

Джерело: [3].

Оскільки релігійність у США знизилася, розрив між медіаною по США та світовим показником збільшився.

Що до релігійних напрямків, то згідно з даних впливової аналітичної агенції Gallup: «У 2024 році 45% американців ідентифікували себе як протестантів або християн без релігійної приналежності, 21% як католиків та 10% як представників іншої релігії, а 22% не ідентифікували себе з жодною релігією. Ці цифри знаходяться в межах одного відсоткового пункту від рівнів 2018–2020 років.» [4].

Важливо зазначити, що статистика відрізняється в залежності від віку респондентів: до прикладу релігійні вподобання молодших та старших американців різночуде відрізняються, адже більше трьох з десяти молодих людей, які є представників покоління Z (віком від 18 до 27 років у 2024 році) та міленіалів (віком від 28 до 43 років у 2024 році) – не мають релігійних уподобань, порівняно з приблизно кожним восьмим бебі-бумером та менш ніж кожним десятим представником «мовчазного покоління» (яким у 2024 році було 79 років або більше) [4]. Це можна проаналізувати, в таблиці 2.

Таблиця 2

**Релігійні вподобання дорослих у США за поколіннями,
об'єднані дані за 2020-2024 роки**

Християнство в загальному	
Generation Z	54.1%
Millennials	58.4%
Generation X	72.2%
Baby Boom	78.8%
Silent Generation	84.6%

Джерело: розроблено авторами на основі [4].

Література:

1. How Religious Are Americans? Gallup. URL: <https://news.gallup.com/poll/358364/religious-americans.aspx>
2. Religion. Gallup. URL: <https://news.gallup.com/poll/1690/religion.aspx>
3. Drop in U.S. Religiosity Among Largest in World. Gallup. URL: <https://news.gallup.com/poll/697676/drop-religiosity-among-largest-world.aspx>
4. Religious Preferences Largely Stable in U.S. Since 2020. Gallup. URL: <https://news.gallup.com/poll/659339/religious-preferences-largely-stable-2020.aspx>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-39>

**POLITICAL INSTITUTIONS AND PUBLIC OPINION IN GEORGIA
AND UKRAINE IN THE XXI CENTURY IN THE CONDITIONS
OF TRANSFORMATION OF THE SYSTEM OF INTERNATIONAL
RELATIONS: DIPLOMATIC AND STRATEGIC ASPECTS**

**ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ГРОМАДСЬКА ДУМКА В ГРУЗІЇ
ТА УКРАЇНІ XXI СТОЛІТТЯ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ
СИСТЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН: ДИПЛОМАТИЧНИЙ
І СТРАТЕГІЧНИЙ АСПЕКТИ**

Tsivatyi V.

*PhD (History), Associate Professor,
the Honored Worker of Ukraine,
Associate Professor of the Department
of International Organizations and
Diplomatic Service,
Educational and Scientific Institute
of International Relations,
Taras Shevchenko National University
of Kyiv,
Full member of the board of the
Non-governmental organization
“Scientific Society of History
of Diplomacy and
International Relations”,
Full member (academician)
of the Ukrainian Academy
of Geopolitics and Geostrategy, full
member of the National Academy
of Sciences and Arts of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Ціватий В. Г.

*кандидат історичних наук, доцент,
Заслужений працівник освіти
України,
доцент кафедри міжнародних
організацій та дипломатичної
служби,
Навчально-науковий інститут
міжнародних відносин,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
член правління Наукового
товариства історії дипломатії
та міжнародних відносин,
дійсний член (академік) Української
академії геополітики та
геостратегії, дійсний член
Національної академії наук
і мистецтв України
м. Київ, Україна*

In 2026, the European integration paths of Ukraine and Georgia have diverged significantly, moving in opposite directions despite their shared starting point as candidate countries. This study aims to examine the role and significance of the strategic and everyday narratives in Georgia and Ukraine, using the concept of Euroscepticism as an example, in the context of the transformation of the modern system of international relations.

Methodology: comparative approaches are used, embraces the principle of interdisciplinarity, and engages with the concept of multiple modernities. Scientific novelty: attention is focused on the peculiarities of the 21st century

in the economic, foreign policy, diplomatic spheres regarding the role of civil society in the political and diplomatic vector of modern states and in crisis conditions (war, revolution, political conflict, pluralism of narratives and ideologies etc.).

In Georgia, Euroscepticism is a complex, evolving phenomenon characterized by a sharp divide between a highly pro-European public and a government that has increasingly shifted toward anti-Western rhetoric and policy. Governmental Drift: Since late 2024, the ruling Georgian Dream (GD) party has significantly distanced itself from the EU [1, c. 338–348].

In November 2024, the government announced it would suspend EU accession negotiations until 2028, leading to massive domestic demarche (disagreement). Euroscepticism in Georgia has become a tool for the self-preservation of power of the ruling party, which has led to the deepest political crisis since the Rose Revolution [2]. On the other hand, the government's decision to suspend Georgia's EU integration process foreseeably sparked widespread demarche (disagreement) among the Georgian public, given that four out of five Georgians support EU membership. However, at the same time, the part of Georgians support the government delaying EU membership negotiations, indicating that Euroscepticism, propagated through government channels, has made some inroads among a share of the public. [3, c. 27–30].

In 2026, Euroscepticism in Georgia and Ukraine presents a contrasting picture: in Georgia, it is primarily top-down and driven by the political elite, while in Ukraine, it remains marginal but is evolving into a more «mature» skepticism focused on the terms and speed of accession. In Georgia, there is a sharp divide between the pro-European public and the ruling political class (Elite-Led «Strategic Divergence»). Euroscepticism in Georgia has moved from the fringes to the mainstream, primarily driven by the ruling party, Georgian Dream (GD). In Ukraine, Euroscepticism remains marginal but is evolving into a pragmatic, «on our own terms» sentiment rather than a rejection of the European vector («Conditional» Euro-Optimism). Euroscepticism in Georgia and Ukraine presents contrasting prospects, shaped by different political trajectories and societal resilience. The development and establishment of the post-Soviet states in the twenty-first century requires studying and generalizing the acquired experience. In most post-Soviet states, democratization was followed by very difficult and dramatic processes of rational and bureaucratic modernization of the state and consolidation of the nation. [4, 5, c. 851–862].

An effective way to resolve the numerous contradictions and paradoxes in modern Georgia and Ukraine might be the application of the theory of historical institutionalism, which focuses on the chronological sequence of transformations, as well as on regional and institutional consequences

of differences in social and political ways of development. Today, both Georgia and Ukraine are at an important institutional stage of transition, which involves the institutionalization of democratic political institutions under the conditions of institutional influences of international politics and everyday narratives (Eurorealism, Euroromanticism, Euroskepticism). Further stabilization and consolidation of the democratic political regime in Georgia and Ukraine can be facilitated by a public consensus regarding the strategic priorities of the Georgian state and the Ukrainian state in the context of European integration, an expanded normative framework of democracy, modern democratic practices and joining political Europe.

Integration diplomacy and the tools of integration diplomacy are an innovative direction of building political and diplomatic models of states of the 21st century in conditions of uncertainty and international political stress resistance.[6; 7]. The transformation of the modern system of international relations and changes in the geopolitical and political-diplomatic space have created new challenges for Ukraine. First of all, it is a search for new models of diplomacy and strategies of foreign policy and diplomacy. In the conditions of war, Ukraine is working on effective tools of diplomacy [8, c. 99–106].

The modern model of diplomacy is impossible without a developed system of public administration, strategy of communicative influence of states, which is a phenomenon that is developing rapidly, institutionalized, characterized by a powerful flow of innovation, whose consequences are not always positive. So acute need for a reliable system of information and analytical support public administration in general, and the system of diplomatic service in particular. Effective management in diplomacy largely determine the adoption and implementation of administrative decisions based on the impact of modern information and communication technologies [9, c. 73–88].

Accordingly receipt, analysis, delivery and effective use of information – an essential condition to ensure effective foreign policy of Ukraine and introduction of effective model of diplomacy [6; 7; 10]. Since the beginning of the XXI century, the integration of the vast majority of countries into a single geoeconomic space is accompanied by the latest global trends, permanent systemic risks, and their asymmetric effects. All the factors mentioned above have a multi-vector and contradictory impact on modern global development. As well as they encourage the international community to develop preventive measures and restart the institution of diplomacy in general, and economic diplomacy particularly [6].

Economic Diplomacy in every country has a clearly defined goal. Chief among which is the protection of national export promotion and attracting

foreign investment. Modernization of economic diplomacy is a necessary condition for its effective operation in today's globalized world. Developed countries gradually reforming its diplomatic service. Ukraine can use their experience in reforming its economic diplomacy. Without improvement of economic diplomacy, Ukraine can not make effective foreign economic policies [11, c. 38–43; 12; 13; 14].

Economic diplomacy is a tool for ensuring national interests. In the fields of foreign policy, migration policy and security policy integration, becomes one of the most ambitious and, at the same time, contradictory dimensions of integration processes in the European Union, which has its own historical institutional traditions and strategic directions, in particular in the field of migration policy [4; 6; 14]. Georgia and Ukraine, in the conditions of transformational changes in the system of international relations of the 21st century, are in search of their geopolitical location as important actors of international relations [15, c. 469–501; 16, c. 38–43; 17, c. 24–33]. In these conditions, the concept of "Geopolitics", the concept of "Geostrategy" and the concept of "Strategic planning" play an important role. The geopolitical future of Georgia and Ukraine is their regional leadership in modern world political and diplomatic processes [18, c. 161–176; 19, p. 23–27].

A specific feature of the modern international system (1991–2026) if it is interpreted as a progressive state «diffusion» unipolarity, and/or as the initial phase of the transition to a multipolar (polycentric) model, there are changes that relate to the interests and motivations of political complications in the relations between the major powers and significant increase in the number of states that are increasingly engaged in dialogue on key global issues and identify potential collaborative solutions. The emergence of new great powers between former colonies and former Third World causes of traditional geopolitical division of the world into «System Center» and the periphery, as countries such as China, India and Brazil are the most important regional centers.

Redistribution loss of economic potential and power and power factor promotes the role of medium-sized countries that join the ad hoc regional combinations of interests and forms of interaction and, depending on their individual intentions and capabilities are more involved in regional coalitions. Strategies of communicative influence in interstate and inter-institutional relations in the face of today are of particular relevance. The strategic choice and geopolitical future of Georgia and Ukraine is their regional leadership, interstate cooperation and integration processes in the world political and diplomatic processes of the 21st century. Integration diplomacy is an important factor in the future of modern states of the world.

References:

1. Ціватий В. Г. Дипломатичний протокол і етикет міжнародної ввічливості в умовах мондіалізованого світоустрою XXI століття: теоретико-методологічний і практичний дискурси наукової та освітньої дипломатії. *Сучасне суспільство* : колективна монографія. Розділ 3.12. Харків : СГ НТМ «Новий курс», 2022. С. 338–348.
2. Carbó-Catalan E., Roig-Sanz D., (2022). Culture as Soft Power : Bridging Cultural Relations, Intellectual History and Cultural Diplomacy. 350 p.
3. Ціватий В. Г. Системний аналіз і моделювання в дипломатичних, управлінських і соціально-економічних процесах: міждисциплінарний, інституціональний і теоретико-методологічний дискурси. *Системний аналіз в управлінні: міжгалузеві дослідження* : збірник наукових праць. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ : Ореол-Сервіс, 2022. Випуск IV(4). С. 27–30.
4. Modern Diplomacy in Practice. (2020). Robert Hutchings, Jeremi Suri. Paris. 260 p.
5. Ціватий В. Г. Стратегічне планування та інституціональний розвиток моделей дипломатії XXI століття. *Україна дипломатична. Науковий щорічник*. Київ : ГДП, 2024. Вип. 25 (XXV). С. 851–862.
6. Chekalenko L. D., Tsviatyi V. G.. *Foreign policy of Ukraine* / Ed. by Tsviaty V. G. Kyiv : LAT&K, 2016. 294 p., 8 p. pic.
7. Kapitonenko Mykola. International Relations Theory. London and New York : Routledge is an imprint of the Taylor & Francis Group, an informa business., 2022. 205 p.
8. Ціватий В. Г. Дипломат і кризова дипломатія в умовах трансформації сучасної системи міжнародних відносин: теоретико-методологічний і практико-орієнтований дискурси. *Україна і світ: теоретичні та практичні аспекти діяльності у сфері міжнародних відносин*. Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2024. С. 99–106.
9. Ціватий В. Г. Публічна дипломатія в Україні та світі: соціально-гуманітарний, міжнародно-політичний і практичний виміри зовнішньої політики у сфері культури (1991–2025 рр.). *Соціально-гуманітарні відносини в сучасній Україні: виклики та перспективи: колективна монографія*. Харків : СГ НТМ «Новий курс», 2025. Розділ 3 (3.2). С. 73–88.
10. Ritzer G., Dean P. Globalization: Conceptualization, Origins, and History. 2nd Edition. Oxford, 2019. 606 p.
11. Ціватий В. Стратегічне планування в дипломатії та регіональні особливості системного аналізу міжнародних відносин в умовах мондіалізованого світоустрою XXI століття: інституціональний і транс-

формаційний дискурс. *Гуманітарний корпус*. Випуск 52. Київ : ТОВ «НВП Інтерсервіс», 2024. С. 38–43.

12. Teosa V., Matsaberidze M., V. Tsivatyi V. *Eastern Europe. Regional Studies : monograph*. Chişinău : USM, 2017. 355 p.

13. Berridge G. R. *Diplomacy, Third Edition: Theory and Practice*. Palgrave Macmillan : Basingstoke and New York, 2022. 6th edition. 240 p.

14. Гуменюк Б. І., Мартинов А. Ю. *Футурологія міжнародних відносин*. Київ : «Українські пропілеї», 2025. 376 с.

15. Ціватий В. Зовнішня політика і дипломатія Грузії в умовах глобалізації. *Україна дипломатична. Науковий щорічник*. 2012. Вип. 13. С. 469–501.

16. Ціватий В. Г., Сосюра О. Сучасна дипломатична служба Грузії (інституційний розвиток, проблеми та перспективи). *Зовнішні справи. Науковий журнал*. 2012. № 6. С. 38–43

17. Ціватий В. Г. Зовнішня політика Грузії після «Революції троянд» 2004 року. *Actual problems of international relations*. 2014. С. 24–33.

18. Ціватий В. Г. Грузія як міжнародний гравець у чорноморському регіоні: історико-інституціональний і ретроспективний аспекти. *Україна і Грузія у міжнародних відносинах: історія та спільні виклики сучасності. До століття встановлення дипломатичних відносин : збірка наукових праць / упоряд. Ірина Матяш, Тамаз Путкарадзе ; вступне слово : Валерій Смолий, Ігор Долгов ; Інститут історії України НАН України, Наукове товариство історії дипломатії та міжнародних відносин. Київ : Інститут історії України НАН України, 2018. С. 161–176.*

19. Tsivatyi V. A model of economic diplomacy and migration policy of Ukraine in the system of contemporary international relations in the context of the distribution of pandemic covid-19: institutional features. *ეკონომიკისა და ბიზნესის გლობალური გამოწვევები და მდგრადი განვითარება / Global challenges and sustainable development of economics and business*. ბათუმი / Batumi, 2022. P. 23–27.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-40>

**THE INFLUENCE OF THE PARTY SYSTEMS OF THE VISEGRAD
GROUP COUNTRIES ON THE FORMATION OF STATE
POSITIONS REGARDING THE WAR IN UKRAINE**

**ВПЛИВ ПАРТІЙНИХ СИСТЕМ КРАЇН ВИШЕГРАДСЬКОЇ
ГРУПИ НА ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЗИЦІЇ
ЩОДО ВІЙНИ В УКРАЇНІ**

Chuchvara T. Ya.

*PhD Student, Department of Political
Science and Public Administration,
Uzhhorod National University
Uzhhorod, Ukraine*

Чучвара Т. Я.

*аспірант кафедри політології
і державного управління,
ДВНЗ «Ужгородський
національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Leshanych M. M.

*Candidate of Political Sciences,
Associate Professor of the Department
of International Politics,
Uzhhorod National University
Uzhhorod, Ukraine*

Лешанич М. М.

*кандидат політичних наук,
доцент кафедри міжнародної
політики,
ДВНЗ «Ужгородський
національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну у лютому 2022 року істотно змінило безпекову ситуацію в Центрально-Східній Європі та стало випробуванням для країн Вишеградської групи [4]. Уже в перші місяці війни стало помітно, що державна позиція країн V4 залежить не лише від зовнішніх обставин, а й від особливостей їхніх партійних систем. Саме конфігурація партійної конкуренції, ідеологічні орієнтації провідних політичних сил і боротьба за електоральну підтримку значною мірою визначили характер ставлення до України, санкційної політики, військової допомоги та співпраці з ЄС і НАТО. Довгострокові ідеологічні установки партій та динаміка конкуренції за виборця виявилися сильнішими за тимчасовий ефект “згуртування навколо прапора”.

Польща демонструє відносно стійкий консенсус щодо необхідності підтримки України. І попередній уряд “Права і Справедливості”, і нинішній уряд Дональда Туска виходять із того, що російська політика становить пряму загрозу для регіональної безпеки [5; 8]. Водночас навіть у польському випадку тема допомоги Україні дедалі частіше стає предметом внутрішньополітичної конкуренції. Під час

виборчих кампаній окремі політики намагаються пов'язати підтримку України з питаннями соціальних витрат, міграції чи захисту національного виробника. Це свідчить про те, що навіть за наявності базового антиросійського консенсусу партійна боротьба впливає на тональність і межі державної підтримки [1].

Угорщина, навпаки, посідає найбільш відособлену позицію серед країн V4. Домінування партії Fidesz і персоналізований стиль влади Віктора Орбана зумовили курс, у якому війна в Україні подається передусім крізь призму угорських національних інтересів, енергетичної безпеки та критики рішень Брюсселя. Угорська влада регулярно стримує або ускладнює узгодження спільних рішень ЄС щодо України, поєднуючи формальну участь у європейських механізмах із політикою постійного торгу. Така поведінка є наслідком не лише зовнішньополітичного прагматизму, а й особливостей партійної системи, у якій популістська риторика й протиставлення “національного” та “наднаціонального” стали ключовими інструментами мобілізації виборців [6; 8].

Словацьчина є прикладом того, як зміна уряду може досить швидко змінити державну позицію щодо війни. Якщо попередні словацькі кабінети підтримували Україну досить активно, то повернення до влади Роберта Фіцо і партії Smer призвело до різкого посилення скепсису щодо військової допомоги. Водночас словацька політика не є повністю однорідною: поряд із жорсткою риторикою для внутрішньої аудиторії зберігаються елементи прагматичної співпраці на рівні ЄС та економічних інтересів. Це дає підстави говорити про подвійний характер державної позиції, коли зовнішньополітичні рішення значною мірою залежать від конкуренції між проєвропейськими, популістськими та націонал-консервативними силами всередині країни [2; 3; 8].

Чехія тривалий час залишалася одним із найпослідовніших прихильників України в регіоні. За уряду Петра Фіали Прага активно підтримувала санкції проти Росії, постачання озброєнь і посилення ролі НАТО в Центральній Європі. Однак чеська партійна система також не позбавлена внутрішньої напруги. Після кількох років лідерства у підтримці України, результати парламентських виборів 2025 року зафіксували перемогу опозиційної партії ANO 2011 Андрея Бабіша. Передвиборча кампанія Бабіша базувалася на тезі, що уряд піклувався про українців більше, ніж про власних громадян, що вписується в загальноєвропейську тенденцію зростання популізму на тлі втоми від війни. Хоча президент Петр Павел та Сенат залишаються інституційними бар'єрами для виходу з НАТО чи ЄС, існує реальний ризик скорочення чеської допомоги Україні та приєднання Праги до “скептичного блоку” Орбана та Фіцо [7; 8].

Таким чином, державна позиція країн Вишеградської групи щодо воєнної кризи в Україні формується не лише під впливом міжнародного середовища, а й під дією внутрішньопартійної конкуренції. Польща та Чехія загалом зберігали більш послідовну підтримку України, тоді як в Угорщині та Словаччині сильніші позиції популістських і націонал-консервативних сил сприяли більш стриманому або конфліктному курсу. Це свідчить про те, що партійні системи є важливим чинником зовнішньополітичної поведінки держав, а відмінності між ними значною мірою пояснюють політичну неоднорідність Вишеградської групи в умовах війни.

Література:

1. Cottey A. NATO and the Russia–Ukraine war: geopolitics, ideology, and the new politics of the alliance. *Defence Studies*. 02.10.2025. Вип. 25, № 4. С. 800–824. DOI:10.1080/14702436.2025.2562982.
2. Czyż A. The Visegrad Group Countries Towards the War in Ukraine in 2022. *Studia Politologiczne*. 10.10.2024. 3/2024 (73). С. 254–271. DOI:10.33896/SPolit.2024.73.15.
3. Dębiec K. ‘Dr Fico and Mr Hyde’: Slovakia’s game with Ukraine and Russia | OSW Centre for Eastern Studies. 08.10.2024. URL: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2024-10-08/dr-fico-and-mr-hyde-slovakias-game-ukraine-and-russia> (дата звернення: 19.03.2026).
4. Marchuk V., Holubiak N. SECURITY COOPERATION IN THE VISEGRAD GROUP: NEW CHALLENGES AND HYBRID THREATS. 2020. № 14.
5. Prochwicz Jazowska M. Home and away: Why Poland is fighting a war on two fronts – European Council on Foreign Relations. 09.08.2025. URL: <https://ecfr.eu/article/home-and-away-why-poland-is-fighting-a-war-on-two-fronts/> (дата звернення: 19.03.2026).
6. Szabó L. P., Horváth B. ONE MAN’S WAR: PERSON-MARKING AND GEOPOLITICAL POSITIONING IN VIKTOR ORBÁN’S SPEECHES (2022–2025).
7. Національний Інститут Стратегічних Досліджень. Парламентські вибори в Чехії – 2025: підсумки та значення для політичного курсу держави. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/parlamentski-vybory-v-chehiyi-2025-pidsumky-ta-znachennya-dlya> (дата звернення: 19.03.2026).
8. Beck R. The Visegrád Four: Disunity in Central Europe. 23.02.2024. URL: <https://www.fpri.org/article/2024/02/the-visegrad-four-disunity-in-central-europe/> (дата звернення: 19.03.2026).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-41>

**TRANSFORMATIONS IN THE POLITICAL SYSTEM
OF THE PRC FOLLOWING XI JINPING'S RISE TO POWER**

**ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ КНР
ПІСЛЯ ПРИХОДУ ДО ВЛАДИ СІ ЦЗІНЬПІНА**

Sheviakov I. D.

*Postgraduate student,
V. N. Karazin Kharkiv National
University
Kharkiv, Ukraine*

Шевяков І. Д.

*аспірант кафедри політології,
Харківський національний
університет імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна*

Актуальність аналізу трансформацій політичної системи КНР за правління Сі Цзіньпіна пов'язана з тим впливом, який це має на систему прийняття рішень. Це у свою чергу, суттєво впливає на зовнішню політику КНР, що в умовах зростання впливу Китаю на міжнародній арені загалом, а зокрема з огляду на зростання китайського впливу на Росію, може суттєво вплинути на перебіг та результати російсько-української війни.

Метою дослідження є аналіз трансформацій, що відбуваються в політичній системі КНР після приходу до влади Сі Цзіньпіна.

Трансформація політичної системи КНР після приходу до влади Сі Цзіньпіна характеризується усунення неформальної системи стримування та противаги. Зокрема це проявилось у створенні Комісії ЦК КПК з безпеки та Центральна Комісія з питань комплексного поглиблення реформ. Перша з них покликана централізувати силові інституції під владою голови держави, а друга мала контроль економічних реформ. Будучи головою обох Комісій Сі Цзіньпін посилив свій контроль як над силовим апаратом, так й над економікою КНР. Ще одним інструментом посилення контролю, стало видання наказу Про «Сім тем, про які не говорять» якого мають дотримуватися працівники державних установ, порушення положень указу, зокрема призвело до звільнення ряду працівників закладів освіти, а також переслідування адвокатських спільнот які критикували КПК. Ще одним проявом процесів централізації стало обмеження автономії Гонконгу в наслідок впровадження Закону «Про національну безпеку» в 2020-му році, наслідком чого стало посилення впливу центральної влади та зменшення можливостей для діяльності опозиційних груп [1, с. 13–22].

Типовою для політичної системи після приходу до влади Сі Цзіньпіна стала централізація влади, прикладом цього стало рішення Загальнонаціонального З'їзду КПК щодо фундаментальної ролі «Думок Сі Цзіньпіна» для політичної програми КПК. Також показом є присвоєння Сі Цзіньпіну статусу «ядра партії» який в останнє було присвоєно Ден Сяопіну [2, с. 3].

Надання офіційного статусу ідеологічному доробку лідера КПК є унікальним і до цього не було характерним для КНР після відходу від справ Ден Сяопіна [10, с. 36].

Це може свідчити про зростання ідеологізації партійного апарату та одночасній персоналізації політичної системи після приходу до влади Сі Цзіньпіна. Персоналізація влади також простежується в поверненні маоїстських політичних практик, зокрема масових кампаній. Ще однією ознакою посилення персональної влади Сі Цзіньпіна на КПК можуть слугувати численні антикорупційні кампанії цілями яких часто стають опоненти та суперники чинного лідера КПК. При цьому варто зазначити, що деякі дослідники вбачають у подібних компаніях інструмент підвищення політичної легітимності в очах населення задля зменшення ризиків внутрішньої нестабільності через суспільне невдоволення. [2, с. 4–5; 3, с. 30–32].

Доказом ролі антикорупційних кампаній як інструменту централізації влади може слугувати зменшення відсотку посадовців середньої та нижньої ланки які ставали ціллю таких кампаній після 2019 року та зміна акценту на рядових членів партії. Це може свідчити, що на думку лідера КНР партійна бюрократія після скасування обмеження зайняття посади голови КНР більше ніж два терміни вже не приставляє загрози для його позиції у владній вертикалі. Разом із тим саме скасування обмеження в два термін для особи, що посідає посаду голови КНР є показом, адже обмеження на два терміни діяло з 1978 року та було покликано упередити узурпацію влади та гарантувати колективне лідерство. Ще однією ознакою персоналізації влади є відмова Сі Цзіньпіна від висування кандидатури спадкоємця на посаду Генерального Секретаря КПК, що є відходом від неформальної традиції яка склалася після смерті Мао Цзедуна та може свідчити про бажання Сі Цзіньпіна залишатися на посаді і після завершення другого терміну. [4, с. 5; 5, с. 33–34, 36].

Заважаючи на те, що наступник Сі Цзіньпіна, так і не був названим станом на початок 2026, можна припустити, що він планує залишатися на посаді й після завершення його третього терміну в 2027 році. Ознакою персоналізації влади та повернення до практик періоду Мао Цзедуна також є розбудова культу особистості Сі Цзіньпіна. Проявами цього, є появи голови КНР в публічних місцях для спілкування

з звичайними людьми та обіцянки вирішити їхні проблеми, а також активне висвітлювання ролі Сі Цзіньпіна в досягненнях КНР, зокрема показовою є публікація від 2018, присвячену річниці початку “Реформ та відкритості”, в якій Сі Цзіньпін згадувався вдвічі частіше, ніж Ден Сяопін [5, с. 37].

Як бачимо, після приходу до влади Сі Цзіньпіна політична система КНР стала характеризуватися двома паралельними та взаємопов’язаними тенденціями. Першою є поступовий демонтаж системи стримування і противаг, яку було сформовано після смерті Мао Цзедуна, а другою з них є персоналізація влади та відхід від колективного керівництва в КПК. Доказом наявності цих тенденцій є скасування обмеження на терміни для голови КНР та фактичну відмову Сі Цзіньпіна від призначення свого спадкоємця на посаду Генерального секретаря КПК. У поєднанні з фактичною відмовою від неформального принципу обмеження перебування на посаді Генерального секретаря двома послідовними термінами це може засвідчувати централізацію влади у межах КПК та китайського уряду. Ще одним доказом цього можуть слугувати масштабні антикорупційні кампанії, об’єктами яких стала значна частина внутрішньопартійних опонентів Сі Цзіньпіна. Водночас отримання Сі Цзіньпіном звання “ядра” партії у поєднанні з формалізацією його ідеологічного доробку та популяризація образу Сі Цзіньпіна в національній пресі може свідчити про посилення персоналістичних тенденцій в політичній системі КНР.

Підсумовуючи, можемо сказати, що після приходу до влади Сі Цзіньпіна для політичної системи КНР стали характерними тенденції до централізації та персоналізації влади. Проявами централізації влади можна вважати централізацію влади над силовим апаратом та економічною політикою. Додатковою ознакою централізації влади може слугувати скасування обмеження на два терміни для посади голови КНР та відмова Сі Цзіньпіна від неформальної традиції призначення наступника на посаду Генерального Секретаря КПК, можуть свідчити про бажання чинного голови держави та партії залишатися на своїй посаді і надалі. Окрім цього присвоєння чинному Генеральному Секретарю статусу «ядра партії» та формалізація статусу його ідеологічного доробку в поєднанні з формуванням культу особистості свідчать про зусилля націлені на персоналізацію влади. Інструментом посилення влади чинного голови КПК стали кампанії по боротьбі з корупцією жертвами яких часто стають політичні опоненти та конкуренти Сі Цзіньпіна.

Ці процеси можуть призвести до посилення непередбачуваності в прийнятті рішень та як наслідок призвести до зростання ризиків конфронтації між КНР та Заходом на міжнародній арені. Відмова

від «колективного лідерства» та персоналізація влади також можуть у середньостроковій перспективі підвищити вразливість політичної системи КНР. В цілому це створює несприятливі умови та загалом підвищує ризики пов'язані з поглибленням залучення КНР в підтримку російської агресії.

Література:

1. Fang Q., Li X. Xi's Chinese Dream and its Challenges. Duluth, 2023. 16 p. URL: https://lup.nl/wp-content/uploads/Fang_Introduction.pdf
2. Perry E. J. China's Governance in the "New Era" of Xi Jinping. Cambridge, 2024. 7 p. URL: https://elizabethperry.scholars.harvard.edu/sites/g/files/omnuum8556/files/chinas-governance-in-the-new-era-of-xi-jinping_1.pdf
3. Fayard E. The Politics of Corruption: A Critical Examination of the Anticorruption Strategy in Xi Jinping's China. London, 2022. 11 p. URL: <https://upr.lse.ac.uk/articles/61/files/submission/proof/61-1-441-1-10-20220321.pdf>
4. Pei M. From Purge to Control: A Recent Pivot in Xi Jinping's Anti-Corruption Crackdown. Los Angeles, 2025. 13 p. URL: <https://theasanforum.org/the-persistent-soaring-ambitions-of-xi-jinpings-new-era-for-china-socialism-and-the-globe/>
5. Ramirez P. POWER TO XI: HOW XI JINPING CONSOLIDATED POLITICAL POWER IN THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA. Monterey, 2019. 124 p. URL: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c6/POWER_TO_XI_HOW_XI_JINPING_CONSOLIDATED_POLITICAL_POWER_IN_THE_PEOPLE%27S_REPUBLIC_OF_CHINA_%28IA_powertoxihowxiji1094562804%29.pdf

**THE IMPACT OF GLOBAL FINANCIAL TRENDS
ON THE DEVELOPMENT OF BORDER TERRITORIES
AND CROSS-BORDER COOPERATION**

**ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНИХ ФІНАНСОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ
НА РОЗВИТОК ТЕРИТОРІЙ ФРОНТИРІВ
ТА ТРАНСКОРДОННУ СПІВПРАЦЮ**

Shpachuk V. V.

*Doctor of sciences in Public
administration, Professor,
Member of the Scientific Council
of the SRI "Institute of SA and RD"
of UNU, Ukraine,
Visiting Professor,
Newcastle University,
Newcastle, United Kingdom*

Шпачук В. В.

*доктор наук з державного
управління, професор,
Член Наукової ради ІДУРР УНУ,
Україна,
запрошений професор,
Університет Ньюкасла
м. Ньюкасл, Велика Британія*

У час відкритості кордонів та інтеграції держав у глобальний ринковий простір, коли глобалізаційні процеси охопили майже всі країни світу неможливо було перебувати осторонь від глобальних викликів, змін та фінансових тенденцій, неможливо здійснювати ефективну транскордонну співпрацю не оцінюючи глобальні фінансові тенденції та їх наявний або потенційний вплив та наслідки особливо для територій фронтірів держави. Водночас, необхідно зазначити безумовний факт, що значна кількість політиків та деякі економісти переоцінили вигоди і недооцінили витрати та ризики, пов'язані з глобалізацією, посилюючи впевненість еліт, що її підтримують [1]. Така ж зацікавленість саме у дослідженні можливого впливу фінансової системи викликана тим, що саме фінансова сфера відіграє визначальну роль для будь-якої держави, оскільки від неї залежить економічна стійкість, можливість фінансування та протистояння зовнішнім загрозам економічного виснаження, що може призвести до втрати обороноздатності та руйнування держави.

Слід також взяти до уваги, що нинішня геополітична фрагментація пов'язана з кардинальними потрясіннями глобальної економіки, з економічними, фінансовими і технологічними війнами, що не просто загострилися, а вже навіть вилилися в найбільші санкційні протистояння, а також прямі військові конфлікти, спричинила новий поділ глобального економічного простору.

При цьому, «політичні аспекти ведення міжнародного бізнесу значно посилюються та займають центральне місце на порядку денному, а оптимізм 90-х років минулого сторіччя щодо руху до світу без кордонів змінився дискусіями та конкретними діями з боку окремих держав та політичних діячів про технонаціоналізм, деглобалізацію, а також про обмеження торгівлі, вільного руху капіталу та робочої сили, прямих іноземних інвестицій» [2].

Також необхідно зазначити, що триваюча на сьогодні геополітична фрагментація та деглобалізація:

- по-перше, поставили перед теорією міжнародного бізнесу та міжнародних економічних відносин фундаментальні питання, порушивши тему взаємин між державною політикою та наростаючими факторами волатильності, ризикованості, невизначеності, складності та неоднозначності [3–4];

- по-друге, прискорили розвиток таких системно значущих процесів, як суверенізація та стратегічна автономія держав світу, імпортзаміщення тощо, які посилюють вплив і на регіоналізацію глобального економічного простору;

- по-третє, ведуть до серйозної перебудови міждержавних взаємин та високого ступеня невизначеності перспектив розвитку транскордонної співпраці країн;

- по-четверте, призводять до повернення виробництв у вихідні країни з-за кордону (для опису цього використовуються поняття *backshoring* та *reshoring*), а також до вибудовування ланцюжків поставок у партнерстві з геополітично дружніми країнами, готовими до співпраці та координації промислових політик [5].

Як результат даного впливу, а також перебуваючи в перших рядах учасників транскордонної співпраці території фронтири держави одними з першими відчувають вплив як геополітичної фрагментації, так і змін засад та умов міжнародної торгівлі, глобальних викликів та фінансових тенденцій як прямий, так і опосередкований через взаємозв'язок з іншими державами, участь у проектах транскордонної співпраці, різноманітні ланцюгові реакції, тощо.

Література:

1. Stiglitz J. The overselling of globalization. *Business Economics*. 2017. Vol. 52, no 3. P. 129–137.

2. Beugelsdijk S., Luo Y. The politicized nature of international business. *Journal of International Business Studies*. 2024. DOI: 10.1057/s41267-023-00681-4.

3. Buckley P.J. The theory and empirics of the structural reshaping of globalization. *Journal of International Business Studies*. 2020. Vol. 51, no 9. P. 1580–1592.

4. Petricevic O., Teece D. The structural reshaping of globalization: implications for strategic sectors, profiting from innovation, and the multinational enterprise. *Journal of International Business Studies*. 2019. Vol. 50, no 9. P. 1487–1512.

5. Witt M., Lewin A., Li P., Gaur A. Decoupling in international business: evidence, drivers, impact, and implications for IB research. *Journal of World Business*. 2023. Vol. 58, no 1. P. 101399.

SECTION 3. INTERNATIONAL AND NATIONAL LAW IN RESPONSE TO AGGRESSION AND WAR CRIMES

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-43>

CONSTITUTIONAL JURISDICTION AS A GUARANTEE OF HUMAN RIGHTS IN THE CONTEXT OF THE TRANSFORMATION OF THE INTERNATIONAL LEGAL ORDER

КОНСТИТУЦІЙНА ЮРИСДИКЦІЯ ЯК ГАРАНТІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ

Badyda A. Yu.

*Doctor of Law, Associate Professor,
Associate Professor of the Department
of Theory and History of State and Law,
Uzhgorod National University
Uzhgorod, Ukraine*

Бадида А. Ю.

*доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії
держави і права,
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»
м. Ужгород, Україна*

Сучасний міжнародний правопорядок переживає глибоку трансформацію. У цих умовах особливо важливим стає захист прав людини. Ключову роль у цьому контексті відіграють конституційні суди. Щоб підтвердити цю тезу, варто звернутися до документів у рамках ОБСЄ, що визнані авторитетними міжнародними джерелами, у одному з яких підкреслюється, що конституція не може ефективно діяти без окремого механізму забезпечення її виконання. Там, де принцип верховенства права не панує, конституція може ігноруватися виконавчою владою. Основні свободи потребують незалежного механізму для їх забезпечення [1, с. 11].

У науковій доктрині конституційного права підкреслюється, що основним призначенням конституційного правосуддя є забезпечення верховенства Конституції. Як зазначає французький дослідник А. Манугуен, саме спеціалізований орган конституційної юрисдикції здатний гарантувати панування Конституції у правовій системі [2, с. 17]. Визначення мети конституційного правосуддя закономірно зумовлює необхідність звернення до повноважень органів

конституційної юрисдикції. Конституційні суди можуть здійснювати різні групи повноважень, зокрема контроль за конституційністю нормативних актів, розгляд питань щодо захисту конституційного ладу та інші форми конституційного контролю [3, р. 68–69].

Конституційна юрисдикція є інституційним механізмом, який забезпечує ефективний контроль за діяльністю законодавчої влади. У висновках Венеційської комісії від 2008 року, що присвячені конституційній юстиції, йдеться про те, що конституційні судді формують межі повноважень виконавчої та законодавчої влади, коли вони перевіряють конституційність виборчих правил або положень, що регулюють кваліфікацію кандидатів. Конституційні суди відіграють ключову роль у забезпеченні незалежності судової влади. Ця роль особливо важлива у справах, що стосуються судових бюджетів і оплати праці суддів. Суди стикаються з підвищеним ризиком конфлікту, коли їхні рішення передбачають непередбачені витрати уряду. Втручання у фінансові плани уряду може мати наслідки для бюджету самого конституційного суду. Висновуючи, внутрішня логіка конституційного контролю означає, що суди не можуть уникати участі у політичних суперечках. Водночас вони повинні бути готові оцінювати політичні наслідки своїх рішень, оскільки їхнім обов'язком є збереження демократії та верховенства права, а також реальний захист прав людини [1, с. 15]. Іншими словами, роль конституційних судів повинна залишатися правовою, а не політичною. Судді повинні керуватися конституцією та принципом верховенства права.

У сучасній правовій доктрині принцип верховенства права розглядається як фундаментальна основа демократичної правової держави, що передбачає підпорядкування діяльності органів публічної влади праву та обмеження державної влади конституційними нормами. За формулою лорда Т. Бінгема, що найчастіше цитується у сучасній правовій науці – усі особи та органи влади в державі, як публічні, так і приватні, повинні бути пов'язані законом і мати право користуватися його захистом [4, р. 69]. Реалізація цього принципу неможлива без ефективного контролю за дотриманням Конституції. Дослідження лорда Бінгема були застосовані Європейською комісією за демократію через право у 2011 році у Доповіді, яка містить консолідоване розуміння принципу верховенства права та правової держави [5]. Таким чином, реалізація принципу верховенства права значною мірою залежить від ефективності конституційного контролю, що зумовлює особливе значення конституційної юрисдикції у сучасних кризових умовах.

Сучасні дослідження дозволяють виявити певні проблеми, що проявляються у обмеженні прав людини, чи тиску на судову владу,

чи ослабленні системи стримувань і противаг. Йдеться про явище так званого «демократичного відкату» (з англ. – democratic backsliding). Власне, у цьому контексті конституційні суди здатні пом'якшувати конституційні кризи та протидіяти антидемократичним тенденціям. Крім того, дослідники, зокрема Р. Уїтс, зазначають, що у Європі протягом останнього десятиліття відбувається криза верховенства права, пов'язана з конфліктами між політичними інституціями та судами. У відповідь на ці виклики інституції Європейського Союзу почали застосовувати нові механізми захисту основоположних цінностей Союзу, зокрема процедуру за статтею 7 Договору про ЄС, механізм умовності фінансування та активний судовий контроль з боку Суду Європейського Союзу [6, р. 936–939]. Водночас у сучасних наукових дослідженнях зазначається, що незважаючи на розвиток міжнародних та наднаціональних механізмів захисту прав людини, основна відповідальність за їх забезпечення залишається за національними державами [7]. Саме національні конституційні системи, передусім конституційні суди, виступають первинними гарантіями прав людини, тоді як міжнародні механізми встановлюють лише мінімальні стандарти такого захисту.

Крім того, особливого значення набуває питання балансу між потребами державної безпеки та гарантіями прав людини. Саме конституційна юрисдикція відіграє ключову роль у забезпеченні цього балансу, здійснюючи контроль за відповідністю рішень органів публічної влади конституційним принципам. До прикладу, Конституційний Суд України у справі щодо соціального захисту військовослужбовців підкреслив, що найвищим державним інтересом є забезпечення високого рівня обороноздатності, а підтримка військовослужбовців ЗСУ є «одним із засобів розширення оборонних можливостей держави» [Рішення КСУ]. Подібні підходи характерні й для інших конституційних судів Європи, що забезпечують рівновагу між інтересами держави та правами людини.

Трансформація міжнародного правопорядку зумовлює підвищення ролі конституційної юрисдикції у системі захисту прав людини.

Конституційні суди забезпечують контроль за діяльністю публічної влади та сприяють утвердженню принципу верховенства права.

Конституційна юрисдикція виступає важливим елементом взаємодії національного та міжнародного механізму захисту прав людини.

У сучасних умовах особливого значення набуває забезпечення балансу між потребами державної безпеки та гарантіями прав людини.

Література:

1. Constitutional Justice : Consolidated Summary : OSCE Human Dimension Seminar (Warsaw, 14–16 May 2008) / OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR). Warsaw : OSCE/ODIHR, 2008. 43 p. URL: <https://odihr.osce.org/sites/default/files/f/documents/2/5/33161.pdf> (дата звернення: 15.03.2026).
2. Manouguian A. La légitimation du système français de justice constitutionnelle. Mémoire de recherche présenté en vue de l'obtention du Master 2. *Droit public fondamental*. 2012/2013. 156 p. URL: <https://edpl.univ-lyon3.fr/medias/fichier/a-manouguian-n21-1478267878331-pdf> (дата звернення: 02.08.2024).
3. Bon P. Le Conseil Constitutionnel français et le modèle des cours constitutionnelles Européennes. *Revista Española de Derecho Constitucional*. 1991. Año 11. № 32. Mayo-Agosto. pp. 68–69. URL: <https://www.cepc.gob.es/sites/default/files/2021-12/25024redc032045.pdf> (дата звернення: 15.03.2026).
4. Bingham T. The Rule of Law. *The Cambridge Law Journal*. 2007. Vol. 66(1). P. 67–85. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/cambridge-law-journal/article/rule-of-law/0E971B5BB930C2E363D351C5CBC3B855>
5. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). Report on the Rule of Law. CDL-AD(2011)003rev. Strasbourg, 2011. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2011\)003rev-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)003rev-e) (дата звернення: 15.03.2026).
6. Uitz R. The Rule of Law in the EU: Crisis, Differentiation, Conditionality. *European Papers – A Journal on Law and Integration*. 2022. Vol. 7, No. 2. P. 929–948. URL: https://www.europeanpapers.eu/system/files/pdf_version/EP_eJ_2022_2_SS1_5_Renata_Uitz_00587.pdf (дата звернення: 15.03.2026).
7. Jan Velaers. Constitutional Versus International Protection of Human Rights: Added Value or Redundancy? The Belgian Case, in the Light of the Advisory Practice of the Venice Commission. 2016. *Cairn.info*. URL: https://droit.cairn.info/revue-interdisciplinaire-d-etudes-juridiques-2016-2-page-265?lang=en&utm_source=chatgpt.com
8. Рішення Конституційного Суду України (справа про посилений соціальний захист військовослужбовців). м. Київ. 6 квітня 2022 року. № 1-р(II)/2022. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/1_r_2_2022.pdf (дата звернення: 15.03.2026).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-44>

**THE RULE OF LAW AND NOTARIAL JURISDICTION:
THE ROLE OF THE NOTARY AS A SUBJECT
OF DELEGATED PUBLIC POWERS**

**ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ТА НОТАРІАЛЬНА ЮРИСДИКЦІЯ:
РОЛЬ НОТАРІУСА ЯК СУБ'ЄКТА ДЕЛЕГОВАНИХ
ПУБЛІЧНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ**

Vdovichena L. I.

*PhD in Law, Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Public Law,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National
University
Chernivtsi, Ukraine*

Вдовічена Л. І.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри публічного права,
Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна*

Принцип верховенства права є фундаментальною засадою функціонування демократичної правової держави, що передбачає підпорядкування діяльності органів публічної влади закону, забезпечення юридичної визначеності, рівності перед законом та ефективного захисту прав людини. У сучасних умовах збройного конфлікту значення цього принципу суттєво зростає, оскільки саме він забезпечує баланс між потребами національної безпеки та необхідністю збереження демократичних правових стандартів. Як підкреслюється у сучасних дослідженнях, ефективна реалізація принципу верховенства права є ключовою передумовою стабільності правової системи навіть у кризових умовах функціонування держави [1, с. 3].

У сучасній правовій системі реалізація принципу верховенства права здійснюється не лише через діяльність судових органів, а й через функціонування інститутів превентивного правосуддя, серед яких важливе місце посідає нотаріат. У науковій літературі принцип верховенства права розглядається як комплексна правова концепція, що охоплює вимоги законності, правової визначеності, пропорційності та ефективного доступу до правосуддя [2, с. 110–112]. Нотаріальна діяльність є важливим механізмом реалізації принципу верховенства права у сфері суспільних відносин. Посвідчення правочинів, засвідчення фактів, що мають юридичне значення, а також інші нотаріальні дії спрямовані на забезпечення юридичної визначеності та правової безпеки цивільного обороту. Дослідники зазначають, що нотаріат виконує важливу функцію превентивного правосуддя, оскільки

спрямований на запобігання виникненню правових конфліктів ще до їх появи [3, с. 231].

Особливість правової природи нотаріальної діяльності полягає у поєднанні публічно-правових та приватноправових елементів. З одного боку, нотаріус здійснює професійну діяльність як представник вільної юридичної професії, а з іншого – реалізує делеговані державою владні повноваження щодо посвідчення прав та фактів, що мають юридичне значення – частина 1 статі 3 Закону України «про Нотаріат» встановлює, що «нотаріус – це уповноважена державою фізична особа, яка здійснює нотаріальну діяльність у державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві або незалежну професійну нотаріальну діяльність, зокрема посвідчує права, а також факти, що мають юридичне значення, та чиняє інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності» [4]. Саме тому нотаріус розглядається як суб'єкт делегованих публічних повноважень, діяльність якого спрямована на забезпечення правової стабільності суспільних відносин [5, с. 78, с. 80]. У цьому контексті нотаріальна юрисдикція виступає особливою формою реалізації принципу верховенства права у сфері приватноправових відносин. На відміну від судової юрисдикції, яка спрямована на вирішення правових спорів, нотаріальна юрисдикція має превентивний характер та забезпечує правову визначеність ще на етапі виникнення правовідносин. Завдяки цьому нотаріальна діяльність сприяє зменшенню навантаження на судову систему та підвищенню ефективності правового регулювання.

У сучасній європейській правовій доктрині нотаріальна діяльність дедалі частіше розглядається як складова системи превентивного правосуддя (*preventive justice*), метою якого є запобігання виникненню правових конфліктів. У цьому контексті нотаріус виступає гарантом правової визначеності, оскільки перевіряє законність правочинів, встановлює юридично значущі факти та забезпечує юридичну достовірність документів. Такий підхід сприяє формуванню довіри до правової системи та підвищує ефективність правового регулювання, що є важливою складовою реалізації принципу верховенства права. Також, варто зауважити, що в правовій доктрині нотаріальна діяльність розглядається і як складова безспірної юрисдикції (*non-contentious jurisdiction*), що охоплює процедури встановлення юридичних фактів, посвідчення прав і оформлення правовідносин у випадках відсутності правового спору. У межах такої юрисдикції нотаріус виконує функцію публічного гаранта юридичної визначеності, забезпечуючи законність правочинів і підтвердження юридично значущих обставин без необхідності звернення до суду. Саме тому нотаріальна діяльність розглядається як важливий елемент системи превентивного правосуддя

та ефективний механізм реалізації принципу верховенства права у сфері приватноправових відносин.

Особливого значення нотаріальна діяльність набуває в умовах воєнного стану, коли забезпечення юридичної визначеності правовідносин стає важливим елементом підтримання правопорядку. Масові переміщення населення, втрата документів та необхідність оперативного оформлення юридичних документів зумовлюють зростання ролі нотаріату як інституту, здатного забезпечити швидке та ефективне юридичне оформлення правовідносин. У таких умовах нотаріус виступає важливим елементом механізму реалізації публічних функцій держави щодо захисту прав громадян. Тому, саме з метою збереження документів нотаріального діловодства та архіву приватного нотаріуса 11 лютого 2025 року було затверджено Наказом Міністерства юстиції України «Порядок тимчасового переміщення документів нотаріального діловодства та архіву приватного нотаріуса в умовах воєнного стану», який встановлює правила тимчасового переміщення документів нотаріального діловодства та архіву приватного нотаріуса в умовах воєнного стану [6].

Умови воєнного стану також актуалізують питання подальшого реформування нотаріальної діяльності та розширення компетенції нотаріусів у сфері безспірної юрисдикції. Йдеться передусім про ті правовідносини, у яких відсутній спір між сторонами, але необхідне офіційне посвідчення або встановлення юридичного факту. У таких випадках нотаріус може ефективно виконувати функції превентивного правосуддя, забезпечуючи юридичну достовірність документів без необхідності звернення до суду.

Отже, дослідження проблем реалізації принципу верховенства права в умовах збройного конфлікту підтверджують важливість функціонування ефективних правових інститутів, здатних забезпечити доступ громадян до правових механізмів захисту їхніх прав навіть у складних соціально-політичних умовах. Таким чином, нотаріус як суб'єкт делегованих повноважень відіграє важливу роль у забезпеченні принципу верховенства права та стабільності цивільного обороту. Нотаріальна юрисдикція виступає ефективним механізмом превентивного правового регулювання, що сприяє захисту прав і законних інтересів учасників правовідносин, забезпечує юридичну визначеність та створює передумови для подальшого розвитку правової системи України.

Література:

1. Novitskyi V., Demydenko V., Andreikiv A., Vdovichena L., Volokhov O. The Rule of Law: Peculiarities and its Implementation during

the Armed Conflict in Ukraine – A Comparative Analysis. *Premier Journal of Science*. 2025. Vol. 13. Article 100104. DOI: <https://doi.org/10.70389/PJS.100104>.

2. Pech, L. The Rule of Law as a Well-Established and Well-Defined Principle of EU Law. *Hague J Rule Law* 14, 107–138 (2022). DOI: <https://doi.org/10.1007/s40803-022-00176-8>

3. Sarazin J.-Y. L'historien et le notaire : acquis et perspectives de l'étude des actes privés de la France moderne. *Bibliothèque de l'École des chartes*. 2002. Vol. 160. DOI: <https://doi.org/10.3406/bec.2002.451095>

4. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII. В редакції від 01.01.2026 року. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3425-12/page>

5. Вдовічена Л. І. Доктрина делегованих повноважень як основа правового статусу нотаріуса. У: *Modern trends in the development of legal science*. Riga: Baltija Publishing, 2025. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-608-9-7>.

6. Порядок тимчасового переміщення документів нотаріального діловодства та архіву приватного нотаріуса в умовах воєнного стану: Затверджено Наказом Міністерства Юстиції України №356/5 від 11.02.2025. Офіційний вісник України. 2025 р., № 12, стаття 968. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0212-25#Text>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-45>

THE ROLE OF NATIONAL COURTS IN THE MECHANISM FOR PROSECUTION OF WAR CRIMES

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНИХ СУДІВ У МЕХАНІЗМІ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ

Volokhov O. S.

*Candidate of Sciences (Law),
Attorney at Law, Partner,
SLA Attorneys
Kyiv, Ukraine*

Волохов О. С.

*кандидат юридичних наук,
адвокат, партнер,
SLA Attorneys
м. Київ, Україна*

War crimes rank among the most serious international offenses, representing a breach of the core principles of international law. National courts are crucial in holding perpetrators accountable, as they enforce criminal justice and serve as the primary forum through which the state responds to severe violations of international humanitarian law.

In the context of the armed conflict against Ukraine and Russian aggression, national courts have effectively taken on the primary role of prosecuting those responsible for war crimes, aligning with the principle of complementarity in international criminal law, which states that the main obligation to bring perpetrators to justice lies with national judicial authorities [1, p. 44].

National courts ensure the direct application of both domestic and international law, which is a key feature of their work in cases involving war crimes. They apply provisions of the Criminal Code of Ukraine that implement the norms of international humanitarian law, specifically the Geneva Conventions and their Additional Protocols. At the same time, judicial practice shows that national courts are increasingly relying on international sources of law to interpret the elements of a crime and to establish its parts, indicating a gradual harmonization of national law enforcement with international standards [2, p. 281].

The role of national courts in establishing consistent judicial precedent regarding the classification of war crimes is particularly important. Given that such precedent in Ukraine was limited prior to the onset of full-scale aggression, it is precisely these recent court decisions that lay the foundation for the further development of legal practice. As noted in relevant analytical materials, Ukrainian courts are already developing approaches to defining the elements of war crimes, applying the norms of international

humanitarian law, and imposing penalties, which is crucial for ensuring the consistency of judicial practice [3].

In this context, the Supreme Court also plays an important role by consolidating judicial practice and establishing legal positions regarding the application of legislation in the field of war crimes. Relevant analytical materials emphasize that the consolidation of case law ensures the uniform application of legal norms by courts of different instances, which is a necessary condition for effective justice [4]. Thus, national courts not only administer justice but also effectively shape standards for the application of law in the field of international crimes.

At the same time, the work of national courts in this area faces significant challenges due to the unique nature of war crimes. One of the main challenges is the scale of these crimes and the large number of cases awaiting adjudication. According to data from the Office of the Prosecutor General, as of July 2025, 176,475 criminal proceedings had been registered under Article 438 of the Criminal Code of Ukraine, which defines criminal liability for war crimes. Specifically, 60,387 cases were registered in 2022, 60,944 in 2023, 28,788 in 2024, and 26,356 in the first half of 2025 [1, p. 45].

This imposes a heavy burden on the judicial system and calls for efficient organization of the legal process. Additionally, the difficulty of proving war crimes comes from the fact that they are often committed during active hostilities or in temporarily occupied territories, which makes accessing evidence and witnesses more challenging.

As a result, the Unified State Register of Court Decisions lists only 152 verdicts, but not all have become final because appeal or cassation proceedings are still ongoing. Additionally, one acquittal was issued in Mykolaiv. The individual was acquitted of war crimes but convicted of treason. Detailed information on the number of open criminal proceedings and court verdicts for this category of crimes is shown in Diagram 1.

Another essential aspect of how national courts investigate war crimes is balancing effective criminal prosecution with respect for human rights. Courts must ensure a fair trial, even when the accused are out of reach of justice. In this context, special proceedings (in absentia) are often used, allowing cases to be heard without the accused present. However, this raises important questions about the right to defense and adherence to international standards of a fair trial [1, p. 44].

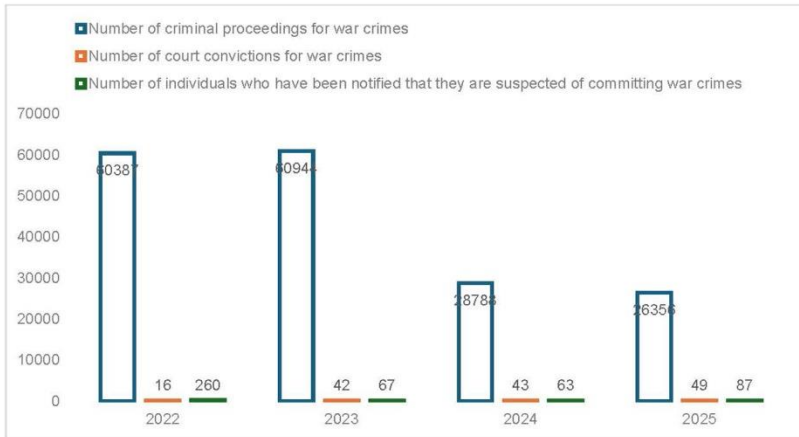

Diagram 1. The number of criminal cases opened regarding war crimes and their ratio to court convictions for this category of crimes, as well as the number of individuals served with notices of suspicion [1, p. 44–45]

Additionally, national courts face the challenge of accurately classifying acts as war crimes. This involves establishing a connection between the act and the armed conflict and determining the victims' status. Academic research emphasizes that misclassification can lead to avoiding responsibility or receiving less severe penalties, which conflicts with the principle that punishment is inevitable.

At the same time, an important role of national courts is to ensure that justice is served for victims. Court decisions not only establish a person's guilt but also recognize human rights violations, which is vital for restoring trust in the legal system. In this context, national courts serve both punitive and restorative functions, helping to compensate for harm and support victims' rehabilitation. We believe that the main tasks of national judicial institutions are to build and maintain a high-quality evidence base for use in international judicial bodies. The evidence gathered and assessed can form the foundation for cases before the International Criminal Court or special tribunals, making it easier to hold perpetrators accountable. This emphasizes the importance of national justice in the global effort to combat impunity for international crimes.

Table 1

Major Challenges National Courts Face When Prosecuting War Crime Perpetrators in Ukraine

The Problem	The Nature of the Problem	Reflection in the Activities of National Courts
The Scale of Open Criminal Proceedings	The large number of criminal proceedings is overburdening the courts	Delays in case proceedings, heavy procedural workload on judges
Complexity of proving guilt	Difficulties in gathering evidence due to the war and active hostilities	Use of circumstantial evidence, difficulty in proving guilt
Problems with classification of war crimes	Lack of clear criteria for the commission of war crimes and inconsistent practice	Different classification of similar unlawful acts by courts
Proceedings in absentia	Trial proceedings without the presence of the defendant and without obtaining his testimony or participation in court hearings	Active use of in absentia proceedings and debates regarding fair trial
Respect for human rights	Balance between the effectiveness of criminal investigations and the rights of the accused	Possibility of appealing court verdicts due to violations of the right to defense
Enforcement of court verdicts	Defendants are outside the jurisdiction of Ukraine	The formal nature of some verdicts, the impossibility of enforcing them

Equally important is the role of national courts in shaping legal culture and upholding the rule of law. The adjudication of war crimes cases has significant public resonance and influences perceptions of justice both domestically and internationally. The effectiveness and fairness of judicial decisions help build trust in the judicial system and strengthen the state's authority on the international stage [3].

Therefore, national courts play a multifaceted role in holding perpetrators of war crimes accountable. They ensure the implementation of criminal prosecution, shape judicial practice, incorporate international law into the national legal system, guarantee respect for human rights, and contribute to the restoration of justice. Despite significant challenges, national courts remain the primary tool for combating impunity and a key part of the international criminal justice system, especially in today's armed conflicts.

References:

1. Zahynei-Zabolotenko Z. A. War crimes in Ukraine: current state of trial and main problems of judicial practice (transcript of scientific report at

the meeting of the Presidium of NAS of Ukraine, September 10, 2025). *Visn. Nac. Akad. Nauk Ukr.* 2025. (11). P. 43–48. DOI: <https://doi.org/10.15407/visn2025.11.043>

2. Демидова Л. М. Воєнні злочини: проблеми визначення та кваліфікації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО.* 2024. Випуск 84: ч. 3. С. 278–284. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.3.42>

3. Воєнні злочини без строку давності: як українські суди формують практику реального покарання агресора. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/354323-voennye-prestupleniya-bez-sroka-davnosti-kak-ukrainskie-sudy-formiruyut-praktiku-realnogo-nakazaniya-agressora>

4. Мазур М. ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ (ст. 438 Кримінального кодексу України). URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_voen_zloch.pdf

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-46>

CHARACTERISTICS OF LEGAL RELATIONSHIPS DURING THE RESTORATION OF A PERSON'S PROTECTED STATUS

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВІДНОСИН ПІД ЧАС ВІДНОВЛЕННЯ СТАНУ ЗАХИЩЕНОСТІ ЛЮДИНИ

Horbachova K. M.

*Candidate of Legal Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor, Department
of Private and Social Law,
Faculty of Law,
Sumy National Agrarian University
Sumy, Ukraine*

Gorbachova K. M.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного
та соціального права,
Сумський національний аграрний
університет
м. Суми, Україна*

Сьогодні, на п'ятий рік війни рф проти України досить актуальним є проблематика удосконаленні правового регулювання стану захищеності населення від усілякого роду загроз. Зокрема, мова йдеться про правові способи та засоби поновлення статусу захищеності. Перші дні спротиву російській агресії показали, що як населення в цілому, так і окремі люди можуть самостійно здійснювати доволі захист не тільки для себе, але й для інших і для держави, в тому числі.

На сьогодні, в переважній більшості вважається, що здійснення захисту та відновлення стану захищеності лежить на державі, оскільки правові засоби і способи захищеності визначаються, суто державою в публічному юридичному полі. Не спростовуючи дану аксіому пропонуємо результати дослідження відображені в нижченаведених тезах, щодо розширення розуміння рівнів відносин захисту та відновлення стану захищеності окремої людини і населення в цілому.

1. Порівнюючи приватні та публічні правовідносини, Є.О. Харитонов звертає увагу і вважає характерною рисою для всіх публічних правовідносин те, що «...вони є свого роду «первинними» стосовно суспільних (владних) відносин» [3, с. 82]. Вважається, що «первинність» правовідносин заснована на походженні відносин, тобто публічні відносини виникають, змінюються, припиняються виключно на підставі норм актів законодавства. Із такою точкою зору можна погодитись, якщо сприймати правовідносини із точки зору врегульованості державою.

З точки зору особи, яка прагне захисту, публічні відносини є вторинними оскільки, з самого початку безпосередньо людина зіштовхується із небезпекою чи загрозою і відчуваючи свою незахищеність починає здійснювати самозахист, що робить її учасником приватних відносин, які виникають першими, а потім особа звертається до держави фіксуючи свою незахищеність відповідно до вимог норм законодавства. Таким чином, виникають публічні відносини із відновлення захищеності людини, які можна вважати вторинними.

2. Характеристика первинних правовідносин. Виникнення первинних правовідносин відбувається із моменту коли особа усвідомила небезпеку і прийняла рішення здійснювати поведінкові акти правового характеру направлені на свій захист. Первинні відносини мають характерні ознаки. По-перше, це те, що приватно-правові відносини можуть виникати в результаті самозахисту передбаченому відповідно до статті 19 Цивільного кодексу України [4], що означає саморегуляцію відносин. По-друге, на відміну від суб'єктного складу публічних відносин правове регулювання приватних відносин характеризується багатосуб'єктністю [2, с. 157]. Останнє означає, що здійснювати самозахист, а значить і бути учасником первинних відносин, може будь-яка людина, якій загрожує небезпека без необхідності підтверджувати свій правовий статус перед державою чи її представниками чи виконувати певні вимоги встановлені публічним законодавством.

3. Характеристика вторинних правовідносин. На відміну від попередніх, приватно-правових відносин, відносини публічної сфери є

відносинами вторинного порядку, оскільки стан та рівень небезпеки (незахищеності) визначається державою в нормах законодавства, а безпосередньо на місці представниками-професіоналами в певній сфері (працівники МНС, лікарі, командир судна, екіпаж літака ін.). Причому дані відносини публічної сфери залежно від факту, який їх викликає законодавець поділяє згідно із джерелами законодавства на: 1) процедурні відносини, тобто відносини нормального здійснення повноважень державою та її представників; 2) регулятивні в сенсі регулювання поведінки через встановлення дозволів, зобов'язувань, приписів для всіх інших (не владних) суб'єктів відносин; 3) правоохоронні відносини (відносини відповідальності), в сенсі застосування адміністративних та кримінально-правових санкцій за відповідні правопорушення [1, с. 10–14]. Аналіз законодавства в публічній сфері показує, що захист та безпека не належить особі. Також встановлення та визначення ознак стану незахищеності, так само як і супроводжуючих цей стан небезпеки/незахищеності в діючому законодавстві належить, в основні його частині, державі.

Висновки подані в даних матеріалах є проміжними у дослідженні проблематики захищеності населення під час воєнного стану і вимагають подальшого вивчення зазначеної проблематики.

Література:

1. Дараганова Н. В. Головні критерії розмежування права на приватне. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 1. <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/257646>
2. Романюк Я. Ознаки та структура цивільно-правової норми: основні методологічні засади. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2016. Випуск 63. С. 81–96. <https://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/law/article/viewFile/5126/5153>
3. Харитонов Є. О. Регулятивні правовідносини з погляду приватного та публічного права. *Від римського приватного права до IT права* : матеріали. міжнар. наук.-практич. конф. «Римське право і сучасність» / за заг. ред. О. І. Харитонові, К. Г. Некіт. м. Одеса, 19 трав. 2018 р. Одеса : Фенікс, 2018. С. 81–85. <https://dspace.onua.edu.ua/items/032e273f-487d-4b90-874e-99a018406d37>
4. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

**INTERNATIONAL LEGAL GUIDELINES
FOR THE DEVELOPMENT OF THE INFORMATION SOCIETY
IN THE CONTEXT OF MODERN CHALLENGES
TO THE INTERNATIONAL ORDER**

**МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ
ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ СУЧАСНИХ
ВИКЛИКІВ МІЖНАРОДНОМУ ПОРЯДКУ**

Zabara I. M.

*Candidate of Legal Sciences,
Associate Professor of the Department
of International law,
Educational and Scientific Institute
of International Relations
of Taras Shevchenko National
University
Kyiv, Ukraine*

Забара І. М.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного
права,
Навчально-науковий інститут
міжнародних відносин
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Загострення глобальних проблем та стрімке зростання викликів сталому міжнародному порядку у останні десятиліття потребує колосальних зусиль для їх подолання. За таких умов широка тематика розвитку глобального інформаційного суспільства потребує постійного і стійкого міжнародного співробітництва. Цифрові технології надають такі можливості, враховуючи не лише світові загрози і ризики, але й орієнтуючись на визначені світовим співтовариством Цілі сталого розвитку.

Фактично, ми вже стоїмо на порозі нового періоду в розвитку глобального інформаційного суспільства, зокрема на етапі реалізації прийнятого Генеральною Асамблеєю ООН *Глобального цифрового договору* [1]. Варто зауважити, що він є складовою частиною *Пакту в ім'я майбутнього 2024* р. [1].

На нашу думку, майбутні контури міжнародно-правового регулювання інформаційно-комунікаційних відносин, запропонованих Глобальним цифровим договором, варто визначити шляхом аналізу, а саме – задач, принципів, зобов'язань і дій, необхідних для його виконання.

Задачі, визначені Глобальним цифровим договором [1] для виконання поставленої мети, сформульовані доволі широко, різноманітно і визначають різні рівні та напрямки зокрема: досягнення цілей сталого

розвитку з використанням цифрових технологій; формування цифрового простору; усунення цифрових розривів; цифрова економіка; управління даними, штучний інтелект на благо людства.

Принципи Глобального цифрового договору [1] ґрунтуються на тій основі, що цифрове співробітництво здійснюватиметься у відповідності з цілями і принципами Статуту ООН, а також принципами, визначеними Договором.

Зауважимо, що тринадцять принципів Глобального цифрового договору щодо побудови «інклюзивного, відкритого, стійкого, справедливого, безпечного і надійного цифрового майбутнього для усіх», сформульовані у довільній формі, носять описовий характер і передають загальну уяву про перспективні контури майбутніх інформаційно-комунікаційних відносин. Узагальнюючи положення принципів Договору [1] і не порушуючи послідовність, дозволимо собі авторськи інтерпретувати, виклавши їх наступним чином: а) принцип всеосяжної участі всіх держав та інших зацікавлених сторін ; б) принцип використання технологій у цілях прискорення прогресу, викорінення злиднів і забезпечення того, щоб ніхто не був забутий; с) принцип поваги, захисту і заохочення дотримання усіх прав людини як у звичайному житті, так і в Інтернеті; d) принцип гендерної рівності; е) принципи екологічної стійкості; f) принцип концентрації технічного потенціалу та ринкової влади; g) принцип *забезпечення цифрової доступності* для усіх та *сприяння мовному та культурному різноманіттю у цифровому просторі*; h) принцип функціональної сумісності між цифровими системами; і) принцип розвитку відповідального, заснованого на підзвітності, транспарентного й орієнтованого на інтереси людей підходу до життєвого циклу цифрових і нових технологій; j) принцип ініціативності та конкуренції; k) принцип просування до всеосяжного, відкритого, безпечного і захищеного цифрового майбутнього; l) принцип забезпечення країн, що розвиваються, шляхом передачі технологій, збільшенням їх потенціалу та наданням фінансових ресурсів; m) принцип врахування перспектив і забезпечення можливості виявляти, передбачати, оцінювати, відслідковувати новітні технології цифрового світу та адаптуватися до них, задля користування їхніми можливостями і відповідним реагуванням на нові виникаючі перспективні ризики та виклики.

Так різноспрямовано і строкато ГА ООН визначила принципи майбутніх інформаційно-комунікаційних відносин.

Інші складові частини – *Зобов'язання і Дії Глобального цифрового договору* [1] визначаються відповідно до п'яти визначених задач. Вони сформульовані наступним чином: 1. Усунення цифрових розривів і прискорення ходу досягнення усіх цілей в області сталого розвитку.

2. Розширення можливості участі у цифровій економіці і використання пов'язаних з нею переваг для усіх. 3. Формування інклюзивного, відкритого, безпечного і захищеного цифрового простору, в якому дотримуються, захищаються і заохочуються права людини. 4. Досягнення успіхів у розвитку відповідальних, справедливих, заснованих на забезпеченні функціональної сумісності підходів до управління даними. 5. Удосконалення міжнародного регулювання щодо штучного інтелекту на благо людства.

Сформульовані в такий спосіб і у такій послідовності Зобов'язання і Дії Глобального цифрового договору охоплюють усі гіпотетично можливі напрямки розвитку міжнародних інформаційно-комунікаційних відносин.

Зобов'язання і Дії щодо «формування інклюзивного, відкритого, безпечного і захищеного цифрового простору, в якому дотримуються, захищаються і заохочуються права людини», а також «досягнення успіхів у розвитку відповідальних, справедливих, заснованих на забезпеченні функціональної сумісності підходів до управління даними» передбачають у повній мірі певне вирівнювання рівнів розвитку держав у вже сталих традиційних сферах для інформаційно-комунікаційних відносин (права людини, регулювання Інтернету, довіра і безпека у цифровому середовищі, інформаційна добросовісність, конфіденційність, безпека та обмін даними, стандарти тощо).

Окремі Зобов'язання і Дії Глобального цифрового договору передбачені й щодо міжнародного-правового регулювання використання технологій штучного інтелекту [2]. Зауважимо, що цей напрям є одним із складних питань як міжнародно-правових досліджень, так і можливого міжнародно-правового регулювання.

Підсумовуючи зазначимо, що так бачаться світовому співтовариству положення щодо розвитку інформаційного суспільства крізь призму глобальних проблем та важелів впливу на міжнародний порядок [3], а разом з тим і майбутніх напрямків при формуванні міжнародного інформаційного права.

Література:

1. SUMMIT OF FUTURE. OUTCOME DOCUMENTS. September 2024. Pact for the Future, Global Digital Compact, and Declaration on Future Generation.

2. Забара І.М. Штучний інтелект: виклики міжнародному порядку і контури міжнародно-правового регулювання. *Закарпатські правові читання. Сталій розвиток і інституційна спроможність в умовах війни: національний і міжнародно-правовий аспекти* : зб. матеріалів XVI міжнар. наук. конф., м. Ужгород, 26–27 квітня 2024 р. /

Ужгородський національний університет, Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 39–41.

3. Забара І. М. Інформаційне суспільство, погляд крізь призму глобальних проблем, викликів міжнародному порядку і впливів на міжнародне інформаційне право / *Per aspera ad astra*. На пошану професора Олександра Григорова до 65-річчя / Київ, Одеса : Фенікс, 2025. С. 276–286.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-48>

**TRADE SANCTIONS AS AN INSTRUMENT
OF INTERNATIONAL PUBLIC ORDER: LEGAL CONSEQUENCES
FOR THE PRIVATE SECTOR**

**ТОРГОВЕЛЬНІ САНКЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ МІЖНАРОДНОГО
ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ: ПРАВОВІ НАСЛІДКИ
ДЛЯ ПРИВАТНОГО СЕКТОРА**

Zvierieva K. S.

*Doctor of Philosophy
in International Law,
Senior Lecturer, Department
of International, Civil
and Commercial Law,
State University of Trade and
Economics
Kyiv, Ukraine*

Zvereva K. S.

*доктор філософії
з міжнародного права,
старший викладач кафедри
міжнародного, цивільного
та комерційного права,
Державний торговельно-економічний
університет
м. Київ, Україна*

Shturmak O. O.

*3rd year student of the Faculty
of International Trade and Law,
State University of Trade
and Economics
Kyiv, Ukraine*

Штурмак О. О.

*студентка III курсу факультету
міжнародної торгівлі та права,
Державний торговельно-економічний
університет
м. Київ, Україна*

В умовах сучасних геополітичних викликів торговельні санкції набули статусу ключового механізму забезпечення міжнародного публічного порядку. Особливе значення має правовий режим санкцій, запроваджений у відповідь на агресію РФ проти України, що став наймасштабнішим в історії міжнародного права. Ці заходи суттєво впливають не лише на міждержавні відносини, але й на діяльність

бізнесу, змінюючи підходи до виконання торговельних контрактів та регуляторної відповідальності. Торговельні санкції мають чітко визначену правову природу, спрямовану на підтримання миру та безпеки. Застосування експортних заборон, ембарго або розрив логістичних зв'язків є юридичною вимогою для держав у відповідь на грубі порушення міжнародного права. Для бізнесу це створює нові вимоги: пріоритет виконання санкційних вимог значною мірою витісняє традиційні комерційні інтереси.

Санкційні режими змінюють структуру глобальних бізнес-комунікацій, примушуючи компанії переглядати свої експортно-імпортні стратегії і забезпечувати неухильне слідування міжнародним вимогам. Крім того, порушення санкційних режимів може спричинити серйозні правові наслідки, включаючи штрафи, санкції щодо самої компанії, а також обмеження доступу до міжнародних ринків. У цьому контексті санкції, схвалені Радою Безпеки ООН відповідно до Глави VII Статуту ООН [3], мають легітимний характер, адже здійснюються від імені всієї міжнародної спільноти. Останні десятиліття показали зростаючу тенденцію до посилення санкційної політики з боку глобальних гравців: США, ЄС, Велика Британія тощо. Це суттєво впливає на світову економіку, змушуючи країни та бізнес пристосовуватися до нових умов і адаптуючись до нового законодавства [1].

За твердженням Д. Коваля та Б. Бернадського, санкції, які спрямовані на економічну ізоляцію або обмеження доступу до ресурсів, нерідко викликають значні наслідки для суспільства. Це проявляється у зміні соціальної динаміки, підвищенні рівня соціальної напруги та трансформації соціальних відносин [2]. На думку науковців Інституту міжнародної економіки США – Г. Хафбаєра, Дж. Шота та К. Еліот, економічні санкції слід розуміти як свідомий, ініційований урядом акт відмови або загрози відмови від звичних торговельних чи фінансових відносин [6].

Односторонні санкції деконструюють засадничі принципи Світової організації торгівлі (СОТ) – насамперед режим найбільшого сприяння та недискримінації, – що призводить до спотворення глобальної конкуренції та обмеження доступу до ринків. Замість універсальної правової системи формується фрагментований торговельний простір, де політична доцільність переважає над нормами міжнародного торгового права. Для СОТ це знижує ефективність міжнародного торгового права як стабілізуючого фактора глобальної економіки.

Односторонні санкції порушують фундаментальні основи Світової організації торгівлі, зокрема принцип режиму найбільшого сприяння та недискримінації, що веде до викривлення глобальної конкуренції та обмеження доступу до міжнародних ринків. Основним засобом

виправдання таких дій часто посиляються на статтю 21 ГАТТ 1994, яка дозволяє країнам відступати від своїх торговельних зобов'язань для захисту ключових інтересів національної безпеки. Однак надмірне використання цього положення спричиняє ризик суб'єктивного трактування міжнародних норм, перетворюючи універсальну систему СОТ на роздроблений і менш прозорий механізм торгівлі.

Регіональні санкції на прикладі обмежень ЄС щодо енергоносіїв РФ (Регламенти № 833/2014 та № 2022/879) [4,5], продемонстрували механізм примусової деформації логістичних ланцюгів. Заборона на імпорт морської сирової нафти та нафтопродуктів призвела до суттєвого падіння доходів агресора, змусивши його до радикальної зміни ринків збуту. Ці заходи підкреслюють, як регіональні об'єднання можуть використовувати колективний ринковий вплив для блокування стратегічних галузей економіки, що прямо корелює з порушенням стабільності енергетичних ринків.

Односторонні санкції США проти Ірану (2018 р.) ілюструють інструмент екстериторіального тиску. Через обмеження фінансових транзакцій та заборону страхування перевезень нафти, експорт Ірану скоротився вдвічі, що спровокувало глибоку рецесію та девальвацію національної валюти. Особливістю цього типу санкцій є примус третіх країн до виконання волі однієї держави під загрозою втрати доступу до світової фінансової системи, що створює значні бар'єри для вільної торгівлі та правову невизначеність для приватного сектора.

Колективні санкції ООН проти КНДР (Резолюції № 1718 (2006), № 2270 (2016), № 2371 (2017)) є найбільш легітимним, проте складним механізмом міжнародного публічного порядку. Секторальні заборони на експорт металів, вугілля та обмеження імпорту нафти спричинили падіння виробництва в країні на 12,9% та зниження реальних доходів населення на 15,3% [6]. Попри високу ефективність у стримуванні військових програм, такі заходи стимулюють адаптацію економіки до тіньових схем та нелегальної торгівлі, що ставить під сумнів універсальність прозорих правил міжнародного торгового права.

У 21 столітті ці заходи набули нових підходів і проявів, що чітко виділилися на тлі російсько-української війни. Цей конфлікт, який триває вже майже тринадцять років, став одним із найсерйозніших викликів для всієї Європи. За даними глобальної бази даних з відстеження санкцій Castellum.AI та звітами МЗС України, станом на серпень 2025 року міжнародне співтовариство запровадило проти російської федерації загалом понад 23 960 обмежувальних заходів. З них левова частка – більше 21 200 санкцій була ініційована після 24 лютого 2022 року, що свідчить про безпрецедентну динаміку санкційного тиску протягом 2022–2025 рр. [7].

Джерело: складено авторами на основі даних [7]

Російська федерація закріпила статус світового лідера у списку підсанкційних країн, випереджаючи Іран (близько 5 200 санкцій), Сирію та Пн. Корею разом узятих за інтенсивністю та обсягом накладених обмежень [7].

Санкційна політика, має подвійний характер: з одного боку, вона виступає засобом захисту міжнародного правопорядку, а з іншого служить інструментом політичного тиску, вступаючи в суперечність із принципами вільної торгівлі. У результаті цього бізнес і держави змушені швидко адаптуватися до нових умов, перетинаючи межі правового поля. За таких обставин ефективність функціонування міжнародної економічної системи залежить від здатності досягти балансу між цілями безпеки та нормами торгового права. Оптимальним рішенням є гармонізація санкційних режимів з правилами СОТ посилення прозорості процесу ухвалення відповідних рішень і вдосконалення процедур з урегулювання конфліктів. Лише узгодження політичних обмежень із принципами справедливої торгівлі сприятиме зменшенню фрагментації глобального ринку та забезпеченню його стабільного розвитку. Торговельні санкції більше не обмежуються сферою державної політики – вони стали інтегрованою частиною міжнародної економічної діяльності. Приватному сектору належить адаптуватися до цих умов, забезпечивши баланс між дотриманням санкційних регуляцій і продовженням ефективної комерційної роботи.

Література:

1. М. Подолін. Міжнародні санкції та їх вплив на український бізнес. URL: <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/mizhнародni-sankciyi-ta-yih-vpliv-na-ukrayinskiy-biznes.html> (дата звернення: 14.03.2026).

2. Коваль Д., Бернацький Б. Санкційний довідник: уроки для України з практики іноземного санкційного законодавства

та міжнародного права. Центр прав людини ZMINA. Київ, 2023. 96 с (дата звернення: 14.03.2026).

3. Статут Організації Об'єднаних націй. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#n148(дата звернення: 14.03.2026).

4. РЕГЛАМЕНТ РАДИ (ЄС) № 833/2014 щодо обмежувальних заходів у зв'язку з діями Росії, що дестабілізують ситуацію в Україні від 31 липня 2014 року. URL:<https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2014/833/oj/eng> (дата звернення: 14.03.2026).

5. РЕГЛАМЕНТ РАДИ (ЄС) № 2022/879 про внесення змін до Регламенту (ЄС) № 833/2014 щодо обмежувальних заходів з огляду на дії Росії, що дестабілізують ситуацію в Україні від 3 червня 2022 року. URL:<https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/879/oj/eng> (дата звернення: 14.03.2026).

6. Мазур, Н. О. (2022). Торговельні санкції як інструмент міжнародного публічного порядку: правові наслідки для приватного сектора. *Юридичний науковий електронний журнал*, (10), 629–633. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-10/155> (дата звернення: 14.03.2026).

7. Russia Sanctions Dashboard: Consolidated Data as of February 24, 2026 / Castellum.AI. 2026. URL: <https://www.castellum.ai/russia-sanctions-dashboard> (дата звернення: 14.03.2026).

**INTERNATIONAL LEGAL STATUS OF PRIVATE
MILITARY COMPANIES**

**МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС
ПРИВАТНИХ ВІЙСЬКОВИХ КОМПАНІЙ**

Krechko S. V.

*Postgraduate student,
Yevhenii Berezniak Military Academy
Kyiv, Ukraine*

Кречко С. В.

*ад'юнкт,
Воєнна академія імені Євгенія
Березняка
м. Київ, Україна*

Сучасна система міжнародної безпеки зазнає суттєвих трансформацій, що пов'язані із розширенням ролі недержавних акторів у сфері застосування сили. Одним із найбільш дискусійних явищ є діяльність приватних військових і охоронних компаній (Private Military and Security Companies, PMSC), які дедалі активніше залучаються до виконання завдань у збройних конфліктах, операціях стабілізації, логістичному забезпеченні та охороні стратегічних об'єктів [2, 10].

Особливість цього феномену полягає у невідповідності між практикою та правовим регулюванням: міжнародне право не містить чіткого визначення ПВК, що призводить до формування так званої “правової сірої зони” їх функціонування [7]. У контексті сучасних гібридних конфліктів ПВК нерідко використовуються державами як інструмент непрямого застосування сили, що дозволяє мінімізувати політичну та юридичну відповідальність [8].

Однією з ключових проблем є відсутність універсального визначення ПВК у міжнародному праві. Найбільш поширеним є термін PMSC, який охоплює широкий спектр діяльності – від консалтингу а логістики до участі у бойових діях [5].

Водночас у науковій літературі часто проводиться паралель між ПВК та найманцями. Однак таке ототожнення є спрощеним і методологічно некоректним.

Згідно з Міжнародною конвенцією ООН проти найманства, найманець визначається як фізична особа, що бере участь у конфлікті з метою отримання матеріальної вигоди [11]. Натомість ПВК: функціонують як юридичні особи; діють на контрактній основі; можуть виконувати як військові, так і невійськові функції.

Таким чином, ПВК не підпадають під класичне визначення найманства.

Твердження про “еволюцію найманства” у формі ПВК має певну евристичну цінність, однак містить ризик логічної помилки надмірного узагальнення. Значна частина ПВК не бере участі у бойових діях, а виконує допоміжні функції [2].

Проблема полягає не лише у відсутності визначення, а у концептуальній неспроможності існуючих категорій міжнародного права адекватно описати нові форми організації насильства.

Нормативно-правові засади регулювання ПВК

Регулювання діяльності ПВК має комплексний, але фрагментарний характер і базується на поєднанні норм міжнародного гуманітарного права, міжнародного права прав людини та актів “м’якого права” [12].

Женевські конвенції та Додаткові протоколи

Женевські конвенції 1949 року та Додатковий протокол I 1977 року визначають статус учасників збройних конфліктів, однак не містять прямої згадки про ПВК [4].

Відповідно до статті 47 Протоколу I, найманці не мають статусу комбатанта та не користуються правом на статус військовополоненого [1].

Персонал ПВК може бути класифікований як: цивільні особи; особи, що супроводжують збройні сили.

Це створює ситуацію правової невизначеності щодо їх участі у бойових діях.

Конвенція ООН проти найманства

Конвенція забороняє вербування, фінансування та використання найманців [11]. Однак її ефективність є обмеженою через: вузьке визначення суб’єкта; складність правозастосування; обмежене коло держав-учасниць.

Конвенція не охоплює сучасні корпоративні структури ПВК і фактично не виконує регуляторної функції у сучасних умовах.

Документ Монтре

Документ Монтре є ключовим міжнародним інструментом, що визначає: застосовність норм МГП до ПВК; обов’язки держав (держави-контрагента, держави реєстрації, держави території); стандарти контролю та ліцензування [7].

Однак, він має рекомендаційний характер.

Відсутність обов’язкової сили обмежує ефективність цього документа, перетворюючи його на політичний, а не юридичний інструмент.

Інші міжнародні інструменти

Серед додаткових механізмів: Міжнародний кодекс поведінки ПВК [5]; резолюції Ради ООН з прав людини [12]; проекти універсальної конвенції.

Ці інструменти формують основу для майбутнього міжнародного режиму, однак наразі залишаються фрагментарними.

Правовий статус ПВК у міжнародному праві

ПВК не визнаються суб'єктами міжнародного публічного права, однак їх діяльність підпадає під регулювання норм міжнародного гуманітарного права [6].

Це формує так званий **гібридний правовий статус**, який поєднує: елементи цивільного статусу; окремі аспекти військового регулювання; підпорядкованість національному праву.

ПВК фактично є “квазі-суб'єктами” міжнародного права – вони не мають формальної правосуб'єктності, але відіграють значну роль у міжнародних відносинах.

Порівняльний аналіз правового статусу

Порівняння ПВК, найманців та військовослужбовців демонструє асиметрію правового регулювання.

ПВК займають проміжне положення: не мають статусу комбатанта; але можуть брати участь у конфліктах; підлягають змішаній відповідальності.

Існує структурний дисбаланс: найбільш активні недержавні актори мають найменш визначений правовий статус.

Моделі регулювання ПВК у світі

Світова практика демонструє три основні моделі:

США Контрактна модель із високим рівнем інституційного контролю [10].

ЄС Регуляторна модель із акцентом на права людини та обмеження [3].

РФ Квазідержавна модель, що передбачає використання ПВК як інструменту гібридної війни [9].

Російська модель демонструє використання ПВК як інструменту обходу міжнародного права, що створює серйозні виклики глобальній безпеці.

Державна відповідальність

Згідно з нормами міжнародного права, держава несе відповідальність за дії суб'єктів, які перебувають під її ефективним контролем [5].

Документ Монтре визначає відповідальність: держави-контрагента; держави реєстрації; держави території [7].

Доведення ефективного контролю є складним, що створює ризики безкарності.

Серед ключових проблем: відсутність визначення; фрагментарність регулювання; невизначеність статусу; проблеми відповідальності; використання у гібридних війнах.

ПВК є новим типом акторів міжнародної безпеки. Їх правовий статус залишається невизначеним. Існуюче регулювання є фрагментарним. ПВК функціонують у “сірій зоні” права. Необхідне формування універсального міжнародного режиму.

Література:

1. Additional Protocol I to the Geneva Conventions of 12 August 1949, relating to the protection of victims of international armed conflicts : від 08 черв. 1977 р. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977> (дата звернення: 19.03.2026).

2. Avant D. The market for force: The consequences of privatizing security. Cambridge : Cambridge University Press, 2005. 300 p. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/market-for-force/> (дата звернення: 19.03.2026).

3. EU–NATO cooperation: State of play and prospects. Brussels : European Parliament, 2023. URL: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2023\)747174](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2023)747174) (дата звернення: 19.03.2026).

4. Geneva Conventions of 12 August 1949. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/geneva-conventions> (дата звернення: 19.03.2026).

5. International Code of Conduct for Private Security Service Providers. Geneva, 2010. URL: https://icoca.ch/en/the_icoc (дата звернення: 19.03.2026).

6. Interpretive guidance on the notion of direct participation in hostilities under international humanitarian law. Geneva : International Committee of the Red Cross, 2009. URL: <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/icrc-002-0990.pdf> (дата звернення: 19.03.2026).

7. Montreux Document on pertinent international legal obligations and good practices for states related to operations of private military and security companies. Geneva, 2008. URL: https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/icrc_002_0996.pdf (дата звернення: 19.03.2026).

8. NATO ACO Directive 060-101. Brussels : NATO, 2022.

9. Private military companies. Santa Monica : RAND Corporation, 2022. URL: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA1363-1.html (дата звернення: 19.03.2026).

10. Singer P. W. Corporate warriors: The rise of the privatized military industry. Ithaca : Cornell University Press, 2003. 368 p. URL: <https://www.cornellpress.cornell.edu/book/9780801474361/corporate-warriors/> (дата звернення: 19.03.2026).

11. International Convention against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries. New York : United Nations, 1989. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-convention-against-recruitment-use-financing-and> (дата звернення: 19.03.2026).

12. Resolution 36/11: Use of mercenaries as a means of violating human rights. Geneva : United Nations Human Rights Council, 2017. URL: <https://undocs.org/A/HRC/RES/36/11> (дата звернення: 19.03.2026).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-50>

**PUBLIC LAW MEDIATION IN UKRAINE:
LEGAL AND ECONOMIC RATIONAL**

Markova O. O.

*Doctor in Economics,
Research Fellow,
Lincoln Law School, University
of Lincoln
Lincoln, UK,
Associate Professor,
Sumy Branch of Kharkiv National
University of Internal Affairs,
Sumy, Ukraine*

Маркова О. О.

*доктор економічних наук,
дослідник,
Юридична школа Лінкольну,
Університет Лінкольну,
м. Лінкольн, Великобританія,
доцент кафедри юридичних
дисциплін,
Сумська філія ХНУВС
м. Суми, Україна*

Babenko K. Ye.

*Doctor in Economics,
Visiting Researcher,
Newcastle University
Newcastle, UK*

Бабенко К. Є.

*доктор економічних наук,
дослідник,
Університет Ньюкаслу
м. Ньюкасл, Великобританія*

The issue of conflicts and their resolution is particularly relevant in the field of public law, where the parties to conflict relations are, on the one hand, public authorities and, on the other, citizens. In recent years, the number of conflicts arising within public-law relations has steadily increased, largely due to the unequal legal status of the parties involved. Unlike private-law disputes, public-law conflicts are characterised by structural asymmetry of power, since public authorities exercise and act on behalf of the state.

There is a bunch of literature discussing the topic. Kostina (2024) frames mediation in public-law disputes as an innovative approach to safeguarding human rights and discusses the adaptation of core mediation principles, such as voluntariness and confidentiality to public-law conflicts. Goloborodko (2023) conceptualises mediation as a settlement mechanism for administrative-law disputes. Astreyko (2024) considers mediation in administrative cases as an alternative mechanism for regulation conflicts between individuals and administrative authorities.

Beyond general theoretical discussion, Ukrainian scholarship has also advanced sector-specific arguments for ADR in administrative domains characterised by recurring disputes and institutional feasibility of pre-trial settlement. Zaveruha (2023), for example, analyses mediation in tax disputes through comparative reference to the United States and Germany, reflecting a broader Ukrainian tendency to ground reform proposals in external models

while emphasising adaptation to domestic administrative and fiscal constraints.

In this piece we are trying to discuss the identified gap and seeks to consolidate Ukrainian doctrinal insights into an integrated legal–economic concept of public-law mediation. There are three main points around economic and institutional rationale for public-law mediation:

1. Mediation may reduce transaction costs in disputes where adversarial litigation imposes disproportionate administrative and opportunity costs (Coase, 1960; Williamson, 1985; North, 1990).

2. Mediation can contribute to institutional legitimacy by supporting procedural fairness and participatory engagement, which is relevant for compliance and the costs of governance (OECD, 2017; OECD, 2024).

3. Comparative European guidance and administrative justice research emphasise that administrative mediation is institutionally distinctive, requiring clear legal bases, credible safeguards, and careful integration with accountability mechanisms (Council of Europe, 2001; CEPEJ, 2022).

The introduction of mediation procedures into the public law sphere is a task for both the state and citizens. The task of the state is not only to control the ongoing changes in society and in the activities of public administration bodies, but also to monitor conflicts arising between the authorities and citizens and to create a quality mechanism of legal regulation by enshrining norms on the use of mediation in public law conflicts. It is necessary to exclude the process of duplication and copying of the Western concept of mediation in relations between administrative bodies and private persons.

The Law of Ukraine “On Mediation” has established a number of important general guarantees for the mediator, in particular:

1) the mediator cannot be questioned as a witness in the case (proceedings) regarding information that became known to him during the preparation for mediation and the conduct of mediation, clause 5 of Article 6;

2) regarding confidentiality, the mediator and other participants in the mediation, as well as the entity providing the mediation, do not have the right to disclose confidential information, unless otherwise established by law or unless all parties to the mediation have agreed otherwise in writing.

The main reasons for introducing mediation procedures to resolve public law conflicts are:

1) reduction of the burden on courts and judges;

2) developing a mediatory culture of conflict management and dispute resolution;

3) formation of a dialogue in relations between administrative bodies and private individuals in order to develop trust in the bodies;

4) provision of an opportunity for bodies to use alternative means in case of a dispute with citizens;

5) functional change in the vector of relations of administrative bodies – the use of contractual forms in relations with citizens; as well as providing citizens with state, municipal, and municipal services; and 3) the introduction of mediation procedures for the settlement of conflicts (Markova, 2022).

From an economic perspective, public-law disputes can be conceptualised as interactions characterised by high transaction costs. These costs extend beyond direct legal expenses and include delay, administrative resource consumption, opportunity costs for both citizens and public authorities, and the broader social costs of unresolved or escalating conflict. Public-law disputes also tend to arise under conditions of structural asymmetry: public authorities possess formal decision-making powers and informational advantages, while individuals often have limited capacity to influence outcomes through ordinary administrative channels.

For public authorities, litigation diverts personnel from core administrative functions, increases workloads for legal departments and courts, and may generate reputational costs where disputes become protracted or politically salient. For individuals, litigation can entail prolonged uncertainty, delayed access to remedies, and a perception of opacity or distance in administrative decision-making. These dynamics are amplified in recurring or technically complex disputes, where cumulative contestation may impose costs disproportionate to the underlying issue.

The costs of non-mediation are often underestimated. Exclusive reliance on judicial or hierarchical administrative enforcement may result in delayed service delivery, stalled public projects, increased social tension, and cumulative strain on legal and administrative systems. In post-war and transitional contexts such as Ukraine, these costs are particularly salient: unresolved disputes concerning land use, taxation, benefits, or public services can impede reconstruction, discourage local economic activity, and undermine social cohesion. In this sense, mediation operates not merely as an ADR technique. It also functions as a preventive governance mechanism that mitigates the long-term costs of institutional inefficiency and strengthens the foundations for sustainable public administration.

We were trying to argue how combined legal and economic concept can legitimise mediation in Ukrainian public-law disputes between administrative authorities and private parties. At the conceptual level, this model frames public-law mediation as a structured dialogue process that must be capable of managing institutional asymmetry and delivering procedural fairness. At the normative level, it directs legislative refinement toward explicit competence or discretion of powers, confidentiality–accountability

boundaries, and a predictable interface with administrative appeal and judicial review. At the operational level, mediability is translated into a minimum screening test.

References:

1. Astreyko, V. V. (2024) Mediation as an alternative method of dispute resolution in public law relations. *Almanac of Law*15: 481–486 (in Ukrainian). Available at: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001525941>
2. CEPEJ (European Commission for the Efficiency of Justice) (2022) *State of play of the practice of mediation in administrative disputes* (24 January 2022). Council of Europe.
3. Council of Europe (2001) *Recommendation Rec(2001)9 of the Committee of Ministers to member states on alternatives to litigation between administrative authorities and private parties*.
4. Doyle, M. (2014) *The use of informal resolution approaches by ombudsmen in the UK and Ireland: A mapping study*. University of Essex / Nuffield Foundation.
5. Goloborodko, D.V. (2023) Mediation procedure of pre-trial settlement of administrative law disputes: concept, legal framework and directions for improvement. *Scientific Legal Journal* 19: 221–227 (in Ukrainian).
6. Kostina, D.A. (2024) Mediation in public-law disputes: an innovative approach to the protection of human rights. *Problems of Legality* 166: 140–158. doi: 10.21564/2414-990X.166.312519
7. Markova, O. (2022) Introduction of mediation into administrative procedure: transformation of relations. *South Ukrainian Law Journal* 4(2): 202–206 (in Ukrainian). doi: 10.32850/sulj.2022.4.2.31
8. OECD (2017) *Trust and public policy: How better governance can help rebuild public trust*. Paris: OECD Publishing.
9. OECD (2024) *OECD survey on drivers of trust in public institutions: 2024 results*. Paris : OECD.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-51>

**LEGITIMACY OF EMERGENCY POWERS:
THE UKRAINIAN EXPERIENCE UNDER MARTIAL LAW
AS A TEST CASE FOR GENERAL LEGAL THEORY**

**ЛЕГІТИМНІСТЬ НАДЗВИЧАЙНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ:
ДОСВІД УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
ЯК ПЕРЕВІРКА ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНОГО
ПРАВОНАВСТВА**

Novak D. Ye.

*PhD Student, Department of Theory
and Philosophy of Law,
Ivan Franko National University of Lviv
Lviv, Ukraine*

Новак Д. Є.

*аспірант кафедри теорії та
філософії права,
Львівський національний
університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

The full-scale armed aggression of Russia against Ukraine has exposed, with unusual acuity, the theoretical limits of the concept of legitimacy as applied in general legal theory. When the state suspends the ordinary mechanisms of democratic accountability, restricts fundamental rights under martial law, and administers territory captured in the course of armed conflict, the normative justification of each such measure becomes irreducible to formal legality. The existing Ukrainian scholarship on this problem, while growing since 2022, remains primarily institutional in orientation. Kovalchuk proposes a two-plane model for assessing the legitimacy of extraordinary state measures: such measures must be both urgent, in the sense of responding to an actual threat to the constitutional order, and accountable, in the sense of remaining subject to judicial and civil-society oversight [1]. This contribution is significant, but it leaves open the question of how the substantive content of restrictions – their proportionality, their correspondence to the values of human dignity and the rule of law – is to be evaluated independently of the adequacy of surrounding procedures. The present theses proceed from the thesis, developed in general legal theory, that legality and legitimacy are irreducibly distinct yet systematically related categories, where legality is a necessary but insufficient condition of legitimacy [2], and apply this analytical framework to three dimensions of the Ukrainian experience under martial law.

First dimension: the legitimacy of the suspension of elections. Ukrainian law expressly prohibits the holding of elections during martial law [3; 4], and the legality of this prohibition is beyond dispute. Its legitimacy, however, cannot be determined by formal enactment alone. The comparison between the wartime electoral practices of the United States and the United Kingdom during the Second World War is instructive here, but its lesson is more nuanced than is commonly supposed [5]. The United States held presidential elections in November 1944; the United Kingdom did not hold elections until July 1945, a decade after the previous vote. The difference was not one of constitutional principle but of empirical circumstance: the scale of the conflict, the degree of direct exposure of the state's territory to hostilities, and the realistic possibility of conducting a genuinely free vote. In the Ukrainian context, the risks that substantively justify the suspension are not logistical but normative: the impossibility of free campaigning under conditions of information mobilisation and monopolisation, the vulnerability of the electoral process to hostile interference by the aggressor state, the inability of millions of displaced citizens and servicemembers to express their genuine will, and the institutional instability that a governmental transition would generate under maximum military pressure [5]. The proportionality assessment that legitimacy requires is therefore not a comparison of two quantifiable harms but a judgement about whether the very conditions for legitimate electoral expression can, under the circumstances, exist at all.

Second dimension: acts of occupation administrations. The relationship between occupation, legitimacy, and international humanitarian law is more complex than a simple binary between legitimate and illegitimate occupying administrations suggests. A foundational principle of International Humanitarian Law (IHL) is the separation of *jus in bello* from *jus ad bellum*: the obligations governing the treatment of civilian populations apply to any party exercising effective territorial control, regardless of the legality of the armed force that established that control. Article 55 of the Fourth Geneva Convention requires any occupying power to ensure the provision of food and medical supplies; Article 69 of Additional Protocol I extends this to other vital supplies [6]. This framework generates a principled distinction that the Ukrainian case illustrates directly. The Russian occupation administration in Ukrainian territories is not only illegal under *jus ad bellum* but also structurally illegitimate in the normative sense: it does not express the will of those subject to it, systematically violates IHL through the imposition of citizenship and loyalty oaths and the deportation of children, and pursues the project of denying the very statehood of those it governs. The Ukrainian military administration established in Russia's Kursk region following the operation of August 2024 presents an analytically

different case: whatever the *jus ad bellum* assessment of that operation, the administration it created functioned to fulfil, not violate, the positive IHL obligations incumbent on any *de facto* territorial authority, ensuring access to medical care and maintaining essential services for the civilian population. The legitimacy of acts issued by an occupying administration is therefore not determined by the legality of the occupation itself but by whether those acts conform to, or contradict, the normative standards that IHL establishes to protect the fundamental interests of civilian populations.

Third dimension: the active maintenance of legitimacy under suspended electoral accountability. The suspension of elections does not exhaust the relationship between legitimacy and democratic accountability under martial law. The most theoretically significant feature of the Ukrainian experience is the active effort by state authorities to maintain the normative justification of their power through non-electoral mechanisms. The most visible of these is the systematic rotation of senior officials – regional military administrators, commanders, and prosecutors – creating accountability cycles within the institutional hierarchy that partially compensate for the absence of electoral renewal. Rotation preserves the structural condition of removability that elections normally guarantee, and in this sense functions as a legitimacy-sustaining practice even in their absence. A complementary mechanism is the maintenance of parliamentary oversight of presidential decrees and the continuation of judicial review in matters related to military administration. Kovalchuk's observation that wartime legitimacy requires the preservation of independent judicial and civil-society control [1] points precisely to this dimension: the absence of elections does not automatically undermine legitimacy if the institutions that remain functional continue to constrain the exercise of power. Survey evidence from 2023 indicates that 81 per cent of Ukrainian citizens oppose holding elections during active hostilities [7], which itself constitutes a form of social recognition that partially compensates for the absence of electoral renewal. The legitimacy of Ukrainian state institutions under martial law thus rests on a combination of three elements: social recognition, procedural accountability maintained through judicial oversight and institutional rotation, and normative justification grounded in the evident urgency of the threat the state is responding to. None of these elements alone is sufficient; together they constitute the specific structure of legitimacy that wartime democratic governance must sustain.

The Ukrainian experience under martial law confirms three propositions of general theoretical significance. First, the legitimacy of any emergency restriction cannot be determined by its formal enactment: it requires a substantive proportionality assessment that evaluates the actual conditions of the restriction and the specific values it places at risk. Second, the acts

of occupying administrations must be evaluated not through the binary of legitimate versus illegitimate occupation but through the normative framework of IHL obligations incumbent on any de facto territorial authority, making legitimacy in occupied territory a function of substantive compliance with the standards of civilian protection. Third, democratic legitimacy under suspended elections is not simply absent but is maintained through institutional substitutes whose adequacy is itself a continuing object of normative evaluation. These conclusions support the development of a multi-dimensional concept of legitimacy in general legal theory that is adequate to the conditions of armed conflict.

References:

1. Ковальчук В. Конституціоналізм в умовах війни: питання цінностей, прав та ідентичності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2023. Т. 10, № 3(39). С. 250–258. DOI: 10.23939/law2023.39.250
2. Новак Д. Є. Легальність і легітимність як парні категорії загальнотеоретичного правознавства: проблема демаркації. *Молодий вчений*. 2026. № 1 (138). С. 130–134. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2026-1-138-26>
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 28. Ст. 250.
4. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
5. Новак Д. Є., Моряк-Протопопова Х. М. Спроба дискурсивного аналізу проведення виборів у час війни (Український досвід). *Молодий вчений*. 2023. № 1 (113). С. 126–131. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-1-113-26>
6. ICRC. IHL and Occupied Territory. Humanitarian Law & Policy Blog : веб-сайт. URL: <https://blogs.icrc.org/law-and-policy/2022/07/26/armed-conflict-ukraine-ihl-occupied-territory/> (дата звернення: 20.03.2026).
7. Дембійський С. та ін. Українське суспільство в умовах війни. Рік 2023 : колективна монографія / за ред. Є. Головахи, С. Макеєва. Київ : Інститут соціології НАН України, 2023, 343 с.
8. Beetham D. *The Legitimation of Power*. London : Palgrave Macmillan, 1991. 266 p.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-52>

**FINANCIAL AND LEGAL ISSUES REGARDING COMPENSATION
FOR DAMAGES TO THE STATE AFFECTED BY THE WAR**

**ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ КОМПЕНСАЦІЇ ЗБИТКІВ
ДЕРЖАВИ, ПОСТРАЖДАЛИЙ ВІД ВІЙНИ**

Osnihovska Y. V.

*3rd year student, Faculty of Finance
and Accounting,
State University of Trade and
Economics
Kyiv, Ukraine*

Осніговська Є. В.

*студентка 3 курсу факультету
фінансів та обліку,
Державний торговельно-економічний
університет
м. Київ, Україна
Науковий керівник: **Сударенко О. В.**
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного
права,
Державний торговельно-економічний
університет
м. Київ, Україна*

Збройна агресія Російської Федерації проти України стала безпрецедентним викликом для світової фінансово-правової системи. Традиційні міжнародні механізми виявилися недостатніми для відшкодування збитків, що за останніми міжнародними оцінками перевищують 520 млрд доларів США, а станом на 2026 рік можуть наблизитися до 600 млрд доларів США. Проблема охоплює не лише руйнування інфраструктури, а й глибоку деформацію макроекономічних показників, втрату капіталу та масове порушення прав власності [7, с. 33–34]. Формування стратегії компенсації потребує інтеграції судових рішень, міжнародних конвенцій та інноваційних інструментів, зокрема використання доходів від заморожених активів агресора [1, с. 505].

Фундаментальною основою для будь-якої вимоги щодо репарацій є концепція міжнародно-правової відповідальності держави за вчинення міжнародно-протиправного діяння. Агресивна війна є порушенням імперативних норм *jus cogens* [1, с. 506], що накладає на винну сторону обов'язок повного відшкодування шкоди. Однією з найбільш значущих правових еволюцій останніх років став відхід від концепції абсолютного судового імунітету держави на користь обмеженого імунітету. Постанова Верховного Суду від 14 квітня 2022 року у справі

№ 308/9708/19 закріпила, що збройна агресія є грубим порушенням суверенітету, що унеможливило використання імунітету як щита від відповідальності за деліктні дії [6, с. 421]. Це дозволило національним судам застосовувати «деліктний виняток» та відкрило шлях для тисяч позовів про відшкодування шкоди безпосередньо до РФ [3, с. 21].

Україна впровадила мультикомпонентну модель відшкодування, що поєднує судові та адміністративні механізми. Для фізичних осіб пріоритетним є цивільний позов [6, с. 419], як швидша альтернатива очікуванню персональних вироків. Для бізнесу ключовим інструментом є господарський процес, у межах якого юридичні особи стягують компенсацію за знищені активи, склади та потужності [3, с. 23]. Паралельно держава впровадила адміністративний механізм за Законом № 2923-IX від 23.02.2023 [6, с. 421], створивши Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій. Ця процедура забезпечує фіксацію збитків для майбутнього перекладення фінансового тягаря на Росію через міжнародні репарації [2, с. 14].

Ефективність такої політики прямо залежить від точності оцінки втрат, базою для якої стала Постанова Кабінету Міністрів від 20 березня 2026 року № 326 «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації» [5]. Згідно з діючими методиками, оцінці підлягають реальні збитки, упущена вигода та потреби у модернізації активів за принципом «Build Back Better» [7, с. 38]. З огляду на недостатню кількість професійних оцінювачів, обґрунтованою є пропозиція щодо запровадження масового «бухгалтерського підходу». Використання стандартів МСБО/МСФЗ та внутрішньої звітності дозволяє швидше формувати доказову базу для мільйонів об'єктів, використовуючи вже наявні цифрові дані підприємств [7, с. 33–35].

Оскільки національних ресурсів недостатньо, основна ставка робиться на міжнародний механізм, архітектура якого активно розбудовується протягом 2023–2026 років. Створений у Гаазі Міжнародний реєстр збитків (RD4U) став першим кроком до реального стягнення коштів, слугуючи цифровим архівом доказів. 16 грудня 2025 року було підписано Конвенцію про створення Міжнародної претензійної комісії, яка після завершення ратифікації державами-учасниками розглядатиме вимоги про відшкодування збитків, зокрема фізичних осіб, бізнесу та екологічної шкоди, завданої екосистемі України [2, с. 29; 4, с. 17–18; 4, с. 66].

Основним інструментом стала ініціатива G7 ERA, яка передбачає 50 млрд доларів США допомоги за рахунок прибутків від активів РФ у Euroclear [1, с. 511]. Юридично це дозволяє не зачіпати імунітет самих активів. Проте питання повної конфіскації 300 млрд доларів

США резервів досі обговорюється як форма колективної самооборони у відповідь на порушення норм *jus cogens* [1, с. 513].

Таким чином, фінансово-правовий механізм компенсації збитків Україні станом на 2026 рік перетворився на складну, багаторівневу систему, що поєднує національний суверенітет із міжнародною легітимністю. Заснування Міжнародного реєстру збитків та Міжнародної претензійної комісії в Гаазі є історичним прецедентом, який не лише забезпечить економічне відновлення, а й закладе нові стандарти невідворотності відповідальності за акти агресії у глобальному масштабі. Подальший розвиток системи вимагає завершення ратифікації міжнародних конвенцій та переходу до рішучих кроків у питанні відчуження суверенних резервів РФ на користь жертв агресії. Зрештою, повна реалізація справедливості вимагає не лише грошових виплат, а й відновлення гідності потерпілих, реституції майна та гарантії неповторення подібних злочинів у майбутньому.

Література:

1. Давидюк В. Проблематика застосування норм міжнародного права під час конфіскації російських закордонних активів, в контексті відшкодування Україні завданих війною збитків. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 5(33). С. 504–518. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-5\(33\)-504-518](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-5(33)-504-518) (дата звернення: 13.03.2026).
2. Кошман А. Огляд національних та міжнародних механізмів захисту права власності, порушеного через агресію Російської Федерації. *National Short-term Expert*, 2022. 29 с. URL: <https://pravojustice.eu/storage/app/media/Report%20PJ%20Template.pdf>.
3. Міщук І. В., Киричук Б. С. Реалізація внутрішніх репараційних ініціатив за участю національних судів України у випадках відшкодування збитків, завданих під час російсько-української війни. *Kherson State University Herald Series Legal Sciences*. 2024. № 1. С. 19–24. URL: <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2024-1-4> (дата звернення: 13.03.2026).
4. Моффетт Л. Варіанти відшкодування збитків, завданих під час війни в Україні : аналіт. записка. *Reparations, Responsibility & Victimhood in Transitional Societies*, 2022. 68 с. URL: https://reparations.qub.ac.uk/assets/uploads/QUB_ReparationUkraine_WEB-1.pdf (дата звернення: 14.03.2026).
5. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 326 : станом на 7 лют. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-p#Text> (дата звернення: 14.03.2026).

6. Tutova Y. V. Liability measures in the context of compensation for damage caused by armed aggression. *Analytical and Comparative Jurisprudence*. 2025. Т. 1, № 6. С. 418–422. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.1.64> (дата звернення: 13.03.2026).

7. Zhuk V., Zhuk N., Shenderivska Y. International Experience of Post-War Compensation Policy. *Oblik i finansi*. 2024. № 2(104). С. 33–45. URL: [https://doi.org/10.33146/2307-9878-2024-2\(104\)-33-45](https://doi.org/10.33146/2307-9878-2024-2(104)-33-45) (дата звернення: 14.03.2026).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-53>

**SANCTIONS, INTERNATIONAL RESPONSIBILITY
AND THE TRANSFORMATION OF THE WORLD ORDER:
POLITICAL, ECONOMIC AND LEGAL DIMENSIONS**

**САНКЦІЇ, МІЖНАРОДНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
І ТРАНСФОРМАЦІЯ СВІТОВОГО ПОРЯДКУ:
ПОЛІТИКО-ЕКОНОМІЧНІ ТА ПРАВОВІ ВИМІРИ**

Palinchak M. M.

*Doctor of Political Science, Professor,
Dean of the Faculty of International
Economic Relations,
Uzhhorod National University
Uzhhorod, Ukraine*

Палінчак М. М.

*доктор політичних наук, професор,
декан факультету міжнародних
економічних відносин,
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»
м. Ужгород, Україна*

Kindyak A. O.

*Postgraduate Student of International
Economic Relations Department,
Uzhhorod National University
Uzhhorod, Ukraine*

Кіндяк А. О.

*аспірант кафедри міжнародних
економічних відносин,
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»
м. Ужгород, Україна*

У XXI столітті санкції стали одним із головних інструментів дипломатії примусу та дедалі важливішим механізмом реагування на міжнародно-протиправні діяння. Їхнє сучасне значення пояснюється не лише частістю збройних конфліктів, агресії, тероризму та серйозних порушень прав людини, а й поступовою перебудовою самого світового порядку. Рада Безпеки ООН розглядає санкції як невійськовий

інструмент, призначений для забезпечення дотримання норм без застосування сили, на практиці такі заходи варіюються від всеосяжних торговельних обмежень до більш цілеспрямованих інструментів, включаючи заморожування активів, заборони на поїздки та ембарго на поставки зброї. Водночас правова доктрина свідчить, що термін «санкції» є ширшим і суперечливішим, ніж це впливає лише з практики ООН, оскільки його часто використовують для позначення як колективних, так і односторонніх обмежувальних заходів [2; 3].

Ця концептуальна неоднозначність не є суто термінологічною. Вона безпосередньо впливає на питання міжнародної відповідальності. У українській правовій науці Є. К. Карлюга показує, що доктрина міжнародного права не розглядає санкції як єдину, універсально визначену категорію, навпаки, вони перетинаються з такими поняттями, як примусові заходи, реторсії, репресалії та контрзаходи. Відповідно, правова кваліфікація обмежувального заходу залежить від його інституційного джерела, підстав, пропорційності та мети. Заходи, прийняті Радою Безпеки, черпають легітимність із рамок Статуту ООН, тоді як односторонні санкції потребують окремого правового обґрунтування через право державної відповідальності, юрисдикції та невтручання [1].

З цієї точки зору санкції виконують подвійну роль. По-перше, вони відображають ідею, що порушення міжнародного права повинні мати наслідки навіть у тих випадках, коли застосування військової сили є неможливим або небажаним. По-друге, вони виявляють межі сучасного міжнародного інституціоналізму. Коли діяльність Ради Безпеки блокується через політичну суперництво між постійними членами, держави та регіональні організації дедалі частіше вдаються до односторонніх заходів. Антоніос Цанакопулос стверджує, що так звані «цільові санкції» проти іноземних посадових осіб та організацій не можна оцінювати абстрактно. Їхня законність залежить від того, чи можна їх виправдати в рамках визнаних доктрин відповідальності та законної реакції. Таким чином, санкції вже не є просто засобом тиску, вони стали місцем зіткнення конкуруючих уявлень про законність, суверенітет та відповідальність [3].

Політичний вимір санкцій особливо помітний у процесі трансформації світового порядку від відносно універсалістської моделі до більш сегментованої системи, заснованої на коаліціях. Сучасні санкції використовуються не лише для того, щоб змінити поведінку держави-об'єкта, а й для того, щоб позначити нормативні межі, продемонструвати згуртованість альянсу та сформувати геополітичні угруповання. У цьому сенсі вони виконують конститутивну функцію: допомагають визначити, хто належить до коаліції, що застосовує

санкції, хто залишається нейтральним, а хто отримує вигоду від ревізійоністських можливостей у світовій економіці. Сама ООН представляє санкції як інструменти, що можуть сприяти мирним перетворенням, стримувати тероризм, захищати права людини та сприяти нерозповсюдженню. Однак поза межами багатосторонньої сфери ці самі заходи дедалі частіше діють як інструменти гео економічної конкуренції [1].

Ця тенденція найяскравіше проявляється у поширенні односторонніх екстериторіальних санкцій. На думку Дж. Шмідта, такі заходи породжують гострі правові проблеми, оскільки вони часто регулюють поведінку іноземних осіб та компаній за межами території держави, що застосовує санкції, тим самим впливаючи на треті держави та приватних суб'єктів, які не несли прямої відповідальності за первинне протиправне діяння. За таких обставин санкції можуть перестати бути вузькоспеціалізованою реакцією і почати функціонувати як інструменти ієрархічного контролю над світовою торгівлею та фінансами [4].

Економічний вимір санкцій підтверджує, що вони зараз вбудовані в ширший процес фрагментації. Обмежувальні заходи вже не просто забороняють певні операції, вони перекроюють торговельні маршрути, платіжні канали, інвестиційні моделі, страхові мережі та технологічні ланцюги постачання. Як наслідок, санкції можуть послабити військово-промисловий потенціал об'єкта та обмежити його довгостроковий доступ до капіталу й інновацій, але вони також можуть стимулювати переорієнтацію на альтернативні ринки та інституції. Отже, їхні наслідки є системними, а не суто двосторонніми: вони реорганізують економічну взаємозалежність відповідно до політичних розломів [1; 4].

Основні функції санкцій у мінливому світовому порядку можна узагальнити таким чином: дисциплінарна (підвищення вартості агресії чи інших протиправних дій на міжнародному рівні); забезпечення відповідальності (перетворення юридичного засудження на практичні обмеження); символічно-легітимізуюча (демонстрація того, що серйозні порушення не залишаються без уваги); структуруюча (реорганізація глобальних економічних зв'язків відповідно до геополітичних блоків).

Відповідно, ефективність санкцій не слід оцінювати лише за безпосередніми змінами поведінки. Їхній вплив часто є кумулятивним і проявляється через довгострокові обмеження, репутаційні витрати, інституційну ізоляцію та технологічне виключення. Однак чим ширшими та екстериторіальнішими стають ці заходи, тим гостріше вони виявляють напругу між юридичною відповідальністю та геополітичною вибірковістю. Санкції захищають міжнародні норми, але вони також можуть прискорити ерозію універсального управління, переносячи

відповідальність за їх виконання на конкуруючі коаліції, а не на спільні інституції [3; 4].

Таким чином, сьогодні санкції знаходяться на перетині права, влади та економіки. Вони залишаються незамінним засобом невійськової реакції на серйозні порушення, особливо в тих випадках, коли колективні інститути виявляються паралізованими. Проте їхня дедалі більша односторонність свідчить про те, що сучасний світовий порядок рухається до моделі, в якій примусові економічні інструменти дедалі частіше замінюють загальновизнану владу. Тому майбутня легітимність санкцій залежатиме від чіткішої правової кваліфікації, міцнішого багатостороннього підґрунтя та більшої чутливості до пропорційності та наслідків для третіх держав. Без цих умов санкції можуть зберігати тактичний тиск, водночас стратегічно сприяючи фрагментації міжнародного правового порядку.

Література:

1. United Nations Security Council. Sanctions. URL: <https://main.un.org/securitycouncil/en/sanctions/information> (дата звернення: 06.03.2026).
2. Карлюга Є. К. Поняття санкцій в доктрині міжнародного права. *Правова держава*. 2024. № 54. URL: <https://pd.onu.edu.ua/article/view/304889> (дата звернення: 06.03.2026).
3. Tzanakopoulos A. State Responsibility for “Targeted Sanctions”. *AJIL Unbound*. 2019. Vol. 113. P. 135–139. URL: <https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/FDE9358D2755854C5C5A57FBC0A702FF/S2398772319000229a.pdf/state-responsibility-for-targeted-sanctions.pdf> (дата звернення: 06.03.2026).
4. Schmidt J. The Legality of Unilateral Extra-territorial Sanctions under International Law. *Journal of Conflict and Security Law*. 2022. Vol. 27, Issue 1. P. 53–81. URL: <https://academic.oup.com/jcs/article/27/1/53/6528963> (дата звернення: 06.03.2026).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-54>

**UKRAINIAN NATIONAL LEGISLATION ON COMBATING
CONFLICT-RELATED SEXUAL VIOLENCE**

**НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ
У СФЕРІ ПРОТИДІЇ СЕКСУАЛЬНОМУ НАСИЛЬСТВУ,
В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ**

Petruniuk K. R.

*Ph.D. candidate, Department
of International Law,
Educational and Research Institute
of International Relations
Taras Shevchenko National
University of Kyiv,
Head of the Sector for Interaction with
the Verkhovna Rada of Ukraine
and State Authorities of the Secretariat
of the State Secretary of the Ministry
of Justice of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Петрунюк К. Р.

*аспірант кафедри міжнародного
права,
Навчально-науковий інститут
міжнародних відносин
Київського національного
університету
імені Тараса Шевченка,
завідувач сектору взаємодії
з Верховною Радою України
та органами державної влади
Секретаріату
Державного секретаря
Міністерства юстиції України
м. Київ, Україна*

Сексуальне насильство, в умовах збройного конфлікту, є одним із найбільш тяжких порушень прав людини та норм міжнародного гуманітарного права. У контексті збройної агресії російської Федерації проти України такі діяння набули системного характеру та потребують комплексної правової відповіді.

Актуальність дослідження сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом, для України зумовлена поєднанням внутрішніх та зовнішніх факторів розвитку правової системи в умовах триваючої збройної агресії. Тут важливо зазначити, що система національної кримінальної юстиції функціонує в умовах безпрецедентного навантаження, пов'язаного з необхідністю розслідування значної кількості воєнних злочинів, включаючи злочини сексуального характеру. Це вимагає не лише ефективного притягнення винних до кримінальної відповідальності, але й забезпечення реального, а не декларативного дотримання прав потерпілих.

У національному праві України криміналізація сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, має фрагментарний характер. Відповідні діяння кваліфікуються, з одного боку, як порушення законів

та звичаїв війни відповідно до статті 438 Кримінального кодексу України, а з іншого – як злочини проти статевої свободи та недоторканості особи. В свою чергу, кореспондуючи з нормами Римського статуту, злочин СНПК знаходить своє відображення і в статті 442 Геноцид та 442-1 Злочини проти людяності КК України. Хоча, такий підхід дещо ускладнює правозастосування через відсутність окремого складу злочину, що безпосередньо відображав би природу СНПК. Це створює труднощі як у процесі доведення, зокрема щодо встановлення зв'язку із збройним конфліктом, так і у забезпеченні узгодженості з міжнародними стандартами.

В свою чергу, розвиток відповідних правових механізмів безпосередньо пов'язаний і з євроінтеграційними зобов'язаннями України, оскільки реформа кримінальної юстиції та гарантування прав потерпілих є складовою виконання зобов'язань перед Європейським Союзом.

В рамках виконання завдань та заходів Дорожньої карти з питань верховенства права, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 травня 2025 р. № 475-р, передбачено комплекс заходів, спрямованих на забезпечення прав потерпілих у кримінальному провадженні, зокрема постраждалих від воєнних та міжнародних злочинів [1].

Так, Дорожньою картою, зокрема, покладається на Україну зобов'язання розроблення та прийняття законів і підзаконних нормативно-правових актів, спрямованих на приведення у відповідність із Директивою 2012/29/EU, яка встановлює мінімальні вимоги щодо прав, підтримки та захисту потерпілих від злочинів [2].

У цьому контексті особливого значення набуває трансформація підходів до здійснення правосуддя, коли потерпіла особа розглядається не лише як процесуальний учасник, а як суб'єкт, що потребує комплексного захисту, з урахуванням пережитої травми, індивідуальних потреб та вразливості.

Зокрема, захід 3 стратегічного результату 2 підрозділу “3.8 Процесуальні права обвинувачених та підозрюваних осіб в кримінальному процесі; права жертв злочинів” розділу “ІІІ. ОСНОВОПОЛОЖНІ ПРАВА” зобов'язує до кінця 2026 року впровадження в діяльність органів правопорядку та прокуратури механізму підтримки потерпілих і свідків, які постраждали від воєнних та інших міжнародних злочинів, а також злочинів насильницького характеру, який передбачає:

- створення реферального механізму з участю державного та громадського сектору для надання послуг потерпілим для їх ефективної участі у кримінальному провадженні, уникненні повторної віктимізації та відновленні;

- розширення мережі відділів організації підтримки потерпілих на базі обласних прокуратур з керуючою роллю Координаційного центру підтримки потерпілих і свідків;
- збільшення категорій злочинів, потерпілим від яких надається допомога;
- розробку Стратегії комунікації у роботі з потерпілими і свідками воєнних та інших міжнародних злочинів;
- впровадження потерпілоорієнтованого підходу в кримінальному провадженні відповідно до Директиви 2012/29/ЄС шляхом проведення навчання для представників органів кримінальної юстиції, прокуратури та суду;
- створення Реєстру потерпілих від воєнних злочинів [1].

Важливим кроком у системній відповіді національного законодавства на злочин СНПК стало ухвалення Закону України № 4067-IX “Про правовий і соціальний захист осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов’язаного із збройною агресією Російської Федерації проти України, та надання їм невідкладних проміжних репарацій”, який закріплює правовий статус осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов’язаного зі збройною агресією російської федерації проти України [3]. Цей Закон має комплексний характер, оскільки не лише визначає коло постраждалих осіб та процедуру надання відповідного статусу, але й формує систему їх соціального, медичного та правового захисту. Особливого значення набуває запровадження інституту невідкладних проміжних репарацій, які передбачають надання грошової допомоги постраждалим незалежно від завершення кримінального провадження. Такий підхід є інноваційним для міжнародної практики, оскільки передбачає реалізацію репараційних механізмів в умовах триваючого збройного конфлікту.

У відповідь на кричущі злочини росіян Україна спільно з міжнародними партнерами відразу після повномасштабного вторгнення рф ініціювала створення всеохоплюючого міжнародного компенсаційного механізму. У травні 2023 року в структурі Ради Європи було створено Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України, який став першим компонентом механізму.

Поступово розширюючи категорії заяв, 19 березня 2025 року Реєстр почав приймати заяви про сексуальне насильство. Зокрема, категорія A2.4 включає в себе заяви, пов’язані з актами сексуального насильства. "Сексуальне насильство" означає дії сексуального характеру такі як, але не виключно, зґвалтування, примус до статевого акту, сексуальне рабство, примушування до зайняття проституцією, примусову вагітність, примусовий аборт, примусову стерилізацію, примусовий шлюб, торгівлю людьми з метою сексуального насильства та/або

експлуатації та будь-які інші порівняні за ступенем тяжкості форми сексуального насильства незалежно від статі чи віку постраждалої особи [4].

Паралельно з розвитком законодавчої бази в Україні формується практика впровадження потерпілоорієнтованого підходу у кримінальному провадженні. Особливої актуальності цей підхід набув після 2022 року у справах сексуального насильства, домашнього насильства та СНПК. Його сутність полягає у зміщенні акценту з формального процесуального статусу потерпілого на забезпечення його прав, потреб і гідності. Зокрема, на практиці дедалі частіше застосовується механізм допиту потерпілої особи в судовому засіданні на стадії досудового розслідування з метою уникнення повторної травматизації. Також спостерігається розвиток гендерно чутливих підходів до проведення слідчих дій, забезпечення конфіденційності даних потерпілих, а також залучення спеціалізованих адвокатів і психологів.

Разом із тим, попри наявність позитивних тенденцій, впровадження потерпілоорієнтованих підходів супроводжується низкою викликів. Одним із них є необхідність забезпечення права потерпілих на переклад і розуміння процесуальних дій з моменту першого контакту з правоохоронними органами, що наразі не повною мірою відповідає стандартам Європейського Союзу. Іншою проблемою є обмеженість законодавчих гарантій права на інформацію про перебіг кримінального провадження, що впливає на рівень довіри до системи правосуддя та відчуття безпеки потерпілих. Особливої уваги потребує забезпечення прав вразливих категорій осіб, зокрема дітей, осіб з інвалідністю та постраждалих від сексуального насильства, які потребують спеціальних процедур захисту та підтримки.

Враховуючи вищезазначене, варто вказати, що євроінтеграційний вимір реформування кримінальної юстиції передбачає не лише формальну імплементацію норм Директиви 2012/29/ЄС, але й зміну підходів до здійснення правосуддя. Йдеться про формування системи, в якій потерпіла особа сприймається як центральний елемент кримінального процесу, а забезпечення її прав розглядається як пріоритет. Водночас важливим є збереження балансу між правами потерпілих і підозрюваних чи обвинувачених, що є необхідною умовою дотримання принципів справедливого судового розгляду.

У цьому контексті окремого значення набуває питання реформування системи безоплатної правничої допомоги. Чинна модель, яка передбачає автоматичне призначення адвоката підозрюваним і обвинуваченим, не повною мірою відповідає підходам, закріпленим у праві Європейського Союзу, де застосовуються критерії оцінки матеріального становища та доцільності надання допомоги. Водночас

існує потреба у розширенні доступу до правничої допомоги для потерпілих, особливо у справах, пов'язаних із сексуальним насильством та воєнними злочинами.

Таким чином, Україна перебуває на етапі глибокої трансформації системи кримінальної юстиції, що відбувається під впливом як внутрішніх викликів, пов'язаних із збройною агресією, так і зовнішніх зобов'язань у межах євроінтеграційного процесу. Запровадження потерпілоорієнтованого підходу, розвиток законодавства щодо статусу постраждалих від СНПК та впровадження механізмів репарацій свідчать про формування нової моделі правосуддя, орієнтованої на людину. Водночас подальший розвиток цієї моделі потребує системного вдосконалення законодавства, інституційної спроможності та практики його застосування з урахуванням міжнародних і європейських стандартів.

Література:

1. Дорожня карта з питань верховенства права, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 травня 2025 року № 475-р. «Деякі питання забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу за кластером 1 “Основи процесу вступу до ЄС”». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-2025-%D1%80#Text>

2. Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2012/29/oj/eng>

3. Закон України від 20.11.2024 року № 4067-IX “Про правовий і соціальний захист осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного із збройною агресією Російської Федерації проти України, та надання їм невідкладних проміжних репарацій”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4067-20>

4. Реєстр збитків для України. Категорія A2.4 Сексуальне насильство. URL: <https://rd4u.coe.int/uk/a2.4-sexual-violence>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-55>

**THE MOMENT OF TRANSFER OF PROPERTY RIGHTS
FROM THE CREATOR OF OBJECTS OF RELATED RIGHTS
TO OTHER SUBJECTS OF RELATED RIGHTS IN THE FORMS
OF DISPOSAL OF PROPERTY RIGHTS TO OBJECTS
OF RELATED RIGHTS UNDER THE LEGISLATION OF UKRAINE**

**МОМЕНТ ПЕРЕХОДУ МАЙНОВИХ ПРАВ ВІД ТВОРЦЯ
ОБ'ЄКТІВ СУМІЖНИХ ПРАВ ДО ІНШИХ СУБ'ЄКТІВ
СУМІЖНИХ ПРАВ У ФОРМАХ РОЗПОРЯДЖАННЯ
МАЙНОВИМИ ПРАВАМИ НА ОБ'ЄКТИ СУМІЖНИХ ПРАВ
ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ**

Pecherova N. H.

*candidate of juridical sciences
Kyiv, Ukraine*

Печерова Н. Г.

*кандидат юридичних наук
м. Київ, Україна*

Момент переходу майнових прав на об'єкти суміжних прав від фактичних творців суміжних прав до інших суб'єктів суміжних прав у формах розпорядження майновими правами на об'єкти суміжних прав за законодавством України є фактично не прописаним. Чому важливо, щоб даний момент був прописаний? Важливість прописування пов'язана із визнанням суб'єктом суміжних прав фактичного творця, закріпленням за ним майнових прав, наділенням творця можливістю здійснювати розпорядження своїми поки, що фактично не закріплені правами, а також можливістю із їхнього захисту. Момент переходу майнових прав від творця об'єктів суміжних прав не прописаний найголовніше в таких формах розпорядження майновими правами на об'єкти суміжних прав як трудовий договір (контракт) в частині розподілу майнових прав на службовий об'єкт суміжних прав, договір створення за замовленням і використання об'єкту суміжних прав. Чому дані форми в даному аспекті були виділені нами як найголовніші? Вони були виділені як найголовніші, оскільки здійснення подальшого розпорядження за відсутності моменту переходу за ними є неможливим за іншими формами розпорядження майновими правами на об'єкти суміжних прав. Тож, проілюструємо це на прикладі норм Цивільного кодексу України та Закону України «Про авторське право і суміжні права», які стосуються трудового договору

(контракту) в частині розподілу майнових прав на створений службовий об'єкт суміжних прав.

Так, згідно ч. 2 ст. 429 Цивільного кодексу України «2. Майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору (контракту), належать працівникові, який створив цей об'єкт, та юридичній або фізичній особі, де або у якої він працює, спільно, якщо інше не встановлено цим Кодексом або договором. Майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням службових обов'язків під час проходження військової служби, належать суб'єкту, визначеному законом» [1]. Згідно ч. 2 ст. 14 Закону України «Про авторське право і суміжні права» «2. Майнові права на службовий твір переходять до роботодавця з моменту створення службового твору у повному складі, якщо інше не передбачено цим Законом, трудовим договором (контрактом) або іншим договором щодо майнових прав на службовий твір, укладеним між працівником (автором) і роботодавцем» [2]. Як можна бачити із вище зазначених положень момент переходу взагалі відсутній за Законом України «Про авторське право і суміжні права», за Цивільним кодексом України цей момент переходу є «розмитим», оскільки нібито працівник отримує майнові права разом із роботодавцем, але хіба при цьому роботодавець стає співавтором? Певно, що ні. Поставимо собі питання стосовно того, чому ж важливим є прописування моменту переходу за даною формою розпорядження на об'єкти суміжних прав (окрім того, що автором вже було зазначено на початку роботи)? Це зумовлено складом суб'єктів на об'єкти суміжних прав, оскільки творець до даного складу суб'єктів не входить згідно положень, а ні Цивільного кодексу України (ч. 1 ст. 450), а ні Закону України «Про авторське право і суміжні права» (ч. 2 ст. 35). І тому, права осіб, які є творцями, працюючи у виробників фонограм, відеограм, організацій мовлення є фактично не визнаними. Можна було б сказати, що вони є просто працівниками і здійснюють свою роботу в межах трудового договору (контракту), отримуючи заробітну плату, але все ж таки створюється не просто об'єкт, а об'єкт саме права інтелектуальної власності, на який мають виникати особисті немайнові та майнові права (при чому особисті немайнові права виникають згідно ч. 1 ст. 429 Цивільного кодексу України, ч. 1 ст. 14 Закону України «Про авторське право і суміжні права», але відсутні згідно змісту ст. 37 Закону України «Про авторське право і суміжні права»). До того ж гарантії із захисту прав таких осіб, що створюють відповідні об'єкти надаються на найвищому рівні, на рівні Конституції України (ст. 41, ст. 54). В обґрунтування необхідності змін у підході до ситуації, що склалася навколо фактичних творців суміжних прав наведемо

ситуацію із написанням лекцій викладачем того чи іншого навчального закладу. Лекції є об'єктом авторського права згідно положень Цивільного кодексу України (п. 1 ч. 1 ст. 433) та Закону України «Про авторське право і суміжні права» (п. 2 ч. 1 ст. 6). Лекції викладач створює, доповнює та доопрацьовує упродовж своєї викладацької практики, при цьому викладач може змінювати своє місце роботи, створити лекції до виходу на роботу в той чи інший навчальний заклад тощо. То, поставимо собі питання чи стають вони спільним службовим об'єктом лектора (автора) та навчального закладу, де викладає даний лектор (автор)? Думається, що ні. Створення лекційного матеріалу не може охоплюватися виплатою заробітної плати, оскільки йде мова про створення об'єкту права інтелектуальної власності, а саме об'єкту авторського права. Заробітною платою ж охоплюється, як нам думается, навантаження викладача, яке він виконує згідно трудового договору (контракту). Представимо собі уявну ситуацію, що роботодавець вважає, що лекційний матеріал є службовим об'єктом тоді, виходить, що згідно положень профільного Закону України «Про авторське право і суміжні права» (ч. 2 ст. 14) викладач, змінюючи місце роботи має створювати новий конспект лекцій з тієї ж дисципліни, наприклад, не порушуючи при цьому авторські права колишнього роботодавця, оскільки як відомо моментом виникнення авторського права є момент створення твору (ч. 1 ст. 437 Цивільного кодексу України, ч. 1 ст. 9 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

Важливим аспектом в контексті поставленої теми є розуміння правової природи майнового права інтелектуальної власності, в тому числі і на об'єкти суміжних прав для забезпечення справедливого балансу інтересів фактичних творців суміжних прав та суб'єктів суміжних прав, визнаних згідно Цивільного кодексу України (ч. 1 ст. 450), Закону України «Про авторське право і суміжні права» (ч. 2 ст. 35). Правова природа майнового права інтелектуальної власності, в тому числі і на об'єкти суміжних прав є подільною. В чому полягає подільність? Подільність або ж можливість «розщеплення» майнового права реалізується через способи використання майнового права. Перелік таких способів є невичерпним та може доповнюватися.

Про, що говорить даний перелік? Він говорить про те, що згідно вже згадуваних нами положень Закону України «Про авторське право і суміжні права» в аспекті трудового договору (контракту) (ч. 2 ст. 14) за загальним правилом, мова йде про повну передачу всього переліку способів використання майнового права (наголосимо, що саме майнового права, а не об'єкту, оскільки право інтелектуальної власності та права власності на річ не залежать один від одного згідно

положень ч. 1 ст. 419 Цивільного кодексу України). Вважаємо, що зважаючи на цей аспект чітке прописування моменту переходу майнових прав від творця суміжних прав до суб'єктів суміжних прав має ще більшу додаткову актуальність. Хоча, зважаючи на вже згадуваний нами баланс інтересів творця об'єкту суміжних прав та роботодавця вважається за доцільне, щоб законодавцем була все ж таки передбачена можливість нездійснення повної автоматичної передачі майнового права, за загальним правилом, зважаючи тим паче на подільність, «розщеплення» майнового права, за загальним правилом. Також, вважається за доцільне, щоб при здійсненні передачі майнового права від творця об'єкту суміжних прав до роботодавця все ж таки існували часові обмеження, враховуючи строк чинності майнових прав на об'єкти суміжних прав, який згідно профільного Закону України «Про авторське право і суміжні права» становить 50 років (ст. 45).

Таким чином, момент переходу майнових прав від творців об'єктів суміжних прав до суб'єктів суміжних прав, визначених як Цивільним кодексом України, так і Законом України «Про авторське право і суміжні права» пронизує всю систему договорів у сфері розпорядження майновими правами на об'єкти суміжних прав, а тому викладення в майбутньому перш за все статей, визначених нами основоположних договорів, в аспекті викладеного нами питання в оновлених редакціях з чітким прописуванням моменту переходу представляється надзвичайно актуальним.

Зауважимо, що в той же час запропоновані нами пропозиції стосуються лише службового твору створеного згідно ст. 14 Закону України «Про авторське право і суміжні права» і не стосуються ст. 14 прим. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права», яка присвячена авторському праву на твір, що створюється під час проходження військової служби.

Література:

1. Цивільний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Закон України «Про авторське право і суміжні права» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-56>

THE ROLE OF INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS STANDARDS IN ENSURING INHERITANCE RIGHTS DURING WARTIME

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ПРАВ ЛЮДИНИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СПАДКОВИХ ПРАВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Popovych K. G.

*3rd year postgraduate student of the
Department of
Civil Law and Process,
State Higher Educational Institution
"Uzhgorod National University"
Uzhgorod, Ukraine*

Попович К. Г.

*аспірант 3 року навчання кафедри
цивільного права та процесу,
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»
м. Ужгород, Україна*

У сучасних умовах збройної агресії проти України особливого значення набуває забезпечення та захист прав людини, зокрема у сфері спадкових правовідносин. Воєнний стан, масштабні руйнування, вимушене переміщення населення та тимчасова окупація окремих територій істотно впливають на можливість реалізації громадянами своїх майнових прав, у тому числі права на спадкування.

Спадкові правовідносини в умовах війни зазнають суттєвих трансформацій, оскільки виникають труднощі з відкриттям спадщини, встановленням факту смерті особи, визначенням місця відкриття спадщини, а також доступом до нотаріальних та судових органів. У ряді випадків відсутність належних документів або неможливість їх отримання створює правову невизначеність та перешкоджає реалізації спадкових прав.

У цьому контексті особливого значення набувають міжнародні стандарти прав людини, які закріплюють фундаментальні гарантії захисту прав власності, права на справедливий суд та ефективний засіб юридичного захисту. Вони виступають важливим орієнтиром для держав у забезпеченні належного рівня правового регулювання навіть в умовах надзвичайних обставин, зокрема під час збройного конфлікту.

Практика міжнародних судових установ, зокрема Європейського суду з прав людини, відіграє значну роль у формуванні підходів до захисту майнових і спадкових прав. Вона дозволяє визначити межі допустимого втручання держави у права особи та забезпечує стандарти, яких повинні дотримуватися національні органи влади при вирішенні відповідних правових спорів.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю комплексного аналізу впливу міжнародних стандартів прав людини на забезпечення спадкових прав в умовах війни, а також пошуку ефективних механізмів їх імплементації у національне законодавство України з метою гарантування правової визначеності та захисту прав громадян.

Яскравим прикладом виступає практика ЄСПЛ “*Sarasyan v. Azerbaijan*”, де суд визнав порушення права власності через неможливість доступу до майна в умовах збройного конфлікту. Заявник не мав доступу до ефективних механізмів відновлення порушених прав або отримання компенсації. Суд розглянув справу крізь призму статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції (право власності), статті 8 (право на повагу до житла) та статті 13 (право на ефективний засіб юридичного захисту) [5].

У своєму рішенні Суд дійшов висновку, що тривала неможливість доступу до майна та житла, а також відсутність ефективних національних механізмів захисту становлять порушення зазначених положень Конвенції. При цьому було підкреслено, що навіть в умовах збройного конфлікту держава не звільняється від обов'язку гарантувати дотримання основоположних прав людини.

Особливу увагу Суд приділив тому, що у випадках, коли фактичне повернення до майна є неможливим з огляду на безпекову ситуацію, держава повинна забезпечити альтернативні механізми, зокрема ефективні процедури компенсації або відшкодування шкоди. Таким чином, було сформовано підхід, відповідно до якого позитивні забор'язання держави зберігаються навіть за умов обмеженого контролю над територією.

Зазначене рішення має важливе значення для формування сучасної практики захисту прав внутрішньо переміщених осіб та осіб, які постраждали внаслідок війни. Воно також стало орієнтиром у подібних справах, зокрема “*Chiragov and others v. Armenia*”, та є особливо актуальним для України у контексті забезпечення спадкових прав в умовах тимчасової окупації та збройної агресії.

Аналогія зі справою свідчить про те, що в умовах збройного конфлікту ключовою проблемою є не лише існування спадкових прав, а й можливість їх ефективної реалізації. Практика ЄСПЛ підтверджує обов'язок держави забезпечити дієві механізми захисту майнових прав, що є особливо актуальним для України в умовах воєнного стану та тимчасової окупації частини територій.

Важливе значення для розуміння захисту майнових і, зокрема, спадкових прав в умовах збройного конфлікту має справа *Chiragov and others v. Armenia*, розглянута ЄСПЛ [1].

Передумовою звернення до суду стало те, що заявники – внутрішньо-переміщені особи. У своєму рішенні Суд дійшов принципово важливого висновку, що держава може нести відповідальність за порушення прав людини у випадку здійснення ефективного контролю над територією, навіть якщо вона формально не входить до її міжнародно визнаних кордонів. У зв'язку з цим було встановлено порушення статті 1 Протоколу №1 до Конвенції (права власності), статті 8 (право на повагу до житла) та статті 13 (право на ефективний засіб юридичного захисту).

Суд підкреслив, що тривала неможливість доступу до житла і майна, а також відсутність механізмів компенсації чи відновлення прав свідчить про невиконання державою своїх позитивних зобов'язань. Таким чином, було сформовано підхід, за яким держава зобов'язана забезпечувати права осіб навіть в складних умовах збройного конфлікту та фактичної втрати контролю над частиною територій.

Значення цієї справи для України полягає в тому, що вона безпосередньо корелює з проблемами реалізації спадкових прав в умовах тимчасової окупації. Зокрема, як і у справі *Chiragov and others v. Armenia*, українські громадяни часто позбавлені доступу до майна, яке може бути об'єктом спадкування, а також стикаються з труднощами у реалізації своїх прав через обмежений доступ до ефективних правових механізмів. Практика ЄСПЛ підтверджує, що в таких умовах держава повинна забезпечити альтернативні способи захисту, включаючи компенсаційні механізми та спрощені юридичні процедури.

ЄСПЛ розробив обов'язкові принципи та стандарти через захист майнових прав та права на ефективний захист, які безпосередньо застосовуються і до спадкування.

ЄСПЛ визнає обов'язковим для держав у сфері спадкування :

1. Право власності (ст. 1 Протоколу № 1)

Принцип: спадкове право є частиною права власності. Держава не може безпідставно обмежувати чи позбавляти особу спадкових прав.

Практика: *Marckx v Belgium* (1979) – підтверджує, що спадкові права дітей є частиною права власності [4]. *Korecky v. Slovakia* (2004) – захист законного очікування отримати спадщину [3].

Вимога для держав: Забезпечити правовий механізм для реалізації права власності навіть у складних умовах.

2. Право на повагу до житла (ст. 8)

Принцип: Спадкове майно, що включає житло, підлягає захисту від незаконного вторгнення або неможливості доступу.

3. Право на ефективний захист (ст. 13)

Принцип: Спадкоємець повинен мати ефективні засоби відновлення своїх прав через національні суди або інші процедури.

Практика: в обох справах вищенаведених суд підкреслив, що навіть в умовах війни держави повинні забезпечити механізми захисту (спрощені процедури, компенсація, судовий доступ).

4. Недискримінація (ст. 14 Конвенція)

Принцип: спадкові права повинні бути однаковими для всіх спадкоємців незалежно від статі, сімейного стану, етнічної приналежності.

Практика: *Febris v. France* (2013)– заборона дискримінації спадкоємців за сімейним статусом [2].

5. Обов'язковість позитивних дій держави

Принцип: Держава зобов'язана створювати дієві механізми реалізації спадкових прав, навіть якщо фактичний доступ до майна обмежений (війна окупація, переміщення).

Таким чином, практика ЄСПЛ формує чіткі орієнтири для України: спадкові права не втрачають юридичної сили навіть у складних умовах війни, а держава повинна забезпечити їх реалізацію шляхом створення ефективних процедур, що гарантують правову визначеність та захист прав громадян. Це підтверджує необхідність адаптації національного законодавства до реалій воєнного стану та тимчасової окупації, щоб забезпечити можливість реалізації спадкових прав у повному обсязі.

Література:

1. *Chiragov and Others v. Armenia*, Application no. 13216/05, European Court of Human Rights, 2015. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-155353#%7B%22itemid%22:%5B%22001-155353%22%5D%7D>
2. *Fabris v. France*, Application no. 16574/08, European Court of Human Rights, 2013. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-116716#%7B%22itemid%22:%5B%22001-116716%22%5D%7D>
3. *Kopecný v. Slovakia*, Application no. 44912/98, European Court of Human Rights, 2004. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-66758#%7B%22itemid%22:%5B%22001-66758%22%5D%7D>
4. *Marckx v. Belgium*, Application no. 6833/74, European Court of Human Rights, 1979. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57534#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57534%22%5D%7D>
5. *Sargsyan v. Azerbaijan*, Application no. 40167/06, European Court of Human Rights, 2015. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-163042#%7B%22itemid%22:%5B%22001-163042%22%5D%7D>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-57>

**THE RATIFICATION OF THE ROME STATUTE
OF THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT
AS A MECHANISM FOR HOLDING ACCOUNTABLE
FOR WAR CRIMES AND THE CRIME OF AGGRESSION
AGAINST UKRAINE**

**РАТИФІКАЦІЯ РИМСЬКОГО СТАТУТУ МІЖНАРОДНОГО
КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ ЯК МЕХАНІЗМ ПРИТЯГНЕННЯ
ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ
ТА ЗЛОЧИН АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ**

Chalyi M. H.

*teacher of the department
of military law,*

*Military Legal Institute,
National University of Law named after
Yaroslav the Wise
Kharkiv, Ukraine*

Чалий М. Г.

*викладач кафедри військового права,
Військово-юридичний інститут*

*Національного юридичного
університету
імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

Актуальність дослідження зумовлена повномасштабною збройною агресією російської федерації проти України та введенням правового режиму воєнного стану на всій території держави. У таких умовах особливого значення набуває забезпечення ефективних правових механізмів притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні воєнних злочинів, злочинів проти людяності та злочину агресії. Фіксація численних порушень норм міжнародного гуманітарного права на тимчасово окупованих територіях України актуалізує питання взаємодії національних та міжнародних інституцій правосуддя.

Одним із ключових міжнародно-правових механізмів забезпечення кримінальної відповідальності за найтяжчі міжнародні злочини є діяльність Міжнародного кримінального суду, юрисдикція якого визначається положеннями Римського статуту Міжнародного кримінального суду. У цьому контексті ратифікація Україною в серпні 2024 року Римського статуту та набуття повноправного членства у системі міжнародної кримінальної юстиції набуває особливої ваги.

Міжнародний кримінальний суд є постійним судовим органом, створеним з метою притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні найбільш тяжких злочинів, що викликають занепокоєння міжнародного співтовариства. До таких злочинів відповідно до

Римського статуту належать геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочини агресії [3].

Особливістю діяльності Суду є принцип комплементарності, який передбачає, що юрисдикція Міжнародного кримінального суду доповнює національні системи правосуддя і застосовується у випадках, коли держава не може або не бажає самостійно здійснювати кримінальне переслідування винних осіб.

Водночас важливу роль у притягненні до відповідальності за міжнародні злочини відіграє національне кримінальне законодавство. Зокрема, положення Розділу XX Кримінального кодексу України передбачають відповідальність за ведення агресивної війни, планування та підготовку агресії, а також за порушення законів та звичаїв війни [4]. Такі норми дозволяють правоохоронним органам здійснювати кримінальне переслідування осіб, причетних до вчинення воєнних злочинів під час збройного конфлікту. Разом із тим ефективне розслідування міжнародних злочинів часто потребує міжнародної співпраці та залучення спеціалізованих міжнародних судових інституцій.

Прийняття Закону України «Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» стало важливим кроком у напрямі посилення співробітництва України з міжнародними судовими органами [2]. Як зазначається у висновку профільного комітету Верховної Ради України, ратифікація Римського статуту надає можливість Україні набути повноправного членства у Міжнародному кримінальному суді, брати участь у роботі Асамблеї держав-учасниць та сприяти зміцненню міжнародного правосуддя [1]. Крім того, такий крок демонструє відданість України принципам верховенства права та міжнародної відповідальності за найтяжчі злочини.

Наукові коментарі та дослідження, зокрема у виданні Шабаса В. А. «Міжнародний кримінальний суд: коментар до Римського статуту», надають детальний аналіз норм Римського статуту, принципу комплементарності та механізмів співпраці між національними судовими органами та МКС. Ці наукові джерела дозволяють глибше зрозуміти процес застосування норм міжнародного кримінального права на національному рівні та ефективність притягнення до відповідальності осіб, винних у міжнародних злочинах [5, с. 557].

Таким чином, ратифікація Римського статуту Міжнародного кримінального суду має важливе значення для забезпечення невідворотності покарання за міжнародні злочини, вчинені в умовах збройної агресії проти України. Поєднання можливостей національної системи кримінального переслідування та механізмів міжнародного правосуддя, яка сприяє більш ефективному розслідуванню воєнних злочинів,

притягненню винних до відповідальності та зміцненню міжнародного правопорядку.

Література:

1. Висновок Комітету Верховної Ради України з питань інтеграції України до Європейського Союзу щодо проекту Закону України «Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» (реєстр. № 0285 від 15.08.2024). Київ, 2024.

2. Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього : Закон України від 21 серп. 2024 р. № 3898-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3909-20#Text> (дата звернення: 15.03.2026)

3. Римський статут Міжнародного кримінального суду: Статут, учинений 17 липня 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 15.03.2026).

4. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III (*Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 25-26, ст. 131). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3028> (дата звернення: 15.03.2026)

5. Shabas W. A. *The International Criminal Court: A Commentary on the Rome Statute*. 2nd ed. Oxford : Oxford University Press, 2016. 1616 p.

**SECTION 4. HUMANITARIAN, CULTURAL,
AND COMMUNICATIVE DIMENSIONS OF
INTERNATIONAL SOLIDARITY**

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-58>

**DIGITALIZATION, SOCIAL MEDIA, AND CULTURAL
DIVERSITY. AN EXAMINATION OF COMMUNICATIVE
CHALLENGES FOR INTERNATIONAL SOLIDARITY**

Burlău F. A.

*MA Student – Security Studies at the Faculty of History,
International Relations,
Political Sciences and Communication Sciences,
University of Oradea
Oradea, Romania*

Laza L.

*MA Student – Security Studies at the Faculty of History,
International Relations,
Political Sciences and Communication Sciences,
University of Oradea
Oradea, Romania*

Țoca C.-V.

*Doctor of Geography, Professor,
University of Oradea
Oradea, Romania*

The transformation of the contemporary international order is increasingly shaped not only by geopolitical competition, but also by significant changes in the communicative environments through which global interactions unfold. Digital interconnectivity is becoming more accelerated while social media platforms and digital diplomatic practices have become central arenas in which international solidarity is articulated, negotiated, and at times fragmented. The communicative dimensions of solidarity are no longer mediated exclusively through traditional diplomatic channels, but through networked digital infrastructures that connect states, institutions, and citizens in real time. This article explores how communicative structures influence solidarity examining the intersection of social media ecosystems, multicultural contexts, misinformation and digital diplomacy. It argues that

the resilience of international solidarity today is closely linked to the quality and security of digital interaction. The ability of diverse societies to navigate multiculturalism and information flows without being eroded by fragmentation and distrust is also explored due to its relevance in society.

The importance of navigating multiculturalism and polarization

Due to media and migration developments, local contexts are becoming more diverse and cultural patterns are changing as a result of globalised interconnectivity, which involves acculturation processes that impact large numbers of people through direct or media-facilitated intercultural contact between people from various cultural backgrounds [1, p. 1]. As increasing cultural diversity reshapes local environments, identity formation may become more complex, making political identity and ideological affiliation more influential in how individuals perceive and engage with others. According to research, a strong determinant of social and political behaviour is political identity, partisanship and ideological affinity which play a major role in how we perceive, assess, and engage with those around us [2, p. 378]. When competition between groups is very strong, people become more aware of which group they belong to and are more likely to feel hostility and dislike toward members of the other group [2, p. 378]. Political polarisation is made worse by the occurrence of echo chambers, in which people are solely consuming material that supports their opinions, making it challenging for individuals to participate in productive debates [3, p. 45]. As group attachments increasingly shape how individuals interpret difference, the development of personal competencies that foster empathy and intercultural engagement may help sustain more balanced forms of living together. Obtaining a fulfilling, successful, and peaceful life trajectory is becoming a personal endeavour that calls for abilities like basic life competencies as cultural traditions grow less static and become more diversified, the results of a study showing how certain life competencies are essential for adjusting to cultural diversity, finding purpose in life, and fostering positive cross-cultural relationships [1, p. 11–12]. Other findings show that positive dialogue between individuals with differing political views has a depolarizing effect, as users who make favorable references to the other group become more likely to continue engaging in constructive interactions across ideological divides [2, p. 390].

Relevance of social media and digital diplomacy

If identity and intergroup dynamics influence how individuals relate to one another, then the communication infrastructures that mediate these interactions acquire broader social significance. Findings underscore the central role of social media in shaping perceptions of insecurity, either amplifying or mitigating feelings of risk depending on patterns of information consumption, and highlight the need, in an increasingly

digitalized era, for comprehensive strategies combining platform regulation, media literacy, and informed public discourse, as well as differentiated public policies tailored to the specific concerns of diverse sociodemographic groups [4, p. 1]. How the public understands and responds to emergencies is also strongly influenced by online platforms, as social networking sites play an important role in the receiving and distribution of information concerning crises [5, p. 1]. Analysing the phenomenon of misinformation, with its causes and consequences is also especially relevant to this context, due to the impact it can have on communities and the international environment. Misinformation is defined as “information that is false, but not intended to cause harm. For example, individuals who don’t know a piece of information is false may spread it on social media in an attempt to be helpful” [6, p. 5]. This challenge can cause general fear and misunderstanding, erode trust in authorities and official sources, and, especially in times of emergency, obstruct efficient public-response agency communication [5, p. 9]. In this sense, misinformation is not only a matter of incorrect content, but also a question of how societies maintain common reference points. Where shared understanding becomes unstable, both civic cooperation and international solidarity may depend increasingly on the quality of communicative practices across political, cultural, and institutional domains.

Considering the communicative dimension of social life as inherently vulnerable to distortion and fragmentation, institutional efforts to foster dialogue through digital channels acquire broader significance, as they may help strengthen trust and support more cooperative forms of international engagement. In this respect, digital diplomacy emerges as a relevant field of inquiry, as it sits at the intersection of technological infrastructure, political responsibility, and the cultivation of transnational understanding. Digital diplomacy is a contemporary framework that uses communication technologies to enhance dialogue, collaboration, and comprehension among countries, entities, and individuals, enabling governments and other actors to interact in real time, amplify underrepresented voices, and promote equitable engagement in peace initiatives [3, p. 39]. It encompasses the development of international rules regulating state conduct in cyberspace, the formation of cybersecurity partnerships, the sharing of intelligence on cyber threats, and collaborative efforts to safeguard vital infrastructure [7, p. 59]. Digital diplomacy gained prominence during the COVID-19 pandemic as travel limitations forced authorities to count largely on digital platforms. AI tools support data analysis, automate routine tasks, inform decision-making, and counter misinformation to strengthen public diplomacy, while blockchain is emerging as a secure and transparent tool for verifying agreements, managing digital identities, and ensuring the integrity

of humanitarian assistance delivery [3, p. 41]. Taken together, the analysis suggests that the quality of digital communication increasingly shapes how solidarity is expressed, sustained, or weakened across culturally diverse societies, particularly in moments of crisis. Future research and policy discussions may therefore benefit from approaching digital diplomacy, media practices, intercultural dialogue and emerging technologies not as separate domains, but as interconnected responsibilities that require sustained attention.

References:

1. Ozer S., Kamran M. A. Majority acculturation through globalization: The importance of life skills in navigating the cultural pluralism of globalization. *International Journal of Intercultural Relations*. 2023. Vol. 96. DOI: 10.1016/j.ijintrel.2023.101832.
2. Marchal N. “Be Nice or Leave Me Alone”: An Intergroup Perspective on Affective Polarization in Online Political Discussions. *Communication Research*. 2022. Vol. 49. № 3. P. 376–398. DOI:10.1177/00936502211042516.
3. Lisenco V. Digital diplomacy for peace: a new frontier in international relations. *Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale*. 2025. Vol. 20. P. 39–52. DOI:10.61753/1857-1999/2345-1963/2025.20.20-1.03.
4. Cuenca M. C. S., Pérez N. E. The Role of Social Media as a Source of Information and Perception of Insecurity. *European Journal on Criminal Policy and Research*. 2025. Vol. 31. № 3. C. 377–398. DOI:10.1007/s10610-025-09628-x.
5. Shahbazi M., Bunker D. Social media trust: Fighting misinformation in the time of crisis. *International Journal of Information Management*. 2024. Vol. 77. DOI:10.1016/j.ijinfomgt.2024.102780.
6. Claire Wardle Information Disorder: The Essential Glossary. 2018. URL: https://firstdraftnews.org/wp-content/uploads/2018/07/infoDisorder_glossary.pdf (date of access: 01.03.2026)
7. Lupaș A. Contribuția Diplomației la Securitate, Instrument și Proces. *The European Union and the New Dynamics of Global Security*. Editura Universității Vasile Goldiș. 2025. P. 53–66.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-59>

**GLOBAL SOLIDARITY AGAINST AGGRESSION:
WHO SUPPORTED UKRAINE AND HOW DURING RUSSIA'S WAR
(2022–2026)**

**СОЛДАРНІСТЬ ПРОТИ АГРЕСІЇ: ХТО І ЯК ПІДТРИМУВАВ
УКРАЇНУ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОЇ ВІЙНИ (2022–2026)**

Țoca C. V.

*PhD, Associate Professor,
University of Oradea
Oradea, Romania*

Mitrofan A.

*BA Student in International Relations and European Studies,
Department of International Relations and European Studies,
University of Oradea
Oradea, Romania*

Abstract. Russia's assault on Ukraine in 2022 has prompted extraordinary worldwide unity, transitioning from relief efforts to strategic security collaboration. This document examines instances of aid-humanitarian initiatives, refugee support schemes, cultural projects, and economic penalties – and the reactions from the EU, UN NATO, and non-governmental organizations. Through the analysis of policies and specific examples, it evaluates the effects on global governance and democratic cohesion. The research concludes that this unity has redefined international actions into a unified defense strategy, exploring the question: *In what ways has global solidarity converted assistance for Ukraine into an instrument of international security and democratic strength?*

Introduction. The extensive Russian invasion of Ukraine that began on February 20, 2022, has initiated a significant surge of global cooperation, evolving from immediate aid efforts to long-term strategic backing that includes military, financial, economic, and cultural aspects. As of February 2026, as the conflict approaches its fifth anniversary, more than 10.8 million individuals in Ukraine are in need of humanitarian support, while 4.35 million refugees are protected under the EU's Temporary Protection Directive [1, 2]. Since 2022, the EU, UN, NATO, and various NGOs have collectively contributed upwards of €194.9 billion in assistance, which incorporates the €50 billion Ukraine Facility along with proposed loans amounting to €90 billion for 2026–2027 [3, 4]. This collaboration has gone

beyond conventional humanitarian limits, acting as a proactive approach toward ensuring collective security and strengthening democratic resilience against hostility. The introduction examines how this diverse support has evolved into a stabilizing element during periods of crisis, connecting to theories concerning collective security and the diffusion of norms, while also engaging with the broader narrative of altering the global landscape amidst political, humanitarian, and geopolitical issues.

Theoretical Framework. Support during the crisis in Ukraine is understood through the lens of collective security principles and the standards of European integration. In his 1957 work *Political Community and the North Atlantic Area*, Karl Deutsch outlines security communities as nations that embrace peaceful principles through mutual communication and shared values [5, p. 5-7]. This illustrates how support helps strengthen Europe's ability to resist aggression [5, p. 200-228]. In his 1999 publication "Norms, Institutions, and National Identity in Contemporary Europe," Jeffrey Checkel emphasizes a constructivist perspective, suggesting that norms such as democracy influence identities through processes of social interaction [6, p. 83-114]. The solidarity of the EU is codified in Articles 42(7) TEU and 222 TFEU, which mandate mutual support in face of threats or crises [7]. This structure examines the transition of solidarity from mere assistance to a more comprehensive strategic security approach.

Case Study Analysis: Examples of International Support

Humanitarian Aid

The UN OCHA is responsible for coordinating the 2026 Humanitarian Response Plan, which is aimed at assisting 4.1 million people with a budget of \$2.3 billion allocated for food, healthcare, and housing needs [1]. In January 2026, the EU allocated €145 million for winter relief efforts [8]. Organizations such as MSF and ICRC facilitate medical evacuations and establish safe corridors [1].

Refugee Protection Programs

The EU's Temporary Protection Directive, which has been extended until March 2027, offers support to 4.35 million individuals by providing residency and various services [2]. Poland accommodates 30.9% of these refugees and offers integration programs [9] to assist their adjustment.

Cultural Initiatives

Erasmus+ and Horizon Europe facilitate academic exchanges, with the Kyiv office in Ukraine being operational since 2023 [10]. These initiatives aim to foster shared European ideals.

Economic Sanctions Against the Aggressor

The EU's 20th sanction package, introduced in February 2026, includes measures to freeze assets, limit technology exports, and prohibit the importation of Russian pipeline gas and LNG [11, 12].

Reactions of Global Actors

EU: A loan of €90 billion for the years 2026 to 2027, prioritizing military aid (€60 billion) and budget assistance [4].

UN: Passes resolutions denouncing the invasion; OCHA coordinates humanitarian efforts [1].

NATO: The Ramstein coalition pledged \$38 billion in February 2026 for drones and artillery supplies [13].

NGOs: MSF/ICRC assist with evacuation operations [1].

Conclusion. International collaboration has significantly shifted the nature of assistance for Ukraine from initial humanitarian aid into a strategic component for global safety and democratic strength. Joint initiatives by the European Union, United Nations, NATO, and non-governmental organizations amounting to €194.9 billion in total support and refugee assistance for 4.35 million individuals, alongside more than 20 packages of sanctions and cultural initiatives have been effective in discouraging further hostility, diminishing Russia's military funding abilities, and preventing regional unrest. This comprehensive support has bolstered the view of democratic unity, illustrating that collective action among democratic nations can successfully confront authoritarian dangers. In response to the key inquiry: indeed, international cooperation has reshaped support for Ukraine into a strategic tool for worldwide security and democratic resilience, transcending simple emergency aid to become a proactive approach for joint defense in a time marked by hybrid conflict and geopolitical uncertainty. This progression, occurring during an extended period of conflict, poses the threat of donor exhaustion and strain on resources, yet it ultimately enhances Europe's long-term resilience. It is advised that ongoing, gradual, and criteria-based support be provided to ensure lasting impact, thereby fostering a reshaped global framework where solidarity is pivotal to safety and democratic stability.

References:

1. UN OCHA (2026) Ukraine Humanitarian Needs and Response Plan 2026. Geneva: UN. Available at: <https://www.unocha.org/ukraine> (Accessed: 23.02.2026).

2. Eurostat (2026) Temporary protection for persons fleeing Ukraine – monthly statistics. Luxembourg: Eurostat. Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Temporary_protection_for_persons_fleeing_Ukraine_-_monthly_statistics (Accessed: 23.02.2026).

3. European Commission (2026) EU announces €145 million in humanitarian aid to Ukraine and Moldova. Brussels: EC. Available at: <https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/news-stories/news/eu->

announces-eu145-million-humanitarian-aid-ukraine-and-moldova-2026-01-29_en (Accessed: 23.02.2026).

4. European Commission (2026) Commission presents a financial support package for Ukraine for 2026–2027. Brussels: EC. Available at: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_26_90 (Accessed: 23.02.2026).

5. Deutsch, K.W. et al. (1957) Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience. Princeton : Princeton University Press.

6. Checkel, J.T. (1999) 'Norms, Institutions, and National Identity in Contemporary Europe', *International Studies Quarterly*.

7. Council of the European Union (2026) Ukraine – Policies. Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/ukraine> (Accessed: 23.02.2026).

8. European Commission (2026) EU announces €145 million in humanitarian aid to Ukraine and Moldova. Brussels: EC. Available at: https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/news-stories/news/eu-announces-eu145-million-humanitarian-aid-ukraine-and-moldova-2026-01-29_en (Accessed: 23.02.2026).

9. Notes from Poland (2026) Poland ends special status of Ukrainian refugees. Available at: <https://notesfrompoland.com/2026/02/20/poland-ends-special-status-of-ukrainian-refugees> (Accessed: 23.02.2026).

10. European Commission (2026) Ukraine's path towards EU accession. Brussels: EC. Available at: https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/ukraines-path-towards-eu-accession_en (Accessed: 23.02.2026).

11. Council of the European Union (2026) Timeline – EU sanctions against Russia. Brussels: Consilium. Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions-against-russia/timeline-sanctions-against-russia> (Accessed: 23.02.2026).

12. European Commission (2026) Statement by President von der Leyen on the 20th package of sanctions against Russia. Brussels: EC. Available at: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_26_318 (Accessed: 23.02.2026).

**LINGUISTIC AND CULTURAL ASPECTS OF TEACHING LATIN
AND MEDICAL TERMINOLOGY TO FOREIGN STUDENTS**

**ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ НАВЧАННЯ
ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ ТА МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ
ІНОЗЕМНИХ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ**

Aronenko I. M.

*PhD in Philology,
Senior Lecturer, Department
of Language Training and Humanities,
Dnipro State Medical University
Dnipro, Ukraine*

Апоненко І. М.

*кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри мовної
підготовки та гуманітарних наук,
Дніпровський державний медичний
університет
м. Дніпро, Україна*

Shubkina K. A.

*Lecturer,
Dnipro State Medical University
Dnipro, Ukraine*

Шубкіна К. А.

*викладач кафедри мовної підготовки
та гуманітарних наук,
Дніпровський державний медичний
університет
м. Дніпро, Україна*

У сучасному освітньому просторі підготовка іноземних студентів у медичних університетах України набуває особливого значення у контексті розвитку міжнародної співпраці та гуманітарної солідарності. Однією з важливих складових такої підготовки є вивчення латинської мови та медичної термінології, яка виступає універсальним засобом професійного спілкування лікарів різних країн. Попри те, що латинська мова не використовується в повсякденному спілкуванні, вона є основою міжнародної медичної термінології. Саме латинські терміни забезпечують точність і зрозумілість професійного спілкування лікарів у різних країнах. Наприклад, такі анатомічні терміни, як *cor* (серце), *pulmo* (легеня), *ren* (нирка) використовуються в медичній практиці різних країн. Крім того, діагнози, сформульовані латинською мовою, є зрозумілими для лікарів незалежно від їхньої рідної мови, наприклад: *fractura costae* означає перелом ребра, а *inflammatio pulmonis* – запалення легені [4]. Таким чином, латинська мова виступає інструментом міжнародної професійної взаємодії медиків.

Особливого значення набуває гуманітарний аспект викладання латинської мови іноземним студентам, які представляють різні культурні та мовні традиції. У цьому контексті важливим є

застосування лінгвокультурологічного підходу, який передбачає поєднання мовного, культурного та історичного компонентів навчання [2, с. 5]. Латинська мова розглядається не лише як засіб засвоєння медичної термінології, а й як елемент світової культурної спадщини, що формує спільний гуманітарний простір медичної освіти.

Значна частина медичних термінів має античне походження і пов'язана з міфологією або історією, що сприяє розвитку культурної компетентності іноземних студентів. Наприклад: *atlas* – перший шийний хребець (пов'язано з ім'ям титана Атланта); *tendo Achillis* – ахіллове сухожилля (за міфом про Ахілла); *hygienea* – гігієна (від імені богині здоров'я Гігієї) або *morbus Alzheimeri* – хвороба Альцгеймера (описана німецьким психіатром Алоїсом Альцгеймером) [1] тощо. Такі приклади сприяють кращому запам'ятовуванню термінів та формуванню міжкультурної комунікації у студентському середовищі.

Лінгвокультурологічний підхід також передбачає вивчення історії формування медичної термінології. Значна частина термінів має латинське або грецьке походження, що відображає історично зумовлений двомовний фундамент медичної термінології. Наприклад, термін *diagnosis* походить від грецького слова *διάγνωσις* (*diagnosis*), що означає «розпізнавання», «визначення». У давньогрецькій медицині це поняття використовувалося для визначення хвороби на основі симптомів і спостережень за пацієнтом. Уже в працях Гіппократа описуються принципи встановлення діагнозу через аналіз стану хворого, що стало основою клінічного мислення лікаря. Термін *therapia* походить від грецького слова *θεραπεία* (*therapeia*), що означає «лікування», «догляд», «піклування». У працях античних лікарів цей термін використовувався для позначення методів лікування, які включали дієту, фізичні вправи, лікарські рослини та інші засоби. У подальшому цей термін став основою для сучасних медичних понять, таких як *physiotherapia*, *haemotherapia*, *psychotherapia*. Таким чином, ці терміни відображають формування основних етапів лікарської діяльності – встановлення діагнозу та лікування пацієнта, а їх вивчення сприяє глибшому розумінню професійної мови медицини та формуванню спільного комунікативного простору.

Латинська медична термінологія є складною системою, що охоплює анатоμο-гістологічну, клінічну та фармацевтичну підсистеми. Для іноземних студентів важливою складовою навчання є формування навичок аналізу структури термінів. Наприклад, *cardiomyopathia* (*cardio* – серце; *myo* – м'яз; *pathia* – захворювання) або *hyperglycaemia* (*hyper* – підвищений; *glyc* – цукор; *aemia* – кров). Такий аналіз дозволяє студентам самостійно визначати значення нових термінів і полегшує професійне спілкування [6, с. 4].

Сучасні підходи до навчання включають використання інноваційних методик, зокрема інтерактивних вправ, проєктної діяльності та міжкультурних дискусій. Такий підхід сприяє формуванню міждисциплінарних зв'язків і підвищує мотивацію студентів до вивчення латинської та грецької термінології [3, с. 126]. У процесі виконання проєктів здобувачі освіти аналізують терміни, їх походження та відповідники в інших мовах, що сприяє глибшому засвоєнню матеріалу. Наприклад, студенти можуть досліджувати: латинські терміни в анатомії; грецькі корені у фармацевтичній або клінічній термінології; походження назв лікарських препаратів; латинські запозичення та синонімію в англійській медичній термінології тощо.

Отже, викладання латинської мови іноземним студентам медичних університетів має важливе гуманітарне, культурне та комунікативне значення. Комплексний підхід до навчання сприяє формуванню професійної мовної компетентності, розвитку міжкультурної комунікації та зміцненню міжнародної солідарності у медичній спільноті.

Література:

1. Анатомічні терміни та їх походження : довідник / А. О. Світлицький, А. В. Чернявський, М. С. Щербаков, Т. М. Матвейшина. Запоріжжя : ЗДМФУ, 2025. 172 с. URL: <http://dspace.zsmu.edu.ua/handle/123456789/23153>
2. Калашникова О. Л. Історія української культури : навчальний посібник. Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2011. 245 с.
3. Колодницька О. Д., Ворона І. І. Використання проєктного навчання при вивченні медичної термінології латинського і грецького походження. *Медична освіта*. 2019. № 2. С. 126–131. DOI 10.11603/me.2414-5998.2019.2.10353
4. Латинська мова і основи медичної термінології : підручник / Л. Ю. Смольська, О. Г. Кісельова, О. Р. Власенко та ін. К. : Медицина, 2008. 360 с.
5. Латинська мова та медична термінологія. Термінологічний словотвір. Навчальний посібник для здобувачів освіти медичного та стоматологічного факультетів : навчальний посібник / С. І. Тихолаз, М. Т. Денека, Г. Т. Михайлюк, О. Ф. Гайдаєнко ; за заг. ред. зав. кафедри латинської мови та медичної термінології, канд. пед. наук, доц. С. І. Тихолаз. Вінниця : ТВОРИ, 2025. 172 с.
6. Писаренко Н. Д. Посібник до вивчення курсу «Латинська мова та медична термінологія». Дніпро : Ліра ЛТД, 2019. 92 с.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-61>

**THE RELIGIOUS FACTOR OF SOCIAL CONSOLIDATION
AND STATE RESILIENCE IN CONDITIONS
OF MILITARY AGGRESSION**

**РЕЛІГІЙНИЙ ЧИННИК СУСПІЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ
ТА ДЕРЖАВНОЇ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ
В УМОВАХ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ**

Bokoch V. M.

*Doctor of Political Sciences,
Professor of the Department
of International Politics,
Uzhhorod National University
Uzhhorod, Ukraine*

Бокоч В. М.

*доктор політичних наук,
професор кафедри міжнародної
політики,
ДВНЗ «Ужгородський
національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Повномасштабна російська агресія проти України радикально трансформувала роль релігійного чинника в політичному процесі. В умовах екзистенційної загрози державному суверенітету релігійні інституції перейшли від периферійної ролі в приватній сфері до статусу ключових акторів публічної політики, формуючи антиколоніальний наратив спротиву та підтримуючи гуманітарну мобілізацію [1]. Емпіричні дані фіксують високий рівень довіри до церкви, який поступається лише довірі до Збройних Сил України, що відображає суспільну легітимізацію нової політичної ролі релігійних інституцій як агентів колективної стійкості [2]. Найбільш виразним проявом релігійного чинника є трансформація конфесійного ландшафту: різке скорочення частки прихильників УПЦ на тлі зростання підтримки ПЦУ, що ілюструє інструменталізацію релігії в процесах національного самовизначення та розриву з російським впливом [3]. Метою роботи є аналіз релігійного чинника як ресурсу суспільної консолідації та державної резильєнтності в умовах війни.

Теоретичний каркас дослідження поєднує політичну соціологію релігії та теорії національної стійкості. Концепція десекуляризації Пітера Бергера пояснює повернення релігії в публічну сферу як реакцію на кризу ідентичності та пошук моральних засад в умовах невизначеності [4]. Постсекулярні підходи Юргена Габермаса дозволяють осмислити легітимність релігійного дискурсу в публічній політиці [5]. Теорія релігійного копінгу Кеннета Паргамента пояснює роль релігії в подоланні колективної травми [6], що в політичному вимірі

перетворює релігійний чинник на ресурс мобілізації та збереження соціального капіталу. Дослідження засноване на змішаному підході: кількісна складова базується на даних моніторингів Центру Разумкова та КМІС [1; 7], якісна складова включає дискурс-аналіз публічних заяв релігійних лідерів та аналіз практик пастирської підтримки [8].

Кардинальна зміна конфесійного ландшафту є найбільш показовим проявом політизації релігійного чинника. Скорочення частки УПЦ та зростання підтримки ПЦУ є не просто релігійним вибором, а свідомою політичною позицією розриву з "руським міром". Релігійна ідентичність стає маркером національно-політичної лояльності та інструментом деколонізації. Державна політика щодо обмеження впливу структур, пов'язаних із РПЦ, отримує суспільну легітимацію через релігійний вибір громадян, що безпосередньо зміцнює державний суверенітет. В умовах війни релігійні інституції взяли на себе функції, що традиційно належать державним соціальним службам. Волонтерська діяльність через парафії, допомога внутрішньо переміщеним особам, збір коштів на потреби армії перетворили релігійний чинник на суб'єкта суспільної консолідації. Така активність посилює стійкість громад, створюючи горизонтальні мережі взаємодопомоги [9]. Високий рівень довіри до церкви є наслідком її залученості до вирішення нагальних проблем, що робить релігійний чинник важливим партнером держави у підтриманні соціальної стабільності. Це явище можна інтерпретувати як суспільну субсидіарність, де релігійні інституції компенсують обмежені можливості держави в умовах війни.

Військове капеланство набуло якісно нового значення. Капелани не лише забезпечують духовні потреби військовослужбовців, але й виконують функцію психологічної реабілітації та підтримки бойового духу, стаючи захисниками людської душі [8]. Трансляції польових літургій сакралізують національну боротьбу, переводячи її з площини військово-політичної необхідності в площину духовного обов'язку, що підвищує мотивацію військових та зміцнює резильєнтність сектору безпеки. Війна активізувала екуменічний діалог: спільні молитви представників різних конфесій стали регулярними, візуалізуючи ідею духовної єдності нації [10]. Українські церкви активізували міжнародні зв'язки, доносячи правду про війну та лобіюючи підтримку України, що перетворює релігійний чинник на елемент публічної дипломатії [11]. Екуменічна співпраця демонструє здатність суспільства до самоорганізації, що є важливим сигналом для міжнародних партнерів.

Контраст із російським контекстом є ключовим для розуміння ролі релігійного чинника. У Росії РПЦ використовується державою для пропаганди священної війни та ідеології руського міра, вибудовуючи

вертикальну, етатистську модель [11]. В Україні ж, в силу історичного конфесійного плюралізму, релігійний чинник посилив горизонтальні зв'язки та екуменічну співпрацю. Це позиціонує українську модель як фактор демократичної резильєнтності, де релігійний чинник працює на зміцнення суверенітету, тоді як у Росії – на його заперечення. Поряд із консолідуючою роллю, існує небезпека надмірної політизації релігії, що може призвести до маргіналізації релігійних меншин, клерикальних претензій на вплив у державній політиці та ерозії принципу світськості. Війна прискорила перехід до постсекулярної моделі, де релігійний чинник інтегрований у політичну сферу, що породжує як нові можливості, так і лінії напруження.

Перспективи впливу релігійного чинника на суспільну консолідацію та державну резильєнтність у повоєнний період визначатимуться динамікою державно-церковних відносин та здатністю інституцій зберегти баланс між патріотичним дискурсом і інклюзивністю. Можна виділити три сценарії. Оптимістичний сценарій передбачає еволюцію воєнного екуменізму в модель екуменізму служіння, де конфесії стають агентами національного примирення, психологічної реабілітації ветеранів та соціальної реінтеграції деокупованих територій, що зміцнює плюралістичну модель державно-церковних відносин. Реалістичний сценарій має на увазі збереження позитивних напрацювань воєнного часу при частковому поверненні до довоєнних тенденцій, де екуменізм послаблюється, але не зникає, а державно-церковні відносини еволюціонують до моделі зміцненого соціального партнерства. Песимістичний сценарій пов'язаний із ризиками надмірної політизації та фрагментації, коли нерозв'язані питання статусу структур, пов'язаних із РПЦ, провокують локальні конфлікти та стигматизацію меншин, а посилення націоналістичних елементів у релігійному дискурсі загрожує свободі совісті. Український досвід демонструє потенціал релігійного чинника як фактора не лише колективної резильєнтності, але й демократичної реконструкції. Плюралістичний екуменізм може стати моделлю для інших постконфліктних суспільств, демонструючи контраст з авторитарними моделями інструменталізації сакрального.

Література:

1. Центр Разумкова. Церковно-релігійна ситуація в Україні – 2024 : аналітичний звіт. Київ, 2025. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2025/01/28/2024-Religiya-religion-FIN.pdf>
2. Razumkov Centre. Ukrainian Society, State and Church in War. Church and Religious Situation in Ukraine – 2024 : analytical report. Kyiv,

2025. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2025/01/27/2024-Religiya-religion-ENGL.pdf>

3. Укрінформ. В Україні торік частка вірян УПЦ МП зменшилася до 5,5 %. 2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3953763-v-ukraini-torik-castka-viran-upc-mp-zmensilasa-do-55.html>

4. Berger P. L. (ed.). *The Desecularization of the World: Resurgent Religion and World Politics*. Washington : Ethics and Public Policy Center, 1999. 139 p.

5. Habermas J. *Religion and Rationality: Essays on Reason, God and Modernity*. Cambridge : Polity Press, 2002. 176 p.

6. Pargament K. I. *The Psychology of Religion and Coping : Theory, Research, Practice*. New York : Guilford Press, 1997. 548 p.

7. Київський міжнародний інститут соціології. Опитування 2024–2025 pp. URL: <https://www.kiis.com.ua/>

8. Grimell J. Understanding Ukrainian military chaplains as defenders of the human soul in war. *Frontiers in Sociology*. 2025. DOI: 10.3389/fsoc.2025.1559023.

9. Zasanska N. Rosary Unites: Online Religious Rituals During the War in Ukraine. *Journal of Religion in Europe*. 2024. DOI: 10.1163/18748929-bja10126.

10. Sofia Brotherhood. Religious Situation in Ukraine During the Russo-Ukrainian War. 2024. URL: <https://sofiyske-bratstvo.org/en/religious-situation-in-ukraine-during-the-russo-ukrainian-war>

11. Atlantic Council. Russian Orthodox Church declares "Holy War" against Ukraine and West. 2023. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/russian-orthodox-church-declares-holy-war-against-ukraine-and-west>

CIVIL IDENTITY AS A FACTOR OF NATIONAL SECURITY

ГРОМАДЯНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Bratasyuk M. H.

*Doctor of Philosophical Sciences,
Professor,
Professor of the Department of
Philosophy,
Ivan Franko National University of Lviv
Lviv, Ukraine*

Братасюк М. Г.

*доктор філософських наук,
професор,
професор кафедри філософії,
Львівський національний
університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

Нинішня війна з путінською Росією зумовила низку трансформацій антропологічного, соціально-культурного, політичного тощо плану. Вона є глибоким потрясінням для сучасних українців, і стала каталізатором перетворень, які в пострадянській Україні розпочалися, але здійснювалися надто повільно і стражденно. Мовиться про формування громадянської ідентичності. Несформованість її у значної частини українців стала одним із істотних перешкод у справі розбудови незалежної демократичної правової української держави. І це, звісно, не випадково, оскільки громадянськість як ідентифікатор людини – це не просто ще одна її характеристика, як мислять собі чимало людей. Це дуже вагомий чинник соціально-політичного життя суспільства, який виконує доволі значимі для громадян, суспільства і держави функції, про що буде мовитися нижче.

На протигагу традиційному розумінню ідентичності, яка є усталеністю, статикою, сучасні автори вважають, що «ідентичність не є фіксованою, а радше формується через постійну інтерпретацію та переосмислення власного досвіду. Науковці пов'язують ідентичність із формуванням суб'єкта в новоевропейську епоху, акцентуючи, що саме тоді відбувається співвіднесення індивіда не зі світом як сукупністю суцього, а саме із суспільством як системою людської взаємодії, міжлюдських стосунків та статусів. Повноцінним суб'єктом соціальної взаємодії із розвиненим особистісним «я» людина стає тоді, коли сама починає створювати умови власного існування, здійснює *самовизначення*, а в етичному плані, усвідомлюючи власні вчинки та їхні наслідки, перебирає на себе відповідальність і перед собою, і перед іншими. Ідентичністю можна вважати вислід ідентифікації на засадах дії механізмів порівняння себе з іншими людьми, ототожнення з ними,

означенні відмінних характеристик тощо. Характерні риси ідентичності виявляються, висвітлюються в розкритті особистісних якостей людини, особливостях її характеру, в її поглядах, смаках, цілях діяльності, в ціннісно-сміслових орієнтирах тощо.

Ідентичність є цінністю як для самого індивіда, так і для суспільства., оскільки вона зумовлює самоздійснення людини, формування її як особистості, сприяє ствердженню цілісності та духовно-душевної неповторності кожного індивіда. Не знаючи себе, не усвідомлюючи своїх життєвих цілей, не маючи усталених цінностей і принципів, не визначившись із сенсом життя, людина не здатна, в кінцевому підсумку, зорієнтуватися в житті, самовизначатися, тобто, відбутися як повноцінний індивід. В такому разі втрачає вона сама, бо, в кінцевому підсумку, залишається нереалізованою, частковою істотою.

Але втрачає і суспільство, оскільки, якщо таких часткових людей у ньому більшість, воно втрачає потенційну можливість до цивілізаційного поступу, нівелюється його життєздатність, його потуга до творчого розвитку, конкурентоздатності тощо. Бо його життєві сили та багатство мають своїм джерелом окремішне людське буття.

Нинішня російсько-українська війна, будучи жахом для всіх українців, посприяла їх само ідентифікації, зокрема, особистісній, національній та громадянській. Ця множинність ідентифікацій перетнулася, вони взаємно впливають одна на одну. У багатьох із російськомовних, байдужих до держави Україна, з'явилося *відчуття і усвідомлення приналежності* до цієї держави, до такої соціальної групи як український народ. Свою безпеку вони стали пов'язувати з Україною і європейськими цінностями, європейським вибором. Ми пам'ятаємо, як мешканці українського, в значній мірі російськомовного Півдня, залишившись фактично на поталу ворогові, без захисту, в Мелітополі, Херсоні, Каховці, Бердянську на початку війни, будучи неозброєними, йшли на очах у озброєних окупантів на демонстрації протесту, несучи в руках українську державну символіку і співаючи Державний Гімн України, як неозброєні люди перекривали дороги ворожим танкам і бронетранспортерам.

Багато наших людей, формуючись як особистості, формувалися водночас і як громадяни України, і як люди національного типу, як етнічні українці. Суб'єктивний світ багатьох людей пережив глибокі трансформації. У багатьох зі свідомості було витіснено смисли та цінності, погляди та уявлення людини-маргінала, людини «червоного типу», і на їх місці появились смисли та значення, стандарти поведінки та норми, що єднають цих людей із українською нацією і із державою Україна, в якій вони побачили захисницю від ворога, від знищення. З'явилося почуття відповідальності за її долю, за своїх співвітчизників,

за спільне сьогодні та майбутнє. Це, звісно, позитивна трансформація – здійснення *реального* переходу до громадянської (політичної) ідентичності: якщо раніше ідентичність часто базувалася на етнічному походженні, то зараз вона стала гуртуватися навколо громадянства та спільних цінностей. Тепер українець – це не тільки питання кровної спорідненості, а й свідомий вибір захищати свободу і державу.

В процесі формування громадянської ідентичності відбувається остаточний розрив із руським міром, пострадянським простором: відбувається відмова від наративів «братніх народів», здійснюється деколонізація свідомості, дистанціювання від російської культурної сфери тощо. Ця громадянська та національна ідентифікація сприяє зміцненню українців як особистостей, а в кінцевому підсумку і нації та державності, бо, чим сильніше почуття громадянськості у людей, тим сильніша і держава, громадянами якої вони є.

Ці процеси, безумовно, сприяють зростанню суб'єктності держави: Україна перестала сприйматися як об'єкт геополітики, вона постала зрілим суб'єктом історичної дії. Українці усвідомили себе творцями власної історії, здатними чинити опір значно сильнішому агресорові. Особливістю цих трансформацій є екзистенційний вибір цінностей: ідентичність тепер формується і маркується через європейські цінності такі як: права людини, гідність, демократія, свобода) на противагу авторитаризму руського міра. Мова для наших громадян стала фактором безпеки: українська мова перетворилася із засобу комунікації на критерій поділу на свій-чужий та постала фундаментом національної безпеки.

Громадянська ідентичність, як і національна – це не просто формальні людські характеристики. Сучасні трагічні події засвідчують, що вони є інструментами, знаряддями боротьби проти деспотії, чинниками, які сприяють захисту суверенітету і демократичних засад життя суспільства і держави.

**THE LEGITIMACY CRISIS OF THE CAPITALIST
WORLD-ECONOMY AMIDST THE DISMANTLING
OF LIBERAL GEOCULTURE**

**КРИЗА ЛЕГІТИМНОСТІ КАПІТАЛІСТИЧНОЇ
СВІТ-ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ДЕМОНТАЖУ
ЛІБЕРАЛЬНОЇ ГЕОКУЛЬТУРИ**

Bulatevych M. M.

*PhD in Sociology,
Associate Professor at the Department
of Sociology,
Dragomanov Ukrainian State
University
Kyiv, Ukraine*

Булатевич М. М.

*кандидат соціологічних наук,
доцент кафедри соціології,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна*

У сучасній соціологічній думці дедалі частіше звучать тези про кризу ліберального проекту. Проте розгляд цієї проблеми виключно через призму деградації демократичних інститутів чи зростання економічної нерівності часто залишає поза увагою глобальний системний характер поточних трансформацій [1, 3]. Спираючись на теоретичну рамку світ-системного аналізу І. Валерстайна, ми пропонуємо інтерпретувати дані процеси не як випадковий збій, а як закономірний наслідок вичерпання функціонального ресурсу лібералізму як геокультури модерної світ-системи. В наслідок цього легітимність соціального ладу капіталістичної світ-економіки поступово слабшає.

Лібералізм утвердився як домінуюча геокультура після 1830. Головним завданням цієї ідеології було приборкання «небезпечних класів» шляхом їхньої керованої інтеграції в політичне життя в рамках модерних суспільств. Лібералізм запропонував модель «раціонального реформізму», де виважені зміни під егідою ліберальної держави створювали видимість неминучого прогресу. Це дозволило елітам ядра зберегти світ-системні структури нагромадження капіталу, локалізувавши соціальний протест у межах національних держав. Протягом ХІХ–ХХ століть лібералізм виконував критично важливу функцію легітимації світ-системи, перетворюючи радикальну енергію мас на реформістський оптимізм [4, р. 11–16, 75].

Протягом тривалого часу стабільність забезпечувалася через три механізми: політична інкорпорація, економічне замирення та вироб-

ництво солідарності. Перший передбачав надання загального виборчого права й громадянських прав, що створило відчуття суб'єктності у широких верств населення. Другий був пов'язаний із перерозподілом деякої частки додаткової вартості на користь «соціальної держави». Це дозволило знизити гостроту класового конфлікту в країнах ядра. Третій механізм забезпечив згуртованість політичних націй на основі ліберальних цінностей, що стали «колективними репрезентаціями» у дюркгаймівському розумінні.

Однак на межі ХХ–ХХІ століть ситуація змінилася. За висновками Р. Колінза, лібералізм виконав своє завдання з умиротворення мас і почав втрачати свою актуальність та необхідність для панівних груп [2, р. 287]. Сьогодні ми спостерігаємо системний демонтаж цих механізмів. Еліти капіталістичної світ-економіки дедалі частіше ігнорують ліберальні обмеження, відновлюючи монопольний контроль над державним апаратом й механізмами розподілу додаткової вартості. Відмова панівних верств від стратегії «керованого прогресу» робить модерну світ-систему вразливою до непередбачуваних потрясінь. Це ставить на порядок денний питання про пошук нових моделей глобальної легітимації, оскільки старі технології управління вже не здатні забезпечити тривалу стабільність соціального ладу капіталістичної світ-економіки.

Література:

1. Денін П. Дж. Чому лібералізм зазнав невдачі / перекл. з англ. Юрій Підлісний. Львів : Свічадо, 2023. 208 с.
2. Collins R. Wallerstein's decline and fall of the capitalist world system. *Journal of world-systems research*. 2023. Vol. 29 (2). P. 286–291.
3. Landemore H. Open democracy: reinventing popular rule for the twenty-first century. Princeton : Princeton University Press, 2020. 243 p.
4. Wallerstein I. The modern world-system IV: centrist liberalism triumphant, 1789–1914. Berkeley and Los Angeles : University of California Press, 2011. 377 p.

**THE RELEVANCE OF STRENGTHENING
THE EUROPEAN COMPONENT OF CIVIC IDENTITY
IN THE EDUCATIONAL PROCESS**

**АКТУАЛЬНІСТЬ ЗМІЦНЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СКЛАДОВОЇ
ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ**

Valevskyi O. L.

*Doctor of Science in Public
Administration,
Leading Researcher,
National Institute for Strategic Studies
Kyiv, Ukraine*

Валевський О. Л.

*доктор наук з державного
управління,
провідний науковий співробітник,
Національний інститут
стратегічних досліджень
м. Київ, Україна*

Військове вторгнення росії в Україну стало поштовхом, який сприяв відмові українців від усталених політичних та історичних моделей, опануванню нових цінностей, що пов'язуються з євроінтеграційним державним курсом. Під час широкомасштабної воєнної агресії рф значно збільшилася кількість прихильників вступу нашої країни до ЄС. Станом на липень 2025 р. 75 % опитаних підтримували вступ України до ЄС, до НАТО – 70 % [1]. Підтримка вступу до ЄС і НАТО є практично одностайною серед громадян України в регіональному, віковому та майновому розрізах.

У Лісабонському договорі (2007 р.) у статтях 1 і 2 визначаються засадничі цінності ЄС: повага до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенство права, повага до прав людини, включаючи права осіб, які належать до меншин. У Договорі стверджується, що ці цінності є спільними для держав, де панують плюралізм, толерантність, справедливість, солідарність та рівність між жінками і чоловіками. У зазначених статтях Договору прописано, що метою Європейського Союзу є сприяння ствердженню його цінностей та добробуту народів, які входять до нього. У відносинах з іншими країнами ЄС підтримує і просуває свої цінності та інтереси [2].

Поняття «європейська ідентичність» визначається у Декларації європейської ідентичності (1973 р.), у якій стверджується, що європейські країни об'єднані спільними цінностями представницької демократії, поваги до прав людини, верховенства права та соціальної справедливості, яка є метою економічного прогресу. Цінності ЄС визначаються в Декларації як фундаментальні елементи європейської

ідентичності. У Декларації також вказано, що «європейська ідентичність розвиватиметься як функція динамічного будівництва об'єднаної Європи» [3].

Не зважаючи на підтримку українцями курсу європейської інтеграції, тим не менш, відсутні однозначні підстави для того, щоб стверджувати, що в українському суспільстві набули незворотного характеру цінності й норми, на яких базується європейська спільнота, зокрема верховенство права і дотримання прав людини.

Нааявні проблеми з поінформованістю громадян щодо вступу нашої країни до ЄС. Так, за результатами опитування, 66,5 % респондентів бракує інформації про вплив на них євроінтеграційних реформ, 62 % не знали, які вигоди вони отримають від вступу України до ЄС. Лише 43,8 % ствердно відповіли, що мають достатньо інформації щодо процесу вступу до ЄС [4]. Отже, існує потреба в налагодженні просвітницької роботи, спрямованої на підтримку євроцентричних тенденцій у формуванні ідентичності українських громадян.

У Дорожній карті європейської інтеграції України у сферах освіти і науки до 2027 року, що затверджена наказом МОН № 1501 від 11 грудня 2023 р., визначено операційну ціль 3.3. «Учасники освітнього процесу та науковці є каталізатором поширення європейських цінностей в Україні», яка, зокрема, містить завдання запровадження навчального модуля щодо цінностей ЄС в рамках підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників. Деякі заклади вищої освіти вже пропонують освітні програми з вивчення проблем євроінтеграції, зокрема європейських цінностей. Також ознайомлення із цінностями ЄС відбувається в межах освітніх програм громадянсько-патріотичного, морально-етичного та правового профілю.

Проте зазначених заходів критично мало. Згідно з експертними оцінками, студенти закладів вищої освіти недостатньо усвідомлюють важливість дотримання й поширення загальноєвропейських цінностей через брак навчальних курсів на цю тематику [5, с. 112–113]. За результатами опитування, проведеного Українською асоціацією викладачів і дослідників європейської інтеграції, глибокий рівень розуміння європейських цінностей підтверджують лише 19,5 % респондентів серед студентської молоді, а 48 % респондентів визначили свій рівень знайомства з ними як загальний [6]. Як зазначають автори дослідження, рівень ознайомлення молоді з європейськими цінностями є переважно поверховим, уявлення про їхній зміст – фрагментарним та абстрактним, без чіткого розуміння принципів і механізмів їх застосування. Це є особливо критичним для інженерних, технічних,

природничих галузей, де вивченню європейських цінностей порівняно із соціогуманітарним блоком приділяється набагато менше уваги.

Учителі закладів загальної середньої освіти і викладачі закладів вищої освіти мають стати одними з ключових провідників просування європейських цінностей. Заклади освіти мусять усвідомлювати свою відповідальність за формування не тільки професійних компетенцій, а й світогляду здобувачів, адже саме через освіту транслюються демократичні цінності, які зміцнюють державу й суспільство, особливо в умовах війни та в контексті європейської інтеграції України.

Узагальнюючи вищенаведене, можна стверджувати, що наразі цикл гуманітарних дисциплін функціонує в умовах певного дефіциту осмислення європейських цінностей, а відтак і чіткого розуміння концептуальних засад майбутньої моделі суспільства, до якого прагне Україна в контексті курсу європейської інтеграції.

Потрібно сприяти підвищенню рівня обізнаності педагогічних і науково-педагогічних працівників щодо змісту європейських цінностей, надавати їм методичну підтримку та інструментарій для інтегрування європейських цінностей у навчальний процес.

Українськими необхідними є підготовка навчальних курсів з тематики європейської ідентичності, проведення наукових заходів з проблематики формування європейської складової ціннісної структури української ідентичності. Це необхідно з метою усвідомлення здобувачами освіти змісту європейських цінностей, на яких базується ЄС.

Спеціалізовані навчальні курси щодо європейських цінностей мають бути спрямовані також і на широкий загал. Поширення знань про зміст європейських цінностей має відбуватися за допомогою різних каналів комунікації: у навчальних аудиторіях, на конференціях і семінарах, у виступах на медійних ресурсах. Це дасть змогу широкій аудиторії чіткіше розуміти зміст та цілі євроінтеграційного курсу України.

В практичному плані доцільно:

- поширити практику створення спеціальних навчальних курсів з проблематики вивчення європейських цінностей, які є засадничими у функціонуванні державних і суспільних інституцій ЄС;

- започаткувати за допомогою коштів європейських донорів стипендіальну програму для здобувачів гуманітарної освіти з вивчення європейської ідентичності та імплементації її компонентів в Україні у контексті реалізації курсу європейської інтеграції;

- розробити дидактичні й хрестоматійні матеріали для закладів середньої і вищої освіти з метою вивчення змісту європейських цінностей та їх імплементації у формування української громадянської ідентичності;

– сприяти проведенню викладачами закладів середньої і вищої освіти комунікативних та просвітницьких заходів для широкої аудиторії з метою популяризації змісту європейських цінностей;

– сприяти за допомогою міжнародних партнерів підтримці дослідницьких проєктів у сфері вивчення політико-правових, культурних та соціальних механізмів імплементації європейських цінностей в процесі реалізації курсу європейської інтеграції України.

Література:

1. Національне опитування в Україні (Міжнародний республіканський інститут, липень 2025). Соціологічна група «Рейтинг». URL: <https://www.ratinggroup.ua/news/iri-national-jul2025> (дата звернення: 09.03.2026).

2. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community (2007/C 306/01). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/lis/sign/eng> (Last accessed: 09.03.2026).

3. Document on the European Identity published by the Nine Foreign Ministers (Copenhagen, 14 December 1973). URL: http://aei.pitt.edu/4545/1/epc_identity_doc.pdf (Last accessed: 09.03.2026).

4. Європейське майбутнє України: довілля, енергетика та повоєнна відбудова очима громадян. Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довілля». Аналітична записка листопад 2024. URL: https://cdn.prod.website-files.com/685c279caf66f4023ad2cab4/689b76bb19a477f3120ea178_RG%20Dixi%2012%202024.pdf (дата звернення: 09.03.2026).

5. Маслоva A., Гончарова О. Зміцнення провідних європейських цінностей в українській педагогічній освіті в умовах війни. *Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору*, 2023 91((II) 1), С. 108–116. URL: <https://doi.org/10.38014/osvita.2023.91.10> (дата звернення: 09.03.2026).

6. Тупахіна О., Сікорська І., Дугинець Г., Герасимчук Т., Пошедін О., Калитчак Р. Промоція європейських цінностей у студентському середовищі: досвід українських закладів вищої освіти. Policy Paper. Українська асоціація викладачів і дослідників європейської інтеграції, 2024. URL: https://aprei.com.ua/wp-content/uploads/2024/11/Policy_Paper_Aprei-2.pdf (дата звернення: 09.03.2026).

**LANGUAGE EDUCATION IN THE CONTEXT
OF THE FORMATION OF A NEW WORLD ORDER:
THE ROLE OF ENGLISH LANGUAGE TEACHING**

**МОВНА ОСВІТА В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ
НОВОГО СВІТОВОГО ПОРЯДКУ:
РОЛЬ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ**

Valchuk K. V.

*Senior Lecturer, the department
of foreign languages
for professional purposes,
V. N. Karazin Kharkiv National
University
Kharkiv, Ukraine*

Вальчук К. В.

*старший викладач кафедри
іноземних мов професійного
спрямування,
Харківський національний
університет імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна*

Yershova I. S.

*Senior Lecturer, the department
of foreign languages
for professional purposes,
V. N. Karazin Kharkiv National
University
Kharkiv, Ukraine*

Єршова І. Ш.

*старший викладач кафедри
іноземних мов професійного
спрямування,
Харківський національний
університет імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна*

Сучасний етап розвитку світового співтовариства характеризується глибокими трансформаційними процесами, які охоплюють політичну, економічну, технологічну та соціокультурну сфери. Посилення глобалізаційних тенденцій, інтенсивний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, зростання академічної та професійної мобільності, а також геополітичні зміни сприяють формуванню нового світового порядку. У цих умовах мовна освіта набуває особливого значення як важливий чинник міжкультурної комунікації, міжнародної співпраці та інтеграції у глобальний освітній простір.

У сучасному світі англійська мова функціонує як провідна мова міжнародного спілкування, науки, технологій, бізнесу та освіти. Вона виступає універсальним інструментом комунікації у глобалізованому суспільстві, забезпечуючи доступ до міжнародних інформаційних ресурсів, наукових публікацій та академічного обміну. У зв'язку з цим викладання англійської мови набуває стратегічного значення у системі сучасної освіти, оскільки сприяє формуванню конкурентоспроможних

фахівців, здатних ефективно функціонувати у міжнародному професійному середовищі.

Формування нового світового порядку супроводжується активізацією міжкультурних контактів, що зумовлює зростання потреби у розвитку мовної та міжкультурної компетентностей. У цьому контексті викладання англійської мови виходить за межі традиційного засвоєння лінгвістичних знань і спрямовується на формування здатності до ефективно комунікації у багатокультурному середовищі. Відтак мовна освіта дедалі більше орієнтується на розвиток міжкультурної чутливості, толерантності та навичок глобальної комунікації.

Важливим чинником трансформації мовної освіти є цифровізація освітнього середовища. Широке використання цифрових технологій, онлайн-платформ, мультимедійних ресурсів та дистанційних форм навчання значно розширює можливості викладання і вивчення англійської мови. Сучасні освітні технології забезпечують доступ до автентичних мовних матеріалів, сприяють розвитку інтерактивних форм навчання та створюють умови для індивідуалізації освітнього процесу. Крім того, цифрове середовище сприяє формуванню автономності здобувачів освіти та розвитку навичок самостійного навчання.

Зазначені процеси зумовлюють трансформацію традиційних підходів до викладання англійської мови. У сучасній методиці навчання іноземних мов домінує комунікативний підхід, який передбачає формування здатності використовувати мову як ефективний інструмент взаємодії у різних соціальних і професійних контекстах. Водночас значної уваги набувають компетентнісний та міжкультурний підходи, спрямовані на формування комплексної мовної підготовки, що поєднує лінгвістичні знання, комунікативні навички та міжкультурну компетентність.

У зв'язку з цими змінами трансформується і професійна роль викладача англійської мови. Сучасний викладач виступає не лише джерелом знань, але й фасилітатором освітнього процесу, організатором навчального середовища та медіатором міжкультурної комунікації. Від нього вимагається здатність ефективно інтегрувати інноваційні педагогічні технології, застосовувати інтерактивні методи навчання та створювати умови для розвитку комунікативної активності здобувачів освіти.

Для України розвиток системи викладання англійської мови має особливе значення у контексті інтеграції до європейського та світового освітнього простору. Розширення міжнародної академічної співпраці, участь у спільних наукових проєктах та зростання академічної мобільності студентів і викладачів зумовлюють необхідність удосконалення мовної підготовки у закладах освіти. Важливим напрямом

модернізації мовної освіти є впровадження сучасних методичних підходів, розвиток міжкультурної компетентності та активне використання цифрових освітніх ресурсів.

Отже, формування нового світового порядку суттєво впливає на розвиток мовної освіти та визначає нові вимоги до викладання англійської мови. У сучасному освітньому середовищі англійська мова виступає ключовим інструментом глобальної комунікації, академічної взаємодії та професійної мобільності. У зв'язку з цим актуальним завданням сучасної освіти є вдосконалення методів викладання англійської мови, спрямованих на формування конкурентоспроможної, мобільної та міжкультурно компетентної особистості.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-66>

**THE WORLD INSIDE OUT
IN THE ANTHROPOLOGICAL PARADIGM
(BASED ON RAY BRADBURY'S STORY *FAHRENHEIT 451*)**

**СВІТ НАВИВОРИТ В АНТРОПОЛОГІЧНІЙ ПАРАДИГМІ
(НА МАТЕРІАЛІ ПОВІСТІ РЕЯ БРЕДБЕРІ
«451° ЗА ФАРЕНГЕЙТОМ»)**

Vyshnytska Yu. V.

*Doctor of Philological Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor
of World Literature Department,
Faculty of Ukrainian Philology,
Culture and Art,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan
University
Kyiv, Ukraine*

Вишницька Ю. В.

*доктор філологічних наук, доцент,
доцент кафедри світової літератури
факультету української філології,
культури і мистецтва,
Київський столичний університет
імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна*

Девіз пожежників перевернутого догори дригом світу – перетворити книжки (зокрема Фолкнера, Едни Міллей, Вітмена, Данте, Свіфта, Марка Аврелія) на попіл, «а потім спалювати навіть попіл» [1, с. 9] – нівелює професійну місію рятувальників, які колись «гасили пожежі, а не розпалювали їх» [1, с. 9]. Книжки розвивають критичне мислення, яке для тоталітарної системи є найбільшою загрозою, адже в них «повно суперечностей» [1, с. 46]. Кожна книжка схожі на заряджену рушницю,

яка може «зруйнувати людський розум» [1, с. 71]. Тоталітарна система покладає на пожежників «нові обов'язки – стежити, щоб нічого не бентежило нашого розуму <...> вони стали нашими офіційними цензорами, суддями й судовими виконавцями» [1, с. 71]. Поняття щастя викривлене в цьому травмованому страхом суспільстві. Процес щезання книжки (зокрема змаління твору до «стовпчика» [1, с. 66] чи двохвилинної скороченої версії – «екстракту», коли «все стискається, згущається» [1, с. 65]) прямо пропорційний пришвидшенню часу, темпу життя, а також наростанню ентропії (інформаційній лавині, що все поглинає): «Життя стає якимось великим блазнюванням, Монтег. Все гримить, кричить, гуркоче!» [1, с. 68].

Саме маркер «спалювання книжок» запускає механізм моделювання світу навиворіт. Іншими ознаками цього світоустрою є такі: ув'язнюють водіїв, що їдуть зі швидкістю 40 км/год. замість мчати ракетними автомобілями з шаленою швидкістю [1, с. 10]; речі перетворюються у свідомості й сприйнятті людей на колоративні плями: «Покажіть їм зелену пляму і вони скажуть: ага, це трава» [1, с. 10]; колишнім вихованцям Гарвардського університету заборонено жити в місті; арешти й покарання (зокрема тих, хто ходить пішки); люди не знають, що вранці на траві лежить роса; люди одне з одним «ні про що не говорять!» [1, с. 36], не замислюються, чи щасливі вони, – носять маски щастя; діти розважаються, полюючи на перехожих [1, с. 154–156], вбивають одне одного; багато самогубств; немає книжок; знищення всього, «що викликає тривогу! У сміттєспалювальну піч!» [1, с. 73]; заборона допитливості [1, с. 74]; навмисне захаращення мізків непотребом: «Напихайте людям голови інформацією, яку не можна перетравити, захарашуйте їх нічого не вартими “фактами”, аби вони переситилися, аби відчували себе “чудово поінформованими”. І тоді вони вважатимуть, що думають, що рухаються вперед, хоч насправді й стоять на місці» [1, с. 74–75]; ліквідовано веранди, сади, крісла, гойдалки тощо: «небажано, аби люди отак сиділи, розмовляли, погойдувались і нічого не робили <...> Люди надто багато спілкувалися. І в них був час думати» [1, с. 78]; ліквідовано всі гуманітарні інституції [1, с. 89]. І як наслідок – люди перетворюються на чудовиськ (до прикладу, епізод із розмовою подруг Мілдред: одна з них розповідає про власних дітей, яким «і на думку не спадає поцілувати мене, скоріше дадуть мені стусана!» [1, с. 118–119]).

Важливим маркером світу навиворіт є інтер'єр помешкань, на кшталт квартири Монтега, схожої на «мармуровий холодний склеп» [1, с. 13], «могилу, куди не проникає жоден звук великого міста» [1, с. 13] і «нема й натяку на залитий срібним сяйвом зовнішній світ» [1, с. 13]. Метафора в'язниці позначена образами-деталлями із

семантикою герметичності, ув'язнення: вентиляційна решітка в передпокої [1, с. 11], порожні кімнати, голі стіни, щільно завішені вікна, зачинені двері. Ключовим колоративом є п'ятьма, а ключовими аудіальними образами є какофонія, дзиччання електронної бджоли та гавкання механічних псів. Усі ці способи стеження за людьми: «стіни, що говорять», електронні бджоли й пси – уособлюють тоталітарну машину, що всюди розставила нишпорок. Так, механічний пес, якого задля розваг пожежники підготовували «пацюками, курчатами чи кошенятами, яких однаково треба було втопити» [1, с. 29], був джерелом патогенного звуку, «що драгував вухо, сумішшю електричного дзиччання, шипіння масла на сковорідці й металевого скреготу» [1, с. 30], схожого на скрипіння ржавого механізму. Візуальним складником цього пса є неоновозелений колір, що експлікує семантику інфернальності, а також арахноморфність («вісім неправдоподібних павучих лап» [1, с. 30]), що підкреслює його хтонічну належність.

Світ навиворіт запускає механізм спустошеності: «Звідки ця спустошеність? – запитував він себе. – Хто забирає все, що в тобі є, і залишає саму порожнечу?» [1, с. 53]. Семантика втрати, змаління, щезання підсилюється в тексті мотивом наростання какофонії, візуальної виставою на стінах кімнати [1, с. 53–54]. Звукова лавина спустошувала зсередины: «Злива звуків ринула на нього зі стін. Музика бомбардувала його з такою силою, що аж сухожилля одривалося од кісток, щелепи тремтіли, очі вилазили з очниць, наче його контузило. <...> він почував себе так, мов його скинули зі скелі, прокрутили у смерчі, як у центрифусі, й пожбурили у водоспад, що летів і летів у порожнечу <...>» [1, с. 54]. Імітація родинних стосунків у настінних виставах про гостювання родичів поглиблювала порожнечу дому, нівелювала берегову функцію дому-сховку, оголюючи його вразливість.

Світ навиворіт плекає почуття стадності, цькування Інших та Інакших, адже «Ми всі повинні бути однакові. Кожен схожий на кожного, мов дві краплі води, і тоді всі будуть щасливі, бо не буде велетів, перед якими треба рівнятись» [1, с. 71], «треба, щоб людина завжди перебувала в натовпі, щоб її не покидало відчуття стадності – тоді вона не матиме часу думати...» [1, с. 69].

Одним із ключових мотивів тексту є мотив чистки. На сюжетному рівні він овиявнюється способом боротьби з порушниками законів тоталітарного світу: «Спочатку приїздила поліція, жертві заклеювали рота пластирем, зв'язували і, кинувши в блискучий “жук”-автомобіль, кудись відвозили» [1, с. 43], а потім пожежники заходили до порожньої квартири й палили книжки: «Звичайна собі чистка, робота прибиральника» [1, с. 44]. Цей мотив експлікується також в описі помешкань (порожні кімнати). Домінантою його реалізації є образ

крові, яку повсякчас очищують спеціальними машинами: за пів години повністю міняють усю кров, переливаючи чужу. Цей процес очищення крові дружини Монтега Мілдред спонукав його до роздумів: «Якби ж ще чиясь плоть, мозок та пам'ять! Якби ж можна було віддати саму душу в чистку, щоб її там розібрали, випатрали, відпарили, дезінікували, знову зібрали, а вранці принесли назад. Якби ж...» [1, с. 18–19]. Очищення з негативною семантикою обнулення, стирання, нівелювання релевантне тут забуванню. У парадигмі теорії пам'яті категорія очищення / чистки дублюється ритуалом спалюванням книжок, який можна інтерпретувати як спосіб навмисного стирання минулого, щоб не пам'ятати «помилки людства» [1, с. 203].

Книжки потрактовуються як «одне з вмістилищ, де ми зберігаємо те, що боїмося забути. В них немає ніяких чарів. Чари в тому, що вони говорять, у тому, як вони зшивають клапті Всесвіту в одне ціле» [1, с. 100]. Терапевтична й регенераційна функції книжок (пам'ятати, зшивати, зберігати) підсилюють їхній антропоморфізм: так, колишній вчитель англійської Фабер сприймає Біблію як живу істоту, що «дихає <...> має обличчя» [1, с. 100]. У світі навіворіт книжок бояться, бо «вони показують пори на обличчі життя» [1, с. 101], а не воскові фігури. Після фізичного знищення (у тексті спалювання книжки передається метафорою птаха з понівеченими крильми: «Книжки підстрибували й танцювали, наче обпалені птахи, їхні крила пломеніли червоним і жовтим пір'ям» [1, с. 142]) книжки реінкарнуються: оселяються в пам'яті людей, адже «ліпше все зберігати в голові, де ніхто нічого не побачить, нічого не запідозрить» [1, с. 188]. Люди перетворюються на тіла книг, на бібліотеки: «Ми всього-на-всього обкладинки, які захищають книжки від пошкоджень <...>» [1, с. 189]. Вогонь тут експлікує нищівну сторону своєї амбівалентної сутності. Майже весь твір вогонь овиявляє руйнівну семантику, однак під кінець випробувань Монтега вогонь демонструє свою життєдайну функцію: «Полум'я повільно коливалось, вигравало білим і червоним; воно здалося Монтегу якимсь дивним, бо було зовсім не таке, до якого він звик. <...> Він і не гадав, що вогонь може не тільки забирати, а й давати. Навіть запах у нього був інший» [1, с. 179].

Спротив тоталітаризму відбувається саме через антропологізацію – від олюднення книжки до олюднення людини. Красномовним приладом цього є метафора рук як живих істот, що «надумали жити й діяти з власної волі, незалежно від нього, в них уперше виявилася його свідомість та бажання схопити книжку, втекти, забравши з собою Йова, Руф чи Шекспіра» [1, с. 130; див. також: 1, с. 144].

Отже, у книзі Рея Бредбері «451° за Фаренгейтом» письменник конструє світ навіворіт – антиутопію, промарковану образами

й мотивами, що експлікують модель тоталітаризму. Твір порушує актуальні проблеми, пов'язані зі самознищенням людства, даючи підказки й рецепти виживання цивілізації (з-поміж яких – «Дивись на все з подивом, живи так жадібно, ніби через десять секунд помреш» [1, с. 195]).

Література:

1. Бредбері Р. 451° за Фаренгейтом : повість / пер. з англ. Є. Крижевича. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. 208 с.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-67>

**VOLUNTEERING, HUMANITARIAN INITIATIVES
AND SOLIDARITY NETWORKS:
LOCAL AND GLOBAL PRACTICES**

**КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ:
УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД МОБІЛІЗАЦІЇ
МІЖНАРОДНОЇ ПІДТРИМКИ**

Honcharova O. S.

*Candidate of historical sciences,
associate professor
Professor of the department of history
of Ukraine,
Skovoroda Kharkiv National
Pedagogical University
Kharkiv, Ukraine*

Гончарова О. С.

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії України,
Харківський національний
педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна*

Brahina T. M.

*Candidate of philosophical sciences,
associate professor
Professor of the department of folk
choreography and dance theory,
Kharkiv State Academy of Culture
Kharkiv, Ukraine*

Брагіна Т. М.

*кандидат філософських наук,
доцент,
доцент кафедри народної
хореографії та теорії танцю,
Харківська академія культури
м. Харків, Україна*

Brahin Yu. A.

*candidate of cultural studies, associate
professor
Professor of the department of
UNESCO "Philosophy of human
communication" and social and
humanitarian disciplines,
State Biotechnical University
Kharkiv, Ukraine*

Брагін Ю. А.

*кандидат культурології, доцент,
доцент кафедри ЮНЕСКО
«Філософія людського спілкування»
та соціально-гуманітарних
дисциплін,
Державний біотехнологічний
університет
м. Харків, Україна*

Повномасштабна російська агресія проти України, розпочата 24 лютого 2022 року, стала не лише масштабним військово-політичним викликом, а й важливим випробуванням для системи міжнародних комунікацій та гуманітарної взаємодії. У цих умовах культурна дипломатія набула особливого значення як інструмент представлення українського досвіду війни у світовому публічному просторі та мобілізації міжнародної підтримки. Через культуру, мистецтво, публічну

історію та різноманітні комунікативні практики Україна не лише інформує світову спільноту про перебіг війни, але й формує емоційно та ціннісно насичений образ боротьби за свободу, демократію та право на існування.

Культурна дипломатія у воєнний період виконує кілька взаємопов'язаних функцій, які виходять далеко за межі традиційного культурного обміну. У контексті російсько-української війни вона стала важливим інструментом стратегічних комунікацій та так званої «м'якої сили», що сприяє формуванню позитивного міжнародного іміджу держави і зміцненню її підтримки з боку світової спільноти [3, с. 46–47].

Передусім культурна дипломатія сприяє донесенню українського наративу про війну до міжнародної аудиторії та протидіє російській дезінформації і пропаганді. Через культурні проекти, мистецькі виставки, кінопокази, театральні вистави, літературні презентації та публічні дискусії Україна має можливість розповісти світові про власний досвід війни, руйнування культурної спадщини та боротьбу за незалежність. Показовим прикладом є численні виставкові проекти українського мистецтва в європейських музеях і галереях після 2022 р., які демонструють сучасні художні рефлексії війни та українську культурну ідентичність. Такі ініціативи дозволяють міжнародній аудиторії краще зрозуміти контекст російсько-української війни та формують альтернативу російським пропагандистським наративам [1, с. 92–93]. Важливим елементом цієї комунікації є також презентації українського кіно на міжнародних фестивалях, публічні лекції та дискусії про історію і культуру України, що сприяють поширенню достовірної інформації про події війни. Так, одним із найрезонансніших прикладів презентації українського кіно на міжнародній арені в умовах війни став документальний фільм «20 Days in Mariupol» режисера Мстислава Чернова [5]. Стрічка створена журналістами агентства «Associated Press» та розповідає про перші тижні облоги Маріуполя російськими військами у 2022 році. Фільм базується на реальних відеоматеріалах, знятих під час перебування міжнародної журналістської групи у місті, яке стало одним із символів трагедії та героїзму українського спротиву. Фільм виконує важливу функцію культурної дипломатії, оскільки через документальне кіно доносить до міжнародної аудиторії безпосередній досвід війни, руйнування міста та гуманітарної катастрофи. Завдяки широкому фестивальному та медійному розголосу стрічка стала одним із ключових культурних свідчень російсько-української війни, сприяючи формуванню міжнародної солідарності з Україною та протидії російській пропаганді.

Другою важливою функцією культурної дипломатії є створення простору міжнародної солідарності. Культурні ініціативи об'єднують

митців, науковців, громадські організації та культурні інституції різних країн, формуючи мережі підтримки України. Наприклад, після початку повномасштабного вторгнення у багатьох європейських містах були організовані благодійні концерти, виставки та фестивалі української культури, спрямовані на підтримку українських митців і збір коштів для гуманітарних потреб. Значну роль у цьому процесі відіграють міжнародні культурні платформи, де українські митці мають можливість представляти свої роботи і водночас розповідати про реальні війни. Такі ініціативи сприяють формуванню глобальних культурних мереж солідарності та підтримки України, що має важливе значення для консолідації міжнародної спільноти навколо українського питання [4, с. 172].

Третьою важливою функцією культурної дипломатії є актуалізація історичної пам'яті та переосмислення місця України у світовому культурному і політичному контексті. Через культурні проекти, музейні виставки, мистецькі акції та публічні дискусії відбувається осмислення історичного досвіду України, зокрема колоніального минулого та тривалої боротьби за державність. У цьому контексті культурна дипломатія сприяє переосмисленню традиційних уявлень про Східну Європу, де тривалий час домінував російський культурний наратив [2, с. 1060]. Представлення української культури як самостійного явища у світовому культурному просторі допомагає формувати нове бачення України як важливого суб'єкта європейської історії та культури.

Важливу роль у реалізації зазначених функцій культурної дипломатії відіграють як державні інституції, так і громадські та волонтерські ініціативи, діяльність яких у період війни часто взаємодоповнює одна одну. На державному рівні важливими суб'єктами культурної дипломатії є дипломатичні представництва України за кордоном, профільні державні установи та культурні інституції. Значну роль у популяризації української культури відіграє Український інститут, який організовує культурні події, виставки, лекції, кінопокази та мистецькі резиденції у різних країнах світу. Його діяльність спрямована на формування позитивного образу України, популяризацію сучасного українського мистецтва та розширення міжнародних культурних зв'язків [3, с. 36]. До інструментів державної культурної дипломатії належить також підтримка перекладів української літератури іноземними мовами, участь українських митців у міжнародних фестивалях і виставках, організація гастролей театральних і музичних колективів. Важливе місце посідають міжнародні наукові конференції, які сприяють поширенню знань про історію, культуру та сучасні політичні процеси в Україні. Завдяки таким заходам українська проблематика постійно присутня у міжнародному інтелектуальному

та культурному просторі. Волонтерські та культурні спільноти, митці, науковці та представники креативних індустрій активно долучаються до міжнародної комунікації, виступаючи своєрідними «культурними амбасадорами» України. Їхня діяльність сприяє формуванню позитивного образу України як держави, що відстоює демократичні цінності, права людини та принципи міжнародного права.

Таким чином, культурна дипломатія під час війни виконує комплексну функцію, поєднуючи інструменти культурної комунікації, публічної історії та міжнародної взаємодії. Вона сприяє формуванню міжнародної підтримки України, протидіє інформаційній агресії Росії та допомагає інтегрувати український культурний досвід у глобальний гуманітарний простір.

Література:

1. Андрес Г. «М'яка сила» України: зарубіжні музейні проекти та формати культурної дипломатії після 2022 року. *Вісник Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури*. 2025. Вип. 4. С. 90–96. URL: <https://doi.org/10.32782/naoma-bulletin-2025-4-11> (дата звернення: 11.03.2026).

2. Гололобов С. М. Культурна дипломатія як складова державної політики у сфері культури на сучасному етапі українського державотворення. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2022. № 18. С. 1057–1078.

3. Кушнарєва М. Українська культурна дипломатія під час війни: досвід, проблеми, перспективи. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2023. Вип. 67. С. 35–53. URL: <https://surl.li/mkwjrm> (дата звернення: 11.03.2026).

4. Хоменко А. І. Вплив війни на культурну дипломатію України: нові виклики та стратегії. *Збірка матеріалів V Міжнародної наукової конференції студентів і молодих вчених «Травневі студії 2023: історія та міжнародні відносини в інформаційному протистоянні»*. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2023. Вип. 8. С. 170–173.

5. Chernov M. 20 Days in Mariupol. Documentary film, 2023. URL: https://www.youtube.com/watch?v=9H_Fg_5x4ME (дата звернення: 11.03.2026).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-68>

**THE RELIGION IN SHAPING PUBLIC OPINION
IN THE CONTEXT OF GLOBAL POLITICAL CHALLENGES**

**РЕЛІГІЯ У ФОРМУВАННІ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ
В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ПОЛІТИЧНИХ ВИКЛИКІВ**

Dobrodum O. V.

*D.Sc. in Philosophy, Professor,
Professor of the Department
of Journalism and Advertising,
State University of Trade
and Economics
Kyiv, Ukraine*

Добродум О. В.

*доктор філософських наук,
професор,
професор кафедри журналістики
та реклами,
Державний торговельно-економічний
університет
м. Київ, Україна*

Глобальні політичні виклики сучасності визначають трансформацію суспільних процесів, у яких формування громадської думки постає ключовим чинником політичної динаміки. Традиційні проблеми – війни, міграційні кризи, нерівність, гібридні конфлікти – набувають нових форм в умовах постсекулярного суспільства, де релігійні та політичні чинники взаємодіють у глобальному масштабі, створюючи складну мережу комунікативних впливів. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю осмислення того, як глобальні політичні виклики трансформують процеси формування громадської думки та яку роль у цьому відіграє релігійний чинник в умовах, коли інформаційний простір стає полем гібридних конфліктів, а релігійні інституції зберігають значний вплив на масову свідомість.

Полігібридна війна поєднує військові, інформаційні, економічні та політичні інструменти впливу на суспільну свідомість. В Україні вона ведеться не лише на фронті, але й в інформаційному просторі, де боротьба з фейками та пропагандою безпосередньо впливає на формування громадської думки. Релігійний чинник у цьому контексті набуває особливого значення, оскільки релігійні інституції здатні легітимізувати або делегітимізувати політичні наративи, впливаючи на масову свідомість через авторитет церкви [1, с. 151]. Як зазначає О. Корнієвський, релігійна складова національної безпеки стає важливою умовою релігійного життя українського народу, яка в умовах війни може становити загрозу національним інтересам держави, особливо коли релігійні організації використовуються як інструмент зовнішнього впливу [1, с. 152]. О. Предко наголошує,

що релігійна безпека є невід'ємним компонентом нової публічної політики, що потребує вироблення актуальної концепції з урахуванням сучасних воєнних реалій та глобальних політичних трансформацій [3, с. 50]. Вона підкреслює, що в умовах війни релігійний чинник може виступати як чинник консолідації суспільства, так і інструмент його дестабілізації, залежно від політичної орієнтації релігійних інституцій та їх зв'язків із зовнішніми центрами впливу [3, с. 52].

В. Бокоч аналізує використання релігійного чинника в гібридній війні на Сході України, зазначаючи, що релігія стала одним із ключових інструментів інформаційно-психологічного впливу на населення окупованих територій [2, с. 28]. Вона доводить, що Російська православна церква активно використовується для легітимації агресії та формування проросійської громадської думки серед вірян, що створює серйозні виклики для української державної політики у сфері релігійної безпеки [2, с. 29]. Дослідниця наголошує, що протидія цим впливам потребує не лише адміністративних, але й ідеологічних заходів, спрямованих на формування стійкої громадської думки щодо ролі релігії в національно-визвольній боротьбі [2, с. 30].

Релігійні організації використовують цифрові платформи для комунікації з вірянами, що створює нові форми політико-релігійної взаємодії в онлайн-просторі. С. Гераськов аналізує адаптацію Православної церкви України до глобальних політичних процесів, зазначаючи, що отримання томосу про автокефалію стало не лише церковною, але й політичною подією, яка суттєво вплинула на громадську думку в Україні та за її межами [6, с. 140]. Він підкреслює, що ПЦУ поступово інтегрується в глобальні релігійні мережі, що відкриває нові можливості для публічної дипломатії та формування позитивного іміджу України на міжнародній арені [6, с. 145].

Міграційна політика є ключовим викликом, що визначає політичну динаміку сучасних суспільств. У США та Європі вона створює соціальні напруження та політичні конфлікти, що відображаються в медійному дискурсі. Релігійний чинник відіграє важливу роль у формуванні ставлення до мігрантів: релігійні спільноти можуть як сприяти інтеграції, так і посилювати ксенофобські настрої. Для України ця проблема актуалізувалася через вимушене переміщення мільйонів громадян, де релігійні інституції взяли на себе функцію підтримки внутрішньо переміщених осіб, впливаючи на громадську думку щодо міграційної політики. О. Саган у своєму аналізі зазначає, що більшість внутрішньодержавних конфліктів у світі мають релігійне підґрунтя або сформоване на основі релігійних ідей протистояння, що безпосередньо впливає на міждержавні відносини [4, с. 3]. Він наголошує, що релігійний чинник активно впливає на міждержавні відносини завдяки

феномену глобалізації та розвитку транснаціональних релігійних мереж, які здатні формувати громадську думку одночасно в багатьох країнах [4, с. 5].

Гендерна політика є маркером глобальних політичних трансформацій. У країнах ЄС ці питання вирішуються на державному рівні, тоді як в Україні суспільна думка залишається переважно консервативною, що створює виклики для європейської інтеграції. Релігійні аргументи активно використовуються в публічному дискурсі для обґрунтування консервативних позицій, що впливає на формування громадської думки щодо гендерної політики. В. Бедь аналізує роль православ'я в контексті глобальних викликів та "нового світового порядку", зазначаючи, що релігійні інституції стикаються з необхідністю вироблення власної позиції щодо гендерних питань, яка часто суперечить секулярним європейським підходам [5, с. 8]. Він підкреслює, що в умовах світових конфліктів церква має виконувати місію морального авторитету, але водночас змушена реагувати на виклики, які ставлять перед нею сучасні політичні трансформації, що створює складну динаміку взаємодії між релігійними та секулярними цінностями [5, с. 12].

Постсекулярна теорія наголошує на співіснуванні релігійних і секулярних аргументів у публічному просторі. В умовах війни в Україні релігійний чинник відіграє особливу роль, впливаючи на національну ідентичність, консолідацію суспільства та громадську думку щодо європейської інтеграції. Дослідники фіксують зростання рівня довіри до церкви як до інституції, що демонструє реальну допомогу населенню в умовах війни, що безпосередньо впливає на її здатність формувати громадську думку з ключових політичних питань [6, с. 148].

Контраст із російським контекстом є показовим для розуміння ролі релігійного чинника в політичних процесах. У Росії РПЦ використовується державою для пропаганди концепції "священної війни" та ідеології "руського міра", вибудовуючи вертикальну, етатистську модель впливу на громадську думку. В Україні ж, за спостереженнями дослідників, релігійний чинник посилює горизонтальні зв'язки та екуменічну співпрацю, що позиціонує українську модель як чинник демократичної резильєнтності.

Українська модель політичних трансформацій має специфіку, зумовлену війною, європейськими прагненнями та історичним досвідом. Формування громадської думки в Україні відбувається під впливом інформаційної війни, мобілізації суспільства навколо національної ідеї та пошуку балансу між традиційними цінностями та європейськими стандартами. Релігійний чинник у цьому процесі відіграє подвійну роль: з одного боку, він консолідує суспільство

навколо спільних цінностей, з іншого – може створювати напруження між різними конфесіями та політичними силами.

Глобальні політичні виклики – війни, міграційні кризи, гендерна політика, цифровізація – визначають трансформацію суспільних процесів та формування громадської думки. У постсекулярному суспільстві ці виклики набувають нового виміру, де релігійний та політичний чинники створюють складну мережу взаємовпливів в умовах війни та європейської інтеграції. Подальші дослідження мають зосередитися на аналізі конкретних механізмів впливу релігійного чинника на формування громадської думки в умовах глобальних політичних трансформацій, а також на розробці рекомендацій для державної політики у сфері релігійної безпеки. Важливо також досліджувати потенціал релігійних інституцій як акторів публічної дипломатії та їх роль у формуванні позитивного іміджу України на міжнародній арені, що в умовах війни набуває стратегічного значення.

Література:

1. Корнієвський О. Політичні аспекти загроз національній безпеці України в духовно-релігійній сфері. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія. Соціологія. Філософія*. 2009. № 12. С. 150–154.
2. Бочок В. М. Релігія в гібридній війні на Сході України. *Вісник НТУУ "КПІ". Політологія. Соціологія. Право*. 2017. № 1/2(33/34). С. 27–31.
3. Предко О. І. Релігійна безпека/небезпека: можливості та загрози у сфері державно-церковних відносин. *Культурологічний альманах*. 2025. № 1(13). С. 48–54. DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2025.1.6>
4. Саган О. Релігія як чинник міждержавних відносин. Religious Information Service of Ukraine. 2011. URL: <https://www.religion.in.ua/main/analitica/8633-religiya-yak-chinnik-mizhderzhavnix-vidnosin.html>
5. Бедь В. Православ'я і «Новий світовий порядок»: глобальні виклики, міжрелігійні кризи, роль політичної влади та місія Церкви в умовах світових конфліктів. Карпатський університет імені Августина Волошина. 2025. URL: <https://www.keuapc.org/2025/08/16/pravoslav-ia-i-novyj-svitovyj-poriadok-hlobalni-vykyly-mizhrelihijni-kryzy-rol-politychnoi-vlady-ta-misiia-tserkvy-v-umovakh-svitovykh-konfliktiv/>
6. Гераськов С. В. Православна Церква України в глобальній церковній політиці: виклики та перспективи для церкви і держави. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президенті України*. 2019. № 2. С. 138–154.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-69>

**THE PHENOMENON OF RELIGIOUS IDENTITY
OF UKRAINIAN SOCIETY**

**ФЕНОМЕН РЕЛІГІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**

Zdioruk S. I.

*Doctor of Philosophy, Professor,
Honored Worker of Science and
Technology of Ukraine,
Leading Researcher of the Center for
Domestic Policy Studies,
National Institute for Strategic Studies
Kyiv, Ukraine*

Здіорук С. І.

*доктор філософії, доцент,
Заслужений діяч науки і техніки
України,
провідний науковий співробітник
центру внутрішньополітичних
досліджень,
Національний інститут
стратегічних досліджень
м. Київ, Україна*

Tokman V. V.

*Doctor of Philosophy,
Leading Researcher of the Center for
Domestic Policy Studies,
National Institute for Strategic Studies
Kyiv, Ukraine*

Токман В. В.

*доктор філософії,
провідний науковий співробітник
центру внутрішньополітичних
досліджень
Національний інститут
стратегічних досліджень
м. Київ, Україна*

У науковій гуманітаристиці вчені доволі часто оперують поняттям «ідентичність», коли йдеться про психічну здатність людини пов'язувати й корелювати себе з певними індивідуальними чи колективними вимірами буття. Поняття ідентичності вельми багатоліке, як саме життя індивіда. Вона може бути громадянською, політичною, мовною, професійною, соціально-рольовою, біологічно-статевою, ціннісною, національною тощо. З огляду на множинне існування віросповідних напрямків, деномінацій і толків дослідники обґрунтовано використовують поняття релігійної ідентичності.

Спробуємо розглянути релігійну ідентичність українського суспільства крізь призму її маніфестації на трьох ключових рівнях – інституалізованого релігійного середовища; конфесійно-церковних орієнтацій населення; персональної релігійної самоідентифікації.

Інституалізоване релігійне середовище. Українці успадкували від своїх предків унікальну рису національного характеру – допустимість функціонування інакшости, тобто можливість співіснування відмінних

світоглядних систем та уявлень. Дану рису не вдалося демонтувати навіть за часів тривалого панування тоталітарного російсько-комуністичного режиму. Вона стала основою духовно-релігійного відродження в Україні на початку 90-х років минулого століття.

Імплементація принципів свободи совісті та свободи релігії визначає поліконфесійну зорієтованість українського суспільства. Нині у ньому представлений увесь спектр відомих у світі релігійних згромаджень – українські рідновіри, православні, католики, протестанти, мусульмани, юдеї, буддисти, даосисти, харизмати, неоязичники тощо. Загалом більше сотні віросповідних течій, напрямів і толків, інституалізованих в рамках 34 663 релігійних організацій [1]. Майже 97% з них належать до різних напрямків християнства.

Православ'я залишається в Україні найпоширенішим віросповіданням. Сукупно православні структури становлять 55% від загальної релігійної мережі. Найбільшими серед них є Православна церква України (ПЦУ) – 8511 об'єднань і так звана Українська православна церква, а по суті московський патріархат, себто РПЦ в Україні – 10118 осередків [1].

Після відкритої повномасштабної збройної російської агресії відчутно активізувалися зусилля щодо суспільного стримування УПЦ (МП) через її підпорядкованість релігійному центру у державі-агресорові та виражену антиукраїнську діяльність. За даними вітчизняної соціології, обмеження щодо УПЦ (МП) на державному рівні підтримує 80 % респондентів [2], [3, с. 24].

Визначальним маркером демократичности й толерантности міжконфесійних відносин в Україні слугує функціонування низки представницьких релігійних об'єднань. Найвідоміше з них – Всеукраїнська рада церков і релігійних організацій (ВРЦРО).

Конфесійно-церковні орієнтації населення корелюють із інституційними параметрами релігійного середовища України. Про це, зокрема, свідчать соціологічні дослідження провідних аналітичних центрів у нашій державі. Між ними, звичайно, є певні фактологічні відмінності. Однак загальної тенденції вони не спростовують.

Ключова теза: в Україні переважна частка населення ідентифікує себе з православ'ям. За результатами опитування, проведеного КМІС восени 2024 року, 70% респондентів засвідчили приналежність до православної традиції, 7% віднесли себе до греко-католиків, 2% – до протестантських деномінацій, 1% – до римо-католиків [2]. Дані Центру Разумкова, що підсумовують 2025 рік, у відповідному розрізі виглядають наступним чином. 58% опитаних назвали себе православними, 12% – греко-католиками, 3% – протестантами, 1% – римо-католиками. Ще одна цікава група – просто християни – склали

10% [3, с. 11]. Обидва дослідження привернули увагу до факту практично нульової присутності послідовників інших віросповідань.

Провідною тенденцією останніх семи років в українському православ'ї є масштабна зміна юрисдикційної ідентичності релігійними громадами та окремими віруючими. Цей процес обумовлений кількома важливими факторами – утворенням ПЦУ, отриманням нею Томосу про автокефалію та російським відкритим воєнним нападом на Україну 24 лютого 2022 року. Його векторність означена масовим переходом парафій із підпорядкування т. зв. УПЦ (МП) до ПЦУ та збільшення вірян останньої. Характерне підтвердження даної тенденції віднаходимо у вже згаданому дослідженні Центру Разумкова «Українське суспільство, держава і церква під час війни. Церковно-релігійна ситуація в Україні-2025», презентованому 4-го березня 2026 року в Укрінформі за участі авторів цих тез. Згідно наведених даних, частка вірних ПЦУ у 2025 році становила 42%, а частка вірних т. зв. УПЦ (МП) – всього 5%. До 24 лютого 2022 року ці цифри становили відповідно 24% та 13% [3, с. 11].

На серйозних втратах філії РПЦ в Україні звернули увагу у Державній службі України з етнополітики та свободи совісті. Впродовж 2022–2025 років майже 1400 громад вийшли з юрисдикції УПЦ МП та доєдналися до ПЦУ [4].

Важливо розуміти, найбільші православні юрисдикції в Україні виступають символами різних політико-ідеологічних ідентичностей. ПЦУ позиціонує себе як цілком державницька й національно орієнтована церква, котра підтримує проєвропейський вектор поступу України. Свою діяльність ПЦУ скеровує на зміцнення духовно-культурного суверенітету Української Держави.

Натомість т. зв. УПЦ (МП) вирізняє виражений проросійський курс, невизнання загарбницької війни росії проти України, заперечення автокефального статусу ПЦУ та неприйняття цінностей Європейського Союзу. У суспільній свідомості українства ця церковна інституція асоціюється, насамперед, із рупором московської пропаганди та агресії.

Відтак вона різко втрачає авторитет релігійного репрезентанта загальноукраїнської ідентичності. Сьогодні ця місія значною мірою переходить до ПЦУ та УГКЦ, які позиціонують себе у статусі спадкоємців давньої Київської Церкви.

Персональна релігійна самоідентифікація. Незважаючи на істотні національні культурно-духовні деформації у російській колоніальний період, Україна на момент проголошення Незалежності зберегла значний рівень індивідуальної релігійності. 1991 року віруючими себе означили 48% опитаних, а в 2000-му вже – 58%. Впродовж наступного

десятиліття цей показник зріс до 71%, і в подальшому з невеликими коливаннями частка віруючих громадян складала у середньому 70%.

Експерти Центру Разумкова зафіксували два стрімкі піднесення релігійності серед населення. Обидва пов'язані з російською військовою агресією. У 2014 році частка віруючих зросла з 67% до 76% із подальшим зниженням до 68% наприкінці 2021 року. На повномасштабний відкритий військовий напад РФ на Україну 24 лютого 2022 року українці знову відреагували збільшенням частки віруючих до 74% із поступовим пониженням до 70% у 2025 році [3, с. 9].

Характерно, що релігійність українців має виражені регіональні, вікові, статеві та інші особливості. Традиційно жителі західних областей є більш віруючі, аніж жителі східних областей України. Жінки релігійніші за чоловіків. Рівень релігійності у старших вікових групах вищий, ніж у молодших. Мешканці міст поступаються своєю релігійністю мешканцям сіл.

У 2018 році американський дослідницький центр Pew провів дослідження на предмет виявлення релігійності європейців. Воно охопило 34 країни. Україна посіла 11 сходинку з показником 31% дуже віруючого населення. Лідером рейтингу стала Румунія (55% дуже релігійних жителів) [5].

Незважаючи на задекларовані високі показники, сучасна релігійність українців має певні особливості. Насамперед вона значною мірою носить позірний, декларативний характер (винятком є західні області України, де вдалося зберегти ритм релігійного життя, наближений до природного). Спостерігається вельми слабка кореляція між віднесенням себе до віруючих і визнанням важливості для життя релігійної людини тих чи інших віросповідних та обрядових аспектів, не говорячи вже про їх дотримання у реальному житті. Про інертний характер віри українців свідчить і той факт, що, наприклад, із близько 65% громадян, котрі визнали вплив на власне виховання православного середовища, більшість не володіє інформацією щодо догматичних, культових та організаційних рис православ'я. Тобто із заявленого громадськістю високого ступеня релігійності зовсім не випливає належна релігійна грамотність широкого загалу.

З іншого боку, інституалізовані прояви релігійності поступаються місцем приватним формам. Це підтверджується тим, що чимало людей, котрі ідентифікують себе як віруючі, одночасно заперечують власну належність до якоїсь конфесії чи релігійної організації. У таких випадках релігійність фактично не виходить за межі суто індивідуального, непоширюваного, часто предметно хаотичного психо-емоційного переживання, що має певний сенс хіба що для безпосереднього суб'єкта даного переживання в окремі моменти його буття.

Потужним чинником стимуляції релігійної ідентичності українців стала низка законодавчих актів, зокрема, Закон України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій» № 3894-IX від 20.08.2024 року. Він отримав позитивний відгук українського суспільства. Наприклад, посилаючись на даний Закон України, Ради церков при Чернівецькій та Кіровоградській ОДА у вересні 2024 року виключили зі свого складу т. зв. УПЦ (МП) через її пов'язаність із Росією та РПЦ. Так проявляється інституційна релігійна ідентичність засобами дієвості персональної.

Нині процес реалізації цього Закону України зіштовхнувся з агресивним юридичним протистоянням із боку т. зв. УПЦ (МП). На жаль, суди не поспішають задовольняти позови на користь Української Держави [6]. Таким чином, українська нація стає заручником НЕ реформованої судової системи, котра НЕ підтримує активні дії української державної влади. Відтак навіть нівелюються зусилля СБУ та РНБО на чолі з Президентом України щодо нейтралізації агентурної мережі й діяльності потенційних колаборантів із середовища УПЦ (МП) [7, 8].

Література:

1. Звіт про мережу релігійних організацій в Україні станом на 1 січня 2025 року (за даними обласних державних (військових) адміністрацій). Форма 1. *Державна служба України з етнополітики та свободи совісті (ДЕСС)* : веб-сайт. URL: <https://docs.google.com/spreadsheets/d/1GBcBU38ow83NQaMPzXTO5pE2teGqwPtH/edit?gid=1760660149#gid=1760660149> (дата звернення: 06.03.2026).

2. Релігійна самоідентифікація українців, ставлення до створення єдиної Православної Церкви та до Закону про заборону окремих релігійних організацій. *Київський міжнародний інститут соціології (КМІС)* : веб-сайт. URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1443&page=1> (дата звернення: 06.03.2026).

3. Українське суспільство, держава і церква під час війни. Церковно-релігійна ситуація в Україні – 2025: інформаційні матеріали. *Центр Разумкова* : веб-сайт. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2026/03/01/2025-Religion-UKR.pdf> (дата звернення: 06.03.2026).

4. Із УПЦ (МП) до ПЦУ перейшло майже 1,4 тис. релігійних громад у 2022–2025 рр. – Держетнополітики. *Інтерфакс-Україна* : веб-сайт. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/1134652.html> (дата звернення: 06.03.2026).

5. Україна 11-та за релігійністю в Європі. Росія відстає. *Українська правда* : веб-сайт. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/12/6/7200388/> (дата звернення: 06.03.2026).

6 Верховний Суд відмовив в арешті майна і рахунків Київської митрополії УПЦ МП. *УКРІНФОРМ* : веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/4070426-verhovnij-sud-vidmoviv-v-aresti-majna-i-rahunkiv-kiivscoi-mitropolii-upc-mp-advokat.html> (дата звернення: 12.03.2026).

7. СБУ ліквідувала агентурну мережу РФ, яка діяла під прикриттям релігійних спільнот. *РІСУ* : веб-сайт. URL: https://risu.ua/sbulikvidovala-agenturnu-merezhu-rf-yaka-diyala-pid-prikrittyam-religijnih-spilnot_n162937 (дата звернення: 24.03.2026).

8. Предстоятель УПЦ МП Онуфрій і далі на Богослужіннях поминає Патріарха РПЦ Кирила (25.01.2026). *РІСУ* : веб-сайт. URL: https://risu.ua/predstoyatel-upc-mp-onufrij-i-dali-na-bogosluzhinnyah-pominaye-patriarha-rpc-kirila_n161815 (дата звернення: 13.03.2026).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-70>

LITERATURE AS A SPACE OF HUMANITARIAN SOLIDARITY: EMPATHY, MEMORY, AND INTERCULTURAL DIALOGUE

ЛІТЕРАТУРА ЯК ПРОСТІР ГУМАНІТАРНОЇ СОЛІДАРНОСТІ: ЕМПАТІЯ, ПАМ'ЯТЬ І МІЖКУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ

Zymomyra I. M.

*Doctor of Philological Sciences,
Professor,
Head of the Department of Theory and
Practice of Translation,
Faculty of International Economic
Relations,
Uzhhorod National University
Uzhhorod, Ukraine*

Зимомря І. М.

*доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та
практики перекладу
факультету міжнародних
економічних відносин,
Ужгородський національний
університет
м. Ужгород, Україна*

In contemporary humanitarian discourse, the category of international solidarity is becoming increasingly prominent, especially in the context of global challenges related to armed conflicts, mass migration, human rights violations, and cultural transformations. Literature, as a specific form of symbolic representation, plays an important role in structuring the experience of intercultural interaction, shaping ethical models of coexistence, and constructing narratives that articulate the humanitarian dimension of solidarity [8]. As Martha Nussbaum convincingly notes,

literary fiction cultivates in the reader a “capacity for moral imagination” and provides a foundation for a global ethics open to otherness [4, p. 95]. This capacity becomes especially significant in an era marked by the intensification of intercultural interaction, shaping ethical models of coexistence and constructing narratives that articulate the humanitarian dimension of solidarity.

The humanitarian dimension of international solidarity in literary studies is primarily associated with the phenomenon of empathy. The theory of narrative empathy developed by Suzanne Keen emphasizes the potential of literary texts to influence social perceptions of other communities and to cultivate the capacity for compassion through mechanisms of identification with a fictional character [3, pp. 14, 18]. In works that represent traumatic experiences – genocide, war, deportations – literature functions as a medium of memory that not only preserves factual material engages the reader emotionally, transforming private stories into universal moral narratives [9]. For example, *Man’s Search for Meaning* by Viktor Frankl presents narratives of survival that have become global texts of solidarity, reinterpreted across numerous cultural contexts [5, p. 210]. The continued transnational circulation of such works demonstrates the ability of testimonial literature to transcend its historical situatedness and to function as a shared ethical resource within global memory cultures.

The cultural dimension of international solidarity is linked to intertextual and intercultural dialogues that shape the structure of contemporary world literature. The concept of “world literature,” as proposed by David Damrosch, emphasizes that a literary work becomes part of the global literary sphere not only through translation but also through its capacity to generate new meanings within another cultural context [2, p. 17]. Thus, literary texts serve as instruments for the circulation of cultural experience, where international solidarity manifests itself through mechanisms of reception and interpretation. Such mechanisms demonstrate that global literary exchange is not merely the movement of texts across borders but also the negotiation of shared interpretive frameworks, ethical orientations, and value systems among diverse readerships.

Ukrainian literature of the past decade has shown an increasing prominence of documentary-fictional genres as modes of representing the experience of war and social transformation. The combination of fictional narration with documentary testimony fosters international attention to humanitarian issues and reinforces global discussions about solidarity. This hybridization of genres has proven particularly effective in contexts of contemporary conflict, as it enables national experiences to be communicated with both evidentiary credibility and emotional resonance, thereby broadening their reach to transnational audiences.

The communicative dimension of international solidarity in literature is defined by the structure of the global literary market, the functioning of translation networks, and the dynamics of digital communication. Translation, according to Lawrence Venuti, is an “ethical practice,” as it enables the entry of a local culture into the global context and opens space for intercultural dialogue [7, pp. 82, 267–268]. In the digital age, the role of translation is complemented by online platforms that facilitate the rapid dissemination of literary content and the formation of transnational reading communities. Electronic libraries, literary forums, and social media, in particular, create new mechanisms of humanitarian communication, where acts of solidarity may take the form of supporting authors, sharing texts, or participating in volunteer translation initiatives focused on works about war or human rights. These digitally mediated practices significantly amplify the visibility of marginalized voices and democratize access to narratives that might otherwise remain confined within local linguistic boundaries, thereby enhancing the communicative foundations of international solidarity.

Narratives of solidarity that emerge in literature devoted to contemporary armed conflicts, including the Russian-Ukrainian war, hold particular significance. Reportage literature – such as the works of Oleg Sentsov and other contemporary Ukrainian and international authors – combines documentary accuracy with literary stylization, producing a form of “moral testimony” capable of conveying to an international audience not only factual information but also the existential dimension of lived experience [1]. Such texts mobilize international solidarity by making violations of humanitarian law visible and by activating the global community’s engagement in the defense of human rights. Moreover, by foregrounding individual voices within broader geopolitical crises, these narratives counteract processes of dehumanization and foster a transnational ethics of recognition.

An equally important aspect is the transnational cooperation among writers, literary critics, and institutions. International literary awards – such as the Nobel Prize in Literature or the Peace Prize of the German Book Trade – frequently recognize authors whose work contributes to the reinforcement of humanitarian values and the development of a global ethics of responsibility. For example, Olga Tokarczuk, laureate of the 2018 Nobel Prize, proposes the concept of the “tender narrator” as a humanitarian tool capable of uniting cultures through attentive and ethically grounded ways of seeing the world [6]. Such conceptual frameworks underscore the potential of literary discourse to challenge national and ideological boundaries, offering models of ethical sensibility that resonate across diverse cultural contexts.

Thus, literature functions as a polyphonic space of international solidarity in which the humanitarian, cultural, and communicative dimensions interact through complex forms of aesthetic and ethical experience. A literary-theoretical approach reveals the capacity of the literary text to cultivate global sensitivity, foster intercultural understanding, and mobilize communities in response to contemporary humanitarian crises. In this sense, literature not only reflects global transformations but actively shapes collective orientations toward empathy, responsibility, and transnational cooperation.

References:

1. Сенцов О. Жизнь. Львів : Видавництво Старого Лева, 2019. 160 с.
2. Damrosch D. What Is World Literature? Princeton : Princeton University Press, 2003. 324 p.
3. Keen S. Empathy and the Novel. Oxford University Press, 2007. 274 p.
4. Nussbaum M. Not for Profit: Why Democracy Needs the Humanities. Princeton : Princeton University Press, 2010. 192 p.
5. Snyder T. Black Earth: The Holocaust as History and Warning. New York : Tim Duggan Books, 2015. 462 p.
6. Tokarczuk O. Nobel Lecture: "The Tender Narrator." URL: <https://www.nobelprize.org/uploads/2019/12/tokarczuk-lecture-english-2.pdf>
7. Venuti L. The Translator's Invisibility: A History of Translation. London – New York : Routledge, 2008. 319 p.
8. Zymomyra I. The Word Against War: The Role of Literature in Overcoming Global Divides. *International scientific-practical conference "Current Issues of the World Economy, International Economic Relations and International Communications Amidst the Formation of a New World Order and Polarization of the World" (March 24–25, 2025)*. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2025. Vol. 1. P. 318–321.
9. Zymomyra I., Zymomyra O. Literatura jako narzędzie oporu i dialogu: współczesna literatura ukraińska wobec wojny i wyzwań globalnych. *Rozwój nowoczesnej edukacji i nauki – stan, problemy, perspektywy. Tom XVIII: Innowacje metodologiczne w badaniach i nauczaniu: od teorii do praktyki* / [Red.: J. Grzesiak, I. Zymomyra, W. Ilnytskyj]. Konin – Użhorod – Przemyśl – Mikołajów: Poswit, 2025. S. 39–41.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-71>

**FORMATION OF INTERCULTURAL COMMUNICATIVE
COMPETENCE OF FUTURE ENGINEERS IN THE PROCESS
OF FOREIGN LANGUAGE LEARNING**

**ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ
У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ**

Kartel T. M.

*Candidate of Pedagogical Science,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Language Competence and
International Communication,
Odesa State Academy of Civil
Engineering and Architecture
Odesa, Ukraine*

Картель Т. М.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри мовної підготовки
та міжнародної комунікації,
Одеська державна академія
будівництва та архітектури
м. Одеса, Україна*

Stanchyk Ye. V.

*Senior Lecturer at the Department of
Language Competence and
International Communication,
Odesa State Academy of Civil
Engineering and Architecture
Odesa, Ukraine*

Станчик Є. В.

*старший викладач кафедри мовної
підготовки та міжнародної
комунікації,
Одеська державна академія
будівництва та архітектури
м. Одеса, Україна*

Lazarchuk S. F.

*Senior Lecturer at the Department of
Language Competence and
International Communication,
Odesa State Academy of Civil
Engineering and Architecture
Odesa, Ukraine*

Лазарчук С. Ф.

*старший викладач кафедри мовної
підготовки та міжнародної
комунікації,
Одеська державна академія
будівництва та архітектури
м. Одеса, Україна*

Компетентнісний підхід, що реалізується в системі вищої освіти, передбачає не лише уточнення змісту самого поняття «компетенція», а й розгляд питань, пов'язаних із визначенням основних груп компетентностей, їхньою структурою, змістовними характеристиками, а також способами та умовами їхнього формування в процесі навчання. Важливим аспектом є також визначення ролі окремих навчальних дисциплін у розвитку тих чи інших компетентностей майбутніх фахівців.

Сучасне суспільство характеризується посиленням процесів між-культурної взаємодії, що зумовлює необхідність підготовки фахівців, здатних ефективно використовувати іноземну мову як засіб професійної та міжособистісної комунікації. У цьому контексті освітній компонент «Іноземна мова» набуває особливого значення, оскільки він сприяє формуванню компетентностей, що забезпечують взаємодію особистості із соціальним середовищем.

Різноманітність форм такої взаємодії, зокрема спілкування з представниками різних культур та мовних спільнот, вимагає розвитку у здобувачів навичок усної та письмової іншомовної комунікації, умінь створювати та сприймати тексти іноземною мовою, а також знання культурних традицій та норм мовленнєвої поведінки іншої країни. У зв'язку з цим комунікативна компетенція, що формується за допомогою іноземної мови, розглядається як багатокомпонентне та багатоаспектне утворення.

Сучасне навчання іноземним мовам вимагає уточнення ключових понять: «міжкультурна компетенція», «комунікативна компетенція» та «міжкультурна комунікативна компетенція», що відображають взаємодію мови та культури. Міжкультурна комунікативна компетенція – це здатність взаємодіяти з представниками інших культур і прагнення до взаєморозуміння за допомогою вербальних і невербальних засобів. [4]

Соціально-економічні зміни посилити значення культурного контексту в навчанні. Основні завдання – формування сприйняття багатомовного та багатокультурного світу, розвиток білінгвістичної та полікультурної особистості, а також культурологічної компетентності, що дозволяє орієнтуватися в нормах різних культур.

Іноземна мова є особливо ефективною для культурологічної освіти, оскільки формує міжкультурну компетенцію, що включає знання про культуру, історію, літературу, мистецтво, традиції, норми поведінки та цінності носіїв мови. Розуміння цих особливостей розвиває культурну обізнаність та готовність до міжкультурного спілкування.

Розвиток культурної обізнаності залежить від розширення індивідуального міжкультурного досвіду, зокрема через автентичні ситуації взаємодії та використання матеріалів, що відображають реальне життя та культуру носіїв мови, особливо в немовних вищих навчальних закладах [5].

У немовних вищих навчальних закладах особливе місце серед автентичних матеріалів для формування міжкультурної комунікативної компетенції займають тексти, оскільки вони є основною комунікативною одиницею та мають універсальні дидактичні функції. Відбір та адаптація текстів з культурологічним компонентом дозволяють

включити в навчання теми, що відображають реальні ситуації міжкультурної взаємодії майбутнього інженера.

Зміст таких текстів охоплює як загальні сфери національної культури, пов'язані із соціальним життям, так і мікросфери: побутову, сімейну, професійно-трудова та інші. Майбутні інженери навчаються виокремлювати інформацію з тексту, розуміти його зміст та інтерпретувати культурологічні елементи.

Спеціальні завдання та вправи допомагають активізувати роботу з текстом: добувати інформацію, порівнювати, зіставляти та обговорювати. Умовно-комунікативні та справді комунікативні завдання не тільки сприяють розумінню тексту, але й надають здобувачам можливість висловити свої думки та почуття, осмислюючи чужу культуру. Таким чином, робота з культурологічно насиченими текстами стає ефективним інструментом формування міжкультурної комунікативної компетенції майбутніх інженерів.

Література:

1. Кухта І. В. «Іншомовна компетентність у контексті формування комунікативної культури студентів у процесі вивчення іноземної мови». *Вісник ВПІ*. Листоп. 2010. Вип. 4. С. 27–32.
2. Луговий В. І. Компетентності та компетенції: поняттєво-ермінологічний дискурс. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. Київ, 2009. С. 8–13.
3. Arifin, M. Competence, Competency, and Competencies: A Misunderstanding in Theory and Practice for Future Reference. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*. 2021. No. 9. Pp. 755–764. ULR: <http://dx.doi.org/10.6007/IJARBS/v11-i9/11064>
4. Gudykunst W., Kim Y. Communicating with Strangers: An Approach to Intercultural Communication. *Bridges not Walls* / ed. John Stewart. – Boston, New-York : McGraw-Hill, 1997. P. 429–442.
5. Tomalin B., Stempleski S. Cultural Awareness. Oxford : Oxford University press, 1996. 159 p.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-72>

**ARCHAEOLOGY OF THE CONTEMPORARY WORLD:
MATERIAL TRACES OF WAR IN UKRAINE AND THEIR STUDY**

**АРХЕОЛОГІЯ СУЧАСНОГО СВІТУ: МАТЕРІАЛЬНІ СЛІДИ
ВІЙНИ В УКРАЇНІ ТА ЇХ ДОСЛІДЖЕННЯ**

Kutsenko S. Yu.

*PhD in History,
Associate Professor of the Department
of World History and Teaching
Methods, Pavlo Tychyna Uman State
Pedagogical University
Uman, Ukraine*

Куценко С. Ю.

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри всесвітньої історії
та методик навчання,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна*

Археологія сучасного світу є відносно новим міждисциплінарним напрямом, що сформувався на перетині археології, історії та соціальної антропології. Вона зосереджується на дослідженні матеріальної культури ХХ–ХХІ ст., зокрема архітектурних об'єктів, просторових меж розселення людей і специфічних ландшафтів новітнього часу, із застосуванням традиційних та допоміжних археологічних методів. У межах цього напрямку можуть аналізуватися й пам'ятки попередніх історичних періодів, якщо вони функціонують у сучасному середовищі та зазнають впливу реконструкцій, забудови чи військових подій. В українських умовах актуальність археології сучасного світу зумовлена воєнними діями, які спричинили руйнування архітектурних об'єктів і пам'яток культурної спадщини, викрадення мистецьких цінностей, втрати архівів і бібліотек, а також суттєві зміни у структурі населення через масове внутрішнє та зовнішнє переміщення людей. Ситуація вимагає комплексного підходу: фіксації руйнувань, аналізу змін ландшафтів, документування порушень культурного шару та оцінки ризиків для археологічних об'єктів. Важливим залишається регіональний аспект, адже можливості проведення польових досліджень істотно відрізняються залежно від безпекової ситуації – від територій, розташованих у тилкових районах, до зон активних бойових дій або тих, що перебувають у тимчасовій окупації. Це зумовлює перегляд методики польових робіт, посилення ролі моніторингу та використання цифрових способів фіксації матеріалу.

Археологія сучасного світу сформувалася як науковий напрям у другій половині ХХ ст. у контексті розширення предметного поля археологічних досліджень на матеріальну культуру новітнього часу.

Поступово до сфери археологічного аналізу почали залучати індустриальні об'єкти, міські простори, військову інфраструктуру, місця накопичення відходів та інші матеріальні свідчення сучасності. Значну роль у становленні цього напрямку відіграли дослідження матеріальної культури ХХ–ХХІ ст., зокрема пов'язані з вивченням повсякденного життя, індустриального середовища, тоталітарних режимів та місць примусового утримання. Водночас в Україні археологія сучасного світу лише формується як окремий дослідницький напрям і поки що представлена поодинокими працями на межі археології, історії та інших гуманітарних дисциплін.

Після 2014 р., унаслідок тимчасової окупації Криму та початку бойових дій на сході України, питання охорони культурної спадщини й археологічних пам'яток набули особливої актуальності. У перші роки війни фіксація руйнувань і документування пошкоджених об'єктів часто здійснювалися ситуативно, без чітких інструкцій і за обмежених ресурсів.

Складна ситуація склалася на території Криму, де українські наукові установи втратили доступ до значної частини археологічних пам'яток, музейних колекцій і об'єктів культурної спадщини, що унеможливило системний науковий моніторинг їхнього стану. Стан окремих пам'яток на півострові частково відображено у доповідях ЮНЕСКО про ситуацію в Автономній Республіці Крим, які фіксують їх збереження у межах міжнародного моніторингу [1].

На тимчасово окупованій території Криму російська влада здійснює трансформацію культурного простору, зокрема через масштабні будівельні роботи на території заповідника «Херсонес Таврійський», що супроводжувалися зміною ландшафту та переміщенням археологічних об'єктів, унаслідок чого втрачається частина наукової інформації. Водночас на окупованих територіях відбувається переосмислення історичного минулого, зокрема через відновлення радянських назв населених пунктів та посилення ідеологічного впливу в освітній сфері [2].

Після початку повномасштабної російської агресії 2022 р. руйнування культурної спадщини України набуло безпрецедентного масштабу. Війна спричинила значні зміни у матеріальному середовищі та повсякденному житті населення, що стало важливим об'єктом дослідження археології сучасного світу. Особливе значення мають міграційні процеси, пов'язані з вимушеним переміщенням населення, які супроводжуються трансформацією житлового простору та побутових практик.

Матеріальний вимір цих процесів проявляється у формуванні нових побутових умов, пов'язаних із проживанням у тимчасових центрах,

гуртожитках, модульних містечках або орендованому житлі, де предметне середовище часто формується за рахунок гуманітарної допомоги.

Другий тип вимушеної міграції пов'язаний із переміщенням населення з територій активних бойових дій та зруйнованих населених пунктів до відносно безпечних регіонів України. Такі переміщення відбувалися як у формі організованої евакуації, так і через самостійний виїзд громадян і суттєво вплинули на демографічну ситуацію та структуру населення держави. Концентрація внутрішньо переміщених осіб у відносно безпечних областях спричинила нерівномірний розподіл населення, зростання чисельності жителів у окремих містах і громадах та додаткове навантаження на місцеву інфраструктуру, освітні й медичні установи. У нових умовах переселенці поступово інтегруються в інші громади, що дає змогу досліджувати трансформації повсякденного життя в умовах війни.

У перші тижні повномасштабного вторгнення було зафіксовано численні випадки мародерства на окупованих територіях Київської, Сумської, Чернігівської та інших областей. У відкритих джерелах також повідомляється про некоректне використання викраденої побутової техніки, зокрема зміну її функціонального призначення або використання як джерела електронних компонентів для військового обладнання. Такі факти демонструють різне ставлення до предметів повсякденного вжитку: для місцевого населення вони є елементом звичного побуту, тоді як у воєнних умовах можуть набувати іншого функціонального значення.

Окремим напрямом археології сучасного світу є дослідження воєнно-фортифікаційних ландшафтів. В українських реаліях після 2014 р., а особливо з 2022 р., такі ландшафти набули значного поширення і стали об'єктом не лише військової фіксації, а й археологічного аналізу.

Окрему групу становлять місця масових поховань, виявлені після деокупації територій Київщини, Харківщини, Херсонщини та інших регіонів. Їх дослідження потребує комплексного документування із застосуванням археологічних методів, зокрема фіксації стратиграфії, картування траншей і поховальних ям, а також аналізу предметів, пов'язаних із бойовими позиціями. У цьому контексті воєнні ландшафти України постають не лише як свідчення сучасної війни, а й як об'єкти майбутнього археологічного дослідження, що поєднує методи польової археології, геоінформаційного аналізу та документування матеріальних залишків новітнього часу.

Археологія сучасного світу охоплює також дослідження повсякденного життя людини ХХ–ХХІ ст. У центрі уваги перебувають житлові будинки, господарські споруди, подвір'я, міські квартали та інші

елементи простору щоденного життя як у сільському, так і в міському середовищі. Важливими об'єктами є сучасна транспортна та прикордонна інфраструктура, модульні містечка для переселенців, а також занедбані чи перепрофільовані будівлі, які відображають процеси мобільності населення, трансформацію функцій територій і адаптацію суспільства до кризових умов.

В українських умовах археологія сучасного світу стала важливим напрямом у вивченні новітньої історії. У загальнотеоретичному плані вона охоплює соціальні, культурні та інші зміни в суспільстві на рубежі ХХ–ХХІ ст. Нині в Україні центральною проблемою цього напрямку є вплив воєнних дій на матеріальний простір держави та стан збереження культурної спадщини. Масштабні руйнування житлових будинків, інфраструктури, сакральних споруд і археологічних пам'яток, а також втрати та незаконне переміщення музейних колекцій змусили науковців системно фіксувати ці зміни. Йдеться не лише про фіксацію втрат об'єктів, які постраждали або можуть постраждати від війни, а й про створення їхніх цифрових копій за допомогою фотограмметрії, 3D-сканування та електронних архівів.

Література:

1. Глянько К. ЮНЕСКО не проявляє до кримських пам'яток в окупації жодного інтересу – юристка. Суспільне Крим. URL: <https://suspilne.media/crimea/551499-unesco-ne-proavlae-do-krimskih-pamatok-v-okupacii-zodnogo-interesu-uristka/> (дата звернення: 20.02.2026).
2. Заблоцька О. Росіяни пошкодили Херсонес Таврійський, звівши на його території новобуд. Суспільне культура. URL: <https://suspilne.media/culture/777253-rosiani-povnistu-znisili-hersones-tavrijskij-na-jogo-misci-zveli-novobud/> (дата звернення: 22.02.2026).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-73>

**DIFFERENTIATION OF INTERNATIONAL SOLIDARITY
PARADIGMS IN THE CONTEXT OF GLOBAL ORDER
TRANSFORMATION: POLITICO-INSTITUTIONAL
AND COMMUNICATIVE ASPECTS (THE FRG CASE STUDY)**

**ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ПАРАДИГМ МІЖНАРОДНОЇ
СОЛІДАРНОСТІ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СВІТОВОГО
ПОРЯДКУ: ПОЛІТИКО-ІНСТИТУЦІЙНИЙ
ТА КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТИ (КЕЙС ФРН)**

Lavrynenko H. A.

*PhD in Political Science,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Political Science and Sociology,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan
University
Kyiv, Ukraine*

Лавриненко Г. А.

*кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політології
та соціології,
Київський столичний університет
імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна*

Сучасна архітектура світової безпеки перебуває у фазі радикальної реконфігурації, зумовленої ерозією засадничих принципів міжнародного права та актуалізацією конвенційних воєнних загроз. Збройна агресія проти України виступила тригером для деконструкції класичних міграційних режимів. У цьому контексті міжнародна солідарність переходить із категорії абстрактних гуманістичних імплікацій у площину прагматичного політико-правового інструментарію, спрямованого на превенцію гуманітарного колапсу в межах європейського політичного простору [3, с. 24].

Мета роботи полягає у дослідженні політико-інституційних трансформацій та комунікативних стратегій міжнародної солідарності в умовах перебудови світового порядку на прикладі імплементації механізмів тимчасового захисту у ФРН.

Політико-інституційний аспект: державна суб'єктність та лімінованість врядування. Політичний вимір сучасної воєнної кризи характеризується формуванням «гнучких правових режимів», що виходять за межі традиційного національного суверенітету. Для Федеративної Республіки Німеччина (ФРН) імплементація механізмів тимчасового захисту стала лакмусовим папірцем інституційної стійкості. Активація Директиви 2001/55/ЄС через параграф 24 *AufenthG*

де-факто започаткувала новий тип політичної суб'єктності переміщених осіб, що базується на принципі негайної легітимізації прав.

Проте політична детермінація солідарності в Німеччині стикається з викликом «бюрократичної інерції». Політична воля, задекларована на рівні федерального уряду, нерідко вступає в колізію з адміністративними регламентами виконавчих органів. «Сучасна міграційна політика ФРН демонструє амбівалентність: між ліберальним дискурсом солідарності та потребою суворого обліку й верифікації активів, що є невід'ємною частиною державного суверенітету» [6, с. 156].

Трансформація глобального врядування в умовах кризи потребує переходу до «цифрової інтероперабельності» [8, с. 18]. Політична стійкість системи залежить від здатності інституцій інтегрувати індивідуальні воєнні траєкторії (втрату доступу до майна, специфіку пенсійного забезпечення на окупованих територіях) у загальну юридичну логіку держави, не порушуючи при цьому засад соціальної справедливості [2, с. 45].

Комунікативний аспект: інформаційна інклюзія та герменевтика інституційної довіри. Комунікативний вимір міжнародної солідарності виступає базисом соціальної когезії. Так, в умовах німецького соціуму «криза комунікації» часто виявляється не у відсутності діалогу, а в герметичності юридичного дискурсу (*Behördensprache*), що створює ефект відчуження між державою та реципієнтом захисту.

Інституційна солідарність у комунікативному аспекті реалізується через залучення медіаторів – неурядових організацій (*Caritas, Diakonie*), які виконують роль «інтерпретаторів сенсів». Важливим науковим аспектом є деконструкція «мовного цензу» при верифікації персональної історії шукачів притулку. Комунікативна стратегія солідарної держави має базуватися на аксіомі «презумпції доброчесності», де технічні девіації в документації або складні схеми фінансових трансферів з окупованих зон, зумовлені воєнним стресом та руйнацією банківської системи, не стають підставою для правової дискримінації [4, с. 102].

Такий підхід маркує перехід від «контролюючої» до «підтримуючої» комунікації. Солідарність у цьому контексті набуває форми «інституційної емпатії», де комунікативні акти спрямовані не лише на вилучення інформації, а на забезпечення когнітивного розуміння прав та обов'язків переміщеною особою. Це є фундаментальною ознакою трансформації сучасного гуманітарного простору, де комунікація стає гарантом збереження людської гідності в умовах бюрократичного тиску [7, с. 31].

Системна трансформація світового порядку та деструкція існуючої архітектури безпеки в умовах воєнної кризи актуалізують імператив

формування «проактивної моделі міжнародної солідарності». Німецький досвід імплементації гуманітарних стратегій демонструє, що стабільність глобального врядування безпосередньо корелює з адаптивністю політичних інститутів. Пріоритетними векторами їхнього розвитку в контексті нової безпекової парадигми мають стати:

1. **Політична стандартизація та уніфікація.** Розробка та впровадження консолідованих процедур захисту на загальноєвропейському рівні задля нівелювання ризиків правового партикуляризму. Це дозволить забезпечити стабільність статусу переміщених осіб незалежно від дискреційних повноважень окремих федеральних земель чи муніципальних громад.

2. **Цифрова прозорість та комунікативна інклюзія.** Проектування багатофакторних систем цифрової взаємодії, що мають на меті подолання лінгвістичних та термінологічних бар'єрів. Солідарність у комунікативному вимірі має трансформуватися з формального інформування у стратегію «інституційної підтримки», де кожна взаємодія з державним апаратом мінімізує когнітивне навантаження на людину.

3. **Етико-правова адаптивність та інституційна гнучкість.** Нормативне закріплення механізмів, що враховують екстремальні обставини (*force majeure*) при верифікації майнових прав та доходів. Солідарність у XXI столітті вимагає відходу від жорсткого бюрократичного формалізму на користь антропоцентричного підходу, особливо при розгляді кейсів, пов'язаних із неможливістю повноцінної реалізації суб'єктивних прав на територіях ведення активних бойових дій.

Література:

1. Васильєва Т. С. Політична філософія солідарності в епоху глобальних криз. *Політичні дослідження*. 2024. № 2. С. 12–25.
2. Галушко О. В. Глобальне врядування та міграційна політика ЄС: правовий аспект. *Юридичний часопис*. 2023. № 5. С. 40–58.
3. Даниленко С. І. Трансформація світового порядку: від конфронтації до нової солідарності. Київ : Логос, 2023. 280 с.
4. Комунікативна діяльність неурядових організацій у системі захисту біженців : монографія / за ред. А. П. Петренка. Львів : Світ, 2024. 215 с.
5. Малиновська О. А. Соціальні наслідки воєнної міграції для європейської спільноти. *Демографія та соціальна економіка*. 2024. № 3. С. 130–145.
6. Міжнародна безпека та трансформація політичних інститутів : монографія / В. М. Копійка та ін. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2024. 450 с.

7. Ткаченко О. І. Дискурс тимчасового захисту в країнах ЄС: виклики комунікації. *Міжнародні відносини. Серія : Політичні науки*. 2025. № 1. URL: <http://journals.iir.kiev.ua> (дата звернення: 12.11.2025).

8. Lavrynenko H., Prymush M. The Formation of a New World Order System and Security Architecture. *Evropský politický a právní diskurz*. 2025. Vol. 12, Iss. 3. P. 16–27. DOI: <https://doi.org/10.46340/eppd.2025.12.3.2>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-74>

THE ROLE OF ENGLISH-LANGUAGE SOCIO-POLITICAL TEXTS IN THE FORMATION OF A TRANSLATOR'S INTERCULTURAL FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE

РОЛЬ АНГЛОМОВНИХ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТЕКСТІВ У ФОРМУВАННІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ПЕРЕКЛАДАЧА

Liakh T. O.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Applied Linguistics,
State Higher Educational Institution
“Uzhhorod National University”
Uzhhorod, Ukraine*

Лях Т. О.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної
лінгвістики,
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»
м. Ужгород, Україна*

Професійна діяльність перекладача-лінгвіста передбачає опанування інформаційно-аналітичної діяльності, обробку та використання інформації, комунікування з іноземцями, переклад офіційних документів, мовний супровід міжнародних заходів. З цією метою важливо сформувати міжкультурну іншомовну компетенцію у студентів, котрі фахово вивчають англійську мову.

За словами Л. Рись, «володіння соціолінгвістичною/соціокультурною компетенцією передбачає і знання прецедентних феноменів (прецедентних текстів, особистостей, виразів народної мудрості), уміння вивести інформацію із таких одиниць мови, як топоніми, антропоніми, назви політичних реалій» [3, с. 298]. Відтак, актуальним є вивчення іноземної мови у суспільно-політичному дискурсі. Питання формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетенції у студентів обговорювалося дослідниками (Ф. Бацевич, О. Овчарук, Н. Кобзар,

С. Ніколаєва, Л. Рись, Т. Шиян та ін.). Проте розробка і апробація методики названої компетенції, орієнтованої на суспільно-політичну сферу, потребує більш ґрунтовного дослідження.

Метою пропонованої розвідки є вивчення та впровадження в навчальний процес методики формування міжкультурної іншомовної компетентності студентів, котрі опановують фах перекладача, зокрема, через роботу із сучасними суспільно-політичними автентичними текстами. Джерельну базу дослідження становлять сучасні англомовні тексти на суспільно-політичну тематику, зокрема публікації англомовних онлайн-ЗМІ, виступи політичних діячів, офіційні документи тощо. У роботі були використані метод суцільної вибірки, описовий метод, методи зіставлення та лінгвістичної інтерпретації текстового матеріалу.

Актуальні події у світі, зокрема війна в Україні, залучення до військових дій інших держав, а також відгуки та підтримка європейської спільноти здійснюють безпосередній вплив на формування сучасного суспільно-політичного наративу. Його репрезентує сукупність текстів, зокрема виступи та промови різних діячів, обговорення та прийняття законопроектів, важливі політичні, економічні, культурні події та проблеми сучасного суспільства та їх висвітлення у сучасних англомовних онлайн-ЗМІ (*The New York Times*, *The Wall Street Journal*, *The Washington Post*, *BBC News*, *The Times*), які безсумнівно відображають ту лексику, яка формує мовну картину світу, відтворює історичний досвід, культуру певної нації, а відтак – слугують базою для формування соціолінгвістичної компетенції студентів.

Т. Шиян справедливо розглядає соціолінгвістичну компетенцію «як розуміння доречності використання мовного коду і вміння його застосовувати у різних контекстах» [7, с. 199]. Лінгвокультурний аспект перекладу передбачає аналіз культурно маркованої лексики та культурних реалій, контексту тощо. Важливо також здійснити відбір оптимальних перекладацьких стратегій, вивчити соціокультурний контекст.

Варто звернути увагу студентів на найбільш поширені типи «лаун», які виділяють при перекладі суспільно-політичних новин: «міжкультурні лауни – <...> невідповідність звичаїв, ритуалів, які перекладаються та дотримуються в кожній культурі по-різному, наприклад, традиції святкування Нового року чи Різдва»; «міжмовні лауни – фрагменти мови, які не існують в іншій мові, але цим фрагментам можна знайти відповідний переклад чи пояснення іншою мовою. Наприклад: *parliament member* – депутат». Запропоновано використовувати для перекладу транслітерацію, калькування, описовий підхід, узагальнення, конкретизацію [2, с. 197].

Переклад суспільно-політичних реалій сформує у студентів соціокультурний вимір мовної картини світу і навички міжкультурної комунікації. У перекладознавстві реаліями називають «не тільки самі факти, явища і предмети, але і їх назви», вони «відносяться до категорії безеквівалентної лексики» [5, с. 55]. Як стверджують дослідники, реалії викликають чи не найбільші труднощі при перекладі, адже «для їх перекладу майже не існує відповідників, які б мали ті ж самі конотації емоційного, смислового та стилістичного характеру, що і в тексті оригіналу» [6, с. 110].

Так, англомовні реалії з економічно-політичної чи геополітичної сфери можуть бути перекладені на українську мову за допомогою калькування, описового перекладу, генералізації тощо: *public budgets* – державні бюджети; *global debt investors* – міжнародні інвестори державного боргу; *fiscal discipline* – бюджетна дисципліна; *fuel rationing* – нормування (обмеження) пального; *the strait* – протока; *military spending* – військові витрати; *overnment provided support* – державні програми підтримки [9].

Важливими маркерами суспільно-політичних процесів у текстах є неологізми. Наприклад, слово *drachmail*, що було утворене редактором відділу економіки «4 каналу» у Великій Британії Фейсалом Ісламом за допомогою сполучення двох слів *drachma* (валюта Греції до євро) та *blackmail* (шантажувати) й означає погрозу Греції вийти з ЄС [1, с. 77].

Сприйняття та засвоєння соціокультурного компонента при перекладі автентичних текстів відбувається через розуміння концептів. З точки зору лінгвокультурології концепт визнається базовою одиницею етнокультури, аналізу політичного дискурсу тощо. Через переклад концептів та етноконцептів здійснюється своєрідна комунікація між культурами. З цією метою найчастіше використовують перекладацьку трансформацію – перетворення, модифікацію форми, або змісту і форми, зокрема, з метою збереження відповідності комунікативного впливу на адресатів оригіналу й перекладного тексту [4, с. 378]. Одним із найпоширеніших політичних концептів у промовах президентів США є концепт *freedom*. Цей концепт підкреслює демократичні цінності, права людини та національну ідентичність США. Таке семантичне наповнення він отримав в Інавгураційній промові 1961 р. президента Дж.Ф. Кенеді: «Let every nation know, whether it wishes us well or ill, that we shall pay any price, bear any burden, meet any hardship, support any friend, oppose any foe to assure the survival and the success of liberty.» [10]. Концепт відображає ключові цінності американської політичної культури: права людини, демократію, незалежність, легітимізацію політичної влади, формування

національної ідентичності. Відтоді концепт *freedom* став одним із базових у політичній риторичі США.

Переклад абрєвіатур також сприяє формуванню соціокультурної комунікативної компетентності. Наприклад, *FEMA – The Federal Emergency Management Agency* – Федеральне агентство з управління надзвичайними ситуаціями (США) [8] є абрєвіатурою-реалією, яка позначає конкретну державну установу. У перекладі доречно застосувати комбінований спосіб: транслітерація абрєвіатури та описовий переклад повної назви. У міжнародному політичному та медійному дискурсі *FEMA* широко відома, тому її часто передають літерами з латини, додаючи переклад назви для пояснення. У наведеному тексті використання цієї абрєвіатури виконує інформаційну (позначає конкретний орган влади) та культурно-інституційну функції, позаяк відображає особливості системи державного управління США.

Отже, робота студентів із сучасними англомовними суспільно-політичними текстами сприяє формуванню міжкультурної іншомовної компетентності майбутніх перекладачів, для котрих ефективна комунікація стає важливим чинником успішної діяльності на міжнародній арені. Крім цього, перекладознавчий дискурс передбачає дослідження типологічних рис української та англійської мов, аналіз та інтерпретацію лексики та граматичних явищ, що робить пропонуване дослідження актуальним та перспективним.

Література:

1. Дольник І. М., Пилипчук М. Л. Функціонування суспільно-політичних неологізмів в англомовному медіадискурсі. *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 7. Т. 1. Видавничий дім «Гельветика», 2019. С. 74–78.
2. Жданюк І. Проблеми перекладу «культурологічних лакун» в суспільно-політичних новинах. *Міжкультурна комунікація і перекладознавство: точки дотику та перспективи розвитку* : тези III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Переяслав, 16 березня 2020 р.) / гол. ред. К. І. Мізін; Переяслав: ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2020. С. 196–198.
3. Рись Л. Ф. Формування іншомовної комунікативної компетенції. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологічна. 2014. Вип. 42. С. 291–294.
4. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля, 2010. 844 с.

5. Удовіченко Г. М. Генеза становлення поняття «реалія» у сучасному перекладознавстві. *Інтелект. Особистість. Цивілізація*. 2016. Вип. 12. С. 52–65.

6. Федоренко С. В. Міжкультурна комунікація і переклад реалій. *Наукові записки. Серія : Філологічна*. К. : Національний технічний університет України «КПІ». С. 110–112.

7. Шиян Т. В. Моделювання як метод формування міжкультурної комунікативної компетенції студентів гуманітарних спеціальностей у процесі вивчення англійської мови. *Вісник Житомирського державного університету. Випуск 6 (72): Педагогічні науки*. 2013. С. 198–202.

8. Dance S. FEMA to Relaunch Climate Resiliency Grants, Complying With Court Order. *New York Times*. March 18, 2026. URL: <https://www.nytimes.com/2026/03/18/climate/fema-bric-grants-relaunch.html>

9. Nelson E., Davis R. A. The Iran War's Economic Threat to Europe and Asia. *New York Times*. March 19, 2026. URL: <https://www.nytimes.com/2026/03/19/business/iran-war-fiscal-spending-debt.html>

10. President John F. Kennedy's Inaugural Address (1961). URL: <https://www.archives.gov/milestone-documents/president-john-f-kennedys-inaugural-address>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-75>

**FOSTERING INTERCULTURAL COMMUNICATIVE
COMPETENCE IN MILITARY ENGLISH TEACHING**

**РОЗВИТОК МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ У ВИКЛАДАННІ ВІЙСЬКОВОЇ
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ**

Malezhyk D. I.

*PhD in History,
Associate Professor at the Department
of Foreign Languages,
Kruty Heroes Military Institute
of Telecommunication
and Informational Technology
Kyiv, Ukraine*

Малежик Д. І.

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри іноземних мов,
Військовий інститут
телекомунікацій та інформатизації
імені Героїв Крут
м. Київ, Україна*

Mykhaliouva O. S.

*Teacher at the Department
of Foreign Languages,
Kruty Heroes Military Institute
of Telecommunication
and Informational Technology
Kyiv, Ukraine*

Михальова О. С.

*викладач кафедри іноземних мов,
Військовий інститут
телекомунікацій та інформатизації
імені Героїв Крут
м. Київ, Україна*

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну суттєво змінило ситуацію у сфері міжнародного військового співробітництва. Поглиблення інтеграції України в євроатлантичні структури безпеки робить здатність українських офіцерів ефективно діяти в багатонаціональному середовищі не просто перевагою, а стратегічною необхідністю. У цьому контексті міжнародна солідарність, тобто готовність держав співпрацювати, підтримувати одна одну та діяти спільно перед обличчям спільних загроз, ґрунтується, перш за все, на комунікації. Однак мова ніколи не є нейтральною; вона несе в собі культурні уявлення, соціальні норми та світогляди. Для сприяння справжній міжнародній солідарності слід вийти за межі традиційного викладання мови та розвивати міжкультурну комунікативну компетенцію (МКК) в українських курсантів. Інтегруючи МКК у викладання військової англійської мови, ми готуємо майбутніх офіцерів не просто до спілкування англійською мовою, а до розуміння культурних відмінностей та побудови довіри між Україною та її міжнародними партнерами.

Міжкультурна комунікативна компетенція, згідно з концепцією М. Байрама, включає мовну компетентність, соціолінгвістичну компетентність, текстову компетентність та міжкультурну компетентність [3, р.15-16]. Вона складається з кількох взаємозалежних факторів, таких як установки, знання, навички та ставлення до людей. [3, р. 44]. У військовій освіті МКК визнано як один з ключових компонентів комплексної підготовки офіцерів, будучи складовою реалізаційних умов професійної іншомовної підготовки [1, с. 177]. Традиційне викладання мови, зосереджене виключно на лінгвістичній компетентності, дає курсантам можливість формувати граматично правильні речення, але залишає їх недостатньо підготовленими до складних міжособистісних реалій багатонаціональних операцій.

Складові МКК можна зрозуміти через чотири взаємопов'язані компетентності [2, р. 412–413]. Лінгвістична компетентність – знання граматики, лексики та вимови – залишається фундаментальною, оскільки непорозуміння у військовому контексті можуть мати наслідки, від яких залежить життя чи смерть. Соціолінгвістична компетенція передбачає розуміння соціальних правил, що регулюють комунікацію, включаючи відповідні форми звернення у військових ієрархіях та культурно-специфічні вирази. Дискурсивна компетенція дає курсантам змогу брати участь у стратегічних дискусіях, проводити чіткі інструктажі та логічно структурувати комунікацію в умовах стресу. Нарешті, стратегічна компетенція – здатність вирішувати проблеми з комунікацією за допомогою перефразування, прохань про уточнення та невербальних стратегій – виявляється надзвичайно важливою під час роботи поза межами власної зони мовної комфортності.

Для українських курсантів необхідність розвитку міжкультурної комунікації має особливе значення. З 2014 року, а особливо з 2022 року, Україна отримує безпрецедентну військову допомогу від десятків країн. Українські офіцери зараз регулярно беруть участь у спільних навчаннях, навчальних програмах під егідою НАТО та багатонаціональних штабних операціях. Вони взаємодіють не лише з англійськими партнерами, а й із союзниками з усієї Європи, Азії та Північної Америки, кожен з яких має власні стилі спілкування, процеси прийняття рішень та культурні уявлення.

В. Суслов стверджує, що сучасні підходи до мовної підготовки в українській військовій освіті залишаються недостатніми для цієї нової реальності. У своєму дослідженні він пропонує комплексну модель «готовності до міжнародної комунікації», що охоплює когнітивно-лінгвістичний, оперативно-діяльнісний, мотиваційно-ціннісний та рефлексивно-оцінювальний компоненти [4, с. 51–54]. Ця модель визнає, що ефективна міжнародна комунікація вимагає не лише

мовних навичок, а й культурної впевненості, етичної обізнаності та здатності критично рефлексувати щодо власних комунікативних результатів.

Мотиваційно-ціннісний вимір є особливо важливим для українських курсантів. Багато хто з них вступає до військових навчальних закладів з потужною мотивацією, що ґрунтується на захисті національних інтересів та бажанні сприяти євроатлантичній інтеграції України. Ці мотивації, якщо їх правильно спрямувати, можуть стимулювати глибоке залучення до міжкультурного навчання [4, с. 54]. Однак викладачі також повинні враховувати потенційні перешкоди: стрес від навчання в умовах війни, можливий негативний досвід взаємодії з міжнародними партнерами або уявлення, що вивчення культури є другорядним порівняно з суто військовими навичками

Оцінювання розвитку МКК пов'язане з особливими труднощами. Традиційні мовні тести [5] вимірюють мовну компетентність, але майже не відображають здатність курсантів орієнтуватися в культурних відмінностях або виступати посередниками між різними світоглядами. Одним із рішень є оцінювання на основі практичних результатів за допомогою імітаційних вправ: спостерігачі можуть оцінювати, як курсанти справляються зі складною з культурної точки зору ситуацією, усувають перешкоди в комунікації або демонструють повагу до культурних відмінностей [4, с. 54]. Рефлексивні портфоліо, що документують процес міжкультурного навчання курсантів, можуть продемонструвати їхній розвиток у часі. Інструменти самооцінки допомагають курсантам розвинути метакогнітивне усвідомлення власних комунікативних сильних і слабких сторін.

Важливо, що оцінка повинна зосереджуватися не на прийнятті курсантами якоїсь однієї культурної парадигми, а на їхній здатності поважно й ефективно орієнтуватися в розбіжностях. Мета полягає не в тому, щоб зробити українських офіцерів не відрізними від їхніх британських чи американських колег, а в тому, щоб надати їм можливість спілкуватися через культурні кордони, зберігаючи при цьому власну професійну ідентичність та культурну цілісність.

Отже, інтеграція міжкультурної комунікативної компетентності у викладання військової англійської мови вимагає виходу за межі традиційних підходів до лінгводидактики. Це передбачає навчання на базі досвіду, порівняльних методів, рефлексивних практик, а також впровадження міжкультурного навчання у навчальну програму. Якість інтеграції України в євроатлантичні структури безпеки значною мірою залежатиме від комунікативної компетентності офіцерів, які представляють Україну на міжнародній арені.

Література:

1. Канова Л. П., Рідей Н. М. Педагогічні умови професійної іншомовної підготовки офіцерів Збройних Сил України (Розділ 14). *Методологія неперервної освіти та наукового дослідження: колективна монографія* / за заг. ред. Н. М. Рідей, Е. В. Лузік. Київ : ТОВ ЦП «Компринт», 2020. С. 173–180.

2. Abdurazakova S. V. Bridging Language and Strategy: The Significance of Communicative Competence in ESP Training for Military Cadets. *Journal of Universal Science Research*. 2025. Vol. 3, No. 4. P. 411–416.

3. Byram M. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence: Revisited. 2nd edition. Bristol ; Blue Ridge Summit: Multilingual Matters, 2020. 200 p.

4. Suslov V. Pedagogical conditions for the formation of future officers' international communication readiness *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2025. Вип. 1 (150). С. 50–57.

5. STANAG 6001: Language Proficiency Levels. 5th ed. Brussels : NATO Standardization Office, 2021.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-76>

THE PATHWAY TO AN INCLUSIVE SOCIETY IN THE NOVEL «THE FLIGHT FROM THE ENCHANTER» (1956) BY IRIS MURDOCH

ШЛЯХ ДО ІНКЛЮЗИВНОГО СУСПІЛЬСТВА У РОМАНІ «ВТЕЧА ВІД ЧАРІВНИКА» («THE FLIGHT FROM THE ENCHANTER») (1956) АЙРІС МЕРДОК

Mironova N. M.
Postgraduate Student at the Department
of Slavic Philology,
Zaporizhzhia National University
Zaporizhzhia, Ukraine

Міронова Н. М.
аспірант кафедри слов'янської
філології,
Запорізький національний
університет
м. Запоріжжя, Україна

У сучасному світі рефлексія буття індивіда спрямована на шлях справедливості, де періодично стикається із певними перешкодами у вигляді спроб його знецінення.

Відомо, що античність є колискою західної філософії, і навряд чи можна стверджувати, що таке явище, як соціальна ексклюзія, оминуло її, якщо пригадати розподіл на багатих і бідних, господарів та рабів і т. д.

Вже Арістотель у своїй «Політиці» писав, що аристократична верхівка має «більше піклуватися про бідних і призначати їх на посади, що дають прибуток» («it is necessary to take much care of the poor, and to allot to them the offices of profit») [1, с. 429].

Брати Люшевіц пишаються посадами інженерів лондонської фабрики. Вони емігрували за спеціальною програмою для людей, які народилися за певною лінією і мають післявоєнні економічні складнощі. Якщо розглядати ситуацію прискіпливо, то з'ясується, що їхнє місце народження не входить до зазначеної території, тож вони знаходяться в Англії нелегально, але нікого це не обходить під час економічного буму.

Цю лінію було проведено на карті майже навмання, що відповідає філософському термінові «контингентність» («contingency»). Це такі твердження, сутності або події, які не є необхідними з погляду логіки.

Через героя, що поведився нестримано і розкався, авторка транслює наступну думку: задля відсутності випадковостей у взаємодії індивідів потрібно послуговуватися терпінням, яке має бути необхідністю, а не просто входить до складу чеснот.

Переосмислюючи міграційні тенденції, що пов'язані з адаптацією переміщених осіб, варто зазначити, що, за сюжетом, сторона, яка приймає, не дискримінує братів – про них піклуються й цінують їх.

«Рідна мова є своєрідною другою шкірою» («Mother tongue be a sort of second skin») [2, с. 89], тож брати розмовляють англійською лише на людях, а в родинному спілкуванні (живуть зі старою матір'ю) прагнуть зберігати самотність.

Таке переплетення культур утворює ту «живу і міцну сітку» («a living and durable network») [3, с. 12], про яку пише Ж. Дерріда у своїй праці, що присвячена космополітизму.

Британське суспільство виявляє толерантність до Інших, та самі Інші можуть створювати певні проблеми. Ян і Стефан є стигматизованими індивідами не через свою Іншість (Othering), а через свої психологічні установки та поведінкові звички, які автор книги «Стигма» Е. Гоффман виокремлює серед кількох типів стигматизації.

Брати, які були колись усміхненими та ввічливими, через певний проміжок часу починають поводитися зухвало. Тож варто зважати на те, що «гостинність має бути умовною» («hospitality has to be conditional») [3, с. x], і пошук «балансу між цими імперативами» («negotiating between these two imperatives») [3, с. x], тобто, між умовною

й безумовною гостинністю (про другу писав ще І. Кант у XVIII ст.), за Ж. Дерріда, характеризується підвищеною складністю.

«Люди утворюють єдиний континуум» («les individus forment un continuum unique») [4, с. 150], і в цьому суцільному середовищі будь-які відхилення є пірвою, що починає розкриватися.

У Пітера Саварда обмежені можливості здоров'я. Міша Фокс, той самий чарівник, поводить з ним, як зі знаменитістю, представляючи своїм знайомим, але складно визначити щирість таких поривів через те, що Пітер як історик дістає йому унікальні архівні світлини, де зображені місця Мішиного дитинства.

Образ цього дослідника, що хворий на туберкульоз, може бути алюзивною відсилкою до «нобелівського» роману Е. Канетті (саме йому Мердок присвятила свій другий художній твір), де вчений на ім'я Петер мав багато книжок, які були розкладені всюди. (У сюжеті також, як і там, задіяна помічниця.)

«Будучи позбавленою корисного зворотнього зв'язку у вигляді щоденного спілкування з іншими людьми, людина в самоізоляції може стати підозрілою, пригніченою, ворожою, тривожною, розгубленою» («Privé de l'information salutaire que pourraient lui renvoyer les rapports sociaux quotidiens, l'isolé volontaire risque de s'enfoncer dans soupçons, la dépression, l'agressivité») [4, с. 24].

Пітера оминули ці негаразди, та, не дивлячись на благополучну соціалізацію (до нього ходять, окрім Міші, й інші знайомі), нескладно зрозуміти, що Савард існує у стані хронічного стресу, який виявляє себе гучним і частим сміхом, а також кропіткою роботою, на яку він наважився – декодування старовинного напису на камені, що забирає в нього весь час і може виявитися марною працею.

Дійсно, за І. Гоффманом, людина, яка зазнає дискомфорту, виявляє його, окрім неприродного сміху, такими ознаками, як «відсторонений погляд, штучна легковажність тону, нав'язлива балакучість, недоладна піднесеність» («le regard ailleurs, le ton faussement léger, la volubilité, la solennité maladroite») [4, с. 31] і т. д.

«Якою чудовою людиною є доктор Савард ... майже святою» («What a nice man Dr Saward is ... really almost a saint») [5, с. 96], – говорить Хантер Кіп, та в душі бажає, щоб його сестра вийшла заміж за Фокса. Роза Кіп пропонує Пітеру одружитися з нею, зрозумівши, що давні стосунки із Фоксом неможливо відновити, але той відмовляється, наголошуючи на тому, що це не справжнє бажання жінки – якийсь дух навіює їй його.

Роза і Хантер успадкували журнал суфражисток – борчинь за права жінок початку ХХ ст., але самі зазнають утиснень: одна із акціонерок

забороняє молодому чоловікові редагувати журнал і наполягає, щоб виданням займалася саме жінка, тобто, його сестра.

У другій половині ХХ ст. результати боротьби вже наявні, і у офісі SELIB неофіційно панують жінки – помічниці чоловіків, які є справжніми керівниками. Організація, що покликана допомагати переміщеним особам, стає платформою для відкритого конфлікту особистостей.

Гендерна проблематика з'являється також під час переходу зі звичайної школи до «школи життя» («School of Life»), який здійснює вісімнадцятирічна донька дипломата Аннетт Кокейн.

Бути девіантом означає «мати свободу відхилитися від норми» («peut s'accompagner de la liberté de dévier») [4, с. 163], і дівчина-космополітка пересувається вулицями Лондона стрибаючи, бігаючи і розмахуючи руками, а сходами здійсмається «рачки, мов собака» («on all fours like a dog») [5, с. 12].

Вона полишає дорогий жіночий коледж, підвівшись посеред заняття, бо їй нудно, а також – шкода Мінотавра в лабіринті, про якого розповідає викладачка. Аннетт асоціює себе із ним і слова «Partite, bestia!» («Йди геть, чудовисько!») [5, с. 7] сприймає як вказівку.

Перш ніж вийти з Рінгенхоллу назавжди, вона розхитується на величезній люстрі, що може символізувати намір дзвонити у дзвони задля привернення уваги до елітного навчального закладу, «де дівчата потрапляють у своєрідний лабіринт, виходом з якого є лише 'вихід у світ' з метою вдалого заміжжя» [6, с. 141].

«З якого дива ви вирішили, що у школі можна чомусь важливого навчитися?» («What makes you imagine that anything of importance can be taught in a school?») [5, с. 12] – чується директорка, що помітила Аннетт (дівчині довелося сказати, що тікає, бо нічому не навчилася). Вона бідкається, що міс Кокейн так і не опанувала англійський етикет, і її стиль прийому гостей залишився континентальним.

За Д. Рісманом, космополітам складно відчувати себе як вдома за кордоном, якщо вони не інтроверти. Юна Кокейн не є «людиною, яка орієнтована на внутрішній світ» («the inner-directed person») [7, с. 41]; вона має іншу вдачу, тож «почувається як вдома скрізь і ніде одночасно» («at home everywhere and nowhere») [7, с. 41].

Її внутрішні цінності письменниця змальовує за допомогою метафори ювелірних камінців у шкіряному мішечку. Їх купували для неї у різних країнах заможні друзі родини, тож цей «космополітичний пакунок» дорівнює їй самій – людині, яка об'їхала всю земну кулю, та лишилася інфантильною при цьому (умовивід вкладено авторкою у уста персонажа на ім'я Джон Рейнборо).

Ці коштовності Аннетт намагається втопити у Темзі «замість себе», але Ян Люшевіц не дає їй цього зробити, відбираючи в неї скарби

(лише кілька самоцвітів потрапило в річку), чому передував його ритуальний танець в її кімнаті, коли каміння стрибало від вібрації й розсипалося.

Після невдалої спроби символічного самогубства засмучена Кокейн наважується на справжнє, але й тут їй не вдається досягти результату, бо велика кількість пігулок виявляється не отруйною.

А от доля модистки Ніни показує, що проблеми свободи, пересування та інформованості жінок були масштабнішими. Якби хоч хтось поговорив з нею – вона б дізналася, що нічого особливого не відбулося: знайомий депутат Фокса підняв питання нелегалів у парламенті через те, що Стефан Люшевіц нахабно переслідував родину Кіп, і Роза поскаржилася Міші.

Саме в той день вона, думаючи про своє, не приділила уваги кравчині, яка прийшла до неї за порадою, що сходить до філософської категорії уваги С. Вейль, яка закликала відмовлятися від свого еґо на користь інших.

Тож Ніна обрала «кордон, де не вимагають документів» («the frontier where no papers are asked for») [5, с. 265], вистрибнувши з вікна багатопверхівки, через те, що була людиною без офіційного існування (міністерства, яке видало їй колись паспорт, більше не існувало) – «створінням без громадянства, створінням без дому» («a soul without a nationality, a soul without a home») [5, с. 264].

За С. Вейль, серед тих, хто «не мав більше ні минулого, ані майбутнього» («had no longer either past or future») траплялися ті, хто у відчаї був здатен вдаватися до «найбільш низьких та жалюгідних із ... бажань» («the meanest and most pitiful of ... desires») [8, с. 218] – наприклад, хотіти, щоб інші теж страждали.

Нічого із цього не спіткало свого часу Ніну, в якій замовляли собі індпошив численні лондонці, і яка була побожною людиною, вирізняючись працьовитістю, скромністю і старанністю. Її погляд був спрямований усередину себе, тож інтроверсивність справді допомагала їй виживати у чужій країні, як було вже зазначено вище.

Швейна машина переслідувала її у нічних кошмарах, де доріжка тканини з несиметричним орнаментом (як і життєві шляхи людей) проходить крізь металеві щелепи, і вона розуміла, що цей своєрідний конвеєр механізованого життя має бути нескінченним – зупинятися не можна, адже зупинка сталеві пащі може стати фатальною.

У романі багато відкритих питань, тож частковим висновком можуть стати наступні рефлексії. У часи, коли людина «зменшується» поруч із технікою, яка заповонила все навколо, важливо пам'ятати, що механічні прилади не володіють чеснотами; лише людина здатна прагнути робити кращою себе і світ (питання «як ми можемо стати

кращими» – одне з головних у моральній філософії, якою займалася А. Мердок), хоча вона й не може бути такою ж продуктивною, як машина.

Отже, для попередження знецінення людини через її невідповідність механічній енергії варто прагнути до інклюзивного мислення, яке потягло б за собою зміну системи цінностей.

Література:

1. Aristotle. The Politics. London : William Heinemann Ltd, New York : G. P. Putnam's Sons, 1932. 684 p.
2. Derrida J. Of Hospitality: Anne Dufourmantelle invite Jacques Derrida to respond. Stanford : Stanford University Press, 2000. 160 p.
3. Derrida J. On Cosmopolitanism and Forgiveness. London and New York : Routledge, 2005. 60 p.
4. Goffman E. Stigmaté. Paris : Éditions de Minuit, 2015. 175 p.
5. Murdoch I. The Flight from the Enchanter. London : Penguin Books, 1962. 287 p.
6. Міронова Н. До проблеми ролі метафор лабіринту, блукання та дзеркала у породженні нових смислів (на прикладі романів Айріс Мердок «Під сіткою» («Under the Net») та «Втеча від чарівника» («The Flight from the Enchanter»)). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету* : зб. наук. праць. Серія : Філологія. Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 69, т. 1. С. 139–145.
7. Riesman D. The Lonely Crowd. New York : Doubleday Anchor Books, 1953. 359 p.
8. Weil S. An Anthology. London : Penguin, 2005. 312 p.

**EMOTIONAL WORK IN TRANSFORMING SOCIAL
STRATIFICATION CRITERIA**

**ЕМОЦІЙНА РОБОТА У ТРАНСФОРМАЦІЇ КРИТЕРІЇВ
СОЦІАЛЬНОЇ СТРАТИФІКАЦІЇ**

Osadcha L. V.

*PhD in Philosophy,
Researcher,*

*National Museum of the History
of Ukraine in the Second World War
Kyiv, Ukraine*

Осадча Л. В.

*кандидат філософський наук,
науковий співробітник,
Національний музей історії України
у Другій світовій війні
м. Київ, Україна*

У постіндустріальній економіці, де швидко зростає частка сервісних галузей, від працівника дедалі частіше очікують не лише професійних знань, а й емоційної компетентності, комунікативної гнучкості та підтримання привабливого публічного образу. У сферах сервісу, креативної економіки та комунікацій емоційна компетентність поступово перетворюється на форму символічного капіталу, який визначає професійну мобільність та можливості кар'єрного зростання. Водночас у секторах із гарантованим попитом на продукт значущість афективних навичок залишається нижчою. Емоційна компетентність як форма культурного капіталу стає одним із критеріїв престижності професії й новим чинником соціальної стратифікації.

Про нерівність професій за критерієм престижності зазначав у своїй роботі «Теорія дозвілєвого класу» [4] американський соціолог та економіст Торстен Веблен. Найвищий престиж отримували види діяльності, дистанційовані від важкої фізичної та утилітарної праці і пов'язані з творчістю, азартом, ризиком, але й значущим суспільним результатом, наприклад: військова служба, політика, мистецтво, релігія, спорт, державне управління. Історично доступ до престижних сфер був гендерно та соціально обмежений, бо жінки та залежні групи виконували переважно механічну й одноманітну працю.

За Торстеном Вебленом, ключовою відмінністю соціальної еліти (буржуазії) була не відсутність праці чи її непродуктивність, а творчий характер діяльності та амбітний, значущий результат, який дозволяв цій еліті наповнити свій спосіб життя демонстративним споживанням і вишуканим дозвіллям. Працівнику відпочинок потрібен для відновлення сил, щоб якомога довше витримувати виснажливість процесу праці. Буржуазії – для натхнення, збагачення емоційного досвіду,

розвитку міжособистісних зв'язків, щоб якомога довше утримувати відчуття власного і соціального благополуччя. Тут Торстен Веблен лишається в межах дихотомічної типології Карла Маркса, за якою якщо є капіталістичне виробництво, то буде два класи дотичних до нього: пролетарі, які продають свою працездатність, та буржуазія, яка продає товар, створений пролетарями. Ця дихотомія – завжди про нерівність, яка може хіба пом'якшитись політично-адміністративними заходами, але ніколи – не бути скасована.

Збереження класового поділу, але у стосунку до сервісної кон'юнктури ринку аналізує Андре Моруа [1]. У контексті зростання сервісної економіки формується прошарок «пролетарів розумової праці», для яких характерні рутинна інтелектуальна робота і відносно обмежена винагорода. Критерій фізичного характеру праці не є ключовим при визначенні характеру пролетарської праці в умовах сьогодення. Французький філософ звертає увагу на чинник комунікативних зусиль, які докладає працівник для досягнення трудових результатів. Так, пролетар виробляє якісний запитуваний продукт, що продається без додаткового інформування. Сучасний буржуа змушений формувати попит через переконуючу комунікацію і самопрезентацію у медіа. До «буржуазії» Моруа відносить роботу адвоката, депутата, страхового агента, тоді як «пролетарями» виступають муляр, механік, інженер, письменник.

Фактично, відмінність між пролетарем та буржуа з точки зору їх соціально-функціонального профілю обумовлюється володінням різною часткою такого ресурсу, як культурний капітал. За П'єром Бурдьє [2], культурний капітал людини – це сукупність набутих ресурсів і компетентностей, що допомагають їй налагодити ефективну життєдіяльність у суспільстві. Володіти інструментами участі у масовій комунікації – одна з найзатребуваніших сучасних навичок, що легко капіталізується і є критично важливою для буржуа. Пролетар же орієнтований на функціональність і не шукає нагоди сподобатись.

Емоційний інтелект, як здатність людини розпізнавати чужі й контролювати власні емоції, може розглядатися як різновид культурного капіталу, який впливає на соціальну мобільність, професійну самореалізацію та етичну репутацію індивіда. В сучасних публічних середовищах він стає обов'язковою соціальною навичкою, що підтримує довіру та взаєморозуміння.

На практиці емоційний інтелект оприявнюється як здатність до ефективної емоційної роботи. За визначенням американської дослідниці Арні Хохшильд [3], емоційна робота – це керування власними емоціями задля створення певного емоційного стану в інших. Вона часто вимагається професійно (обслуговування) або у приватному

житті, передбачає пригнічення власних почуттів, примусову привітність або ігнорування стресу заради комфорту оточення. Це виснажлива, невидима та часто неоплачувана діяльність. Вона реалізується через вироблення звички терпіти недосконалість, раціоналізувати суперечності, надавати власній діяльності ціннісного сенсу і місійного виправдання.

Таким чином, сучасний пролетаріат складається не лише з працівників фізичної праці, а й представників інтелектуальних професій, діяльність яких зосереджена на виробництві продукту, а не на переконуванні інших у його цінності. Вони традиційно спрямовані на зовнішній об'єкт діяльності. Натомість сучасна буржуазія формується в полі суспільної переконуючої комунікації. Об'єктом зусиль її представників є як творення суспільного комунікативного поля, так і самотворення; виконання опредмечуваної та емоційної роботи.

Література:

1. Моруа Андре. Мистецтво жити / пер. з фр. Маркіян Клуб'як. Львів : Видавництво «Апріорі», 2023, 160 с.
2. Bourdieu Pierre. The Forms of Capital. Edit. by Richardson J. *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Westport, CT: Greenwood, 1986. P. 241–258.
3. Hochschild Arlie Russel. The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling. Berkley : University of California Press, 1983. 304 p.
4. Veblen Thorstein. The Theory of the Leisure Class. New York. Macmillan Company, 1922. 412 p.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-78>

SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL PROJECTS AS A DRIVER OF INTERNATIONAL SUPPORT FOR UKRAINE DURING THE WAR

НАУКОВІ ТА ОСВІТНІ ПРОЄКТИ ЯК ДРАЙВЕР МІЖНАРОДНОЇ ПІДТРИМКИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Pavlyshyn L. V.

*Candidate of Historical Sciences,
Associate Professor at the Department
of History of Hungary and European
Integration,
SHEE «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine*

Павлишин Л. В.

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії Угорщини
та європейської інтеграції,
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»
м. Ужгород, Україна*

Наявні національні та міжнародні науково-освітні ініціативи відіграють критичну роль у гуманітарній та гуманітарно-інституційній підтримці України під час війни: збереження наукового потенціалу, мобілізація фінансування, відбудова та інтеграція в європейські та глобальні освітні ланцюги. Війна вплинула на науково-освітню сферу: вимушені переміщення кадрів, зменшення ресурсів, руйнування інфраструктури. Міжнародна підтримка через освітні та наукові ініціативи дозволяє: зберегти та відновити науковий потенціал; підтримати навчальні заклади та студентів; стимулювати інновації, які допомагають у відбудові та стабілізації.

Активні міжнародні науково-освітні ініціативи, у яких бере участь Україна:

- Horizon Europe (Горизонт Європа) 2021–2027: Дослідження та інновації, модернізація промисловості. Програма передбачає фінансування наукових досліджень, інновацій та міжнародних консорціумів; підтримує співпрацю з європейськими партнерами через гранти, пілотні програми та проекти. Можливості для України: участь українських університетів, НАН України та дослідницьких центрів у спільних проектах, можливість доступу до передових дослідницьких напрямів [5].

- Erasmus+ (Еразмус+) 2021–2027: Міжнародна мобільність, освітні партнерства, молодіжні та спортивні проекти. Програма підтримує мобільність студентів та викладачів, партнерство між закладами вищої освіти, проекти з модернізації навчання та підвищення якості освіти. Можливості для України: підтримка академічної

мобільності, подвійне дипломування, спільні навчальні програми, підвищення конкурентоспроможності українських закладів освітньої системи. Програма має на меті підтримку освітнього, професійного та особистісного розвитку громадян ЄС і поза його межами задля внеску до стійкого зростання, якості робочих місць і соціального згуртування, для розвитку інновацій та посилення європейської ідентичності [11].

- International Visegrad Fund (IVF) – Scholarships, Fellowships: підтримка міжрегіональної співпраці у Центральній та Східній Європі, обміни, семінари, наукові та освітні проєкти. Можливості для України: дослідницькі та наукові стипендії, можливості наукового обміну та спільних проєктів з країнами V4; інтеграція українських дослідників у регіональний науковий простір. На офіційному сайті Вишеградського фонду представлено інформацію про доступні стипендіальні та грантові програми [8].

- Creative Europe: 2021–2027. Підтримка культури та креативних секторів у сфері культурної індустрії: кіно, театр, музика, література. Це головна рамкова програма Європейського Союзу, спрямована на підтримку культурного, креативного та аудіовізуального секторів [3].

- Наукові гранти Domus Creative, Domus Homeland, Domus Spring Hungary, Domus International Conference Participation та Domus Book Publishing від Угорської академії наук для угорських вчених за кордоном [5].

- ERA4Ukraine та ініціативи для дослідників. Портал EURAXESS створив спеціалізований хаб для підтримки українських науковців, які постраждали від війни. Science4Refugees: Надає доступ до дослідницьких стажувань та робочих місць у європейській науковій спільноті.

- Copernicus Stipendium: Академічна мобільність та професійний розвиток (Гамбург, Німеччина). Програма орієнтована на студентів із країн Східної Європи, Центральної Азії та Північної Африки. Пріоритет надається талановитим студентам із соціально активною позицією, які не мають фінансової можливості самостійно оплатити навчання за кордоном [10].

Роль державних інституцій України у координації міжнародних проєктів є стратегічно важливою для інтеграції країни до Європейського дослідницького простору та Європейського простору вищої освіти. Міністерство освіти і науки України координує участь закладів освіти та наукових установ у міжнародних програмах (підготовка заявок, відповідність вимогам грантів, управління фінансуванням). Воно забезпечує фінансування та розвиток інфраструктури для участі у програмах «Горизонт Європа», організовує роботу Національних

контактних пунктів, супроводжує представників України у програмних комітетах, а також очолює переговори щодо євроінтеграційних аспектів науки та освіти. Національна академія наук України веде координацію наукових підрозділів, формує консорціуми та заявки на міжнародні наукові проекти, забезпечує безпосередню участь наукової спільноти у міжнародних програмах. Академія підтримує міжакадемічні та міжнародні зв'язки з провідними науковими установами світу, залучає українських вчених до програм «Горизонт Європа» та Euratom, а також створює офіси підтримки грантової діяльності для консультацій і супроводу дослідників. Через національні контактні пункти НАН сприяє підвищенню ефективності участі України у міжнародних проектах та веде активну наукову дипломатію, представляючи країну у глобальних професійних об'єднаннях. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО) відповідає за гармонізацію українських освітніх стандартів з європейськими, впроваджує проекти, спрямовані на розвиток культури якості та інтернаціоналізацію освіти. Агентство працює над приведенням процедур акредитації у відповідність до стандартів ESG 2015, залучає міжнародних експертів до оцінки освітніх програм, а також реалізує проекти Erasmus+ та ініціативи «зеленої» трансформації вищої освіти. НАЗЯВО активно співпрацює з іноземними акредитаційними агентствами, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності українських закладів вищої освіти на міжнародному рівні.

Міжнародні освітні та наукові ініціативи активно сприяють інтеграції України у європейський простір, забезпечуючи доступ до грантів, стипендій та програм мобільності. МОН формує політику та фінансові рамки міжнародної співпраці, НАН реалізує науковий потенціал через участь у міжнародних проектах, а НАЗЯВО забезпечує відповідність української освіти європейським стандартам та підвищення її якості, що разом сприяє ефективній інтеграції України у глобальний освітній та науковий простір. Завдяки цим можливостям українські студенти, дослідники та фахівці отримують ресурси для навчання, стажувань та розвитку, що зміцнює науково-освітню спільноту країни.

Література:

1. Грантовий гід 2026: 46 програм для науковців, бізнесу, IT та ГО – GetGrant Service. URL: <https://getgrant.ua/hrantovyy-hid-2026/> GetGrant Service. (Дата звернення: 18.03.2026).
2. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2025 рік: 174 с. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/>

wp-content/uploads/Zvit-pro-vykonannya-Ugody-proasotsiatsiyu-za-2025-r.pdf. (Дата звернення: 17.03.2026).

3. Міжнародні партнери Creative Europe Ukraine. URL: https://creativeeurope.in.ua/news/miznarodni_partneri (дата звернення: 15.03.2026).

4. Міжнародні програми для науковців, викладачів та здобувачів, гранти. URL: <https://mmqaph.nuph.edu.ua/miznarodni-programi-dlja-naukovciv-vikladachiv-ta-zdobuvachiv-granti/> (Дата звернення: 15.03.2026).

5. Наукові гранти DOMUS. URL: <https://mta.hu/domus-osztondij/adomus-osztondij-105505> (Дата звернення: 15.03.2026).

6. Національна академія наук України в 2020–2025 роках. Основні підсумки / НАН України. Київ : Академперіодика, 2025. 202 с.

7. Національна академія наук України. Статут Національної академії наук України (нова редакція): постанова Загальних зборів від 27.05.2021 № 1, зареєстровано Міністерством юстиції України 21 лип. 2021 р., наказ № 2591/5. Київ : Національна академія наук України, 2021.

8. Офіційний веб-сайт International Visegrad Fund. URL: <https://www.visegradfund.org/> (Дата звернення: 17.03.2026).

9. Офіційний вебсайт Європейського Союзу. URL: <https://euraxess.ec.europa.eu/ukraine/ukrainian> (Дата звернення: 17.03.2026).

10. Офіційний веб-сайт програми Copernicus Stipendium. URL: <https://copernicusstipendium.de/> (Дата звернення: 17.03.2026.)

11. Про програму Erasmus+. Офіційний веб-сайт Європейського Союзу. URL: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/about-erasmus/what> (Дата звернення: 17.03.2026).

12. Про Програму Еразмус+ 2021-2027: опис, участь України та допомога ЄС під час воєнного стану. URL: https://erasmusplus.org.ua/wpcontent/uploads/2026/03/participation-of-ukrainein-eu_2021_2027_march_2026.pdf (Дата звернення: 18.03.2026).

13. Річний звіт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти за 2024 рік [Електронне видання] / заред. А. Бутенка, О. Єременко, Н. Стукало. Київ : Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, 2025. 154 с.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-79>

STATE-CHURCH RELATIONS AS A FACTOR IN SOCIAL COHESION IN THE CONTEXT OF GLOBAL CRISES

ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНІ ВІДНОСИНИ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНOSTI В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ КРИЗ

Palinchak M. M.

*Doctor of Political Science, Professor,
Dean of the Faculty of International
Economic Relations,
Uzhhorod National University
Uzhhorod, Ukraine*

Палінчак М. М.

*доктор політичних наук, професор,
декан факультету міжнародних
економічних відносин,
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»
м. Ужгород, Україна*

Leshanich M. M.

*Candidate of Political Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor in the Department
of International Politics,
Uzhhorod National University
Uzhhorod, Ukraine*

Лешанич М. М.

*кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної
політики,
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»
м. Ужгород, Україна*

У сучасній системі міжнародних економічних відносин соціальна згуртованість постає не лише як гуманітарна категорія, а і як стратегічний економічний ресурс, оскільки в умовах війни, вимушеного переміщення населення, пандемічних потрясінь, енергетичної нестабільності та кліматичного стресу стійкість держав дедалі більше залежить від рівня довіри між громадянами, інституціями та посередницькими організаціями. Соціальну згуртованість доцільно розглядати як поєднання спільних цілей, довіри та готовності до співпраці всередині суспільства, між соціальними групами, а також між громадянами і державою. Для міжнародних економічних відносин таке розуміння є особливо важливим, оскільки глобальні кризи спричиняють не лише матеріальні втрати, а й порушення механізмів координації, тому визначального значення набуває те, чи здатні релігійні інституції посилювати солідарність і суспільну єдність [2].

Роль церков у цьому процесі є важливою, оскільки релігійні громади часто мають розгалужені локальні мережі, моральний авторитет, досвід благодійної діяльності та здатність швидко залучати волонтерів. Емпіричні дослідження засвідчують, що релігійна актив-

ність пов'язана з вищим рівнем волонтерства у різних формах громадянської участі. Це має економічне значення, адже волонтерська інфраструктура частково компенсує обмеженість державних ресурсів під час криз, допомагає забезпечувати населення базовою підтримкою та зменшує навантаження на публічні системи. У суспільствах, що переживають кризу, церкви та інші релігійні організації можуть виступати посередницькими інституціями між домогосподарствами, громадами та державними органами [3].

Водночас позитивний вплив релігії на соціальну згуртованість не означає потреби в тісному інституційному зближенні держави і церкви. Сучасні порівняльні дослідження показують, що державна підтримка релігії не завжди підвищує легітимність уряду, а в окремих випадках пов'язана зі зниженням довіри до уряду та парламенту. Для міжнародних економічних відносин цей висновок є важливим, оскільки легітимність влади безпосередньо впливає на спроможність держави ефективно реагувати на кризи, реалізовувати реформи та підтримувати передбачуване середовище для економічної діяльності.

Принципово важливо розрізнати конструктивну співпрацю держави і церкви та використання релігійних інституцій у політичних цілях. У першому випадку церкви виступають як суб'єкти громадянського суспільства, здатні надавати допомогу вразливим групам населення, сприяти суспільній солідарності та доповнювати зусилля держави без порушення принципу рівності релігій перед законом і світського характеру державних інституцій. У другому випадку релігійні структури стають засобом політичної легітимації та символічного домінування. Якщо співпраця зазвичай посилює соціальну згуртованість, то політична інструменталізація релігії може ускладнювати підтримання суспільної рівноваги, особливо в умовах конфлікту або світоглядного плюралізму [1].

Український досвід є показовим для аналізу державно-церковних відносин в умовах масштабної кризи, оскільки демонструє, що релігійний чинник може посідати помітне місце у процесах суспільної консолідації та підтримання стійкості держави. У дослідженнях, присвячених періоду після Євромайдану, наголошується, що релігія дедалі виразніше включалася в символічний простір української державності та національної ідентичності поряд з іншими важливими елементами суспільного єднання. За таких умов церкви зберігають значущість не лише як носії духовної традиції, а і як інституції, здатні виконувати соціальну, моральну та комунікативну функції. У період війни їхня діяльність проявляється у підтримці населення, наданні гуманітарної та психологічної допомоги, розвитку практик солідарності та зміцненні суспільної взаємодії на локальному рівні. Тому український випадок

дає підстави розглядати державно-церковні відносини як важливий елемент суспільної стійкості [4].

З точки зору міжнародних економічних відносин стабілізуюча функція церков виявляється у кількох напрямках [2; 3; 4]:

- у гуманітарному, коли вони мобілізують місцеві та транснаціональні мережі допомоги; у посередницькому, коли сприяють формуванню довіри між громадянами і державою;
- у нормативному, коли підтримують цінності відповідальності, взаємності та служіння;
- у міжнародному, коли поєднують місцеві громади з донорами, гуманітарними організаціями та мережами підтримки.

Водночас ефективність цих функцій залежить від інституційної моделі взаємодії. Якщо співпраця ґрунтується на інклюзивності, правовій нейтральності та повазі до релігійного розмаїття, вона здатна посилювати згуртованість і підтримувати суспільну стійкість.

Соціальна згуртованість у кризових ситуаціях зміцнюється не лише завдяки спільним переконанням, а й завдяки спільній меті у поєднанні з довірою та співпрацею, що виходять за межі соціальних кордонів. Найбільш продуктивною моделлю відносин між державою та церквою в періоди глобальних потрясінь є модель принципового партнерства в умовах правової нейтральності. За такої моделі держава захищає свободу віросповідання та рівні права конфесій, а релігійні організації залучаються як партнери до гуманітарної допомоги, соціальної підтримки та зміцнення стійкості громад. Для держав, інтегрованих у світові ринки, такий підхід має і економічні переваги, оскільки соціальна згуртованість знижує витрати адаптації до криз, підтримує місцеві механізми подолання труднощів і зміцнює довіру до інститутів [2].

Отже, відносини між державою та церквою слід розглядати як чинник кризостійкості. Церкви можуть виступати джерелами соціального капіталу, волонтерської енергії та координації гуманітарної допомоги, однак максимальний ефект досягається тоді, коли співпраця між церквою та державою ґрунтується на плюралізмі, юридичній рівності та інституційній збалансованості.

Література:

1. Fox J., Topor L., McCleary R. M. State Support for Religion and Government Legitimacy in Christian-Majority Countries. *American Political Science Review*. 2023. Cambridge University Press. URL: <https://doi.org/10.1017/S0003055423000101> (дата звернення: 03.03.2026).
2. *Social Cohesion and Forced Displacement*. Washington, DC : World Bank, 2024. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/>

099715001032324376/pdf/P17449409f62510590ae110952bfa1e0bed.pdf
(дата звернення: 03.03.2026).

3. Yeung J. W. K. Religious Involvement and Participation in Volunteering: Types, Domains and Aggregate. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*. 2017. Vol. 28, No. 1. P. 110–138. URL: <https://doi.org/10.1007/s11266-016-9756-6> (дата звернення: 03.03.2026).

4. Якименко Ю., Биченко А., Міщенко М., Шангіна Л. Війна і церква. Церковно-релігійна ситуація в Україні 2022 р. Київ : Центр Разумкова, 2023. URL: https://razumkov.org.ua/images/2023/02/13/2022_Religiya_SITE.pdf (дата звернення: 03.03.2026).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-80>

HUNGARY'S HUMANITARIAN POLICY TOWARD UKRAINIAN REFUGEES AFTER THE OUTBREAK OF THE FULL-SCALE WAR

ГУМАНІТАРНА ПОЛІТИКА УГОРЩИНИ ЩОДО БІЖЕНЦІВ З УКРАЇНИ ПІСЛЯ ПОЧАТКУ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Ronai L. M.

*Ph.D. in history and archeology,
Associate professor at the department
of Hungarian history and European
integration, Uzhhorod National
University
Uzhhorod, Ukraine*

Ронай Л. М.

*доктор філософії з історії
та археології,
доцент кафедри історії Угорщини
та європейської інтеграції,
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»
м. Ужгород, Україна*

24 лютого 2022 року повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну спричинило одну з найшвидше зростаючих гуманітарних криз сучасності. Станом на 2024 рік у світі було зареєстровано понад 6,8 мільйона біженців, з яких переважна більшість жінки та діти. Угорщина виступала як транзитною, так і країною призначення для осіб, що рятуються від військових дій. За даними UNHCR, станом на листопад 2024 року через українсько-угорський кордон в'їхало понад 5,9 мільйона осіб, із яких в Угорщині офіційно зареєстровано 61 000 біженців з України, з яких понад 47 000 подали заявки на тимчасовий захист [6].

Реагування на кризу передбачало координацію центральних і місцевих органів влади, громадянського суспільства, релігійних організацій та широкої громадськості, що забезпечила життєву необхідну підтримку прибулим біженцям.

У березні 2022 року в Угорщині було створено Управління з надзвичайних ситуацій ЮНІСЕФ для допомоги державним і місцевим органам влади та партнерам із громадянського суспільства у реагуванні на потреби біженців. Програма ЮНІСЕФ була спрямована на посилення національного та місцевого потенціалу у наданні критично важливих послуг, зокрема: раннього розвитку дітей, освіти, медичного обслуговування, захисту дітей, соціальної підтримки, розвитку підлітків, а також психічного здоров'я та психосоціальної допомоги. Для реалізації цих заходів ЮНІСЕФ тісно співпрацював із місцевими органами влади та громадськими організаціями, включно з релігійними установами [5].

Отже, гуманітарна відповідь Угорщини продемонструвала високий рівень координації між державними структурами, міжнародними організаціями та громадянським суспільством, забезпечивши ефективне надання підтримки найбільш уразливим групам біженців з України.

Водночас урядові структури та міжнародні партнери оцінювали, що для забезпечення гуманітарних послуг і соціального захисту у 2025 році необхідне фінансування на рівні близько 35 млн доларів США для продовження підтримки біженців.

Угорщина виконала свої зобов'язання в межах механізму тимчасового захисту, запровадженого Європейським Союзом 4 березня 2022 року. Зазначена директива надала українським біженцям право на проживання, доступ до ринку праці, медичного обслуговування та освіти дітей у державах-членах Європейського Союзу. Значна частина осіб, які перебували в Угорщині, скористалася цими правовими можливостями для інтеграції в місцеві громади, а також для пошуку роботи або продовження освіти [2]

Гуманітарна політика Угорщини передбачала забезпечення житлом та базовими соціальними послугами для біженців. На прикордонних пунктах і в регіонах розміщення переселенців було створено пункти прийому, де надавали тимчасове житло, харчування, медичну допомогу та психологічну підтримку. Значну роль у функціонуванні цих центрів відігравали місцеві благодійні організації та волонтерські ініціативи. Особливу увагу приділяли потребам дітей: освітні заклади відкривали додаткові класи для українських учнів і надавали можливість продовжувати навчання за українськими освітніми програмами. Крім

того, система охорони здоров'я Угорщини забезпечувала біженцям доступ до базових медичних послуг [3].

Важливим елементом підтримки стало забезпечення безкоштовного транспорту для громадян України. Угорщина організувала безкоштовний проїзд потягом за маршрутом Загонь – Будапешт, що значно полегшило пересування біженців. Крім того, до 1 липня 2025 року в Будапешті українці могли безкоштовно користуватися всіма видами громадського транспорту, що стало важливим практичним механізмом підтримки у повсякденному житті.

Попри наявність певних політичних суперечностей між урядами України та Угорщини, ці держави мають тривалу історію дипломатичних і добросусідських відносин. Угорщина була однією з перших країн, що визнали незалежність України, зробивши це 3 грудня 1991 року після всеукраїнського референдуму. У тому ж році було укладено угорсько-український базовий договір про добросусідство та співробітництво, який заклав основу подальшого розвитку двосторонніх відносин [1; 4].

Взаємини між Україною та Угорщиною характеризуються співпрацею та взаємною підтримкою. Зокрема, у 2024 році в Угорщині було відкрито Українсько-угорську двомовну середню школу та гімназію імені Тараса Шевченка (*Tarasz Sevcsenko Kétnyelvű Ukrán Nemzetiségi Általános Iskola*). Цей освітній проект розглядається як важливий приклад гуманітарної та культурної взаємодії між двома державами.

Громадяни України, які отримали допомогу в Угорщині, високо оцінюють надану гуманітарну підтримку, а також діяльність угорських громадян і волонтерських організацій, які забезпечували біженців продуктами харчування, одягом та іншими необхідними ресурсами. Така співпраця стала проявом європейської солідарності та сприяла збереженню сусідських і культурних зв'язків між народами.

Таким чином, гуманітарна політика Угорщини щодо біженців з України демонструє, що навіть у складних політичних умовах можливе функціонування ефективних механізмів співпраці, спрямованих на підтримку людей, які постраждали від війни. Ці процеси ілюструють потенціал гуманітарної, освітньої та соціальної взаємодії між двома державами і створюють підґрунтя для подальшого розвитку двосторонніх відносин.

Література:

1. Договір про основи добросусідства та співробітництва між Україною і Угорською Республікою від 6 грудня 1991 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/348_004 (дата звернення: 08.03.2026).

2. Україна – Угорщина: сучасний стан та перспективи міждержавних відносин : зб. наук. праць. Матеріали круглого столу, Київ, 20 черв. 2024 р. / за наук. ред. О. О. Рафальського, В. О. Котигоренка. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ – Ніжин : Видавець Лисенко М. М., 2024. 200 с.
3. Gazdag F. Három évtized magyar külpolitikája (1989–2018). Budapest : Ludovika Egyetemi Kiadó, 2021. 328 old.
4. Kiss J. L. A huszonötök Európai. Budapest: Osiris Kiadó, 2005. 883 old.
5. UNICEF Hungary. Refugee Response – Hungary. URL: <https://www.unicef.org/eca/unicef-emergency-response-office-hungary> (дата звернення: 09.03.2026).
6. United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). Hungary – Country page. URL: <https://www.unhcr.org/us/countries/hungary> (дата звернення: 09.03.2026).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-81>

**ENGLISH AS A TOOL OF PROFESSIONAL COMMUNICATION
FOR MUSICIANS IN A GLOBAL CULTURAL CONTEXT**

**АНГЛІЙСЬКА МОВА ЯК ЗАСІБ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ
МУЗИКАНТІВ В ГЛОБАЛЬНОМУ КУЛЬТУРНОМУ
КОНТЕКСТІ**

Serhieieva H. A.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Foreign Languages,
Kharkiv I.P. Kotlyarevsky National
University of Arts
Kharkiv, Ukraine*

Сергєєва Г. А.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов,
Харківський національний
університет мистецтв
імені І. П. Котляревського
м. Харків, Україна*

В умовах сучасних глобальних викликів міжнародна солідарність є критичною для виживання і збереження нашої країни. Солідарність – багатомірною системою взаємодії між окремими групами людей, народами та суспільствами, де важливою складовою є культура загалом та музичне мистецтво зокрема. Спільність культурних цінностей об'єднує людей різних національностей, професійні спільноти, та створює міцну основу для емпатії, тривалої підтримки та взаємодопомоги. Мистецтво – один із найефективніших інструментів гуманітарного впливу, який часто називають «культурною дипломатією» або м'якою силою дипломатії.

Вважається, що музика сама по собі є універсальною мовою, якою музиканти взаємодіють зі світом, яка не обмежена кордонами, яку розуміють представники різних культур. Однак, дослідники, вказуючи на зв'язок між музикою, мовою та міжкультурною обізнаністю, зазначають, що для побудови міцних культурних, професійних зв'язків, для того щоб музика ефективно виконувала роль інструмента культурної дипломатії, потрібна також вербальна комунікація [1, с. 73].

Участь митців в різноманітних культурних та освітніх заходах, таких як навчання в закордонних закладах вищої музичної освіти, участь в майстер-класах, грантових програмах, міжнародних мистецьких проєктах, благодійних концертах та турах закордоном з метою промоції наших культурних цінностей та залучення міжнародної підтримки, потребує володіння англійською мовою, яка, незважаючи

на геополітичні зміни останнього десятиліття, залишається основним засобом професійної комунікації в глобальному культурному просторі.

Мовний бар'єр є однією із головних перешкод для того, щоб музиканти могли успішно реалізовувати не тільки мистецьку місію музики, але також і її гуманітарну місію. Отже, зважаючи на важливу роль англійської мови в контексті культурної дипломатії, коротко розглянемо деякі аспекти вивчення англійської мови студентами-музикантами. По-перше, цікавим є питання, як вивчення англійської мови впливає на формування особистості музиканта, як «агента» культурного впливу та частину світової професійної спільноти музикантів. По-друге, важливим також є питання специфіки навчання, зокрема, розвитку основних м'яких навичок, визначення інструментів для досягнення не тільки необхідного рівня спроможності реалізації комунікативних потреб майбутніх фахівців, але й формування в процесі вивчення англійської мови в університеті усвідомлення музики як інструменту гуманітарного впливу. Ці питання є частиною набагато ширшого кола лінгво-дидактичних проблем викладання англійської мови для спеціальних цілей.

Говорячи про перший аспект, зазначимо, що на нашу думку, володіння англійською мовою на рівні достатньому для здійснення міжнародної комунікації є важливим не тільки для спілкування, але й для формування у студента сприйняття себе як частини глобального культурного простору та міжнародної професійної спільноти. Англомовна комунікативна компетенція музиканта в цьому контексті є також засобом для виходу за межі суто національного професійного середовища, розширення можливостей професійної та творчої реалізації, таких як участь в міжнародних проєктах, участь в міжнародних оркестрах або виступи на одній сцені з виконавцями з різних країн, тощо. І все це, безумовно, є внеском музиканта в популяризацію української культури закордоном, формування позитивного іміджу нашої країни для просування її інтересів в світі.

Щодо другого питання, то важливими “soft skills” для майбутніх музикантів є навички комунікації та роботи в команді, розвиток яких реалізується через виконання завдань, які імітують роботу в ансамблі чи оркестрі, в парах та групах. Формування міжкультурної компетенції відбувається через ознайомлення з музичними творами та роботу з текстами про музичну культуру різних країн.

З точки зору підходів до викладання професійної англійської мови, як засвідчує досвід викладання в юридичному університеті та в університеті мистецтв, однією з ефективних методик є CLIL (Content and Language Integrated Learning), яка передбачає вивчення мови через професійних контекст, що дозволяє одночасно удосконалювати мовну

компетенцію та необхідні для певного фаху м'які навички. Для студентів музичних спеціальностей це, зокрема, рольові ігри, наприклад, музичне інтерв'ю, музичний конкурс, створення музичного гурту, репетиція оркестру, тощо; командні творчі проєкти, наприклад, підготовка концерту, музичного фестивалю, створення музичного постера, а також аналіз та обговорення музичних творів, та ін.

Отже, специфіка навчання студентів-музикантів англійської мови в університеті полягає насамперед у відображенні конкретних комунікативних цілей в змісті освіти та методах їх досягнення. Актуальним є дослідження ролі англійської мови як інструменту культурного впливу, зокрема, через представлення національного музичного мистецтва та української культурної ідентичності на міжнародній арені, а також вивчення досвіду участі музикантів в міжнародній професійній та творчій діяльності та дослідження їх потреб у навчанні англійської мови.

Література:

1. Petrus, Raluca: Exploring intercultural awareness through songs. In: *Neue Didaktik*. 2012. 1. S. 125–136. URN: urn:nbn:de:0111-pedocs-100750 ; DOI: 10.25656/01:10075

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-82>

**TRANSFORMING GLOBAL HEALTH:
EMERGING TRENDS AND ENDURING
SYSTEMIC CONSTRAINTS**

**ТРАНСФОРМАЦІЯ ГЛОБАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я:
МІЖ ТРЕНДАМИ РОЗВИТКУ ТА СТАЛИМИ ВИКЛИКАМИ**

Skaletska Z. S.

*PhD in Law, Associate Professor
Ass. Professor,
Andrii Meleshevysh Kyiv-Mohyla
School of Governance
of National University "Kyiv-Mohyla
academy"
Kyiv, Ukraine*

Скалецька З. С.

*доктор правових наук (Республіка
Польща), доцент,
доцент,
Києво-Могилянська школа
врядування імені Андрія Мелешевича
Національного університету
«Києво-Могилянська академія»
м. Київ, Україна*

Актуальність дослідження визначається зростанням навантаження на системи охорони здоров'я внаслідок воєнних дій, економічної нестабільності, демографічних змін та погіршення психосоціального стану населення. У сучасних умовах питання охорони здоров'я виходять за межі суто медичної сфери та інтегруються в ширший контекст соціального благополуччя, що охоплює рівень життя, доступ до послуг, соціальну захищеність і якість людського капіталу. У сучасному науковому дискурсі глобальне здоров'я розглядається як складова світового порядку, що відображає не лише стан медичних систем, а й рівень міжнародної взаємодії, нерівності розвитку та доступу до ресурсів [1].

Метою дослідження є аналіз трансформацій в охороні здоров'я у взаємозв'язку із соціальним благополуччям населення, а також визначення ключових викликів і напрямів удосконалення політик у цій сфері.

Сучасна система охорони здоров'я характеризується необхідністю адаптації до нових ризиків, серед яких особливе значення мають наслідки військових конфліктів, масові переміщення населення, руйнування інфраструктури та обмежений доступ до медичних послуг у окремих регіонах. Це призводить до нерівномірності у забезпеченні медичною допомогою та поглиблення регіональних диспропорцій. Багаторічним завданням на глобальному рівні є перехід в організації медичної допомоги до принципів доступності, ефективності та пацієнтоорієнтованості. Зростає роль первинної медичної допомоги як

базового рівня системи, що забезпечує профілактику захворювань, раннє виявлення патологій і координацію подальшого лікування [2]. У відповідь на зростання поширеності хронічних захворювань системи охорони здоров'я зміщують акцент на профілактичні програми та раннє виявлення ризиків.

Водночас, зростає тренд інтеграції цифрових технологій у сферу охорони здоров'я – електронні медичні записи, телемедицина та цифрові платформи, що сприяє підвищенню доступності послуг, особливо для віддалених регіонів або вразливих груп населення. Такі рішення вимагають розвитку відповідної інфраструктури, фінансування, нормативного забезпечення та підготовки кадрів. Поряд із цифровізацією простежується загальна тенденція до зміщення ресурсів від реактивної до превентивної моделі охорони здоров'я – посилення ролі профілактики, міжсекторальних політик і управління факторами ризику на рівні населення. Водночас ефективність цих процесів обмежується нерівномірністю ресурсного забезпечення та інституційної спроможності різних країн [3].

Соціальне благополуччя населення тісно пов'язане з рівнем функціонування системи охорони здоров'я. Здоров'я населення виступає не лише результатом медичного обслуговування, але й інтегральним показником соціально-економічного розвитку. До ключових соціальних детермінант належать рівень доходів, умови праці, освіта, екологічні фактори та доступ до соціальних послуг. Системи соціального забезпечення повинні реагувати на нові соціальні ризики, включаючи безробіття, інвалідність, втрату годувальника, внутрішнє переміщення та інші наслідки кризових явищ.

Окрему увагу слід приділити психічному здоров'ю як складовій загального благополуччя. Умови підвищеного стресу, невизначеності та соціальної напруги призводять до зростання поширеності депресивних розладів, тривожних станів і посттравматичних стресових розладів. Це формує додаткове навантаження на систему охорони здоров'я та потребує розвитку психосоціальної підтримки, інтегрованої у загальну систему медичних послуг. Проблеми психічного здоров'я набувають ознак глобального тренду, водночас залишаючись недостатньо інтегрованими у національні системи охорони здоров'я. Хронічне недофінансування цієї сфери та стигматизація психічних розладів формують стійке структурне обмеження для досягнення повноцінного соціального благополуччя. Що врешті стає вагомими чинником для всієї економічної спроможності країни.

Фінансування системи охорони здоров'я також є визначальним фактором її ефективності. Оптимізація фінансових потоків, впровадження ефективних управлінських механізмів та раціональне

використання ресурсів сприяють підвищенню стійкості системи. Фінансова нестійкість систем охорони здоров'я має довготривалий характер і проявляється у залежності від макроекономічних коливань, демографічного навантаження та зростання вартості медичних технологій. Це формує постійний розрив між потребами населення та можливостями їх задоволення, який не усувається навіть у періоди економічного зростання. Ще два міжнародних напрямки діяльності на високому рівні впливають на глобальне здоров'я – торгівля та право інтелектуальної власності – з потенційним поглибленням асиметрії та розбіжностей навіть між давніми стратегічними партнерами [4].

Соціальне благополуччя залежить також від рівня міжсекторальної взаємодії. Ефективна політика у сфері охорони здоров'я потребує координації між різними галузями, включаючи освіту, економіку, екологію та соціальний захист. Такий підхід дозволяє враховувати комплексний характер детермінант здоров'я та формувати більш цілісні управлінські рішення. Відповідно до Звіту Світового банку, здоровіші люди навчаються краще, продуктивніше працюють, заощаджують та інвестують – переваги, які допомагають країнам розширювати можливості, нарощувати людський капітал, створювати робочі місця та сприяти інклюзивному процвітанню [5].

В умовах глобальних викликів особливого значення набуває принцип стійкості системи охорони здоров'я. Це передбачає здатність системи функціонувати в умовах криз, адаптуватися до змін і забезпечувати безперервність надання послуг. Основними елементами стійкості є належне управління, достатнє фінансування, кадровий потенціал, інфраструктура та інформаційні ресурси. Таким чином, сучасна трансформація глобального здоров'я відбувається на перетині динамічних змін і стійких обмежень. З одного боку, впроваджуються інноваційні підходи, цифрові рішення та нові моделі управління, а з іншого – зберігаються фундаментальні проблеми нерівності, ресурсної обмеженості та інституційної фрагментації, стабільні соціальні детермінанти здоров'я [6].

Висновки. Сучасна трансформація глобального здоров'я визначається взаємодією двох груп процесів: розвитку системних трендів і збереження сталих структурних обмежень. До ключових трендів належать цифровізація медичних послуг, посилення ролі первинної медичної допомоги, перехід до превентивної моделі охорони здоров'я, зростання значення психічного здоров'я та інституціоналізація міжсекторального підходу до формування політик у сфері здоров'я. Ці процеси формують нову архітектуру систем охорони здоров'я, орієнтовану на доступність, координацію та ефективність.

Водночас стали виклики мають системний і довготривалий характер та включають нерівність доступу до медичних послуг, фінансову нестабільність систем, кадровий дефіцит, демографічне навантаження, наслідки воєнних конфліктів і обмежену інституційну спроможність окремих держав. Ці фактори не усуваються в межах короткострокових реформ і відтворюють дисбаланси у глобальній системі здоров'я. Трансформація глобального здоров'я означає перехід від фрагментованих національних підходів до більш інтегрованих моделей управління, однак ефективність цього переходу залежить від здатності держав і міжнародних інституцій узгоджувати політики та долати ресурсну асиметрію. Для політики це означає необхідність поєднання інвестицій у цифровізацію, первинну ланку та профілактику з одночасним зміцненням фінансової стійкості, кадрового потенціалу та механізмів міжнародної координації.

Література:

1. Salm M, Ali M, Minihane M, Conrad P. Defining global health: findings from a systematic review and thematic analysis of the literature. *BMJ Glob Health*. 2021 Jun;6(6):e005292. DOI: 10.1136/bmjgh-2021-005292
2. Kevis S. The Impact of Social Determinants on Public HealthOutcomes: A Comprehensive Review. *Epidemiol Sci* 2024. Vol. 14(6): 584. DOI: 10.4172/2161-1165.1000584
3. Brake T.-M., Razum O. Prevention of War: A Scoping Review on Primary Preventive Measures in Public Health. *Public Health Review* 2024, Vol. 44:1606201. DOI: 10.3389/phrs.2023.1606201
4. Salgado C. The place of health in the EU-CELAC interregional cooperation from 2005 to 2023: a historical, empirical and prospective analysis. *Globalization and Health*. 2024, Vol 20, article number 60. DOI: 10.1186/s12992-024-01059-3
5. Debebe, Zelalem, and others. A Healthy Future: Primary Health Care and the Chronic Disease Epidemic in East Asia and Pacific. East Asia and Pacific Development Studies. Washington, DC: World Bank. 2026, DOI:10.1596/978-1-4648-2284-1
6. World report on social determinants of health equity. World Health Organization, 2025, URL: <https://iris.who.int/home> (дата звернення: 20.03.2026).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-83>

**THE IMPACT OF AI ON LANGUAGE LEARNING:
BETWEEN REAL PROGRESS AND THE ILLUSION OF FLUENCY
IN COMPARISON WITH TRADITIONAL METHODS**

**ВПЛИВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ВИВЧЕННЯ МОВ:
МІЖ РЕАЛЬНИМ ПРОГРЕСОМ ТА ІЛЮЗІЄЮ ВІЛЬНОГО
ВОЛОДІННЯ У ПОРІВНЯННІ З ТРАДИЦІЙНИМИ МЕТОДАМИ**

Stoika O. Y.

*Doctor of Pedagogical
Sciences, Professor,
Professor of Applied Linguistics
Department,
Uzhhorod National University
Uzhgorod, Ukraine,
Senior Research Fellow,
Department of Comparative Pedagogy,
Institute of Pedagogy of the National
Academy of Educational Sciences
of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Стойка О. Я.

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри прикладної
лінгвістики,
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»
м. Ужгород, Україна,
старший науковий співробітник
відділу порівняльної педагогіки,
Інститут педагогіки НАПН України
м. Київ, Україна*

Dupyn Y. V.

*Master's Student,
Faculty of International Economic
Relations,
Applied Linguistics Program,
Uzhhorod National University
Uzhhorod, Ukraine*

Дупин Є. В.

*студентка I курсу магістратури
факультету міжнародних
економічних відносин,
освітня програма «Прикладна
лінгвістика»,
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»
м. Ужгород, Україна*

Artificial intelligence (AI) is becoming increasingly important in the field of education, particularly in the context of foreign language learning. These technologies include adaptive learning platforms, automatic feedback algorithms, chatbots for speaking practice, speech recognition systems, and tools for automatically evaluating ideas and text structures. Their emergence and active implementation became a response to the need to modernize the educational process and adapt education to the requirements of the information society. It has been determined in the scientific literature that the integration of AI into language learning contributes to the increase of personalization, mobility and flexibility of the

educational environment [1, p. 22], as well as the differentiation of the educational experience of students in higher and professional educational institutions.

Empirical data confirm that the use of artificial intelligence tools in teaching foreign languages is effective in the development of language skills. For example, in a worldwide meta-analysis of 46 empirical studies, it was found that AI tools have a statistically significant medium to large effect ($r=0.74$) on the development of all basic language skills (vocabulary, reading, writing, listening and speaking), with the strongest effect on learning vocabulary [7]. Data of this scale allow us to argue that AI tools can significantly enhance the process of language learning, especially as a component in a blended or supported format of traditional classes.

Special attention has been paid in Ukrainian studies to the influence of AI on the motivation and academic success of students who do not specialize in languages. Experimental data show a significant improvement in academic results in groups that used intelligent language learning tools compared to students who studied using traditional methods, especially in the area of oral speech and writing [6, p. 482]. This improvement is related to the interactivity of tasks, gamification of the learning process and instant feedback, which stimulates active participation of students in learning. Such results are consistent with the ideas that the introduction of digital tools can shift the role of the teacher from an information carrier to a facilitator of the learning process.

At the same time, the integration of artificial intelligence into the process of learning foreign languages raises methodological questions regarding the depth of competence acquisition. In the academic environment, attention is drawn to the risks associated with the formation of the illusion of mastery of the language. These phenomena consists in the fact that students can demonstrate superficial skills or demonstrate knowledge when using automatic text generation services, but not develop a sufficient degree of language autonomy, stable skills of critical language thinking and the ability to independently solve communicative tasks [2, p. 13]. This state of affairs may be a consequence of the fact that some AI tools are capable of performing tasks for the student, rather than teaching him the effective use of language structures in real communicative contexts.

Moreover, leading studies emphasize the fact that the use of AI tools can have an ambiguous effect on the motivation for independent learning. In particular, the results of student practice showed that excessive dependence on automatic translation and answer filling tools can delay the process of independent thinking and analysis, which in turn reduces the learner's internal motivation to actively learn the language [8, p. 3]. This indicates that pedagogical strategies should be aimed at balancing

between the support of automated means and the development of independent language competences.

Specialists A. Kozak and L. Bliznyuk also consider the psycholinguistic aspects of the influence of AI on the process of formation of language competence. In particular, it is emphasized that interactive digital materials make it possible to stimulate attention and maintain high learning motivation, which is an important factor for consolidating and learning knowledge [4, p. 111]. However, they may not fully fulfill the function of developing the cognitive depth of understanding of grammatical and lexical structures, which is traditionally provided through systematic study of the material with the teacher and active reflection on one's own mistakes.

An important aspect of scientific analysis is the transformation of the teacher's role in the conditions of AI implementation. In the modern educational paradigm, the teacher ceases to be the only source of knowledge and becomes a facilitator, an organizer of the process that coordinates the student's interaction with digital tools, interprets the received feedback, and also provides a methodologically sound assessment of the level of competence [6, p. 486]. This shift reflects broader trends in the digital transformation of professional education.

Another important line of scientific discourse concerns the ethical and academic challenges that arise in connection with the use of AI. Among them are issues of academic integrity, risks of plagiarism and the possible use of AI tools to bypass intellectual work, which can distort the assessment of knowledge [3, p. 12]. Such problems are actively discussed in the international and domestic scientific community, as they call into question traditional assessment mechanisms and qualitative approaches to knowledge testing.

The empirical data of scientists also confirm that the state of use of AI in practice in higher education institutions is still heterogeneous: although there is a growing integration of digital resources, the level of their popularization, availability and effectiveness depends on the level of technical support of institutions and the qualifications of teachers [8, p.2]. Some studies emphasize that optimal results are achieved precisely in those models where AI tools are used in conjunction with counseling and mentoring support of the teacher, which reduces the negative impact on motivation and promotes deeper assimilation of knowledge.

It should also be noted that modern concepts of innovative learning involve the complex integration of AI methods with mixed educational approaches, where digital technologies complement, but do not replace, traditional pedagogical practices. In this context, the integration of AI becomes part of a systemic educational strategy aimed at the development of key competencies, including communicative, social and digital [5, p. 581].

That is, it can be argued that artificial intelligence in the study of foreign languages represents a significant potential, but at the same time generates a complex of pedagogical, cognitive and ethical challenges. Its effectiveness largely depends on the correct methodical implementation, pedagogical support and appropriate preparation of applicants for the critical use of AI tools. Excessive concentration only on the technological aspect can lead to a superficial development of language competences and the loss of important skills of autonomous thinking.

Therefore, AI should be seen as a supporting resource that supports the development of language skills in conjunction with traditional pedagogical approaches, rather than as a stand-alone tool to replace traditional teaching. In the future, further research should focus on quantitative assessments of the long-term impact of AI tools on the level of language competence, modeling optimal educational strategies, and developing ethical standards for the use of AI technologies in language education.

References:

1. Грачова І. Є. Значення штучного інтелекту у вивченні іноземних мов / І. Є. Грачова, Л. А. Колот, О. В. Дубініна. *Педагогічні науки: теорія та практика*, 2024. № 1. С. 21–27.
2. Зварич І. Штучний інтелект і вивчення іноземної мови. *Молодь і ринок*, 2024. № 2 (222). С. 12–16.
3. Карпова О., Бублик В. Стан проблеми використання штучного інтелекту в закладах вищої освіти на практиці та його вплив на якість навчання (на прикладі іноземної мови). *Вища освіта України*. 2025. № 2. С. 70–78.
4. Козак А., Близнюк Л. Роль штучного інтелекту у створенні інтерактивних навчальних матеріалів під час вивчення іноземних мов. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологія*, 2025. № 25(93). С. 109–115.
5. Шерстюк Н.В. Дослідження інтеграції штучного інтелекту в освітні програми для викладання іноземних мов / Н. В. Шерстюк, А. В. Бондар, І. А. Пилипенко. *Вісник науки та освіти*, 2024. № 10 (28). С. 578–590.
6. Olendr T. Integration of Artificial Intelligence in Foreign Languages Learning Process: Students' Academic Outcomes and Motivation / T. Olendr, L. Zablotska, I. Tsar, H. Drapak, M. Boiko, A. Bychok. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 2025. № 17(4). P. 481–506

7. Torres P. J., Kahveci Y. E. Effectiveness of Artificial Intelligence (AI) in language teaching. *Computers and Education: Artificial Intelligence*, 2025. Vol. 9. <https://doi.org/10.1016/j.caeai.2025.100522>

8. Yefymenko T. Scientific analysis of the productivity of using AI in mastering languages and interpretation / T. Yefymenko, O. Boiko, A. Gudmanian, V. Pavlov, A. Velyka. *Metaverse Basic and Applied Research* (Internet), 2025. № 4 (178). 9 p.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-84>

**DYNAMICS OF LANGUAGE CHANGE
AND THE REINTERPRETATION OF CULTURAL IDENTITY
IN THE DIGITAL AGE**

**ДИНАМІКА МОВНИХ ЗМІН ТА ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ
КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ДОБИ**

Stoika O. Y.

*Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor,
Professor of Applied Linguistics
Department,
Uzhhorod National University
Uzhgorod, Ukraine,
Senior Research Fellow, Department
of Comparative Pedagogy,
Institute of Pedagogy of the National
Academy of Educational Sciences
of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Стойка О. Я.

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри прикладної
лінгвістики,
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»
м. Ужгород, Україна,
старший науковий співробітник
відділу порівняльної педагогіки,
Інститут педагогіки НАПН України
м. Київ, Україна*

Pitovka V. V.

*Postgraduate student of Applied
Linguistics Department,
Faculty of International Economic
Relations,
Uzhgorod National University
Uzhgorod, Ukraine*

Пітьовка В. В.

*аспірант кафедри прикладної
лінгвістики,
факультет міжнародних
економічних відносин,
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»
м. Ужгород, Україна*

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується стрімким поширенням цифрових технологій, які суттєво трансформують усі

сфери людської діяльності. Особливо помітними ці зміни є у сфері комунікації, де мова виступає не лише засобом передачі інформації, а й ключовим інструментом формування соціальних зв'язків і культурної ідентичності. Цифрова доба створює нові умови функціонування мови, які зумовлюють її динамічний розвиток, варіативність та здатність до швидкої адаптації. Актуальність дослідження визначається необхідністю комплексного аналізу мовних трансформацій, що відбуваються під впливом цифровізації, а також осмислення їхнього впливу на процеси формування культурної ідентичності.

У сучасному науковому дискурсі дедалі більше уваги приділяється міждисциплінарним підходам, які поєднують лінгвістику, соціологію, культурологію та педагогіку для глибшого розуміння цих процесів.

Цифрове середовище формує новий тип комунікації, який характеризується інтерактивністю, мультимедійністю та гіпертекстуальністю. Це сприяє виникненню нових мовних практик, які відрізняються від традиційних форм мовлення. У цифровому дискурсі активно використовуються скорочення, аббревіації, неологізми, а також запозичення з інших мов, що свідчить про відкритість мовної системи до інновацій. Наприклад, такі явища, як «чатові мови», «інтернет-сленг» або «меметична комунікація», стали невід'ємною частиною сучасного мовного простору.

Водночас важливо підкреслити, що ці зміни не є хаотичними, а мають системний характер. Вони зумовлені прагненням до економії мовних засобів, швидкості передачі інформації та ефективності комунікації. Як зазначає М. А. Гарбар, цифрове середовище сприяє формуванню нових мовних норм, які відображають специфіку сучасного комунікативного простору [1, с. 47–49]. Це проявляється у спрощенні синтаксичних конструкцій, використанні неповних речень, а також у поєднанні тексту з візуальними елементами.

Особливістю цифрової комунікації є також її глобальний характер, який сприяє активному міжкультурному обміну. У цьому контексті мова виступає не лише засобом спілкування, а й інструментом взаємодії культур.

Взаємопроникнення мовних елементів призводить до появи гібридних мовних форм, які поєднують риси різних мов і культур. Це явище є характерним для сучасного цифрового дискурсу, де користувачі часто використовують елементи кількох мов у межах одного висловлювання. Соціолінгвістичний аспект мовних змін у цифрову епоху пов'язаний із формуванням нових типів мовної поведінки. У цифровому середовищі мова стає важливим інструментом соціальної ідентифікації, оскільки через неї користувачі виражають свою приналежність до певних соціальних, професійних або культурних груп. Це проявляється

у виборі лексики, стилю мовлення, використанні специфічних мовних маркерів.

Крім того, цифрові платформи сприяють формуванню нових мовних спільнот, які мають власні комунікативні норми та правила. У таких спільнотах мова виконує функцію інтеграції та соціалізації, забезпечуючи взаєморозуміння між її учасниками. Водночас вона може виконувати і функцію диференціації, відокремлюючи одну групу від іншої. Як підкреслюється у наукових дослідженнях, мовна поведінка у цифровому середовищі є важливим засобом конструювання соціальної реальності [1, с. 92–94].

Цифрова культура, у свою чергу, є складним соціокультурним феноменом, який визначає нові моделі поведінки та комунікації. Вона впливає на формування системи цінностей, способи мислення та сприйняття світу. У цьому контексті культурна ідентичність зазнає суттєвих змін, оскільки людина стає учасником глобального інформаційного простору, де взаємодіють різні культурні традиції.

Як зазначають Є. Осипова, Н. Пахота та Т. Семенчук, цифрова культура сприяє формуванню нових форм ідентичності, які характеризуються гнучкістю, багатовимірністю та відкритістю до змін [2, с. 15–18]. Це означає, що сучасна людина може одночасно належати до кількох культурних спільнот, що відображається у її мовній поведінці.

У цьому процесі мова відіграє ключову роль як засіб репрезентації культурних смислів. Вона відображає не лише індивідуальні особливості мовця, а й колективний досвід певної спільноти. Як підкреслює Т. В. Матусевич, мова є основою культурної ідентичності та важливим чинником її збереження [3, с. 112–115]. У цифровому середовищі ця функція набуває нового значення, оскільки комунікація часто відбувається у багатомовному та мультикультурному контексті.

Важливим аспектом є також вплив цифровізації на освітню сферу, яка відіграє ключову роль у формуванні мовної компетентності. Сучасна освіта має адаптуватися до нових умов, враховуючи особливості цифрового середовища та потреби здобувачів освіти. У цьому контексті особливого значення набуває розвиток цифрової грамотності, критичного мислення та комунікативних навичок.

У дисертаційному дослідженні О.Я. Стойки наголошується, що цифровізація освіти сприяє інтеграції інноваційних технологій у навчальний процес, підвищенню його ефективності та формуванню нових освітніх стратегій. Це передбачає використання цифрових ресурсів, онлайн-платформ, інтерактивних методів навчання, що сприяють розвитку мовної компетентності та культурної обізнаності [4, с. 210–215].

Крім того, цифрове середовище відкриває нові можливості для міжкультурної комунікації, що є важливим чинником формування толерантності та взаєморозуміння між представниками різних культур. Водночас воно ставить перед суспільством низку викликів, пов'язаних із збереженням мовного різноманіття, захистом національних культур і протидією культурній уніфікації.

Необхідно також зазначити, що мовні зміни у цифрову епоху мають амбівалентний характер. З одного боку, вони сприяють розвитку мови, збагаченню її лексичного складу та розширенню комунікативних можливостей. З іншого боку, існує ризик спрощення мовних норм, зниження рівня мовної культури та втрати традиційних мовних форм. У цьому контексті важливо забезпечити баланс між інноваціями та збереженням мовної спадщини [5, с. 21].

Отже, динаміка мовних змін у цифрову епоху є складним і багатограним процесом, який охоплює як лінгвістичні, так і соціокультурні аспекти. Мова виступає ключовим елементом культурної ідентичності, а її трансформації відображають глибокі зміни, що відбуваються у сучасному суспільстві. Цифрове середовище створює нові умови для розвитку мови та культури, водночас висуваючи нові вимоги до їхнього дослідження та осмислення.

Таким чином, можна зробити висновок, що цифрова доба не лише змінює мовні структури, а й сприяє переосмисленню культурної ідентичності. Подальші дослідження у цьому напрямі мають бути спрямовані на вивчення механізмів взаємодії мови, культури та технологій, а також на розробку ефективних стратегій адаптації до нових умов комунікації.

Література:

1. Гарбар М. А. Соціолінгвістичні зміни у мовах в умовах цифрової епохи. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія : Філологія*. 2025. Т. 36 (75). № 4. С. 45–50.
2. Осипова Є., Пахота Н., Семенчук Т. Цифрова культура в контексті глобалізації: зміна ідентичності та культурних практик в українському суспільстві. *Науковий журнал*. 2025. С. 15–20.
3. Матусевич Т. В. Мова, культурна ідентичність і виклики демократії: філософські виміри освіти. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2024. № 51. С. 110–116.
4. Стойка О. Я. Тенденції цифровізації підготовки вчителів в Республіці Польща, Угорщині та Україні : дис. ... д-ра пед. наук. Київ, 2024. 566 с.
5. Zawacki-Richter O., Marín V. I., Bond M., Gouverneur F. Systematic review of research on artificial intelligence applications in higher

education. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*. 2019. Vol. 16. P. 1–27.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-85>

**AMERICAN EXCEPTIONALISM AS A CULTURAL CONCEPT:
LINGUISTIC REFLECTIONS OF NATIONAL IDENTITY**

**АМЕРИКАНСЬКА ВИНЯТКОВІСТЬ ЯК КУЛЬТУРНИЙ
КОНЦЕПТ: МОВНЕ ВІДОБРАЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ІДЕНТИЧНОСТІ**

Tomenchuk M. V.

*PhD in Philology, Associate Professor,
Acting Head of the Department,
Associate Professor of the Department
of Applied Linguistics,
Uzhhorod National University
Uzhhorod, Ukraine*

Томенчук М. В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
т.в.о. завідувача кафедри, доцент
кафедри прикладної лінгвістики,
Ужгородський національний
університет
м. Ужгород, Україна*

У сучасних гуманітарних дослідженнях проблема національної ідентичності дедалі частіше розглядається крізь призму динамічних когнітивно-культурних процесів. Одним із ключових концептів, що визначає специфіку американської ідентичності, є *American Exceptionalism* – уявлення про особливу роль Сполучених Штатів у світовій історії та сучасності [5, с. 25].

Метою дослідження є комплексний аналіз мовної репрезентації концепту *American Exceptionalism* та виявлення його трансформацій у сучасному дискурсі з урахуванням глобальних викликів ХХІ століття.

Теоретичною основою роботи слугують положення когнітивної лінгвістики та лінгвокультурології, відповідно до яких концепт розглядається як ментальна структура з ядром, ближньою та дальньою периферією [6, с. 48]. У випадку *American Exceptionalism* ядро формують такі смислові компоненти, як *свобода, демократія, історична місія та національна винятковість*.

Лінгвістичний аналіз показує, що концепт реалізується через систему ідеологічно маркованої лексики: *freedom, liberty, democracy, mission, leadership*. Ці одиниці не лише відображають цінності, а й формують нормативну модель національної ідентичності [3, с. 112]. Важливо підкреслити, що зазначена лексика функціонує як

семантично взаємопов'язана система, у якій кожна одиниця актуалізує ширший ідеологічний сценарій. Зокрема, лексема **freedom** у політичному дискурсі США системно корелює з такими поняттями, як **democracy**, **rights**, **security**, утворюючи стійкий концептуальний кластер. У такий спосіб мова не лише відображає цінності, а й **репродукує їх як нормативну модель**, що сприймається як універсальна.

Крім того, ці лексеми виконують функцію **дискурсивної легітимації**, оскільки через них політичні рішення подаються як морально обґрунтовані. Формули типу **defending freedom** або **protecting democracy** уможливають інтерпретацію геополітичних дій як етичну необхідність, а не як політичний вибір.

Другим рівнем є сталі дискурсивні формули: *leader of the free world*, *beacon of democracy*, *indispensable nation*. Вони виконують функцію конденсації складних ідеологічних смислів та їх відтворення у політичному й медійному дискурсі. Такі формули можна розглядати як дискурсивні матриці, що забезпечують впізнаваність і стабільність концепту в різних жанрах комунікації. Вони характеризуються високою частотністю в політичних промовах, інтертекстуальністю (повторюваністю в різних історичних періодах) та здатністю до швидкої семантичної активації. Наприклад, вираз *leader of the free world* не потребує додаткового пояснення, оскільки автоматично актуалізує уявлення про глобальне лідерство, моральну відповідальність і демократичні цінності. Отже, подібні формули функціонують як “згорнуті ідеології” [5; 6], що компактно репрезентують складні смислові структури.

Глибинний рівень представлений когнітивними метафорами: світло (*beacon*), шлях (*path*), висота (*city upon a hill*), захист (*shield*) [8, с. 59]. Ці метафори структурують уявлення про США як моральний орієнтир і глобального лідера, формуючи символічний каркас концепту [6; 8]. Особливо показовим є те, що мовна репрезентація концепту має багаторівневу організацію, у межах якої лексичний, фразеологічний, метафоричний рівні взаємодіють і взаємно підсилюють один одного. Така взаємодія забезпечує когнітивну стабільність концепту навіть у періоди його ідеологічної трансформації.

Водночас у сучасному дискурсі спостерігається процес деконструкції традиційних мовних моделей, що проявляється у появі іронічних інтерпретацій, використанні класичних формул у критичних контекстах та зміні оцінного навантаження ключових лексем. Це свідчить про перехід від монологічної моделі національної ідентичності до поліфонічної, де різні інтерпретації *American Exceptionalism* співіснують і конкурують.

Наукова новизна дослідження полягає у поєднанні лінгвістичного аналізу з сучасним геополітичним контекстом, зокрема впливом глобальних криз та війни в Україні на трансформацію дискурсу винятковості. Дослідження засвідчує здатність мовного аналізу виступати інструментом виявлення культурних і політичних трансформацій, що є особливо цінним для сучасних американських студій.

Діахронний аналіз засвідчує еволюцію концепту від сакральної моделі (XVII ст.) до глобально-політичної (XX ст.) та рефлексивної (XXI ст.). Після подій 11 вересня 2001 року та фінансової кризи 2008 року в дискурсі з'являються елементи сумніву та критики [7, с. 94]. Сучасні геополітичні інтерпретації пов'язують трансформацію концепту з новими моделями глобального суперництва [1].

У 2020-ті роки концепт набуває фрагментованого характеру. Це підтверджують сучасні дослідження, які розглядають *American Exceptionalism* як дискусійний і політично контекстуалізований концепт у глобальному світі [2; 4]. Поряд із традиційною риторикою величчя поширюються наративи кризи та поляризації (*decline, polarization, doubt*), що свідчить про переосмислення ролі США у світі.

Особливої актуальності набуває інтерпретація *American Exceptionalism* у контексті війни в Україні. Підтримка України з боку США часто вербалізується через традиційні формули свободи, демократії та захисту міжнародного порядку, що підтверджує збереження концепту як інструменту зовнішньополітичної легітимації.

Отже, *American Exceptionalism* постає як динамічний лінгвокультурний концепт, який не зникає, а трансформується під впливом історичних і соціальних змін. Мовний аналіз дозволяє виявити ці трансформації раніше, ніж вони стають очевидними на політичному рівні. Таким чином, дослідження підтверджує, що мова є не лише засобом відображення ідеології, а й інструментом її конструювання, що відкриває перспективи для подальших міждисциплінарних досліджень.

Література:

1. Brands H. The twilight struggle: what the Cold War teaches us about great-power rivalry today. New Haven : Yale University Press, 2023.
2. Drezner D. W. The great American exceptionalism debate revisited. *Foreign Affairs*. 2023. Vol. 102, No. 5.
3. Huntington S. P. Who are we? The challenges to America's national identity. New York : Simon & Schuster, 2004.
4. Kagan R. The ghost at the feast: America and the collapse of world order, 1900–1941. New York : Knopf, 2023.

5. Lipset S. M. *American exceptionalism: a double-edged sword*. New York : W. W. Norton, 1996.
6. Madsen D. *American exceptionalism*. Edinburgh : Edinburgh University Press, 1998.
7. Nye J. S. *Is the American century over?* Cambridge : Polity Press, 2015.
8. Rodgers D. T. *As a city on a hill: the story of America's most famous lay sermon*. Princeton : Princeton University Press, 2018.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-86>

UK MEDIA FRAMING OF INFORMATION INFLUENCE AND NATIONAL SECURITY

Turchenko Yu.V.

*PhD, Associate Professor,
Department of Political Economy / School of Politics & Economics,
King's College London
London, UK*

In the contemporary information environment, issues of information influence, disinformation, and strategic communication have become increasingly significant for national security. In the United Kingdom, these topics are widely discussed in political discourse, government documents, and media narratives. Since approximately 2018, British political elites have increasingly framed information operations as one of the major security threats to the state, particularly emphasizing the role of foreign actors such as Russia and China, as well as the misuse of social media platforms.

The media play a crucial role in shaping public understanding of these threats. Through mechanisms of media framing and agenda-setting, news outlets determine which aspects of information influence receive the greatest attention and how these issues are interpreted. Framing involves the selection and emphasis of certain elements within a message, thereby constructing a specific interpretation of a problem, its causes, and possible solutions [3, p. 21].

In the context of information influence, states increasingly act as primary actors shaping strategic narratives about information warfare and disinformation campaigns. These narratives are used to justify policies aimed at protecting national security and to mobilize public support for governmental actions [1, p. 47]. The dissemination of such narratives

through the media may also serve to legitimize expanded governmental powers in the sphere of security and information regulation.

Theoretical approaches to media framing combine concepts of agenda-setting and framing theory, explaining how media shape the perceived importance of issues and propose interpretative frameworks for understanding them. In the British context, the media frequently present information influence as part of a broader problem of cybersecurity and hybrid warfare [5, p. 63].

Historically, narratives regarding information influence in the UK media have been shaped by global security transformations. During the Cold War, media discourse focused primarily on propaganda and information operations conducted by Soviet intelligence services. After the end of the Cold War, Western states experienced what scholars describe as a “threat deficit,” which led to a reconsideration of national security priorities [7, p. 18].

The September 11 attacks in 2001 significantly reshaped media discourse and security framing. During this period, information influence became increasingly associated with terrorism and ideological extremism. Communication between governments and domestic audiences emerged as a key component of national security strategy, while media coverage frequently reproduced official narratives concerning the need to counter extremist propaganda and radicalization [8, p. 52].

In the digital era, the media discourse on information influence has undergone substantial transformation. The proliferation of social media platforms and algorithmic information systems has created new opportunities for information manipulation and influence operations. British media increasingly highlight threats associated with disinformation, election interference, and foreign information campaigns [2, p. 74].

Various actors play a significant role in shaping these media frames, including government institutions, intelligence agencies, political parties, journalists, and civil society organizations. In particular, British governmental institutions such as the Government Communications Headquarters (GCHQ) and the National Cyber Security Centre (NCSC) actively contribute to public communication regarding information security issues [2, p. 81].

One of the key framing strategies used in the media is threat amplification, which emphasizes the scale and urgency of potential dangers in order to mobilize public support for security measures [10, p. 34]. Such framing often relies on narratives of risk, uncertainty, and urgency.

Another important strategy is the legitimization of security measures, whereby increased state intervention in the digital sphere is presented as a necessary response to emerging threats. In media discourse, this frequently involves support for stronger regulation of online platforms,

counter-disinformation initiatives, and expanded cybersecurity policies [5, p. 70].

A further significant component of media framing concerns the identification of sources of information influence. In most cases, British media attribute information operations primarily to foreign actors, particularly Russia, China, and Iran. By contrast, domestic sources of information manipulation receive significantly less attention in media narratives [2, p. 86].

Illustrative examples include media coverage of alleged Russian disinformation campaigns related to the Brexit referendum and the controversy surrounding Cambridge Analytica. In the latter case, British media tended to frame the issue primarily in terms of data protection and privacy rather than as an instance of information influence or strategic manipulation [2, p. 90].

Media framing has a direct impact on political decision-making and legislative agendas. The repeated presentation of information influence as a national security threat contributes to the development of policies aimed at regulating digital platforms, strengthening cybersecurity, and combating disinformation.

However, excessive securitization of the information sphere may pose risks to democratic deliberation. Expanding governmental control over digital communication environments may be accompanied by increased surveillance, restrictions on freedom of expression, and forms of self-censorship within the online public sphere [5, p. 75].

Therefore, the analysis of UK media discourse demonstrates that information influence is predominantly framed as a national security threat requiring active governmental intervention. Such framing shapes public perceptions of informational risks, influences policy development, and contributes to the construction of national and international narratives concerning information security.

Future research should focus on comparative analyses of media framing across different countries and media systems, as well as on the interaction between media narratives, political decision-making, and public perceptions of information threats.

References:

1. Massa L. The framing of information warfare: a comparative analysis of Estonian and Irish online news media in 2014–2017. 2018.
2. Lashmar P. From Silence to Primary Definer: The Rise of the Intelligence Lobby in the Public Sphere. 2018.

3. Dursun O. News Coverage of the Enlargement of the European Union and Public Opinion: A Case Study of Agenda-Setting Effects in the United Kingdom. 2005.
4. Lashmar P. Urinal or Conduit? Institutional Information Flow Between the UK Intelligence Services and the News Media. 2013.
5. Mott G. Terror from Behind the Keyboard: Conceptualising Faceless Detractors and Guarantors of Security in Cyberspace. 2016.
6. Samuel Gonina S., Mun Ngantem L. Mass Media, Terrorism and National Security: Defining the Threats. 2019.
7. Purcell Cassidy C. National Security Strategies of the US and the UK: An Expansion of “Security” Over Time. 2013.
8. Poole E. Change and Continuity in the Representation of British Muslims Before and After 9/11. 2011.
9. Archetti C. Are the Media Globalizing Political Discourse? The War on Terrorism Case Study. 2004.
10. Kapuscinski G., Richards B. Destination Risk News Framing Effects: The Power of Audiences. 2018.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-87>

**HUMANITARIAN AID OF SLOVAK ORGANIZATIONS
TO UKRAINE DURING THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR:
PRACTICES OF SOLIDARITY AND CHALLENGES
OF INFORMATION WARFARE**

**ГУМАНІТАРНА ДОПОМОГА СЛОВАЦЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ
УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ:
ПРАКТИКИ СОЛІДАРНОСТІ ТА ВИКЛИКИ
ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ**

Shafranosh O. I.

*Ph.D. in Political Science,
Assistant Lecturer,
Ukrainian-Hungarian Educational
Institute,
Department of the History of Hungary
and European Integration,
Uzhhorod National University
Uzhhorod, Ukraine*

Шафраньош О. І.

*кандидат політичних наук,
асистент кафедри,
Українсько-угорський навчально-
науковий інститут,
кафедра історії Угорщини та
європейської інтеграції,
Ужгородський національний
університет
м. Ужгород, Україна*

Повномасштабна війна Російської Федерації проти України, що розпочалася у 2022 році, спричинила не лише масштабні руйнування та людські втрати, але й глибоку гуманітарну кризу. У цих умовах особливого значення набуває діяльність громадянського суспільства, яке відіграє важливу роль у наданні допомоги постраждалому населенню. Значний внесок у підтримку України зробили громадські організації з країн Європейського Союзу, серед яких помітне місце займають словацькі ініціативи.

Словачина, як безпосередній сусід України, опинилася в унікальній позиції, поєднуючи функції транзитної території, гуманітарного хабу та простору активної громадської мобілізації. Від початку повномасштабного вторгнення тут сформувалася широка мережа волонтерських і неурядових організацій, які забезпечують регулярну допомогу українським громадам. Прикладами таких організацій є *Karpatská nadácia* [3], чи, наприклад, *Podaj ďalej Prešov*, діяльність якої ще до повномасштабної війни була спрямована на підтримку соціально вразливих груп населення. З початком воєнних дій організація значно розширила спектр своєї роботи, зосередившись на зборі та доставці гуманітарної допомоги в Україну. Її діяльність базується на принципах горизонтальної взаємодії, що передбачає активне залучення місцевих громад, волонтерів і бізнесу, а також швидку адаптацію до змінних умов [2].

Важливим прикладом є також ініціатива *Aktuálne o Ukrajině*, яка поєднує гуманітарну та інформаційну функції. Її діяльність спрямована не лише на організацію допомоги, але й на інформування словацького суспільства про події в Україні. Такий підхід є особливо актуальним в умовах інформаційної війни, оскільки дозволяє формувати більш об'єктивне уявлення про ситуацію та протидіяти поширенню дезінформації [1]. «Наша ініціатива допомагає героїчній Україні любим можливим способом чи матеріально чи інформаційно, адже українці воюють за вільне майбутнє нас всіх, весь вільний світ» – зазначив під час волонтерської конференції в Ужгороді засновник *Aktuálne o Ukrajině* Ренді Гріц.

Гуманітарна допомога, яку надають словацькі організації, охоплює широкий спектр потреб і постійно трансформується відповідно до змін ситуації. Якщо на початковому етапі війни вона мала переважно екстрений характер і була спрямована на забезпечення базових потреб, то згодом її структура ускладнилася. З'явилися довготривалі програми підтримки, спрямовані на допомогу внутрішньо переміщеним особам, медичним установам та освітнім закладам. Особливо важливою є тенденція до розширення географії допомоги, яка поступово охопила не лише західні регіони України, але й прифронтові території.

Діяльність словацьких організацій можна розглядати як прояв ширшого явища транскордонної солідарності, що формується в умовах сучасних криз. Цей феномен характеризується високим рівнем самоорганізації, мінімальною бюрократизацією та значною роллю особистої ініціативи. Важливою особливістю є також те, що така допомога базується не лише на інституційних механізмах, але й на безпосередньому людському досвіді взаємодії, що сприяє формуванню довіри між суспільствами.

Водночас гуманітарна діяльність відбувається в умовах активного інформаційного протистояння. Словаччина належить до країн Європейського Союзу, які є вразливими до впливу російської пропаганди. Це пов'язано з історичними, політичними та соціальними чинниками, а також з особливостями медіапростору. Російська дезінформація використовує широкий спектр інструментів, включаючи альтернативні медіа, соціальні мережі та політичні платформи. Вона апелює до емоцій, поширює маніпулятивні наративи та намагається підірвати довіру до України та її партнерів [5].

Серед ключових наративів, які поширюються у словацькому інформаційному просторі, можна виділити твердження про нібито нацистський характер української держави, неефективність санкцій проти Росії, а також ідею про те, що допомога Україні шкодить самим країнам Європейського Союзу. Такі меседжі спрямовані на формування втоми від війни та зниження рівня підтримки України серед населення.

У цьому контексті гуманітарна діяльність набуває додаткового значення, виходячи за межі суто матеріальної допомоги. Вона стає важливим елементом протидії дезінформації, оскільки демонструє реальні потреби та реальні наслідки війни. Безпосередній досвід участі у волонтерських ініціативах або отримання достовірної інформації через такі проекти сприяє формуванню більш критичного ставлення до маніпулятивних повідомлень. Таким чином, гуманітарна допомога та інформаційна боротьба виявляються тісно взаємопов'язаними процесами. З одного боку, активна підтримка України з боку словацьких організацій сприяє зміцненню міжнародної солідарності та довіри. З іншого боку, інформаційна війна створює серйозні виклики для збереження цієї підтримки, намагаючись вплинути на громадську думку та політичні рішення.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що діяльність словацьких громадських організацій є важливим чинником гуманітарної підтримки України в умовах війни. Вона демонструє ефективність локальних ініціатив та потенціал громадянського суспільства у реагуванні на кризові ситуації. Водночас успішність цієї діяльності значною мірою залежить від здатності суспільства протистояти інформаційним загро-

зам. Саме тому поєднання гуманітарної допомоги з інформаційною просвітою та протидією дезінформації є ключовою умовою збереження та розвитку міжнародної підтримки України.

Література:

1. Aktuálne o Ukrajině. *Information platform* : website. URL: <https://www.facebook.com/aktualneoukrajine/> (дата звернення: 20.03.2026).

2. Pomoc Ukrajině. *Podaj ďalej Prešov* : website. URL: <https://podajdalejpresov.sk/pomoc-ukrajine/> (дата звернення: 20.03.2026).

3. We travelled to Ukraine with humanitarian aid. *Karpatská nadácia* : website. URL: <https://karpatskanadacia.sk/en/we-travelled-to-ukraine-with-humanitarian-aid/> (дата звернення: 20.03.2026).

4. Благодійники зі Словаччини передали на Сумщину прикордонникам гуманітарну допомогу. *День* : веб-сайт. URL: <https://day.kyiv.ua/news/080925-blahodiynuku-zi-slovachchynu-pere Daly-na-sumshchynu-prukordonnykam-humanitarnu-dopomohu> (дата звернення: 20.03.2026).

5. “Великий слов’янський брат” дивиться за тобою: як працює кремлівська пропаганда в Словаччині. *ПравдаЄ* : вебсайт. URL: <https://pravdaye.com.ua/velykyj-slov%ca%bcyanskyj-brat-dyvutsya-za-toboju-yak-praczuuye-kremlivska-propaganda-v-slovachchyni/> (дата звернення: 20.03.2026).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-88>

COMMUNICATION ASPECTS OF GREEN TRANSFORMATION IN CONTEMPORARY GLOBAL POLITICAL PROCESSES

У СУЧАСНИХ ГЛОБАЛЬНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ

Shevchenko O. V.

*Doctor of Political Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of International Media Communications and Communicative Technologies, Educational and Scientific Institute of International Relations, Taras Shevchenko National University of Kyiv
Kyiv, Ukraine*

Шевченко О. В.

*доктор політичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних медіакомунікацій та комунікативних технологій, Навчально-науковий інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ Україна*

Сучасний світ стикається з викликами, які змінюють політичні пріоритети держав і міжнародних організацій. Серед них вагоме місце посідає проблема змін клімату, що вимагає комплексних рішень у сфері міжнародної безпеки, сталого розвитку, енергетики та природних ресурсів. Зелена трансформація як стратегічний процес стає центральним елементом глобальної політики, визначаючи напрямки розвитку держав, міжурядових платформ та міжнародних ініціатив.

Водночас ефективність впровадження зелених політик значною мірою залежить від комунікаційного виміру. Інформаційні стратегії, політична комунікація та публічний дискурс формують сприйняття, мобілізують підтримку та забезпечують міжнародну солідарність у реалізації стратегій сталого розвитку. Важливим є також координаційний аспект, тобто комунікація між державами, міжнародними організаціями, бізнесом та громадянським суспільством створює умови для більш ефективного впровадження «зеленої» політики на глобальному рівні.

Теоретичні основи. Поняття зеленої трансформації у сучасних дослідженнях трактується як комплексний процес інтеграції екологічних пріоритетів у політичні та суспільні практики, спрямований на забезпечення сталого розвитку в умовах глобальних кліматичних змін [1, с.33]. У політичному вимірі зелена трансформація постає як стратегічний напрям державної та міжнародної політики, що визначає нові підходи до кліматичного врядування, декарбонізації та реалізації

глобальних екологічних ініціатив. Відповідно, вона стає важливим чинником формування сучасного політичного порядку денного.

Політична комунікація у цьому контексті розглядається як процес обміну інформацією між владними інституціями, медіа та громадськістю, який формує інтерпретації політичних рішень і впливає на суспільну підтримку політик. У сфері зеленої трансформації комунікація виступає механізмом формування кліматичного дискурсу та підвищення обізнаності щодо екологічних викликів. Дослідження підтверджують, що спосіб подання інформації про зміни клімату впливає на рівень суспільної підтримки екологічних ініціатив і готовність до їх реалізації.

Глобальні політичні процеси та зелена трансформація. Повномасштабна збройна агресія Росії проти України актуалізувала питання енергетичної безпеки та автономності, що, у свою чергу, стимулювало переорієнтацію на відновлювані джерела енергії та диверсифікацію енергетичних систем. Економічні кризи, з одного боку, обмежують фінансові можливості держав щодо інвестування у «зелені» проекти, з іншого – сприяють пошуку інноваційних рішень і структурній модернізації економік. Кліматичні виклики, зокрема екстремальні погодні явища та деградація екосистем, також посилюють політичний тиск на уряди, змушуючи інтегрувати екологічні пріоритети у стратегічне планування розвитку, що підтверджується звітами Міжурядової групи експертів зі зміни клімату [2].

Важливу роль у просуванні політик сталого розвитку відіграє ООН, яка виступає центром координації, нормотворення та комунікації, забезпечує формування спільних правил і стандартів, а також сприяє обміну найкращими практиками та мобілізації ресурсів. Зокрема, Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року створює рамкові умови для узгодження національних стратегій із глобальними цілями [3]. Водночас зростає значення політичної комунікації як інструменту досягнення консенсусу між різними акторами та координації дій у багаторівневому врядуванні.

Комунікаційний вимір зеленої трансформації. Комунікаційний вимір зеленої трансформації є важливим елементом сучасних глобальних політичних процесів, оскільки саме через комунікацію відбувається формування, інституціоналізація та легітимація кліматичної політики. Політична та міжнародна комунікація у цій сфері реалізується через офіційні переговорні формати, стратегічні документи, дипломатичні наративи та публічні виступи політичних лідерів, зокрема, у межах міжнародних кліматичних переговорів (Conference of the Parties – COP). Як підкреслює С. Мозер, ефективна кліматична комунікація є

необхідною умовою політичної дії, оскільки вона впливає на рівень усвідомлення проблеми та готовність до її вирішення [4, с. 39].

Дослідження свідчать, що «рамкування» кліматичної проблематики через категорії ризику або економічної вигоди безпосередньо впливає на рівень підтримки політичних рішень національної і міжнародної громадськості [5, с. 15]. На практиці це проявляється у визначенні пріоритетності кліматичних тем у медіа (наприклад, акцент на екстремальних погодних явищах або енергетичній безпеці) та у способах їх інтерпретації (наприклад, як безпекової загрози, економічної можливості або етичного обов'язку).

Важливим елементом є також формування міжнародної солідарності, яка досягається через глобальні комунікаційні ініціативи. До них належать інформаційні кампанії на рівні ООН, Всесвітні кліматичні саміти, а також транснаціональні мережі громадських рухів (наприклад, Fridays for Future), які створюють горизонтальні канали комунікації між суспільствами різних країн, що сприяє уніфікації кліматичного дискурсу та формуванню відчуття спільної відповідальності за досягнення цілей сталого розвитку [6].

Суттєву роль у підтримці зеленої трансформації відіграють медіа та цифрові платформи, які забезпечують масштабованість і швидкість поширення кліматичної інформації. Традиційні медіа (телебачення, преса) формують базові наративи, тоді як соціальні мережі (X, Facebook, YouTube) створюють інтерактивне середовище для обговорення та мобілізації. Згідно з дослідженнями IPCC, ефективна комунікація потребує врахування факторів довіри, локального контексту та культурних особливостей сприйняття інформації [2].

Взаємодія політики та комунікацій у контексті зеленої трансформації. Можна стверджувати, що ефективність політичних рішень у сфері сталого розвитку значною мірою визначається якістю комунікаційних процесів, що їх супроводжують. Як йдеться у наукових розвідках, медіа здатні формувати суспільне уявлення про значущість проблем, тим самим впливаючи на політичні пріоритети [7, с. 14]. У сфері зеленої трансформації це означає, що належно вибудована комунікація може прискорювати впровадження кліматичних стратегій, тоді як її відсутність або неефективність гальмувати їх реалізацію.

Водночас інтеграція політики та комунікацій стикається з низкою викликів. Серед ключових – інформаційна фрагментація, поширення дезінформації та політизація кліматичної проблематики, що можуть знижувати рівень довіри до наукових даних і політичних рішень. Додатковим викликом є асиметрія доступу до інформації між різними регіонами та соціальними групами, що ускладнює формування єдиного глобального дискурсу. Як підкреслюється у звітах IPCC, ефективна

кліматична політика потребує не лише наукових знань, а й належної комунікації, яка враховує соціокультурні особливості та рівень сприйняття інформації [2].

Зелена трансформація у сучасних глобальних політичних процесах постає як багатовимірний феномен, що формується під впливом взаємопов'язаних криз і визначає нові орієнтири розвитку міжнародної політики. Водночас ефективність реалізації «зеленої» політики дедалі більше залежить від комунікаційного супроводу, який забезпечує її легітимацію, підтримку та практичну імплементацію. Використання сучасних медіа та цифрових платформ розширює можливості для залучення громадськості, водночас актуалізуючи проблему дезінформації та фрагментації інформаційного простору. Взаємодія політики та комунікацій у контексті зеленої трансформації має системний характер. Комунікаційні стратегії визначають рівень ефективності політичних рішень, впливають на їх сприйняття та реалізацію, а також сприяють формуванню міжнародної солідарності у відповідь на глобальні екологічні виклики. Синергія між міжнародними політичними інституціями та комунікаційними каналами створює передумови для більш узгодженого і результативного впровадження кліматичних стратегій.

Література:

1. Орловська Ю. Глобальні імперативи зеленої трансформації економіки. *Економічний простір*. 2025. № 208. С. 32–38.
2. Climate Change 2023: Synthesis Report *IPCC*: веб-сайт. URL: <https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/> (дата звернення: 15.03.2026).
3. United Nations. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. *United Nations* : веб-сайт. URL: <https://sdgs.un.org/2030agenda> (дата звернення: 15.03.2026).
4. Moser S. C. Communicating Climate Change: History, Challenges, Process and Future Directions. *WIREs Climate Change*. 2010. P. 31–53.
5. Nisbet M. C. Communicating Climate Change: Why Frames Matter for Public Engagement. *Environment. Environment: Science and Policy for Sustainable Development*. 2009. Vol. 1 #2, P. 12–23.
6. United Nations. Communicating the Sustainable Development Goals: A Toolkit *United Nations*: веб-сайт. URL: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/wp-content/uploads/2017/02/Communicating-SDGs-Toolkit.pdf> (дата звернення: 15.03.2026).
7. McCombs M., Valenzuela S. *Setting the Agenda: The Mass Media and Public Opinion*. Cambridge: Polity Press, 2020. 248p.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-89>

**PRAGMASEMANTICS OF RELIGIOUS SOLIDARITY
IN UKRAINIAN WARTIME DISCOURSE**

**ПРАГМАСЕМАНТИКА РЕЛІГІЙНОЇ СОЛІДАРНОСТІ
В УКРАЇНСЬКОМУ ДИСКУРСІ ВОЄННОГО ЧАСУ**

Yasinovska O. V.

*Senior Lecturer,
Ivan Franko National University of Lviv
Lviv, Ukraine*

Ясіновська О. В.

*старший викладач катедри
загального мовознавства,
Львівський національний
університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

У сучасному глобалізованому світі, позначеному кризовими процесами (війнами, міграціями, гуманітарними катастрофами тощо), особливої ваги набуває феномен міжнародної солідарності. Одним із ключових каналів її артикуляції є релігійний дискурс (РД) – специфічний тип комунікативної діяльності, що інтегрує мовленнєві, символічні та ритуальні практики і функціонує в межах ціннісно-сислової системи, яка охоплює сакральні значення, морально-етичні імперативи та інституційні механізми впливу. Своєрідність РД полягає в його здатності синхронно реалізовувати когнітивну (передавання знання), аксіологічну (трасляція цінностей) і перформативну (здійснення дії) функції, формуючи особливий тип комунікації, зорієнтований на конструювання спільноти віруючих.

Попри значну увагу до проблематики солідарності в сучасній філософії, політичній комунікації та соціолінгвістиці, її мовно-комунікативна специфіка в РД залишається недостатньо вивченою. Передусім це стосується взаємодії семантичного (ціннісно-сислового) та прагматичного (інтенційно-діяльнісного) вимірів, які в релігійній комунікації функціонують як інтегрований комплекс. Актуальність дослідження зумовлена також загальною тенденцією сучасної лінгвістики до переосмислення опозиції «семантика – прагматика» як динамічної зони співдії, в межах якої значення постає не як статична даність, а як ефект комунікативного взаємозв'язку. У цьому контексті РД є показовим, оскільки значення в ньому не лише інтерпретуються, а й трансформуються через мовленнєві та ритуальні практики. Отже, вивчення прагмасемантики релігійної солідарності набуває актуальності як у теоретичному, так і в прикладному вимірах.

Метою статті є виявлення й опис прагмасемантичних механізмів конструювання релігійної солідарності в українському дискурсі воєнного часу, а також аналіз їх функціонування в міжнародній комунікації, зокрема в контексті взаємодії українських релігійних інституцій із міжнародними аудиторіями. Емпіричну базу становлять проповіді, офіційні звернення та інші типи текстів Глави Української греко-католицької церкви (УГКЦ) Блаженнішого Святослава Шевчука, адресовані як внутрішній, так і міжнародній аудиторії, виголошені ним після повномасштабного вторгнення росії в Україну, а також богослужбові практики із виразною тематикою війни та солідарності, що проводилися в Україні та світі упродовж 2022–2026 років.

Український РД воєнного часу постає як складна комунікативна система, у якій мовлення, символічні практики та інституційні механізми інтегруються задля реагування на екзистенційні виклики війни. У цьому контексті особливо показовим є досвід УГКЦ, де релігійна комунікація набуває високої інтенсивності, функціональної багатовимірності та прагматичної спрямованості.

Для РД у воєнному контексті характерна *трансформація сакральності*, яка з абстрактно-трансцендентної площини переходить у безпосередній зв'язок з актуальним досвідом страждання, втрати, боротьби, й функціонує як ресурс осмислення кризи; водночас відбувається *інституційна активізація* УГКЦ, значною мірою в особі її Глави, що через системну комунікацію (офіційні звернення, послання, коментарі в проповідях до подій війни, активну медіадіяльність та ін.) виконує функції морального орієнтиру, соціальної мобілізації та символічної інтеграції спільноти; доповнює ці процеси *ритуальність*, яка через повторювані комунікативні практики (літургію, спільні молитви, обряди пам'яті) створює чіткі структури дій, що забезпечують відчуття безперервності, передбачуваності, врешті – стабільності, необхідні для психічної рівноваги українського соціуму, а отже, ритуал у контексті війни виступає не лише як форма вираження віри, а і як механізм колективної адаптації до кризи, в межах якого солідарність переживається як спільний досвід.

РД реалізується через систему жанрів, кожен із яких має власну комунікативну мету, прагматичну спрямованість і ступінь інституційної регламентації. Серед ключових жанрів – проповідь, молитва та офіційні звернення, які разом охоплюють основні типи релігійної комунікації – від інтерпретації сакральних смислів до їх інституційного та публічного артикулювання.

Центральний жанр РД – проповідь – спрямована на тлумачення сакральних текстів і водночас на формування певних моделей поведінки адресатів; вона виконує інтерпретативну та персвазивну функції.

З прагмасемантичного погляду проповідь виступає простором активної взаємодії семантики і прагматики: сакральні значення трансформуються у конкретні комунікативні дії – заклики («*Закликаємо всіх людей доброї волі не стояти осторонь страждань українського народу, спричинених російською воєнною агресією*» [2, с. 500]), застереження («*Не піддаймося залякуванню нашого ворога!*» [2, с. 422]), настанови («*...Моліться за нашу Церкву, за наш народ, який стікає кров'ю, за Українську державу, що своїми грудьми затуляє Європу від війни. Моліться, щоб зло не поширилося*» [2, с. 322–323]). Важливою рисою проповіді є її інтерпретаційна відкритість, яка дозволяє адаптувати традиційні смисли до актуального соціального контексту, пор.: «*Цю подію про помноження хлібів ми в дивний спосіб переживаємо в Україні майже пів року. Нам бракує всього для того, щоб вистояти перед несправедливим агресором...І коли ми солідарні, коли ділимося тим, що маємо..., тоді нікому нічого не бракує*» [2, с. 353].

Молитва – жанр релігійної комунікації, що має виразно перформативний характер: не лише репрезентує певні значення (прохання, подяку, покаяння), а й здійснює комунікативну дію, спрямовану на встановлення зв'язку з трансцендентним адресатом. Вона функціонує як особливий тип мовленнєвого акту, в якому значення і дія збігаються: висловлення водночас означає і виконує. В умовах війни індивідуальна молитва відображає її особистісне переживання, колективна – формує досвід спільності, створюючи в синхронній комунікативній активності великої кількості людей ефект «єдиного голосу», й виконує ряд функцій: консолідує (зібрання «тіла Церкви»), терапевтичну (для травмованого суспільства), політосимволічну (репрезентація духовної стійкості). Приклади: масова загальнонаціональна молитва за мир і перемогу України за участі Глави УГКЦ і близько 25 000 прочан з усієї України та з-за кордону в Зарваниці (20.07.2025); молебень Хресної дороги «Під звуки війни» в соборі УГКЦ св. Софії в Римі (8.03.2026) за участі вірян з різних частин світу, представників церковних і громадських інституцій, дипломатів. У колективних формах молитви (літургія, спільні молитовні практики) додатково реалізується функція конструювання спільноти, що є важливою для формування солідарності.

Офіційні звернення (пастирські послання, заяви, декларації та ін.) репрезентують інституційний рівень РД; характеризуються високим ступенем стандартизації та орієнтацією на щонайширшу аудиторію, включно з позаконфесійними адресатами. У цих текстах релігійна солідарність часто набуває формалізованого характеру й виконує функції легітимації, моральної оцінки та мобілізації. Зокрема, регулярні послання Глави УГКЦ в умовах війни, формують особливий жанр,

який поєднує інформативний, інтерпретативний і персвазивний компоненти. Трансльована в них ідея релігійної солідарності представляється як моральна норма і суспільна необхідність, що отримує чітке обґрунтування через апеляцію до віри, традиції та спільного досвіду: *«Тільки в єдності та солідарності ми можемо подолати труднощі й стати міцнішими»* [3]. Такі звернення, що важливо, транслуються не лише на внутрішню аудиторію, а й на міжнародну спільноту, що розширює межі солідарності. *«Ця війна рано чи пізно торкнеться кожного, не лише солдата на фронті та його родини, але й кожного, хто живе поблизу чи далеко від кордонів України, європейського суспільства і також світу. Тому ми просимо про солідарність. Не забувайте про нас, бо якщо нас забудуть і покинуть, то цей землетрус, який ми переживаємо сьогодні в Україні, сколихне весь світ. Ми надіємось, що солідарність справді рятує життя, солідарність може допомогти нам знайти рішення, які, можливо, ми сьогодні ще не віднайшли. Не забувайте про Україну, не залишайте нас у нашій жалобі та в нашому болі»* [1]. З прагмасемантичного погляду офіційні жанри демонструють, як сакральні смисли інтегруються в публічну комунікацію і стають інструментом соціального впливу.

Таким чином, жанрова структура РД відображає різні способи реалізації значення – від його інтерпретації (проповідь) через перформативну реалізацію (молитва) до інституційного артикулювання (офіційні звернення). У сукупності ці жанри формують цілісну комунікативну систему, в межах якої релігійна солідарність постає як багатомірний прагмасемантичний феномен.

Важливим джерелом поширення релігійної комунікації в умовах війни є медіа, де згадані, а також інші жанри (виступи, інтерв'ю, відеозвернення, публікації в соціальних мережах) забезпечують оперативність і доступність комунікації та її мультимодальний характер. У цьому середовищі РД інтегрується з медійним, завдяки чому виходить за межі суто конфесійного простору і впливає на ширшу аудиторію. Медіаформат, окрім того, сприяє посиленню емоційного компоненту та візуалізації солідарності.

Література:

1. Блаженніший Святослав до світу : не забувайте про нас, солідарність рятує життя! : інтерв'ю для ватиканських медіа. URL: <https://www.vaticannews.va/uk/church/news/2024-02/blazhennishyjsvyatoslav-druga-richnytsya-vijny.html> (дата звернення: 12.03.2026).

2. Блаженніший Святослав Шевчук. Слово Боже – живе і діяльне : проповіді та промови 2022–2023. Т. V. Львів : Місіонер, 2025. 556 с.

3. «Ісус Христос – наша надія» (I Тим. 1,1) : Послання Блаженнішого Святослава, Глави й Отця УГКЦ, до духовенства і вірних УГКЦ та всіх людей доброї волі з нагоди Ювілейного 2025 року Божого. URL: <https://ugcc.ua/data/isus-hrystos-nasha-nadiya-i-tym-1-1-poslannya-blazhennishogo-svyatoslava-z-nagody-yuvileynogo-2025-roku-6073/> (дата звернення: 18.03.2026).

NOTES

NOTES

The project was implemented with the support of

The Center for Ukrainian-European Scientific Cooperation is a non-governmental organization, which was established in 2010 with a view to ensuring the development of international science and education in Ukraine by organizing different scientific events for Ukrainian academic community.

The priority guidelines of the Center for Ukrainian-European Scientific Cooperation

1. International scientific events in the EU

Assistance to Ukrainian scientists in participating in international scientific events that take place within the territory of the EU countries, in particular, participation in academic conferences and internships, elaboration of collective monographs.

2. Scientific analytical research

Implementation of scientific analytical research aimed at studying best practices of higher education establishments, research institutions, and subjects of public administration in the sphere of education and science of the EU countries towards the organization of educational process and scientific activities, as well as the state certification of academic staff.

3. International institutions study visits

The organisation of institutional visits for domestic students, postgraduates, young lecturers and scientists to international and European institutes, government authorities of the European Union countries.

4. International scientific events in Ukraine with the involvement of EU speakers

The organisation of academic conferences, trainings, workshops, and round tables in picturesque Ukrainian cities for domestic scholars with the involvement of leading scholars, coaches, government leaders of domestic and neighbouring EU countries as main speakers.

Contacts:

Head Office of the Center for Ukrainian-European Scientific Cooperation:
88000, Uzhhorod, 25, Mytraka str.
+38 (099) 733 42 54
info@cuesc.org.ua

www.cuesc.org.ua

**Transformation of the World Order: Modern Political, Legal,
Economic, and Humanitarian Challenges**

International scientific-practical conference

April 20–21, 2026

Izdevniecība “Baltija Publishing”
Avotu iela 8 k-1 - 25, Rīga, LV-1011
E-mail: office@baltijapublishing.lv

Iespiests tipogrāfijā SIA “Izdevniecība “Baltija Publishing”
Parakstīts iespiešanai: 2026. 14. aprīlis
Tirāža 100 eks.